

Regionálna politika a trh práce po roku 2020

Marek Radvanský a kolektív

Bratislava 2020

Vedúci autorského kolektívu:

Ing. Marek Radvanský, PhD.

Autori:

Ing. Karol Frank, PhD.

Ing. Ján Haluška, PhD.

Ing. Veronika Hvozdíková, PhD.

Ing. Ivan Lichner, PhD.

Ing. Dávid Martinák, PhD.

Mgr. Tomáš Miklošovič, PhD.

Ing. Marek Radvanský, PhD.

doc. Ing. Iveta Stankovičová, PhD.

Ing. Samo Varšík, PhD.

Autori sú pracovníkmi Ekonomického ústavu SAV.

Recenzenti:

Ing. Tomáš Domonkoš, PhD.

doc. Ing. Mária Vojtková, PhD.

Dizajn obálky a technické spracovanie: Lucia Kvetanová, MA

Monografia neprešla jazykovou úpravou.

Vedecká monografia je súčasťou riešenia projektu APVV č. 16 - 0630 Prognózovanie regionálneho vývoja SR a hodnotenie účinnosti regionálnych politík pomocou štruktúrneho makroekonomického modelu HERMIN a VEGA č. 2/0135/17 Modelovanie a analýza možností znížovania regionálnych rozdielov v SR prostredníctvom verejných politík.

Tlač: BOOST AGENCY s.r.o.

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied
Bratislava 2020

ISBN 978-80-7144-319-3

EAN 9788071443193

OBSAH

ÚVOD	11
1. HOSPODÁRSKA POLITIKA V REGIÓNOCH SR PO ROKU 2020	15
1.1 Reakcia na krízu na národnej a regionálnej úrovni	16
1.2 Reakcia na krízu na úrovni európskej únie	20
1.3 Politika súdržnosti v rokoch 2014 – 2020	24
1.4 Reforma kompetencií a financovania územnej samosprávy	29
1.5 Zhrnutie	33
2. HOSPODÁRSKY VÝVOJ SLOVENSKA V ROKU 2020 A VÝHLAD NA ROKY 2021-2022	35
2.1 Vývoj slovenskej ekonomiky v 1. polroku 2020	36
2.2 Odhad vývoja slovenskej ekonomiky v roku 2020	43
2.3 Výhľad hospodárskeho vývoja v SR na roky 2021 a 2022	47
2.4 Zhrnutie	48
3. VÝVOJ NA TRHU PRÁCE PRED A POD VPLYVOM PANDÉMIE COVID-19	49
3.1 Zvoľnenie na trhu práce badateľné ešte pred príchodom pandémie	49
3.2 Zvoľnenie na trhu práce prinieslo aj spomalenie poklesu nezamestnanosti a menej voľných pracovných miest	53
3.3 Historicky najhlbší prepád výkonnosti hospodárstva poznamenal zamestnanosť miernejšie, než by sa čakalo	58
3.4 Faktory potenciálne tlmiace negatívny vplyv pandémie na zamestnanosť	61
3.5 V regiónoch v evidencii úradov práce nezamestnaných pribúdalo aj napriek pôsobeniu tlmiacich faktorov	65
3.6 Zhrnutie	73
4. EX ANTE HODNOTENIE POLITIKY SÚDRŽNOSTI 2021-2027	77
4.1 Regionálny model HERMIN	79
4.2 Politika súdržnosti na Slovensku v programovom období 2021-2027	82
4.3 Regionálna finančná alokácia	83
4.4 Výsledky	86
4.5 Diskusia	91
4.6 Zhrnutie	92
5. PROGNOZA HOSPODÁRSKEHO VÝVOJA V REGIÓNOCH SR PO ROKU 2020	93
5.1 Metodika	97
5.2 Očakávané zmeny na národnej úrovni vplyvom globálnej pandémie	99
5.3 Zhrnutie	106

6.	PROGNÓZA TRHU PRÁCE V REGIÓNOCH SR PO ROKU 2020	107
6.1	Očakávaný vývoj zamestnanosti v regiónoch SR	114
6.2	Zhrnutie	121
7.	NÁKLADY PREDČASNÉHO UKONČOVANIA ŠKOLSKEJ DOCHÁDZKY V SR	123
7.1	Dáta	124
7.2	Prehľad literatúry	126
7.3	Opis opatrení v kontexte PUŠD	130
7.4	Analýza	146
7.5	Zhrnutie	152
8.	ANALÝZA ŠTRUKTÚRY SPOTREBNÝCH VÝDAVKOV DOMÁCNOSTÍ V REGIÓNOCH SR(2001 – 2019)	155
8.1	Štatistika rodinných účtov	157
8.2	Analýza regionálnej diferencovanosti príjmov a spotrebných výdavkov v domácnostiach SR	159
8.3	Štruktúra spotrebných výdavkov v regiónoch SR	166
8.4	Zhrnutie	171
	PRÍLOHY	173
	LITERATÚRA	197

ZOZNAM GRAFOV

Graf 1.1	Vývoj HDP v rokoch 2017 – 3Q2020	16
Graf 1.2	Vývoj HDP podľa odvetví v prvých troch štvrťrokoch roku 2020	17
Graf 1.3	Vývoj zamestnanosti v rokoch 2018 – 3Q2020	17
Graf 1.4	Vývoj príjmov a výdavkov verejnej správy v rokoch 2017 – 2Q2020	18
Graf 1.5	Výpadok príjmov z dane z príjmov fyzických osôb vyšších územných celkov v roku 2020 (v EUR)	19
Graf 1.6	Granty pre členské štáty z Mechanizmu podpory obnovy a odolnosti (v cenách roku 2018) v mil. EUR	23
Graf 1.7	Granty pre členské štáty z Mechanizmu podpory obnovy a odolnosti (v cenách roku 2018) per capita za roky 2021 - 2023	23
Graf 1.8	Alokácie a čerpanie EŠIF v programovom období 2014 – 2020 v % k 30.10.2020	26
Graf 1.9	Počet obcí podľa veľkostnej štruktúry v tisícoch a podiel obyvateľov v týchto obciach v %	32
Graf 2.1	Ekonomický sentiment a výkonnosť hospodárstva	35
Graf 2.2	HDP a hlavné zložky jeho štruktúry, s. c. 2015	37
Graf 3.1	Počet voľných pracovných miest v krajoch SR v roku 2019 a zmena oproti roku 2018	54
Graf 3.2	Zmena v počte nezamestnaných osôb (VZPS) v krajoch SR (%)	55
Graf 3.3	Miera nezamestnanosti (VZPS) v krajoch SR (2019, porovnanie s 2018)	56
Graf 3.4	Porovnanie nástupu rastu nezamestnanosti počas kríz 2009 a 2020	60
Graf 3.5	Okresy s najväčším a najmenším zastúpením zamestnaní s možnosťou pracovať z domu	63
Graf 3.6	Toky v evidencii uchádzačov o zamestnanie v rokoch 2019 a 2020 (v tis.)	66
Graf 3.7	Okresy s najväčším relatívnym poklesom počtu uchádzačov úspešných na trhu práce (ľavý graf) a okresy s najväčším relatívnym nárastom prítoku do nezamestnanosti (pravý graf)	68
Graf 3.8	Vývoj počtu UoZ umiestnených na trh práce v SR a v krajoch SR (v osobách)	70
Graf 4.1	Rozdelená celková národná alokácia do jednotlivých typov fondov v programovom období 2021-2027. (v mil. EUR)	83
Graf 4.2	Priebeh implementácie finančných prostriedkov v jednotlivých regiónoch v porovnaní s HDP 2018.	84
Graf 4.3	Prognóza kumulatívneho podielu alokácie EŠIF na HDP 2018 (bežné ceny).	85
Graf 4.4	Kumulatívne finančné prostriedky rozdelené podľa oblasti podporených intervencií (v mil. EUR)	85
Graf 4.5	Kumulatívne finančné prostriedky určené na vedu a výskum (v mil. EUR)	86
Graf 4.6	Dodatočný rast HDP ako rozdiel medzi scenármi (bežné ceny)	87
Graf 4.7	Kumulatívny rast dodatočného HDP (bežné ceny)	88
Graf 4.8	Dodatočný rast zamestnanosti ako rozdiel medzi scenármi	89
Graf 4.9	Dodatočná zamestnanosť v tisíckach osôb na regionálnej úrovni (ľavá os) a národnej úrovni (pravá os)	90
Graf 4.10	Vývoj kumulatívneho multiplikátora	91
Graf 4.11	Dodatočný rast HDP ako rozdiel medzi scenármi v stálych cenách roku 2015	173

Graf 4.12	Kumulatívny rast dodatočného HDP v stálych cenách roku 2015	173
Graf 4.13	Dodatočná zamestnanosť v priemysle v tisíckach osôb na regionálnej úrovni (ľavá os) a národnej úrovni (pravá os)	174
Graf 4.14	Dodatočná zamestnanosť v stavebníctve v tisíckach osôb na regionálnej úrovni (ľavá os) a národnej úrovni (pravá os)	174
Graf 4.15	Dodatočná zamestnanosť v trhových službách v tisíckach osôb na regionálnej úrovni (ľavá os) a národnej úrovni (pravá os)	175
Graf 4.16	Dodatočná spotreba domácnosti ako rozdiel medzi scenármi	175
Graf 4.17	Dodatočná priemerná mesačná mzda (EUR)	176
Graf 4.18	Dodatočná priemerná mesačná mzda v sektore priemyslu (EUR)	176
Graf 4.19	Dodatočná priemerná mesačná mzda v sektore stavebníctva (EUR)	177
Graf 4.20	Dodatočná priemerná mesačná mzda v sektore trhových služieb (EUR)	177
Graf 5.1	Regionálny hrubý domáci produkt na obyvateľa, ročné údaje (bežné ceny, Eur)	94
Graf 5.2	Podiel HDP v parite kúpnej sily k priemeru EÚ, NUTS 2 regióny, ročné údaje	95
Graf 5.3	Čistý mesačný disponibilný príjem na obyvateľa podľa krajov, EUR	96
Graf 5.4	Podiel poberateľov dávky v hmotnej núdzi na populácii podľa krajov	97
Graf 5.5	Očakávaný rast HDP v bežných cenách	101
Graf 5.6	Očakávaný vývoj HDP v bežných cenách	102
Graf 5.7	Očakávaný rast zložiek výdavkovej strany HDP v bežných cenách v uvažovaných scenároch	103
Graf 5.8	Prognóza celkovej zamestnanosti v uvažovaných scenároch, tisíc osôb, VZPS	104
Graf 5.9	Prognóza vplyvu pandémie na zamestnanosť v porovnaní so základným scenárom v jednotlivých sektoroch	105
Graf 6.1	Priemerný počet zamestnaných osôb podľa krajov, štvrtročné údaje, po 3. štvrtrok 2020	107
Graf 6.2	Miera evidovanej nezamestnanosti podľa krajov, mesačné údaje, po 30.9.2020	108
Graf 6.3	Podiel obyvateľov v ekonomicky aktívnom veku (15-64 rokov)	110
Graf 6.4	Počet prisťahovaní na trvalý pobyt, ročné údaje (osoby)	111
Graf 6.5	Počet vystahovaní z trvalého pobytu, ročné údaje (osoby)	112
Graf 6.6	Počet zahraničných pracujúcich podľa krajov, mesačné údaje	113
Graf 6.7	Podiel uplatnenia absolventov stredných škôl (ročník 2017/2018) v odbore štúdia	114
Graf 6.8	Podiel pridanej hodnoty vo vybraných sektoroch na celkovej pridanej hodnote v roku 2020	115
Graf 6.9	Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v roku 2020, p.b.	118
Graf 6.10	Očakávaný vývoj zamestnanosti v jednotlivých krajoch SR, COVID scenár	120
Graf 6.11	Očakávaný vývoj zamestnanosti v jednotlivých krajoch SR v scenári COVID oproti základnému scenáru	121
Graf 7.1	Počet žiakov a žiačok s predčasne ukončenou školskou dochádzkou	132
Graf 7.2	Podiel zdravotne postihnutých	133
Graf 7.3	Vzťah s počtom súrodencov v domácnosti	134
Graf 7.4	Vzťah s typom domácnosti rodičov	135
Graf 7.5	Vzťah so vzdelaním rodičov	136
Graf 7.6	Vzťah so statusom rodičov na trhu práce	136
Graf 7.7	Status na trhu práce podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania	137
Graf 7.8	Podiel osôb, ktoré nikdy nemali platené zamestnanie	138

Graf 7.9	Podiel osôb poberajúcich sociálne dávky	140
Graf 7.10	Hrubá mzda podľa veku a vzdelania, 2019	142
Graf 8.1	Vývoj reálneho HDP na obyvateľa vo vybraných krajinách EÚ (v EUR/osoba/rok), obdobie 2000-2019	160
Graf 8.2	Vývoj priemerných čistých peňažných príjmov a výdavkov v SR (v EUR/osoba/mesiac), obdobie 2001-2019	161
Graf 8.3	Vývoj priemerných čistých peňažných príjmov v SR podľa krajov (v EUR/osoba/mesiac), obdobie 2001-2019	162
Graf 8.4	Vývoj priemerných čistých peňažných výdavkov v SR podľa krajov za obdobie 2001-2019 (v EUR/osoba/mesiac)	163
Graf 8.5	Vývoj podielu výdavkov na potraviny a nealkoholické nápoje na celkových čistých výdavkoch podľa krajov SR v období 2001-2019 (%)	167
Graf 8.6	Vývoj podielu výdavkov na bývanie, vodu, elektrinu, plyn a iné palivá a celkových čistých výdavkoch podľa krajov SR v období 2001-2019 (%)	168

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka 1.1	Finančné alokácie dohodnutého viacročného finančného rámca a NGEU (v mld. EUR)	21
Tabuľka 1.2	Alokácia a čerpanie EŠIF v rokoch 2014 – 2020 k 30.10.2020	25
Tabuľka 2.1	Medziročné zmeny, v %	45
Tabuľka 3.1	Zamestnanosť (počet pracujúcich, VZPS) a mesačná mzda v krajoch SR	51
Tabuľka 5.1	Odvetvová štruktúra národného a regionálnych modelov podľa klasifikácie NACE Rev. 2.	99
Tabuľka 6.1	Podiel pridanej hodnoty v % v jednotlivých krajoch, 2020	116
Tabuľka 6.2	Očakávaný rast pridanej hodnoty v % vo vybraných sektorochoch, základný scenár, b.c.	117
Tabuľka 6.3	Očakávaný rast pridanej hodnoty vo vybraných sektorochoch, COVID scenár, b.c.	117
Tabuľka 6.4	Podiel sektorovej zamestnanosti na celkovej zamestnanosti v percentách v jednotlivých krajoch SR, 2020	119
Tabuľka 7.1	Počet žiakov a žiačok s predčasne ukončenou školskou dochádzkou podľa kraja, 2019	132
Tabuľka 7.2	Podiel zamestnancov podľa pohlavia, vzdelania a kraja, 2019 (%)	141
Tabuľka 7.3	Priemerná mesačná hrubá mzda podľa pohlavia, vzdelania a kraja, 2019	144
Tabuľka 7.4	Mesačné dane a odvody podľa vzdelania, 2019	145
Tabuľka 7.5	Diskontované celoživotné mzdy podľa vzdelania, 2019	147
Tabuľka 7.6	Diskontované celoživotné mzdy mužov podľa vzdelania, 2019	148
Tabuľka 7.7	Diskontované celoživotné mzdy žien podľa vzdelania, 2019	148
Tabuľka 7.8	Diskontované celoživotné mzdy podľa vzdelania po zohľadnení miery zamestnanosti, 2019	149
Tabuľka 7.9	Diskontované celoživotné mzdy podľa vzdelania po zohľadnení miery zamestnanosti, 2019	150
Tabuľka 7.10	Diskontované celoživotné dane, odvody a dávky v hmotnej núdzi podľa vzdelania po zohľadnení miery zamestnanosti, 2019 (v EUR/osoba/mesiac), obdobie 2001-2019	152 162
Tabuľka 4.21	Vývoj kumulatívneho multiplikátora	178

Tabuľka 6.5	Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore A - Poľnohospodárstvo	179
Tabuľka 6.6	Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore BDE – Ťažba a dobývanie; Energetika a sieťové služby	180
Tabuľka 6.7	Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore C - Priemyselná výroba	180
Tabuľka 6.8	Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore F - Stavebníctvo	181
Tabuľka 6.9	Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore GHI – Veľkoobchod, maloobchod, doprava, skladovanie, a ubytovacie a stravovacie služby	181
Tabuľka 6.10	Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore J - Informačné a komunikačné služby	182
Tabuľka 6.11	Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore K - Finančné a poisťovacie služby	182
Tabuľka 6.12	Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore L - Činnosti v oblasti nehnuteľností	183
Tabuľka 6.13	Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore MN - Odborné, vedecké a technické činnosti, a administratívne a podporné služby	183
Tabuľka 6.14	Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore OPQ - Verejná správa, vzdelávanie, zdravotníctvo a sociálne služby	184
Tabuľka 6.15	Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore RSTU - Ostatné služby a činnosti	184
Tabuľka 8.1	Priemerné čisté peňažné príjmy v SR a podľa krajov za obdobie 2001-2019 (EUR/osoba/mesiac)	191
Tabuľka 8.2	Priemerné čisté peňažné výdavky v SR a podľa krajov za obdobie 2001-2019 (EUR/osoba/mesiac)	192
Tabuľka 8.3	Priemerné čisté peňažné výdavky na potraviny a nealkoholické nápoje v SR a podľa krajov za obdobie 2001-2019 (EUR/osoba/mesiac)	192
Tabuľka 8.4	Priemerné čisté peňažné výdavky na bývanie, vodu, elektrinu, plyn a iné palivá v SR a podľa krajov za obdobie 2001-2019 (EUR/osoba/mesiac)	193
Tabuľka 8.5	Štruktúra spotrebných výdavkov v SR a podľa krajov, rok 2001 (v %)	194
Tabuľka 8.6:	Štruktúra spotrebných výdavkov v SR a podľa krajov, rok 2019 (v %)	195

ZOZNAM MÁP

Mapa 3.1	Medziročná zmena zamestnanosti v okresoch SR v roku 2019	53
Mapa 3.2	Okresy s najväčším nárastom a poklesom miery nezamestnanosti v roku 2019	57
Mapa 3.3	Okresy s najväčším a najmenším nárastom miery nezamestnanosti medzi novembrom 2019 a novembrom 2020	72
Mapa 6.1	Pridaná hodnota na obyvateľa v roku 2020 k priemeru SR	116
Mapa 6.14	Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore A – poľnohospodárstvo, 2020	185
Mapa 6.16	Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore C - Priemyselná výroba, 2020	186
Mapa 6.18	Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore GHI - Veľkoobchod, maloobchod, doprava, skladovanie, a ubytovacie a stravovacie služby, 2020	187

Mapa 6.19	Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore J - Informačné a komunikačné služby, 2020	187
Mapa 6.20	Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore K - Finančné a poisťovacie služby, 2020	188
Mapa 6.21	Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore L - Činnosti v oblasti nehnuteľností, 2020	188
Mapa 6.22	Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore MN - Odborné, vedecké a technické činnosti, a administratívne a podporné služby, 2020	189
Mapa 6.23	Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore OPQ - Verejná správa, vzdelávanie, zdravotníctvo a sociálne služby, 2020	189
Mapa 6.24	Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore RSTU - Ostatné služby a činnosti, 2020	190

ZOZNAM OBRÁZKOV, BOXOV A SCHÉM

Obr. 8.1	Regionálne rozdiely priemerných čistých peňažných príjmov od priemeru v SR za roky 2001, 2008, 2009 a 2019 (v EUR/osoba/mesiac)	164
Obr. 8.2	Regionálne rozdiely priemerných čistých peňažných výdavkov od priemeru SR v rokoch 2001, 2008, 2009 a 2019 (v EUR/osoba/mesiac)	165
Obr. 8.3	Štruktúra čistých peňažných výdavkov v SR v rokoch 2001, 2008, 2009 a 2019 (%)	166
Obr. 8.4	Štruktúra čistých peňažných výdavkov podľa krajov SR v roku 2001 (%)	169
Obr. 8.5	Štruktúra čistých peňažných výdavkov podľa krajov SR v roku 2019 (%)	170
Box 1	Metodológia výpočtu k tab. 7.5, 7.6 a 7.7	147
Box 2	Metodológia výpočtu k tab. 7.8 a 7.9	149
Schéma 5.1	Zjednodušená schéma aplikovaného modelového systému	98

ÚVOD

Autorský kolektív poskytol pred takmer rokom v rámci metodickej monografie Modelovanie regionálneho vývoja v SR všeobecný pohľad na možnosti analýz regionálneho rozvoja SR v kontexte uplatňovanej regionálnej politiky, ako aj dostupných analytických možností. Cieľom bolo identifikovať najvhodnejší prístup pre analýzy a prognózy budúceho vývoja regiónov SR, pričom diskusia aplikácie týchto prístupov ako i samotná aplikácia mali byť hlavným zameraním predkladanej monografie s takmer nezmeneným autorským kolektívom ako záverečného výstupu niekoľkoročného úsilia pri implementácii projektu APVV – Modelovanie a analýza možností znižovania regionálnych rozdielov v SR prostredníctvom verejných politík.

Počas roku 2020 sme boli svedkami dramatických zmien v hospodárskom a sociálnom vývoji spôsobených prepuknutím pandémie. Od jej identifikácie sme mohli pozorovať viacero vln náklady v rôznych častiach sveta, pričom previazanosť jednotlivých ekonomík sa prejavila aj naštrbením produkčných reťazcov a výpadkami pri dodávkach tovarov a služieb. Z tohto pohľadu môžeme sledovať vplyv relatívne komplexnej krízy, ktorá má neštandardný charakter a týka sa ponukovej aj dopytovej časti ekonomiky.

Priebeh lockdownov, prehodnocovanie očakávaného vývoja aj nárast neistoty pri prognózach sa prejavili aj na príprave predkladanej monografie. Jednotlivé kapitoly boli aktualizované tesne pred odovzdaním textov na finálne spracovanie do tlače. Týmto chcem poďakovať spoluautorom za ich trpezlivosť a ochotu podieľať sa na tvorbe tejto spoločnej práce.

V prvej časti sa jej hlavný autor Karol Frank venuje analýze uplatňovanej hospodárskej politiky v regiónoch SR a jej reakcii na prebiehajúcu krízu, a to z pohľadu Slovenska aj EÚ. Vynaložené prostriedky na opatrenia zmierňujúce vplyv krízy budú mať dlhodobý vplyv na fiškálnu stabilitu a uplatňované verejné politiky. Z hľadiska regionálneho rozvoja je možné identifikovať pokračujúci problém spočívajúci v zdrojoch jeho financovania, pričom aj naďalej hrajú kľúčovú úlohu fondy EŠIF. Zároveň však Slovensko nedokáže tieto prostriedky kontinuálne, efektívne a cielene čerpať, čo znižuje ich predpokladaný efekt na ekonomiku, pričom viaceré analýzy poukazujú na väčší problém v čerpaní, ako v programovom období 2007 – 2013. Problematické riadenie fondov môže byť ešte zvýraznené dostupnosťou dodatočných finančných zdrojov z EÚ prostredníctvom balíčkov REACT a Fondu obnovy. Dostupné zdroje v najbližších rokoch ďaleko prevyšujú objemy, ktoré dokázalo Slovensko alokovať v akomkoľvek predchádzajúcom období, čo prinesie extrémne výzvy z hľadiska riadenia verejných politik a investičných aktivít. Zároveň prebieha finalizácia prípravy nového programového obdobia 2021 – 2027. Záver tejto kapitoly je venovaný diskusii k reforme kompetencií a financovania územnej samosprávy, ktorej je venovaná v rámci regionálnej politiky značná pozornosť.

Druhá kapitola sa pod vedením Jána Halušku venuje detailnej analýze socio-ekonomického vývoja SR počas roku 2020 a výhľadu na najbližšie roky s cieľom podrobne analyzovať vplyv aktuálnej krízy na slovenské hospodárstvo. Atypická dopytovo-ponuková kríza spojená s uzavretím ekonomiky priniesla extrémny a okamžitý vplyv na jednotlivé ekonomické sektory hospodárstva takmer hneď po prepuknutí pandémie v SR, veľmi krátko po parlamentných voľbách. Aktuálna situácia smeruje k ďalšiemu lockdownu, pričom optimistické očakávania ohľadne konca koronakrízy sú situované k začiatku leta 2021. Napriek tomu, že z ekonomického hľadiska je očakávaná relatívne rýchla obnova hospodárskeho rastu, návrat k hodnotám roku 2019 je vo výhľade až výraznejšie za horizontom roku 2022.

Tretia kapitola spracovaná Veronikou Hvozdkovou detailnejšie diskutuje vývoj na trhu práce. Dôležitým faktorom je, že k istému ochladeniu a zvoľneniu vývoja na trhu práce dochádzalo v rámci hospodárskeho cyklu aj v období pred pandemiou. Samotný hlboký ekonomický prepád sa však v prvých obdobiach prejavil na trhu práce výrazne miernejšie, ako by bolo možné očakávať. Dobrou správou je, že Slovensko v roku 2019 atakovalo historicky najlepšie hodnoty v oblasti zamestnanosti, ako aj miery nezamestnanosti. Na druhú stranu, demografické procesy indikujú dosiahnutie vrcholu z pohľadu ekonomicky aktívneho obyvateľstva, čo bude v nadchádzajúcom období limitujúcim faktorom ponuky práce.

Vo štvrtej kapitole autori pod vedením Tomáša Miklošoviča aplikujú dlhodobu vyvíjaný regionálny model HERMIN na regionálny vývoj po roku 2020 v rámci implementácie nového programového obdobia 2021 – 2027. Vzhľadom na pretrvávajúce výrazné disparity medzi regiónmi SR a pri očakávanom pokračovaní v „štandardnom“ uplatňovaní regionálnej politiky nie je možné predpokladať výraznejšie zvrátenie divergenčného procesu v rámci SR.

Piata a šiesta kapitola vedené Ivanom Lichnerom a Marekom Radvanským sú zamerané na prognózu hospodárskeho vývoja a vývoja na trhu práce v regiónoch SR s uplatnením novo vyvinutého regionálneho modelu. Vzhľadom na vysokú mieru neistoty pri prognózovaní sa autori snažia identifikovať rozdiely v prognózach bez vplyvu a s vplyvom pandémie COVID-19, a to nielen na regionálnej, ale aj na sektorovej úrovni. Z hľadiska celkovej zamestnanosti aplikovaný EC-IO model naznačuje návrat na predkrízové hodnoty roku 2019 až medzi rokmi 2023 – 2024. Životnosť prognóz v čase neistoty je relatívne krátka, avšak štruktúra kapitoly je vytvorená s cieľom poukázať aj na informačné možnosti aplikovania tohto typu modelu pre potreby ďalších analýz.

Práca je uzatvorená dvomi tematickými kapitolami. Siedma kapitola spracovaná Dávidom Martinákom a Samom Varšíkom je zameraná na identifikáciu nákladov predčasného ukončenia školskej dochádzky SR a jeho vplyvu na trh práce. Každý rok sa tento problém týka viac ako tisíc osôb, čo predstavuje takmer 2 % vekovej kohorty. Závety tejto kapitoly naznačujú, že celoživotné náklady na každú kohortu z hľadiska úskej mzdy a sociálnych nákladov tvoria viac ako 200

mil. Eur. Z pohľadu trhu práce a vzdelávacieho systému je preto treba tomuto problému venovať zvýšenú pozornosť.

Monografiu uzatvára kapitola vytvorená pod vedením Ivety Stankovičovej, analyzujúca vývoj spotreby domácností v regiónoch SR počas obdobia rokov 2001 – 2019 s využitím informácií zo štatistiky rodinných účtov. Tento pohľad je dôležitý z hľadiska „vnútorného“ dopytu jednotlivých regiónov smerom k podpore regionálnej ekonomiky, kde výdavky domácností tvoria výrazný zdroj ekonomického rastu vo viacerých sektoroch, najmä v oblasti služieb. Z tohto dôvodu je potrebné upozorniť na regionálne rozdiely v spotrebe domácností pri anticipácii budúceho vývoja a formovaní regionálnej politiky.

Kolektív autorov chce týmto poďakovať kolegom z Ekonomického ústavu SAV za konštruktívne pripomienky, ako aj agentúram APVV a VEGA za podporu vedeckej činnosti.

Marek Radvanský

1. HOSPODÁRSKA POLITIKA V REGIÓNOCH SR PO ROKU 2020

Hospodárska politika bola v ostatných rokoch orientovaná na udržiavanie stabilného ekonomického rastu a zamestnanosti, avšak nedochádzalo k zásadným štrukturálnym zmenám, na ktoré každoročne poukazovala aj Európska komisia vo svojich hodnotiacich správach v rámci Európskeho semestra.

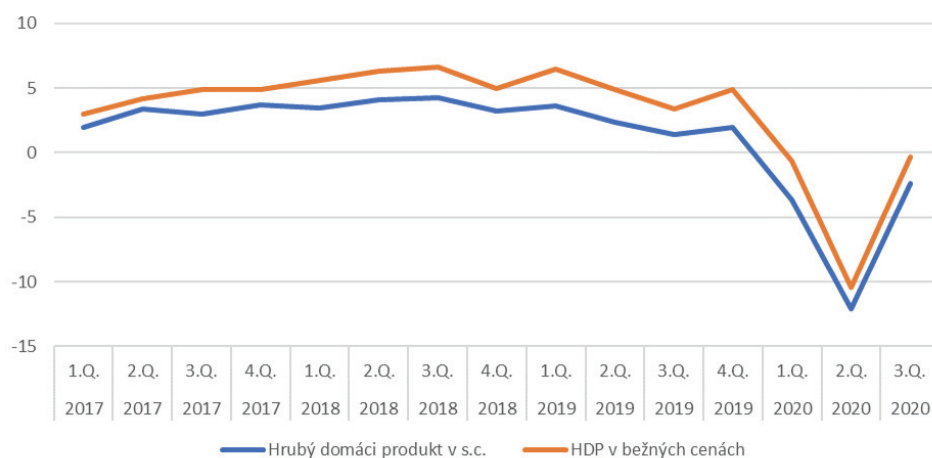
Vývoj do roku 2020 bol charakteristický stabilným rastom HDP a s ním súvisiacej zamestnanosti. Môžeme však pozorovať, že sa súčasný rozvojový model postupne vyčerpáva a Slovensko sa dostáva do pasce stredného príjmu. V ostatných rokoch môžeme pozorovať spomalenie (zastavenie) konvergenencie slovenskej ekonomiky k vyspelým európskym ekonomikám (resp. priemeru EÚ27). Vývoj v roku 2020 bol ovplyvnený výrazným šokom, ktorého dôsledky sa budú prejavovať ešte nasledujúcich rokoch. Po pomerne úspešnom prvom kvartáli roku 2020 došlo vplyvom externého šoku spôsobeného pandémiou koronavírusu k prijatiu protiepidemiologických opatrení, ktoré mali negatívny vplyv na ekonomickú aktivitu v krajine. Po čiastočnom uvoľnení počas letných mesiacov bolo nevyhnutné pristúpiť k podobným, avšak už menej prísny opatreniam na utlmenie ekonomickej aktivity v októbri 2020.

Reakciou hospodárskej politiky bolo na národnej úrovni prijatie viacerých opatrení, ktoré mali za cieľ zmierniť dopady utlmenia ekonomiky a udržanie pracovných miest v postihnutých odvetviach preplácaním časti nákladov práce a kompenzovať výpadky príjmov firiem a samostatne zárobkovo činných osôb. Na regionálnej úrovni pristúpila k vláda poskytovaniu návratnej finančnej výpomoci pre samosprávy, ktoré zaznamenali výpadky príjmov v dôsledku poklesu výberu daní a odvodov. Na pandemickú situáciu reagovala aj EÚ, ktorá so súhlasom členských štátov navrhla bezprecedentný objem finančných zdrojov na pomoc členským štátom v rámci európskeho rozpočtu. Významné opatrenia boli prijaté aj Európskou centrálnou bankou (ECB) v oblasti menovej politiky. V nasledujúcich podkapitolách sa zameriame na opatrenia, ktoré boli prijaté na národnej a európskej úrovni vo vzťahu ich vplyvu na budúci vývoj slovenskej ekonomiky na národnej ako aj regionálnej úrovni. Súčasťou kapitoly je aj analýza uplatňovanej politiky súdržnosti v aktuálnom programovom období a predstavenie budúcej podoby politiky súdržnosti na roky 2021 - 2027.

1.1 Reakcia na krízu na národnej a regionálnej úrovni

V reakcii na šírenie koronavírusu v EÚ boli vládou SR prijaté opatrenia na obmedzenie mobility s čím súviselo utlmenie ekonomickej aktivity, ktoré sa následne prejavilo v hlavných ekonomických ukazovateľoch.

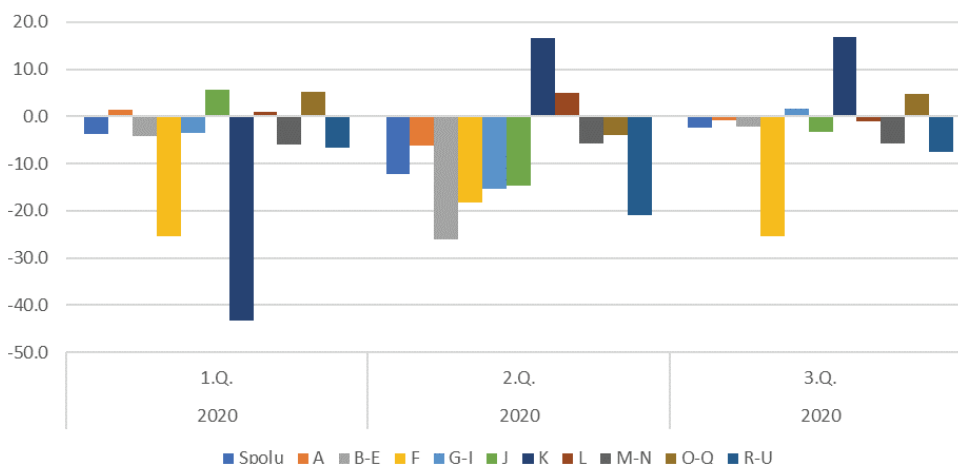
Graf 1.1: Vývoj HDP v rokoch 2017 – 3Q2020

Zdroj: ŠÚ SR – databáza STATdat

V prvom štvrtroku 2020 došlo k poklesu v stálych cenách o 3,6 %, ktorý sa výrazne prehĺbil v dôsledku prijatých obmedzení súvisiacich s mobilitou a ekonomickou aktivitou na 12,1% v druhom štvrtroku 2020. V dôsledku uvoľnenia opatrení došlo k obnoveniu ekonomickej aktivity a mobility, čo sa pozitívne prejavilo v treťom štvrtroku, v ktorom sa prepád zmiernil na 2,4%.

Graf 1.2: Vývoj HDP podľa odvetví v prvých troch štvrtrokoch roku 2020

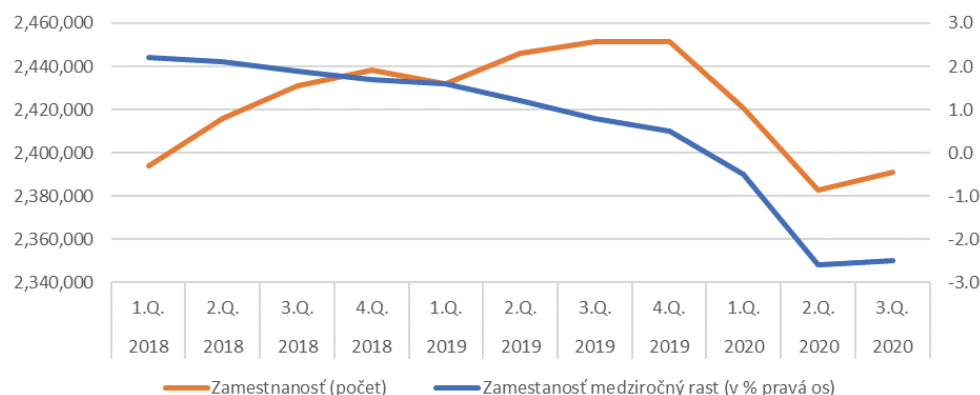

Zdroj: ŠÚ SR – databáza STATdat.

Štvrťročné údaje HDP v stálych cenách vypočítaných reťazením objemov k referenčnému roku 2015. Poznámka: Poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov (A), Priemysel spolu (B - E), Stavebníctvo (F), Veľkoobchod; maloobchod; oprava motorových vozidiel a motocyklov; doprava a skladovanie; ubytovacie a stravovacie služby (G - I), Informácie a komunikácia (J), Finančné a poisťovacie činnosti (K), Činnosti v oblasti nehnuteľností (L), Odborné, vedecké a technické činnosti; administratívne služby (M - N), Verejná správa, obrana, povinné sociálne zabezpečenie; vzdelávanie; zdravotníctvo, sociálna pomoc (O - Q), Umenie, zábava a rekreácia; ostatné činnosti (R - U).

Pri pohľade na sektorový vývoj môžeme pozorovať prepád vo väčšine sektorov v prvých troch štvrtrokoch roku 2020. Najvyšší prepád v prvom štvrtroku nastal v sektore finančných a poisťovacích služieb a stavebníctve. V druhom štvrtroku sa pokles prejavil aj v odvetví priemyslu a odvetví veľkoobchodu, maloobchodu, opravy motorových vozidiel a motocyklov, dopravy a skladovania, ubytovacích a stravovacích službách. V treťom štvrtroku sa pokles prejavil prevažne v sektore stavebníctva.

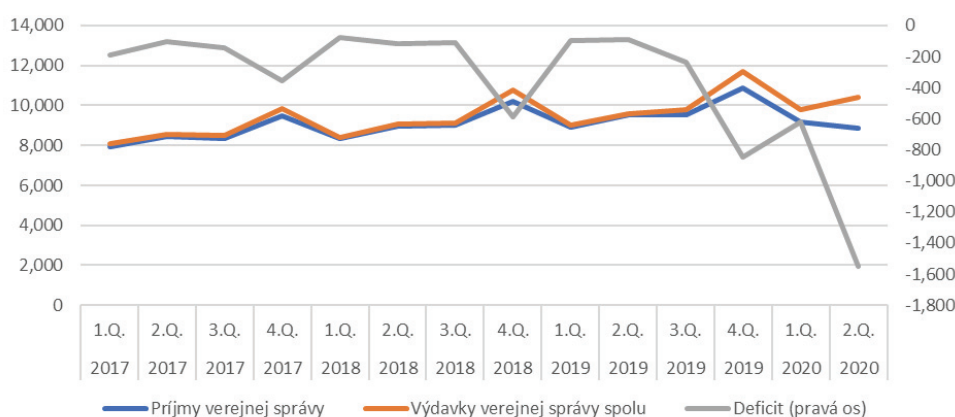
Graf 1.3: Vývoj zamestnanosti v rokoch 2018 – 3Q2020

Zdroj: ŠÚ SR – databáza STATdat

Utlmenie ekonomickej aktivity sa prirodzene premietlo aj do vývoja zamestnanosti, avšak v dôsledku prijatých schém pomoci, ktoré mali zmierniť dopady prijatých protipandemických opatrení, nebol prepád zamestnanosti taký dramatický. Napriek prijatým kompenzačným opatreniam však došlo v treťom štvrťroku 2020 oproti poslednému štvrťroku 2019 k poklesu zamestnanosti o vyše 60 tisíc pracovných miest. Vývoj v oblasti zamestnanosti bude v roku 2021 stále ovplyvnený pandemickou situáciou, nakoľko koncom roka 2020 a začiatkom roku 2021 bolo Slovensko stále vystavené už druhej vlne pandémie, ktorá je v porovnaní s druhou vlnou oveľa silnejšia a zasiahla početnejšie skupiny obyvateľstva a vytvorila tlak na dlhšie uzatvorenie viacerých sektorov ekonomiky. Napriek posilneniu finančnej podpory pre zavreté prevádzky a sektory služieb je dlhodobé uzatvorenie ekonomiky neudržateľné a môže vyústiť do vlny bankrotov firiem vo viacerých postihnutých odvetviach s negatívnym dopadom na zamestnanosť.

Graf 1.4: Vývoj príjmov a výdavkov verejnej správy v rokoch 2017 – 2Q2020

Zdroj: NBS – makroekonomická databáza

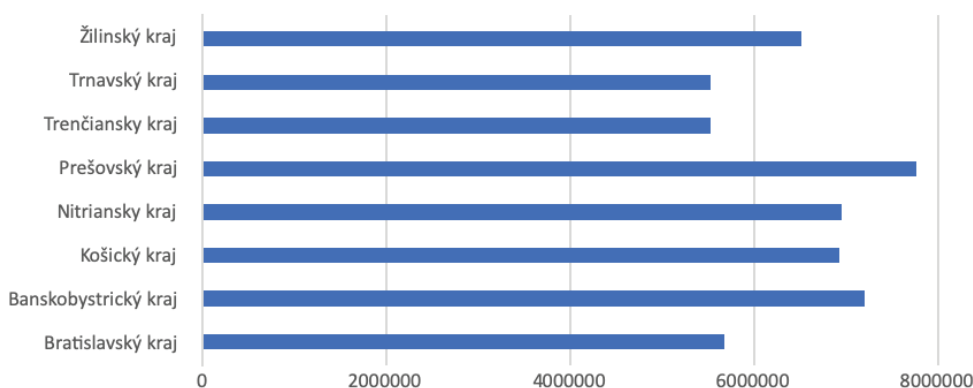
Pandemická situácia a s ňou prijaté opatrenia sa prejavili aj na príjmoch a výdavkoch rozpočtu verejnej správy. Deficit verejných financií dosiahol v druhom štvrťroku 1,5 mld. Eur. Deficit bol dôsledkom nižších príjmov verejnej správy ale najmä v dôsledku rastúcich výdavkov na protipandemické opatrenia. K zmierneniu dopadov na verejné financie pomohli výrazne Európske štrukturálne a investičné fondy (EŠIF), ktoré po iniciatíve Európskej komisie mohli byť presmerované z viacerých operačných programov a prioritných osí na financovanie opatrení súvisiacich s pandemiou.

Ministerstvo financií pristúpilo k poskytnutiu návratných finančných výpomocí samosprávam v dôsledku výpadku príjmov z dane fyzických osôb v roku 2020 (Graf 1.5). Návratná finančná pomoc je poskytovaná na základe žiadosti obce ale vyššieho územného celku a to v maximálnej výške, ktoré stanovilo MF SR v uznesení vlády Slovenskej republiky č.494 z 12. augusta 2020. Poskytnuté zdroje je možné použiť do konca roku 2020 a prvá splátka nenávratného finančného

príspevku je odložená do roku 2024 a posledná splátka je stanovená na rok 2027.

Pomoc je limitovaná pre samosprávy, ktoré jej prijatím neprekročia limity dlhu a dlhovej služby v súlade so zákonom 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách, teda 50 % skutočných bežných príjmov predchádzajúceho rozpočtového roka a suma splátok vrátane výnosov a suma splátok z investičných a dodávateľských úrovní neprekročí v príslušnom rozpočtovom roku 20% skutočných bežných príjmov predchádzajúceho rozpočtového roka. Pomoc nemožno taktiež použiť na úhradu záväzkov po dobe splatnosti.

Graf 1.5: Výpadok príjmov z dane z príjmov fyzických osôb vyšších územných celkov v roku 2020 (v EUR)

Zdroj: MF SR (2020a)

Výpadok príjmov vyšších územných celkov (VÚC) z dane z príjmov fyzických osôb dosiahol spolu 52 miliónov EUR. Výpadok príjmov v obciach a mestských častiach dosiahol celkovo 121,5 mil. EUR.

Vláda pokračuje taktiež v podpore najmenej rozvinutých regiónov. Najmenej rozvinutý okres je zaradený do zoznamu, keď okres, v ktorom bola miera evidovanej nezamestnanosti vypočítaná z dostupného počtu hlásených uchádzačov o zamestnanie vyššia ako 1,6-násobok priemernej miery evidovanej nezamestnanosti v Slovenskej republike počas najmenej deviatich kalendárnych štvrtrokov počas predchádzajúcich dvanásť po sebe nasledujúcich kalendárnych štvrtrokov toho istého obdobia.¹ Okresy sú povinné vytvoriť akčný plán na nasledujúcich päť rokov. Akčný plán je záväzný dokument schválený vládou Slovenskej republiky zameraný na odstránenie zaostávania najmenej rozvinutého okresu. Akčný plán obsahuje analýzu nepriaznivej hospodárskej, sociálnej a environmentálnej situácie najmenej rozvinutého okresu, posúdenie jeho rozvojového potenciálu, návrh opatrení a úloh na zabezpečenie vykonávania akčného plánu, časový harmono-

¹ Aktuálne patria medzi najmenej rozvinuté regióny Kežmarok, Lučenec, Poltár, Revúca, Rimavská Sobota, Veľký Krtíš, Sabinov, Svidník, Vranov nad Topľou, Rožňava, Sobrance, Trebišov, Gelnica, Bardejov, Medzilaborce, Košice-okolie, Snina, Levoča, Michalovce a Stropkov.

gram, spôsoby a zdroje financovania. Akčný plán zároveň integruje existujúce sektorové programy, prierezové programy a zahŕňa opatrenia na odstránenie existujúcich prekážok súvisiacich s jeho vykonávaním. Akčný plán ďalej obsahuje odporúčania pre monitorovacie výbory pre operačné programy financované z EŠIF v súvislosti s poskytovaním pomoci najmenej rozvinutým okresom. V roku 2020 bolo schválených na konkrétne projekty 5,8 mil. EUR.

1.2 Reakcia na krízu na úrovni európskej únie

Reakciu európskych inštitúcií môžeme rozdeliť na menové a rozpočtové opatrenia ako aj opatrenia v oblasti podpory sektorov zasiahnutých pandémiou.

V rámci svojho mandátu a kompetencií realizovala ECB opatrenia v oblasti menovej politiky a regulácie bankového dohľadu. S cieľom pomôcť zmierňovať dopady externého šoku spustila ECB nákup aktív v objeme 1350 mld. EUR v podobe núdzového pandemického programu. Primárnym cieľom bolo znížiť úverové náklady existujúcich a nových dlhov ako aj zvýšenie úverovej aktivity v eurozóne nakupovaním dlhopisov bánk a podnikov. ECB naďalej udržiava základné úrokové sadzby na historických minimách, čím znižuje ceny úverov a zvyšuje ich dostupnosť. ECB ďalej zvýšila objem zdrojov, ktoré si môžu banky požičať, znížila požiadavky na štruktúru a výšku kolaterálu a zaviedla opatrenia na udržanie likvidity bánk.

V snahe zmierniť dopady pandémie COVID-19 sa v priebehu roka začali na úrovni EÚ rokovania s cieľom zabezpečiť pre členské štáty dodatočné finančné zdroje, ktorými by mohli reagovať na fiškálne dopady v dôsledku uzatvárania ekonomík. Súčasná štruktúra viacročného finančného rámca (VFR) vo svojej podstate neumožňovala EÚ využívať svoj rozpočet ako nástroj, ktorým by mohla reagovať na ekonomický cyklus vzhľadom na viacročné plánovanie a presne stanovené rozpočtové kapitoly. Prvé opatrenia, ktoré realizovala EÚ prijaté boli zamerané na poskytnutie okamžitej finančnej pomoci zvýšením flexibility v oblasti politiky súdržnosti a uvoľnenie pravidiel v oblasti štátnej pomoci, ktoré umožnili, aby členské štáty mohli podporiť zasiahnuté sektory ekonomiky. Taktiež sa začali práce na dodatočných rozvojových prioritách, ktoré mali byť po prvý krát financované zvýšením rozpočtu EÚ prostredníctvom nástroja Next Generation EU (NGEU). Výsledná dohoda uzavretá medzi EK, Európskym parlamentom a predsedami a prezidentmi členských štátov vyústila k bezprecedentnému navýšeniu rozpočtu EÚ na roky 2021 – 2027 na 1,8 bil. EUR. Viacročný finančný rámec z tejto sumy tvorí 1,07 bil. EUR a nástroj NGEU tvorí 750 mld. EUR. Alokácie viacročného finančného rámca spolu s NGEU sú zobrazené v tabuľke 1.1

Tabuľka 1.1: Finančné alokácie dohodnutého viacročného finančného rámca a NGEU (v mld. EUR) VFR NGEU SPOLU

1. Jednotný trh, inovácie a digitálna ekonomika	132,8	10,6	143,4
2. Súdržnosť, odolnosť a hodnoty	377,8	721,9	1 099,7
3. Prírodné zdroje a životné prostredie	356,4	17,5	373,9
4. Migrácia a riadenie hraníc	22,7	-	22,7
5. Bezpečnosť a obrana	13,2	-	13,2
6. Susedstvo a svet	98,4	-	98,4
7. Európska verejná správa	73,1	-	73,1
VFR SPOLU	1 074,3	750	1 824,3

Zdroj: Európska komisia (2020a)

V podrobnom členení sa sumy v rámci NGEU rozdelia nasledovne:

- Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti: 672,5 miliardy eur, z toho úvery 360 miliárd EUR a granty 312,5 miliardy EUR.
- REACT-EU: 47,5 miliardy EUR.
- Horizont Európa: 5 miliárd EUR.
- Program InvestEU: 5,6 miliardy EUR.
- Rozvoj vidieka: 7,5 miliardy EUR.
- Fond na spravodlivú transformáciu (FST): 10 miliárd EUR.
- rescEU: 1,9 miliardy EUR

Rozpočet EÚ plánuje prostriedky požičané na financovanie grantov a pôžičiek postupne splácať. Prvá splátka bude realizovaná od roku 2028 a celkový objem požičaných zdrojov by sa mal splatiť najneskôr v roku 2058. Ročná príslušná suma je obmedzená na 37,5 miliárd EUR. Okrem istiny budú aj úrokové náklady na pôžičky hradené z rozpočtu EÚ. Komisia odhaduje, že tieto úroky by v rokoch 2021 až 2027 mohli v rámci výdavkov v rámci budúceho VFR dosiahnuť až 17,4 miliárd EUR. V budúcnosti má Komisia navrhnúť zavedenie nových vlastných zdrojov EÚ, ktoré by pomohli splácať prostriedky získané na trhoch a zároveň prispeli k dosiahnutiu politických cieľov EÚ. V tejto súvislosti sa uvažuje nad dodatočnými výnosmi plynúce z reformy systému EÚ obchodovania s emisiami (ETS), uhlíkové clo, vlastný zdroj založený na operáciách spoločností na jednotnom trhu EÚ a di-

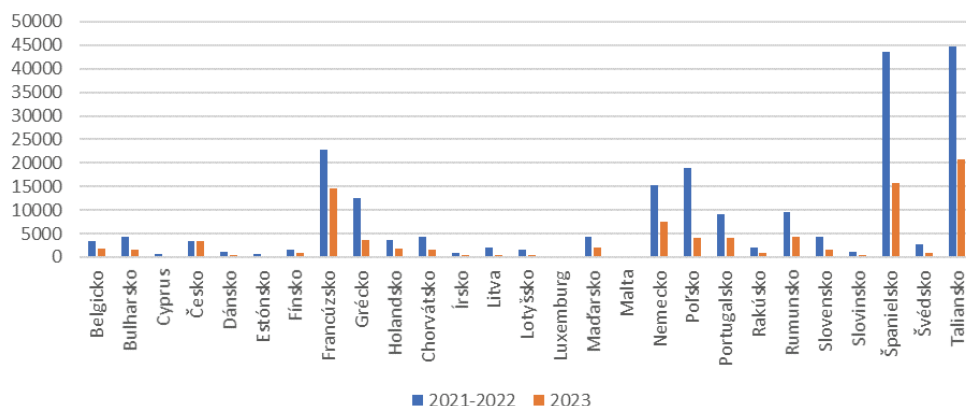
gitálna daň. Bez týchto nových vlastných zdrojov by pre VFR na obdobie po roku 2027, muselo prísť k navýšeniu národných príspevkov alebo zníženie finančných prostriedkov pridelených na iné výdavkové položky. Naopak, pôžičkový komponent novej generácie EÚ budú splácať priamo členské štáty, ktoré o túto formu pomoci požiadajú. To isté sa aplikuje pre úrokové náklady súvisiace s prijatými úvermi a pôžičkami.

Hlavnými nástrojmi sú Mechanizmus na podporu, obnovy a odolnosti, program rescEU a novovytvorený nástroj zameraný na podporu zdravotníckeho sektora EU4Health. Viac ako 5 mld. EUR má byť na základe uzatvorenej dohody použitých na financovanie výskumu a inovácií v rámci programu Horizont Európa. Ďalej budú zdroje použité na výzvy súvisiace s klimatickou zmenou prostredníctvom Fondu na spravodlivú transformáciu a potrebou digitálnej transformácie prostredníctvom programu Digitálna informácia. V rámci Mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti je alokovaných 312,5 miliardy EUR vo forme grantov (v cenách roku 2018), z čoho 70% je viazaných v rokoch 2021 a 2022 a 30% je potrebných implementovať do konca roka 2023. Rozdelenie 70% z celkového balíka finančných zdrojov na roky 2021 – 2022 podlieha alokačnému mechanizmu, ktorý zohľadňuje:

- Počet obyvateľov členského štátu.
- Prevrátenú hodnotu HDP na obyvateľa.
- Relatívnu mieru nezamestnanosti za posledných päť rokov.

Zvyšných 30% sa v roku 2023 bude alokovať podobným spôsobom, pričom namiesto miery nezamestnanosti sa bude posudzovať pokles reálneho HDP v roku 2020 a kumulatívny percentuálny pokles reálneho HDP v rokoch 2020 – 2021. Do konca roka 2023 budú dostupné aj úvery pre členské štáty a to vo výške 360 mld. EUR. Maximálny objem takýchto úverov je limitovaný na 6,8 % hrubého národného dôchodku (HND) členského štátu. Súhrnná alokácia Mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti dosiahne 750 mld. EUR. Na získanie týchto zdrojov bolo nevyhnuté udeliť EK mandát na požičanie si týchto zdrojov na finančných trhoch, čo predstavuje bezprecedentný krok v doterajšej histórii fungovania EÚ. Európska únia tým urobila prvý krok k navýšeniu rozpočtu, ktorý sa doteraz pohyboval na úrovni 1% HND členských krajín EÚ.

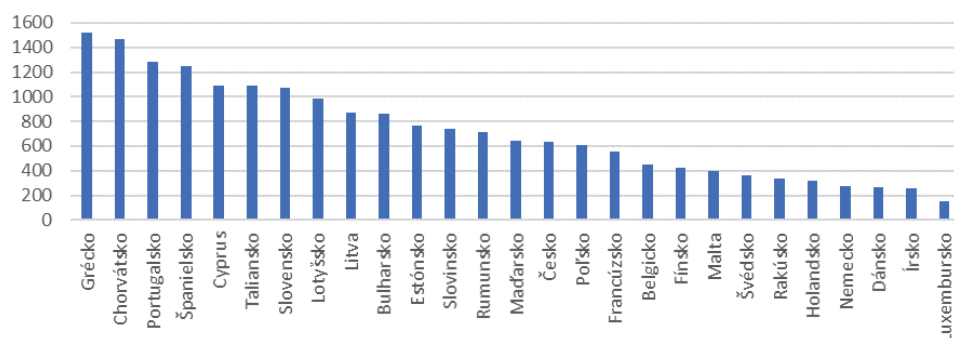
Graf 1.6: Granty pre členské štáty z Mechanizmu podpory obnovy a odolnosti (v cenách roku 2018) v mil. EUR

Zdroj: Európska komisia (2020a)

Čerpanie zdrojov z podporných mechanizmov EÚ je podmienené vypracovaním národných plánov obnovy a odolnosti, v ktorých členské štáty stanovia svoje programy reforiem a investícií na roky 2021 až 2023. Plány sa v roku 2022 preskúmajú a podľa potreby upravujú s cieľom zohľadniť finálne rozdelenie finančných prostriedkov na rok 2023. Pre Slovensko je k dispozícii 4,3 mld. EUR v rokoch 2021-2022 a 1,5 mld. EUR v roku 2023. Z pohľadu alokácie zdrojov per capita dosahuje najvyššiu alokáciu Grécko a najnižšiu Luxembursko (Graf 1.7). Plány musia obsahovať konkrétne investičné zámery spolu s míľnikmi a termínmi na ich dosiahnutie.

Graf 1.7: Granty pre členské štáty z Mechanizmu podpory obnovy a odolnosti (v cenách roku 2018) per capita za roky 2021 - 2023

Zdroj: Európska komisia (2020a), Eurostat, vlastné výpočty

V gescii ministerstva financií bol pre tieto potreby vypracovaný dokument Moderné a úspešné Slovensko - Národný integrovaný reformný plán. Plán pozostáva z ôsmich kapitol, ktoré sa venujú nasledovným oblastiam:

1. Fiškálny rámec.
2. Zelená ekonomika.
3. Trh práce a sociálna udržateľnosť.
4. Vzdelávanie.
5. Veda, výskum a inovácie.
6. Zdravie.
7. Verejné inštitúcie a regulácie.
8. Digitalizácia.

Ministerstvo prezentuje materiál ako istú formu reformného menu, z ktorého na základe politických a odborných diskusií s dotknutými rezortami vzídu konkrétne programy reforiem a investícií, ktoré majú byť schvaľované na úrovni EÚ. V oblasti regionálnej politiky sa dokument Moderné a úspešné Slovensko sústreďuje predovšetkým na reformu územnej samosprávy a jej financovanie.

1.3 Politika súdržnosti v rokoch 2014 – 2020

Na roky 2014 – 2020 bolo pre Slovensko alokovaných 13,7 mld. EUR na financovanie operačných programov, ktorých počet sa oproti predchádzajúcemu programovému obdobiu čiastočne zredukoval (Tabuľka 1.2). Partnerská dohoda definovala štruktúru a počet operačných programov ako aj investičné priority, kam mali byť zdroje politiky súdržnosti nasmerované. Výška spolufinancovania zo štátneho rozpočtu pri vyčerpaní celej alokácie predstavuje 2,2 mld. EUR. Súčasné programové obdobie je však poznačené pomerne pomalým čerpaním aj v porovnaní s predchádzajúcim programovým obdobím. Reálne čerpanie začalo až v roku 2017, keď dosiahlo len 5% z celkovej alokácie v sume 775 mil. EUR. Opakovala sa tak situácia z predchádzajúceho programového obdobia, čo indikuje, že systém riadenia nebol pripravený zvládnuť paralelnú implementáciu končiaceho a už nového programového obdobia. Napriek postupnému zrýchľovaniu bolo ku koncu októbra 2020 vyčerpaných len 5 mld. EUR zo zdrojov poskytnutých EÚ a 839 mil. EUR poskytnutých ako spolufinancovanie zo štátneho rozpočtu. V percentuálnom vyjadrení dosiahlo čerpanie k októbru 2020 len 37% z celkovej alokácie EÚ zdrojov.

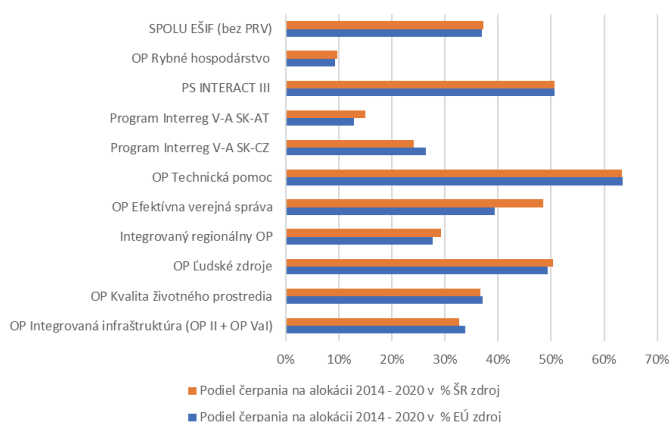
Tabuľka 1.2: Alokácia a čerpanie EŠIF v rokoch 2014 – 2020 k 30.10.2020

PROGRAM	Alokácia 2014 - 2020		Čerpanie 2014 - 2020	
	EÚ zdroj	ŠR zdroj	EÚ zdroj	ŠR zdroj
OP Integrovaná infraštruktúra (OP II+OP Val)	6 029 937 611	1 026 937 655	2 036 088 612	335 342 470
OP Kvalita životného prostredia	2 832 531 290	329 249 335	1 050 638 730	120 981 009
OP Ľudské zdroje	2 593 166 516	487 500 967	1 281 323 979	245 698 337
Integrovaný regionálny OP	1 699 941 778	310 981 158	471 944 014	90 860 241
OP Efektívna verejná správa	251 476 497	47 955 668	99 081 756	23 235 980
OP Technická pomoc	159 071 912	28 034 015	101 094 337	17 756 112
Program Interreg V-A SK-CZ	90 139 463	6 228 064	23 807 188	1 504 014
Program Interreg V-A SK-AT	75 892 681	3 651 172	9 776 090	546 749
PS INTERACT III	39 392 594	6 951 635	19 982 380	3 526 303
OP Rybné hospodárstvo	11 812 818	3 788 423	1 107 219	369 073
SPOLU EŠIF (bez PRV)	13 783 363 160	2 251 278 092	5 094 844 307	839 820 288

Zdroj: MF SR(2020b)

Podrobnejší pohľad na čerpanie operačných programov ilustruje Graf 1.8. Najvyšší podiel čerpania má Operačný program Technická pomoc (OP TP) na úrovni 63,5%, tento však nemá zásadný prínos k napĺňaniu cieľov Partnerskej dohody, nakoľko zabezpečuje len potrebné financovanie pre riadiace orgány v oblasti ľudských zdrojov a hodnotenia projektov, ktoré sa však tiež vo veľkej miere stále nepoužíva ako nástroj na podporu implementácie.

Graf 1.8: Alokácie a čerpanie EŠIF v programovom období 2014 – 2020 v % k 30.10.2020

Zdroj: MF SR(2020b)

V priebehu aktuálneho programového obdobia došlo k zlúčeniu Operačného programu Výskum a inovácie (OP Val) a Operačného programu Integrovaná infraštruktúra (OP II). Hlavným dôvodom zlúčenia bolo pomalé tempo čerpania v OP Val. V dôsledku oneskorenia vypísania výziev, netransparentných hodnotiacich kritérií, došlo k zrušeniu viacerých výziev, čím sa výrazne spomalilo čerpanie zdrojov z tohto operačného programu. V dôsledku týchto oneskorení došlo k zrušeniu záväzku v dôsledku aplikácie pravidla n+3. Aby sa táto situácia neopakovala, bol tento operačný program presunutý resp. zlúčený s OP II, čím sa minimalizuje riziko opätovnej aplikácie pravidla n+3. Ku koncu októbra 2020 dosiahlo čerpanie prioritnej osi 9 – Podpora výskumu a inovácií 241 mil. EUR (EÚ zdroj), čo predstavuje 23% z celkovej alokácie. V rámci prioritnej osi 11 – Posilnenie konkurencieschopnosti a rastu malých a stredných podnikov (MSP) je čerpanie o niečo vyššie a dosiahlo 188 mil. EUR, čo predstavuje 29% z celkovej alokácie na túto prioritnú os.

Problematický z hľadiska čerpania je aj Integrovaný regionálny operačný program (IROP), ktorý mal zabezpečiť dodatočné zdroje pre rozvoj na regionálnej úrovni. IROP je hlavným zdrojom financovania pre podporu regiónov, financuje sa z neho dopravná infraštruktúra (cesty druhej a tretej triedy), cyklocesty, vozidlá hromadnej dopravy, sociálne, kultúrne a zdravotnícke zariadenia ako aj

základná infraštruktúra v podobe vodovodov a kanalizácií.

Celkové čerpanie dosiahlo ku koncu októbra 2020 471,9 mil. EUR, čo predstavuje 27,7% z celkovej alokácie na program. Pri bližšom pohľade na jednotlivé prioritné osi bol najvyšší pokrok z hľadiska čerpania dosiahnutý v prioritnej osi 4 – Zlepšenie kvality života v regiónoch s dôrazom na životné prostredie, kde podiel čerpania dosiahol 56%. Najnižšie čerpanie v hodnote 12 mil. EUR (EÚ zdroj) na úrovni 9,9 % bolo dosiahnuté v prioritnej osi 3 – Mobilizácia kreatívneho potenciálu v regiónoch.

V reakcii na pomalé tempo čerpania v rámci aktuálneho programového obdobia pristúpilo novo vytvorené ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR² (MIRRI) k úprave pravidiel pre implementáciu politiky súdržnosti, s cieľom akcelerovať tento proces a zjednodušiť administratívne procesy, ktoré zásadným spôsobom zaťažovali konečných prijímateľov, riadiace orgány, orgány auditu a ktoré boli nad rámce požiadaviek nariadení schválených na úrovni EÚ. Pod MIRRI prešlo od prvého októbra 2020 riadenie nasledovných programov:

- Integrovaný regionálny operačný program (IROP).
- Programy cezhraničnej spolupráce Interreg s Českom, Rakúskom Maďarskom a Poľskom z Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR (MPRV SR).
- Programy cezhraničnej spolupráce (predtým MPRV SR).
- Platobná jednotka z Ministerstva financií (MF SR).
- Operačný program Technická pomoc z Úradu vlády SR (ÚV SR).
- Granty Európskeho hospodárskeho priestoru a Nórskeho finančného mechanizmu (predtým ÚV SR).
- Švajčiarsky finančný mechanizmus (predtým ÚV SR).

V rámci existujúcich pravidiel a regulácií, ktoré sa bezprostredne týkajú implementácie v súčasnom programovom období, pristúpilo MIRRI k redukcii administratívnych požiadaviek pre prijímateľov pomoci, s cieľom akcelerovať čerpanie v posledných troch rokoch programového obdobia.

1.3.1 Nová štruktúra a riadenie EŠIF v programovom období 2021 -2027

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky predstavilo v roku 2020 návrh priorít pre Partnerskú dohodu na roky 2021 – 2027.

² MIRRI je priamym nástupcom Centrálného koordinačného orgánu, ktorý pôsobil v rámci Úradu vicepremiéra pre investície a informatizáciu Úradu vlády SR. Hlavnými kompetenciami MIRRI sú riadenie, koordinácia a dohľad nad využívaním finančných prostriedkov z fondov Európskej únie, oblasť informatizácie spoločnosti, oblasť investícií a oblasť regionálneho rozvoja.

Vychádzajúc z vývoja v predchádzajúcich programových obdobiach a v súlade s cieľmi stanovenými na európskej úrovni dochádza v budúcom programovom období k viacerým zmenám, ktoré majú za cieľ zásadným spôsobom zmeniť štruktúru operačných programov smerom k väčšej koncentrácii do jedného operačného programu Slovensko. V rámci jeho prioritných sa potom konkrétne zameriava na jednotlivé oblasti, ktoré napĺňajú jednotlivé ciele politiky súdržnosti, ktorými sú:

1. Inovatívne Slovensko (inteligentnejšia Európa).
2. Ekologické Slovensko pre budúce generácie.
3. Mobilita, doprava, prepojenosť.
4. Sociálne, spravodlivé a vzdelané Slovensko.
5. Kvalitný život v regiónoch.

Štruktúra novej Partnerskej dohody do veľkej miery kopíruje hlavné princípy modernizovanej politiky súdržnosti, ktoré boli schválené Európskou komisiou. Rozpočet politiky súdržnosti na úrovni EÚ predpokladá záväzky vo výške 373 mld. eur. Hlavnými princípmi novej politiky súdržnosti definovanej na úrovni EÚ sú³:

1. Zameranie na kľúčové investičné priority.
2. Politika súdržnosti pre všetky regióny a individuálnejší prístup k regionálnemu rozvoju.
3. Menej početné, jasnejšie, stručnejšie pravidlá a pružnejší rámec.
4. Silnejšie prepojenie s európskym semestrom na zlepšenie investičného prostredia v Európe.

Na nové princípy politiky súdržnosti sa prejavili aj v návrhoch Partnerskej dohody Slovenska. Pre budúce programové obdobie 2021-2027 sa uvažuje s jedným operačným programom Slovensko. Implementácia na regionálnej úrovni sa bude realizovať prostredníctvom integrovaných územných stratégií. Základným dokumentom pre integrované územné stratégie bude ako v súčasnom období Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja kraja, ktorý vypracuje samosprávny kraj v spolupráci s ostatnými aktérmi pôsobiacimi v danom území. Významnou zmenou je aj odklon od dopytovo-orientovaných výziev a projektov, ktoré by mali byť implementované na úrovni krajov, miest a obcí.

Inštitucionálne bude celý proces zastrešovať Rada partnerstva, ktorá bude

3 https://ec.europa.eu/regional_policy/sk/newsroom/news/2018/05/29-05-2018-regional-development-and-cohesion-policy-2021-2027

schvaľovať integrovanú územnú stratégiu. Rada partnerstva bude taktiež schvaľovať, implementovať a monitorovať projektové zámery na regionálnej a lokálnej úrovni. Hlavnými kritériami výberu projektov budú miera a efektívnosť projektu a jeho prínos k naplneniu cieľov a rozvoja územia, limitujúcim faktorom bude celkový objem zdrojov, ktoré budú k dispozícii a nie sú v súčasnom období známe. Nevyjasnená je aj otázka ďalšej existencie sprostredkovateľských orgánov pod riadiacimi orgánmi (SORO), ktoré boli v súčasnosti kreované na úrovni VÚC a boli vo vládnom návrhu vyhodnotené ako menej efektívny spôsob riadenia, monitorovania EŠIF.

Rady partnerstva sú kreované na úrovni vyšších územných celkov (VÚC) a každá rada pozostáva z piatich komôr, z ktorých každá reprezentuje pomerné zastúpenie relevantných aktérov v rámci kraja. Zahŕňa zástupcov VÚC, miestnej samosprávy, sociálno-ekonomických partnerov (napr. podnikatelia, akademický sektor), územného mestského rozvoja a štátu (zástupcovia centrálnych orgánov a miestnej štátnej správy). Každá komora zastupuje 5 členov. Základným dokumentom, ktorý upravuje vzťahy, kompetencie a povinnosti členov je Štatút rady partnerstva.

Rada partnerstva okrem koordinácie tvorby integrovanej územnej stratégie, jej monitorovania a implementácie bude zároveň schvaľovať vybrané projektové zámery vedené v zozname projektov určených na financovanie. Pri výbere projektov však budú kľúčovými kritériami veľkosť alokácie, miera a efektívnosť akou daný projektový zámer prispieva k naplneniu cieľov. Ďalším kritériom bude miera rozpracovanosti a pripravenosti projektového zámeru na financovanie. V porovnaní s predchádzajúcim programovým obdobím je prelomový najmä spôsob implementácie a odklon od dopytového systému smerom k implementácii priorít tzv. integrovanej územnej stratégie (IÚS), ktorá vychádza práve zo Stratégie rozvoja kraja. Súčasťou IÚS bude aj Stratégia udržateľného mestského rozvoja (UMR), za ktorú budú zodpovedať jednotlivé mestá.

1.4 Reforma kompetencií a financovania územnej samosprávy

V súvislosti s regionálnou politikou a rozvojom regiónov sa v ostatnom čase diskutuje o zmene v systéme riadenia na úrovni regiónov – vyšších územných celkov a miestnej samosprávy. Viaceré diskusné štúdie a analytické výstupy navrhli nový systém územno-správneho členenia a rozdelenia kompetencií medzi štát, vyššie územné celky a jednotlivé mestá a obce ako aj zmenu financovania samospráv. V roku 2019 bola vládou schválená Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030, ktorá slúži ako základný materiál pre podporu regionálneho rozvoja v nasledujúcich rokoch. Stratégia definuje štyri základné integrované rozvojové programy, menovite:

- Ochrana a rozvoj prírodných, ľudských a kultúrnych zdrojov;
- Inovačné a udržateľné hospodárstvo;
- Kvalita života pre všetkých;
- Viacúrovňové riadenie bližšie k občanom.

Regionálny rozvoj je zahrnutý do posledného rozvojového programu a v rámci stratégie je rozpracovaný aj model alokácie zdrojov na regionálnej úrovni. Kľúčovou zmenou, ktorú chce stratégia docieľiť je „vytvorenie vzájomne zosúladeného systému riadenia verejných politík na zabezpečenie spoločnej intervencie všetkých úrovní verejnej správy (od obcí, cez VÚC až po národnú úroveň) na území strategicko-plánovacích regiónov, ktoré predstavujú novú úroveň riadenia hospodárskeho a sociálneho rozvoja medzi regionálnou a miestnou úrovňou za účasti všetkých zainteresovaných aktérov.“ (ÚPVII, 2019a).

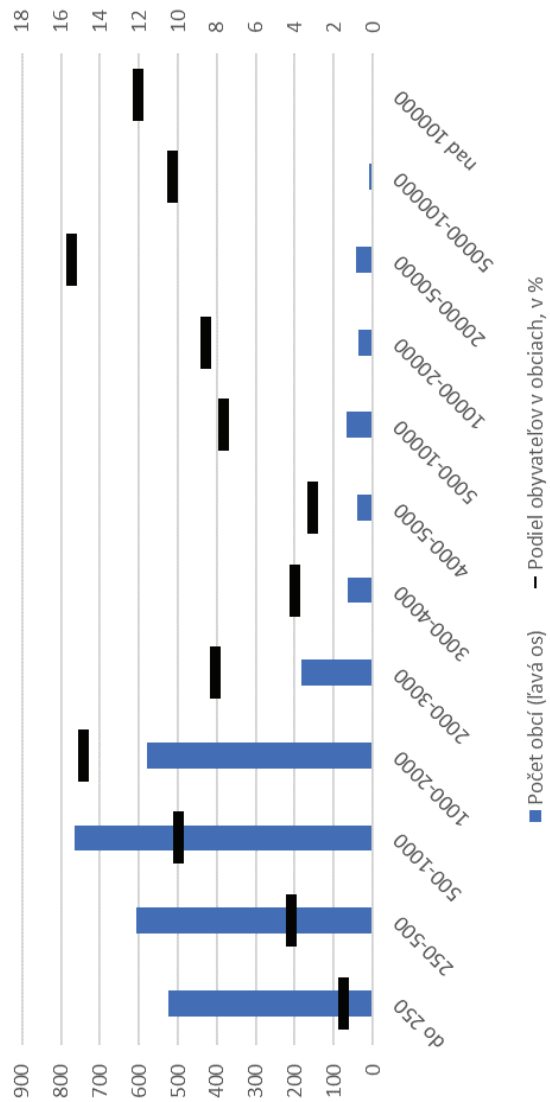
Zo začiatkom nového politického cyklu v roku 2020 sa vláda zaviazala vo svojom programovom vyhlásení „posilniť rozhodovacie právomoci existujúcich štruktúr regionálnych a lokálnych samospráv. Vytvoriť funkčný, logický a efektívny systém previazanosti regionálnej a miestnej samosprávy. Posilniť kompetencie regionálnych a lokálnych samospráv v súčinnosti s financovaním regionálneho rozvoja.“ (MPRV, 2020).

V rámci diskusie o zmene fungovania a financovania územnej správy vyvíjajú iniciatívu na zmenu súčasného stavu, samosprávy, akademická sféra ako aj analytické útvary na centrálnej úrovni. Ucelený návrh na zmeny predstavili Nižňanský, Hamalová (2014). Zdôrazňujú, že je nevyhnutné rešpektovať princíp subsidiarity, teda princíp, že verejná sprava by nemala prijímať žiadne úlohy, ktoré môžu byť prinajmenšom rovnako dobre alebo rýchlejšie a hospodárnejšie plnené súkromnými podnikmi, slobodnými povolaniami, živnostníkmi“. V miestnej samospráve existuje priestor na rozvoj obcí a zlepšenie kvality ich služieb pri nezmenenom objeme finančných zdrojov. Sústreďenie výkonu správy obcí do väčších celkov uvoľní finančné zdroje, ktoré sa pri zachovaní alokácie v danej lokalite môžu použiť napr. na výstavbu materských škôlok, domovy sociálnych služieb, opravu ciest, ale aj na získanie kvalitnejších ľudských zdrojov (IFP, 2017). IFP sa vo svojej štúdiu zameria na možnosti ako zvýšiť efektívnosť výkonu samospráv, vzhľadom na ich extrémnu rozdrobenosť a pomerne malú kapacitu poskytovať svojim obyvateľom adekvátne služby vzhľadom na pomerne obmedzený objem disponibilných zdrojov, ktoré viaceré najmä malé samosprávy nemajú. Z analýzy vyplýva, že 92% obcí má menší počet obyvateľov ako 3000, čo vedie k neefektívnemu využitiu rozpočtových zdrojov, vzhľadom na vysoký podiel nákladov na správu na celkových výdavkoch. Podľa analýzy IFP obce s počtom obyvateľom menším ako 250 obyvateľov predstavujú náklady na správu 50% celkových výdavkov. Týmto dochádza k obmedzeniu zdrojov na skutočný rozvoj samospráv a poskytovanie služieb pre ich obyvateľov. Z krátkodobého hľadiska navrhuje

IFP sústrediť výkon správy do matričných obvodov. Takýmto sústredením by sa uvoľnilo na ďalší rozvoj obcí 181 mil. eur ročne. Zo strednodobého hľadiska je však vhodné uvažovať nad sústredením výkonu správy do mikroregiónov, ktoré by prinieslo až 316 mil. eur ročne (IFP, 2017). V rámci diskusie o zmene kompetencií a financovania samospráv predstavila svoj návrh aj Únia miest a obcí (UMO) s názvom Vráťme mestám práva. Dokument konštatuje, že viaceré návrhy ÚMO sa premietli aj do programového vyhlásenia vlády prijatého v roku 2020. Dokument identifikuje tieto prieniky (Nižňanský, 2020):

- kľúčová požiadavka, teda vytvorenie komisie pre komplexnú reformu verejnej správy pod gesciou predsedu, resp. podpredsedu vlády bol akceptovaná. Výsledkom jej práce bude rozhodnutie o prerozdelení úloh a formách ich zabezpečovania a tým aj o štruktúre verejnej správy.
- do PVV je zakomponovaná požiadavka na posúdenie zmeny územnosprávneho usporiadania
- v oblasti financovania je zahrnutá požiadavka na posúdenie dostatku financií pre územnú samosprávu, ako aj posúdenie zmeny financovania.
- je akceptovaná požiadavka na zmenu financovania sociálnych služieb
- tézy PVV umožňujú diskusiu o nami navrhovaných zmenách v rámci regionálneho školstva
- pre zmenu volebného systému a počtu volebných obvodov je navrhnuté ustanoviť odbornú komisiu
- tézy v oblasti regionálnej politiky je možné riešiť v rámci vzniku nového ministerstva

Graf 1.9: Počet obcí podľa veľkostnej štruktúry v tisícoch a podiel obyvateľov v týchto obciach v %

Zdroj: ŠÚ SR, vlastné výpočty

Z hľadiska veľkosti jednotlivých obcí môžeme konštatovať, že 53,5 % všetkých obyvateľov Slovenska žije v obciach a mestách s počtom obyvateľov do desať tisíc, ktorých celkový počet je 2831. Vo zvyšných 98 obciach je sústredených ostatných 46,5% obyvateľov Slovenska. Je však nevyhnutné poznamenať, že táto sídelná štruktúra sa vyvíjala dlhé obdobie a nie je možné ju nejakých zásadným spôsobom rýchlo, necitlivo a zhora meniť. Dôležité je prispôbiť výkon samosprávnych orgánov, aby zahŕňali viaceré obce, zvýšili tak efektívnosť ich správy a dokázali poskytovať svojim obyvateľom výkon ich kompetencií s dostatočným finančným zabezpečením a požadovanej kvalite. V tomto smere je veľmi dôležitá diskusia o zmene financovania samospráv. Podľa zákona č. 539/2008 o podpore financovania regionálneho rozvoja sú zdrojmi:

- štátny rozpočet a jeho príslušné rozpočtové kapitoly,
- štátne účelové fondy,
- rozpočty vyšších územných celkov (VÚC),
- z rozpočtu obcí,
- fyzické osoby,
- právnické osoby,
- pôžičky a príspevky od medzinárodných organizácií;
- prostriedky vyplývajúce z medzinárodných grantových dohôd medzi Slovenskou republikou a ostatnými štátmi,
- z iných prostriedkov, ak to ustanovuje osobitný predpis.

Aktuálna kríza súvisiaca s pandémiou COVID-19 ale aj minulé krízy odhalili zraniteľnosť príjmov samospráv, ktoré sú naviazané predovšetkým na daň z príjmov fyzických osôb. Do popredia sa preto dostáva diskusia o zmene daňového mixu, ktorý by zabezpečil pre samosprávy predvídateľný a stabilný príjem z daní menej závislý od aktuálneho ekonomického cyklu. Prebiehajúca diskusia o reforme územnosprávneho členenia a ako vymedzenia kompetencií medzi centrálnou úrovňou, krajskou, mestskou a mestskou úrovňou bude náročným procesom, ktorého výsledkom by však malo byť zabezpečenie dostatočných kompetencií a zdrojov pre územnú samosprávu, ktorá by mohla efektívnejšie poskytovať verejné služby občanom v danom území.

1.5 Zhrnutie

Vývoj v najbližších rokoch bude poznačený zotavovaním sa slovenskej ekonomiky z dopadov pandémie koronavírusu. Príležitosťou pre budúci rozvoj slovenskej ekonomiky a jej regiónov je aj predložený plán obnovy, dočerpanie zdrojov politiky súdržnosti v aktuálnom ako aj novom programovom období. Predpokladaná štruktúra operačných programov (ich redukcia na jeden operačný program

Slovensko), rozdelenie zdrojov na jednotlivé tematické ciele intervencií ako aj lepšie nastavenie riadenia EŠIF v novom programovom období 2021 – 2027 môžu v prípade súladu týchto prvkov priniesť veľmi potrebný stimul pre rast a reštrukturalizáciu slovenskej ekonomiky.

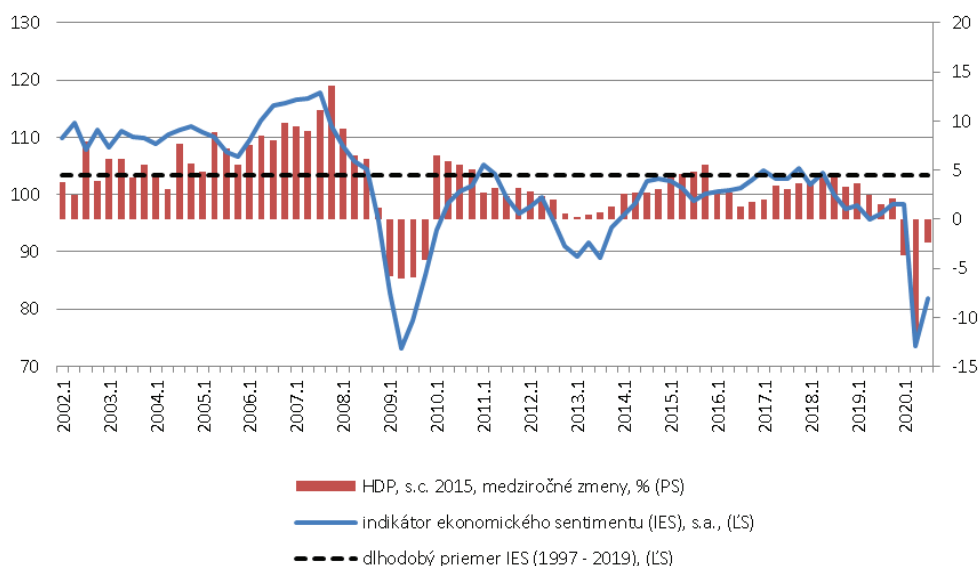
V prípade územnej samosprávy je dôležité posilniť ich kompetencie vo viacerých oblastiach, zabezpečiť dostatočné financovanie reformou daňového mixu a pristúpiť k racionalizácii počtu obcí, tak aby mohli tieto vykonávať svoje kompetencie k spokojnosti obyvateľov, ktorý žijú v danom území. Aktuálne vznikajúce štruktúry v podobe Rád partnerstva na regionálnej úrovni, predstavujú potrebný krok, aby sa zvýšila spolupráca v danom území a lepšie koordinovali investičné a rozvojové aktivity v regiónoch.

Slovenskú ekonomiku čaká v nasledujúcej dekáde výzva spojená so zásadnou zmenou prístupu k ekonomickému rozvoju v kontexte klimatickej núdze, starnúcej populácie a potrebe investovať do rozvoja fyzickej infraštruktúry spojennej s podporou digitalizácie, vzdelávania, vedy, výskumu a inovácií. Posilnenie regiónov by práve v niektorých z týchto oblastí mohlo priblížiť Slovensko ku vyspelým krajinám, ale čo je dôležitejšie zabezpečiť rovnomernejší regionálny rozvoj a zmierniť existujúce regionálne rozdiely.

2. HOSPODÁRSKY VÝVOJ SLOVENSKA V ROKU 2020 A VÝHLAD NA ROKY 2021-2022

Vzhľadom na obsah tejto časti bude účelné na začiatku poukázať na to, že takmer počas celého roka 2019 bolo sprievodným javom vývoja slovenskej ekonomiky zhoršovanie stavu domácej ekonomickej klímy. Jeho začiatok však siaha pred rok 2019, pretože začalo už v máji 2018 (Graf 2.1). Indikátor ekonomického sentimentu (IES), pomocou ktorého ŠÚ SR monitoruje jej stav a vývoj na mesačnej báze, v dôsledku toho klesol v roku 2019 pod úroveň jeho dlhodobého priemeru hlbšie ako v roku 2018.

Graf 2.1: Ekonomický sentiment a výkonnosť hospodárstva

Zdroj: ŠÚ SR

Zhoršenie stavu domácej ekonomickej klímy malo pomerne silný tlmiaci vplyv na rast výkonnosti slovenskej ekonomiky, ktorý sa spomalil z 3,8% v roku 2018 na 2,3% v roku 2019⁴. Z grafu 2.2 vyplýva, že to bol dôsledok výrazného útlmu rastu vonkajšieho dopytu (z 5,2% v roku 2018 na 0,8% v roku 2019), pretože domáci dopyt stúpol v rokoch 2018 a 2019 zhruba rovnako (o 3,5%, resp. o 3,6%). Inflačný charakter domáceho makroekonomického prostredia sa napriek spomaleniu rastu výkonnosti hospodárstva posilnil, o čom svedčí zrýchlenie rastu úhrnnej cenovej

4 Vývoj slovenskej ekonomiky je v tejto časti analyzovaný na základe štatistických údajov, ktoré ŠÚ SR revidoval v októbri 2020. Z údajov pred revíziou vyplývalo, že rast makroekonomickej výkonnosti slovenskej ekonomiky sa spomalil z 3,9% v roku 2018 na 2,4% v roku 2019.

hladiny (meranej deflátorom HDP) z 2,0% v roku 2018 na 2,5% v roku 2019. Na trhu práce sa situácia v roku 2019 síce nezhoršila, ale dynamika tvorby nových pracovných miest sa výrazne spomalila. Pomalší rast dopytu na trhu práce pribrzdil nielen dynamiku tvorby nových pracovných miest, ale aj dynamiku poklesu počtu nezamestnaných osôb.

Napriek pomerne výraznému útlmu rastu výkonnosti hospodárstva v roku 2019 sa na začiatku roka 2020 všeobecne očakávalo, že k ďalšiemu spomaleniu jeho rastu nedôjde. Signalizovala to o. i. aj prognóza EECF (Eastern Europe Consensus Forecasts) z januára 2020, podľa ktorej mala výkonnosť slovenskej ekonomiky v roku 2020 vzrásť o 2,5%. Avšak vo februári a najmä v marci 2020 prognóza EECF už signalizovala miernejší rast výkonnosti hospodárstva ako v roku 2019 (o 2,2%, resp. o 0,6%).

Dôvodom výraznej korekcie marcovej prognózy rastu výkonnosti hospodárstva v tomto roku smerom nadol bol nástup globálnej pandémie (spôsobený koronavírusom COVID-19), ktorá vyvolala ponukovo-dopytový šok (uzavretie ekonomík). V súvislosti s tým bola prognóza EECF následne korigovaná ešte zásadnejšie, pretože od apríla 2020 signalizuje pokles výkonnosti slovenskej ekonomiky v roku 2020, ktorý by mal byť hlbší ako ten, ktorý zaznamenala v roku 2009 (o 5,5%). Z najnovšej verzie prognózy EECF z novembra 2020 vyplýva, že jej výkonnosť by mala v roku 2020 klesnúť o 6,9%.

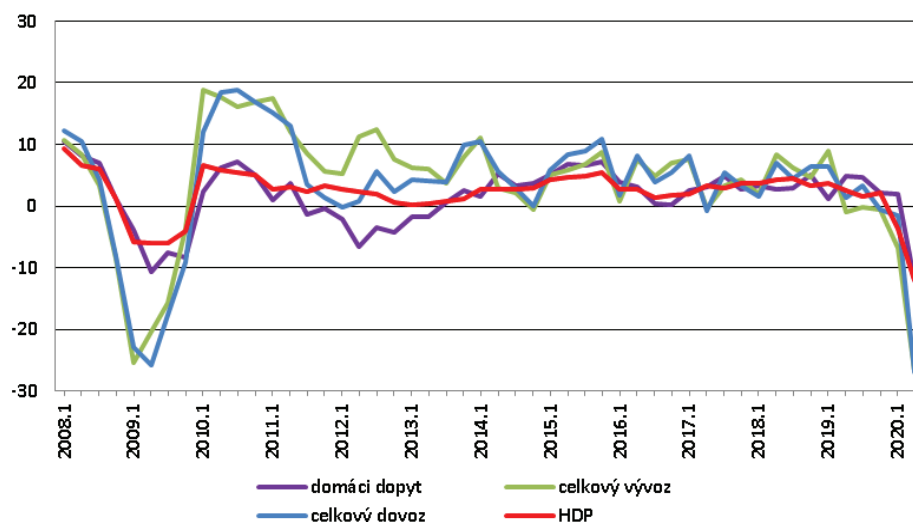
2.1 Vývoj slovenskej ekonomiky v 1. polroku 2020

Z grafu 2.1 a 2.2 vyplýva, že intenzita vplyvu ponukovo-dopytového šoku na pokles výkonnosti slovenskej ekonomiky v priebehu 1. polroka 2020 narastala. Kým v 1. štvrťroku 2020 bol pokles jej výkonnosti relatívne mierny (jednociferný), v 2. štvrťroku 2020 bol dvojciferný a historicky najhlbší. V dôsledku toho je aj analytický pohľad na vplyv tohto šoku na vývoj slovenskej ekonomiky v 1. polroku 2020 spracovaný separátne za 1. a 2. štvrťrok 2020.

2.1.1 Vplyv ponukovo-dopytového šoku v 1. Štvrťroku 2020

Stav domácej ekonomickej klímy v 1. štvrťroku 2020 bol negatívne ovplyvnený najmä poklesom dôvery v priemysle a v odvetví služieb v marci 2020, čo sa časovo dobre zhoduje s nástupom ponukovo-dopytového šoku. Jeho dopad na pokles výkonnosti hospodárstva však bol omnoho výraznejší ako sa všeobecne očakávalo. Tvorba reálneho HDP sa totiž v 1. štvrťroku 2020 medziročne znížila o 3,6%, medzikvartálne však klesla o viac ako 5% (podľa sezónne očistených údajov). Pokles zaznamenal aj nominálny HDP, ktorý sa oproti 1. štvrťroku 2019 znížil o 0,6% a dosiahol 21,5 mld. €.

Graf 2.2: HDP a hlavné zložky jeho štruktúry, s. c. 2015

Zdroj: ŠÚ SR

Uvedený pokles výkonnosti hospodárstva bol primárne spôsobený agregátnym dopytom, ktorý sa medzioročne znížil o 3,1%. Hlavnou príčinou jeho poklesu bol vonkajší dopyt, ktorý klesol o 6,6% (najmä v dôsledku výrazného oslabenia dopytu z krajín EÚ), pretože domáci dopyt ako celok sa na medzioročnej báze fakticky nezmenil (klesol len o 0,3%). Konečná spotreba domácností (spotrebiteľský dopyt) aj konečná spotreba verejnej správy (dopyt verejného sektora) mierne vzrástli (o 1,1%, resp. o 1,2%), ale tvorba hrubého fixného kapitálu (investičný dopyt) výrazne poklesla (o 7,5%).

Na spotrebiteľský dopyt, ktorý tvorí viac ako polovicu celkového domáceho dopytu (vyše 56%), mal ponukovo-dopytový šok v 1. štvrťroku 2020 prekvapivo len veľmi mierny tlmiaci vplyv. Inak povedané, k výraznejšej zmene spotrebiteľského správania nedošlo, pretože miera hrubých úspor obyvateľstva sa v 1. štvrťroku 2020 na medzioročnej báze nezmenila a predstavovala 6,3%. K zmene spotrebiteľského správania nedošlo napriek tomu, že rast reálnych disponibilných príjmov obyvateľstva, teda hlavného zdroja inancovania spotrebiteľského dopytu, sa spomalil.⁵ Tlmiaci vplyv na ich rast mala jednak vyššia inflácia, jednak spomalenie rastu bežných príjmov domácností, ktoré v širšom kontexte súviselo najmä s poklesom celkovej zamestnanosti v hospodárstve v 1. štvrťroku 2020, ale čiastočne aj so spomalením rastu priemernej mesačnej nominálnej mzdy v hospodárstve.

Oslabenie agregátneho dopytu malo v 1. štvrťroku 2020 tlmiaci vplyv na

⁵ V roku 2019 sa reálne disponibilné príjmy obyvateľstva zvýšili v priemere o 1,8%, pričom v 1. štvrťroku 2020 vzrástli o 1,2%.

výkonnosť všetkých hlavných odvetví hospodárstva (meranú tvorbou reálneho HDP), ktorý bol značne diferencovaný. Poľnohospodárstvo bolo jediným odvetvím, ktoré napriek poklesu agregátneho dopytu zaznamenalo na medzioročne baze mierny rast výkonnosti o 1,3%. Priemysel a služby ako celok však zaznamenali pokles výkonnosti o 4,1%, resp. o 2,5% a výkonnosť stavebníctva sa prepadla o vyše 25%. Vplyvom poklesu agregátneho dopytu teda došlo aj k útlmu tvorby domácich zdrojov, pretože objem celkovej produkcie v hospodárstve klesol v 1. štvrťroku 2020 o 5,7%.

V dôsledku toho, že tvorba domácich zdrojov (vyjadrená objemom celkovej produkcie) zaznamenala takmer až dvakrát hlbší pokles ako agregátny dopyt, na úplné pokrytie vecnej skladby agregátneho dopytu boli potrebné aj zdroje zo zahraničia. Avšak tlak na dovoz zdrojov zo zahraničia tiež poklesol - objem celkového dovozu sa v 1. štvrťroku 2020 znížil o 2,3%, a to najmä vplyvom poklesu dovozu pre medzispotrebu. Časť celkových zdrojov, ktorá nebola využitá na pokrytie agregátneho dopytu, skončila v zásobách. Svedčí o tom stav zásob v bežných cenách, ktorý v 1. štvrťroku 2020 na medzioročne baze stúpol.

Skutočnosť, že domáci dopyt ako celok sa na medzioročne baze prakticky nezmenil, pričom reálny HDP poklesol, znamená, že pokles výkonnosti hospodárstva v 1. štvrťroku 2020 ide na vrub čistého vývozu. Model, ktorý generoval výkonnosť hospodárstva v 1. štvrťroku 2020, sa teda zmenil, pretože vo 4. štvrťroku 2019 bol vplyv čistého vývozu na vývoj výkonnosti hospodárstva viac-menej neutrálny. Rozhodujúci vplyv na zmenu tohto modelu mal výsledok obchodnej bilancie. Zatiaľ čo vo 4. štvrťroku 2019 dosiahla prebytok 444,6 mil. €, v 1. štvrťroku 2020 skončila s deficitom 285,9 mil. €. ⁶

Dynamika rastu úhrnnej cenovej hladiny v hospodárstve zostala napriek poklesu výkonnosti hospodárstva relatívne vysoká. Deflátor HDP stúpol v 1. štvrťroku 2020 na medzioročne baze o 3,1%, čo súviselo s vývojom cien v domacom prostredí. Tlak na jeho rast generovali predovšetkým tie okruhy cien, ktoré ovplyvňujú vývoj cien/deflátorov konečnej spotreby, vrátane cien na spotrebiteľskom trhu. Celková inflácia stúpila v 1. štvrťroku 2020 na medzioročne baze o 0,4 p. b. a dosiahla v priemere 2,8%. Vzárástla napriek tomu, že pokles cien dovozu nielen pokračoval, ale prehĺbil sa. Deflátor dovozu tovarov a služieb klesol v 1. štvrťroku 2020 o 1,1%, ale vzostup úhrnnej cenovej hladiny tlmili aj ceny vývozu, pretože deflátor vývozu tovarov a služieb klesol o 1,3%. ⁷

Situácia na trhu práce sa vplyvom poklesu výkonnosti hospodárstva v 1. štvrťroku 2020 čiastočne zhoršila. Celkový počet zamestnaných osôb v hospodárstve sa podľa metodiky štatistického výkazníctva (ŠV) znížil na medzioročne

⁶ Deficit obchodnej bilancie v 1. štvrťroku 2020 vznikol najmä v dôsledku poklesu vývozu nových osobných automobilov cca o 10% (v priemere), pričom v marci ich vývoz prepadol o vyše 30%.

⁷ K poklesu deflátoru dovozu tovarov a služieb významne prispela aj cena ropy *Brent* na svetovom trhu, ktorá v 1. štvrťroku 2020 medzioročne klesla o vyše 20% (v priemere). V marci 2020 sa barel ropy predával cca len za 32 USD (v priemere), čo znamená, že medzioročne zlacnel o vyše 51%. Dôvodom boli obavy z vplyvu koronavírusu na svetovú ekonomiku a tým aj na dopyt po ropy.

báze o 0,6% (cca o 14 tisíc osôb). Mimochodom, ide o prvý pokles celkovej zamestnanosti od 3. štvrťroka 2013. Vplyvom poklesu dopytu na trhu práce sa nerovnováha na ňom zvýšila len veľmi mierne, pretože počet nezamestnaných osôb stúpol v 1. štvrťroku 2020 medziročne cca len o 2 tisíc a dosiahol cca 161,5 tisíc osôb (v priemere podľa VZPS). Miera nezamestnanosti tým stúpla z historického minima 5,6% vo 4. štvrťroku 2019 na 6,0% v 1. štvrťroku 2020 (podľa VZPS).

Pokles celkovej zamestnanosti v hospodárstve v 1. štvrťroku 2020 bol spôsobený poklesom dopytu po práci v súkromnom sektore, pretože vo verejnom sektore dopyt po práci vzrástol. Vo verejnom sektore zamestnanosť vzrástla o 1,3% a dosiahla cca 497,8 tisíc osôb, v súkromnom sektore klesla o 1,1% a činila cca 1892,8 tisíc osôb (vždy v priemere podľa ŠV). Inak povedané, kým v súkromnom sektore na medziročnej báze vyše 20 tisíc pracovných miest zaniklo, vo verejnom sektore viac ako 6 tisíc nových pracovných miest pribudlo. V súkromnom sektore bol pokles dopytu po práci v 1. štvrťroku 2020 zaznamenaný vo väčšine odvetví, avšak absolútne najviac pracovných miest ubudlo v priemysle (cca 18 tisíc).

Z ekonomického hľadiska bol pokles výkonnosti hospodárstva v 1. štvrťroku 2020 spôsobený súhrnnou produktivitou práce, ktorá v reálnom vyjadrení klesla o 3,1%, v nominálnom vyjadrení zaznamenala nulový rast. Nominálna i reálna mzda v hospodárstve napriek tomu výrazne vzrástli. Disproporcía medzi vývojom nominálnej a reálnej mzdy v hospodárstve na jednej strane a súhrnnej produktivity práce v bežných a stálych cenách na strane druhej, ktorá vznikla začiatkom roku 2015, sa tým v 1. štvrťroku 2020 značne prehĺbila.

Priemerná mesačná nominálna mzda v hospodárstve vzrástla v 1. štvrťroku 2020 o 6,2% a dosiahla v priemere 1086 €. V súkromnom sektore stúpla medziročne o 4,8% a činila 1050 €, vo verejnom sektore sa zvýšila o 10,5% a dosiahla 1224 € (vždy v priemere), pričom v oboch sektoroch sa jej rast na medziročnej báze mierne spomalil (cca o 1 p.).⁸ Vzhľadom nato, že celková inflácia dosiahla v 1. štvrťroku 2020 v priemere 2,8%, reálna mzda v hospodárstve stúpla v priemere o 3,3%.

2.1.2 Vplyv ponukovo-dopytového šoku v 2. štvrťroku 2020

Vplyvom globálnej pandémie zaznamenala domáca ekonomická klíma v 2. štvrťroku 2020 kolaps, ktorý bol spôsobený prepados dôvery ekonomických subjektov vo všetkých štyroch odvetviach (priemysel, stavebníctvo, obchod, služby), ako aj dôvery spotrebiteľov. Relatívne najhlbší prepád zaznamenala dôvera v priemysle a v odvetví služieb, relatívne najmenej sa dôvera prepádla v stavebníctve. Stav domácej ekonomickej klímy v 2. štvrťroku 2020 bol

⁸ Vo verejnom sektore bol jej rast napriek tomu mimoriadne vysoký, pretože bol dôsledkom úprav platových taríf štátnych zamestnancov a zamestnancov pri výkone vo verejnom záujme o 10% od 1. januára 2020.

porovnateľný s jej stavom v 2. štvrťroku 2009, v ktorom sa IES prepadol vplyvom globálnej finančnej a hospodárskej krízy (graf 2.1).

Z grafu 2.1 a 2.2 je zrejmé, že aj keď bol stav domácej ekonomickej klímy v 2. štvrťroku 2020 porovnateľný s jej stavom v 2. štvrťroku 2009, prepád výkonnosti hospodárstva bol až rádovo hlbší (oproti jej poklesu v 2. štvrťroku 2009). Tvorba reálneho HDP sa na medziročnej báze znížila o 12,1%, medzikvartálne klesla o vyše 8% (podľa sezónne očistených údajov).⁹ Na druhej strane, nominálny HDP sa oproti 2. štvrťroku 2019 znížil o 10,4% a dosiahol 21,1 mld. €. Ide o historicky najhlbší prepád výkonnosti hospodárstva, ktorý mal tlmiaci vplyv už aj na rast úhrnnej cenovej hladiny v hospodárstve (meranej deflátorom HDP).

Rast úhrnnej cenovej hladiny v hospodárstve sa vplyvom prepádu výkonnosti hospodárstva spomalil z 3,1% v 1. štvrťroku 2020 na 1,9% v 2. štvrťroku 2020. Útlm dynamiky rastu jej rastu bol v rozhodujúcej miere spôsobený vývojom cien vo vonkajšom ekonomickom prostredí. Deflátor dovozu tovarov a služieb totiž v 2. štvrťroku 2020 na medziročnej báze klesol o 2,7%, teda výraznejšie ako v 1. štvrťroku 2020.¹⁰ Prehĺbenie jeho poklesu malo tlmiaci vplyv na dynamiku rastu cien v domacom prostredí, vrátane rastu spotrebiteľských cien. Celková inflácia klesla z 2,8% v 1. štvrťroku 2020 na 2,0% v 2. štvrťroku 2020 (vždy v priemere). K spomaleniu rastu úhrnnej cenovej hladiny v hospodárstve však prispeli relatívne najsilnejšie opäť ceny vývozu. Deflátor vývozu tovarov a služieb totiž v 2. štvrťroku 2020 poklesol o 3,6%, teda výraznejšie ako deflátor dovozu tovarov a služieb.

Prepad výkonnosti hospodárstva bol spôsobený výrazným oslabením agregátneho dopytu, ktorý po poklese o 3,1% v 1. štvrťroku 2020 sa v 2. štvrťroku 2020 prepadol o 19,3%. Prispel k tomu vonkajší dopyt aj domáci dopyt ako celok, ale prepád vonkajšieho dopytu bol omnoho hlbší. Pokles objemu vývozu tovarov a služieb sa totiž prehĺbil zo 6,4% v 1. štvrťroku 2020 na 26,0% v 2. štvrťroku 2020, k čomu došlo vplyvom výrazného oslabenia dopytu z krajín EÚ i z krajín mimo nej.

Domáci dopyt ako celok, ktorý v 1. štvrťroku 2020 klesol len o 0,3%, zaznamenal v 2. štvrťroku 2020 prepád o 12,9%, avšak tzv. domáci efektívny dopyt (očistený o vplyv zmeny stavu zásob) klesol v 2. štvrťroku 2020 «len» o 7,7%. Kým v 1. štvrťroku 2020 zaznamenal pokles len investičný dopyt, v 2. štvrťroku 2020 poklesli všetky tri hlavné zložky štruktúry domáceho dopytu, relatívne najviac investičný dopyt (o vyše 15%).

Na spotrebiteľský dopyt mal ponukovo-dopytový šok v 2. štvrťroku 2020 už

⁹ Výkonnosť hospodárstva (meraná úrovňou tvorby reálneho HDP) v 2. štvrťroku 2020 bola porovnateľná s jeho výkonnosťou v 1. štvrťroku 2018, teda pred viac ako dvoma rokmi.

¹⁰ K prehĺbeniu poklesu deflátoru dovozu tovarov a služieb významne prispela aj cena ropy Brent na svetovom trhu. Zatiaľ čo v 1. štvrťroku 2020 medziročne klesla cca o 20%, v 2. štvrťroku 2020 bola nižšia o vyše 57% (vždy v priemere). V apríli 2020 sa totiž barel ropy predával cca len za 18 USD (v priemere), čo znamená, že v dôsledku obáv ohľadom ďalšieho vývoja svetovej ekonomiky medziročne zlacnel takmer o 75%.

pomerne silný tlmiaci vplyv. Na medziročnej báze totiž poklesol o 4,2%, čím atakoval svoj historický najhlbší pokles o 4,3% v 1. štvrtroku 1999. Primárne to bol dôsledok zvýšenia sklonu obyvateľstva k úsporám, pretože kým v 1. štvrtroku 2020 zostala miera hrubých úspor obyvateľstva na medziročnej báze bez zmeny, v 2. štvrtroku 2020 sa zvýšila až o 1,1 p. b. a dosiahla 10,7%. K tejto zmene spotrebiteľského správania došlo preto, lebo reálne disponibilné príjmy obyvateľstva (hlavný zdroj financovania spotrebiteľského dopytu) sa v 2. štvrtroku 2020 znížili o 3,3%. Bežné príjmy domácností totiž poklesli, čo v širšom kontexte súviselo s poklesom celkovej zamestnanosti i poklesom priemernej mesačnej nominálnej mzdy v hospodárstve v 2. štvrtroku 2020. Inflácia pokles reálnych disponibilných príjmov obyvateľstva naopak tlmila, pretože sa znížila na 2,0% (z 2,8% v 1. štvrtroku 2020).

Prepad agregátneho dopytu viedol k tomu, že výkonnosť všetkých štyroch hlavných odvetví hospodárstva (vrátane poľnohospodárstva) sa v 2. štvrtroku 2020 prepadla - priemyslu o 26,1%, stavebníctva o 18,2%, poľnohospodárstva o 6,1% a služieb ako celku o 6,7%. Mimochodom, výkonnosť priemyslu bola v 2. štvrtroku 2020 najslabšia od roku 2013. Dvojciferný prepád zaznamenala aj tvorba domácich zdrojov - objem celkovej produkcie bol v 2. štvrtroku 2020 nižší o 17,3%.

Napriek tomu, že prepád agregátneho dopytu bol relatívne hlbší ako prepád tvorby domácich zdrojov (objemu celkovej produkcie), úplné pokrytie vecnej skladby agregátneho dopytu si vyžadovalo aj zdroje zo zahraničia, avšak tiež vo výrazne redukovanom objeme. Objem celkového dovozu, ktorý sa v 1. štvrtroku 2020 medziročne znížil o 2,3%, bol v 2. štvrtroku 2020 nižší o 26,8%. Na rozdiel od 1. štvrtroku 2020, v ktorom poklesol len dovoz pre medzispotrebu, v 2. štvrtroku 2020 došlo okrem toho aj k poklesu dovozu pre konečnú spotrebu.¹¹ Na pokrytie agregátneho dopytu však bola využitá aj časť zásob v hospodárstve, pretože stav zásob v bežných cenách sa v 2. štvrtroku 2020 medziročne znížil.

Vzhľadom na to, že hĺbka prepádu domáceho dopytu a výkonnosti hospodárstva (meraná tvorbou reálneho HDP) bola v 2. štvrtroku 2020 viac-menej rovnaká, čistý vývoz mal na výkonnosť hospodárstva neutrálny vplyv. Model, ktorý generoval výkonnosť hospodárstva v 2. štvrtroku 2020, sa teda oproti 1. štvrtroku 2020 zmenil. Zatiaľ čo v 1. štvrtroku 2020 bol pokles výkonnosti hospodárstva spôsobený čistým vývozom, v 2. štvrtroku 2020 súvisel s prepadom domáceho dopytu. K zmene modelu došlo vplyvom obchodnej bilancie, ktorá sa z deficitnej v 1. štvrtroku 2020 (deficit 285,9 mil. €) zmenila v 2. štvrtroku 2020 na prebytkovú (prebytok 465,2 mil. €).

Prebytok obchodnej bilancie v 2. štvrtroku 2020 vznikol najmä vďaka skokovo sa zvyšujúcemu štrukturálnemu prebytku v obchode s osobnými automobilmi

11 Uvedený makroekonomický kontext veľmi názorne ilustruje závislosť výkonnosti slovenskej ekonomiky od miery jej otvorenosti. Kým v 1. štvrtroku 2020 dosiahol podiel celkového vývozu na HDP a podiel celkového dovozu na HDP zhodne vyše 101%, v 2. štvrtroku 2020 klesol prvý z nich pod 79% a druhý pod 76%. Je to miera otvorenosti, ktorú slovenská ekonomika mala zhruba pred 10 rokmi.

v apríli až júni 2020. Kým v apríli tento prebytok činil 408,7 mil. €, v máji vzrástol na 898,8 mil. € a v júni dosiahol 1,933 mld. €. Ide o dôsledok extrémnej volatility vývoja vývozu osobných automobilov v bežných cenách v tých istých mesiacoch. V apríli sa prepadol o vyše 70% a v máji takmer o 50%, avšak v júni, vplyvom uvoľnenia, resp. zrušenia viacerých obmedzujúcich opatrení zavedených na boj proti pandémie, naopak vzrástol o vyše 12%.

Situácia na trhu práce sa v 2. štvrťroku 2020 vplyvom prepadu výkonnosti hospodárstva zhoršila výraznejšie ako 1. štvrťroku 2020. Pokles celkovej zamestnanosti v hospodárstve, ktorý začal v 1. štvrťroku 2020, bol totiž hlbší a sprevádzalo ho zrýchlenie rastu nezamestnanosti. Pokles zamestnanosti bol viac-menej porovnateľný s jej poklesom v roku 2009, kedy však bol pokles výkonnosti hospodárstva rádovo menší. Pokles zamestnanosti bol totiž v 2. štvrťroku 2020 tlmený opatreniami vlády, ktoré boli zamerané aj na podporu udržania pracovných miest.

Celková zamestnanosť v hospodárstve sa v 2. štvrťroku 2020 medziročne znížila o 2,4% (cca o 58 tisíc osôb podľa ŠV). V dôsledku toho sa nerovnováha na trhu práce zväčšila, pričom dynamika rastu nezamestnanosti sa oproti 1. štvrťroku 2020 zrýchlila. Kým v 1. štvrťroku 2020 sa počet nezamestnaných osôb zvýšil na medziročnej báze len o 1,1%, v 2. štvrťroku 2020 stúpol o 14,7%, resp. cca o 22,7 tisíc a dosiahol cca 178 tisíc osôb. Miera nezamestnanosti tým v 2. štvrťroku 2020 stúpila na 6,6 % (vždy v priemere podľa VZPS).

Pokles celkovej zamestnanosti v hospodárstve bol v 2. štvrťroku 2020 spôsobený poklesom dopytu po práci v súkromnom sektore, pretože vo verejnom sektore dopyt po práci aj v 2. štvrťroku 2020 mierne vzrástol. Vo verejnom sektore zamestnanosť vzrástla o 0,7% a dosiahla cca 493,9 tisíc osôb, v súkromnom sektore klesla o 3,2% a činila cca 1871,6 tisíc osôb (vždy v priemere podľa ŠV). Inak povedané, kým vo verejnom sektore viac ako 3 tisíc nových pracovných miest pribudlo (oproti 2 štvrťroku 2019), v súkromnom sektore vyše 61 tisíc pracovných miest naopak zaniklo. V súkromnom sektore bol pokles dopytu po práci v 2. štvrťroku 2020 zaznamenaný vo väčšine odvetví, ale absolútne najviac pracovných miest zaniklo v priemysle (cca 36 tisíc), čo súvisí s uzavretím ekonomiky v apríli a máji 2020.

Vzhľadom na to, že pokles výkonnosti hospodárstva v 2. štvrťroku 2020 bol oproti poklesu celkovej zamestnanosti v hospodárstve až päťkrát hlbší, z ekonomického hľadiska bol pokles výkonnosti hospodárstva dôsledkom prepadu súhrnnej produktivity práce. V reálnom vyjadrení sa súhrnná produktivita práce v 2. štvrťroku 2020 znížila o 9,1%, v nominálnom vyjadrení o 8,2%. Nominálna a reálna mzda v hospodárstve zaznamenali v 2. štvrťroku 2020 síce tiež pokles, avšak omnoho menší ako súhrnná produktivita práce. Disproporcia medzi vývojom nominálnej a reálnej mzdy v hospodárstve na jednej strane a súhrnnej produktivity práce v bežných a stálych cenách na strane druhej sa tým prehĺbila ešte výraznejšie ako v 1. štvrťroku 2020 a dosiahla historické maximum.

Priemerná mesačná nominálna mzda v celom hospodárstve poklesla v 2. štvrťroku 2020 na medziročnej báze o 1,2% a dosiahla 1088 €. Je to jej prvý

pokles v histórii samostatnej Slovenskej republiky. Keďže inflácia dosiahla v 2. štvrťroku 2020 v priemere 2,0%, reálna mzda v hospodárstve poklesla o 3,2%. K poklesu nominálnej mzdy v celom hospodárstve došlo vplyvom nominálnej mzdy v súkromnom sektore, ktorá sa v 2. štvrťroku 2020 znížila o 2,6% a dosiahla 1042 €. Vo verejnom sektore totiž nominálna mzda vzrástla o 3,0% a činila 1262 €. Dynamika jej rastu sa však výrazne spomalila, keďže v 1. štvrťroku 2020 stúpila o 10,5%. Pokiaľ ide o reálnu mzdu, v súkromnom sektore poklesla v 2. štvrťroku 2020 o 4,6%, vo verejnom sektore o 1,0% vzrástla.

2.2 Odhad vývoja slovenskej ekonomiky v roku 2020

Z grafu 2.1 vyplýva, stav domácej ekonomickej klímy sa v 3. štvrťroku tohto roka mierne zlepšil, k čomu významnou mierou prispelo uvoľnenie obmedzení (otvorenie ekonomiky), ktoré vláda zaviedla v priebehu 1. polroka 2020 v súvislosti s globálnou pandémiou. Ide však o zlepšenie veľmi krehké, pretože dôvera ekonomických subjektov vzrástla len v priemysle a v odvetví služieb, zatiaľ čo dôvera v stavebníctve, obchode, ako aj dôvera spotrebiteľov zaznamenali pokles aj v 3. štvrťroku tohto roka. Zlepšenie stavu domácej ekonomickej klímy (akokoľvek veľmi krehké) vytvorilo predpoklady k tomu, aby sa prepád výkonnosti hospodárstva neprehlboval.

Pozitívny účinok lepšieho stavu klímy na výkonnosť hospodárstva bol omnoho výraznejší ako sa všeobecne očakávalo. Podľa výsledkov rýchleho odhadu, ktoré ŠÚ SR zverejnil v polovici novembra 2020, sa totiž tvorba reálneho HDP v 3. štvrťroku tohto roka znížila len o 2,4%, pričom oproti 2. štvrťroku 2020 naopak o vyše 11% stúpila (podľa sezónne očistených údajov).¹² Prepád tvorby reálneho HDP sa tým na medziročnej báze zmiernil zo 7,9% v 1. polroku 2020 na 6,0% v 1.-3. štvrťroku 2020 (vždy v priemere). Na druhej strane, tvorba nominálneho HDP bola v 3. štvrťroku tohto roka na medziročnej báze nižšia len o 0,3%, vďaka čomu sa prepád jeho tvorby zmiernil z 5,5% v 1. polroku 2020 na 3,8% v 1.-3. štvrťroku 2020 (vždy v priemere).

Na základe rýchleho odhadu tvorby HDP v stálych a bežných cenách možno usudzovať, že úhrnná cenová hladina v hospodárstve vzrástla v 3. štvrťroku tohto roka cca o 2%, teda menej ako v 1. polroku 2020, kedy stúpila o 2,5% (v priemere). Tlmiaci vplyv na jej rast sa od začiatku tohto roka primárne odvíja z poklesu cien vo vonkajšom ekonomickom prostredí, ktorý trvá už viac ako rok. Rast cien výrobcov v priemysle sa v dôsledku toho v 2. a 3. štvrťroku 2020 takmer zastavil, rast spotrebiteľských cien sa výrazne spomalil. Medziročná miera celkovej inflácie klesla v 3. štvrťroku tohto roka na 1,5% (v priemere), pričom za prvých desať mesiacov tohto roka dosiahla v priemere 2,0% a bola o 0,6 p. b. nižšia ako

¹² Pripomínáme, že v 2. štvrťroku 2020 sa výkonnosť hospodárstva prepádla o vyše 8% (oproti 1. štvrťroku 2020 podľa sezónne očistených údajov).

v rovnakom období minulého roka.

Vzhľadom na to, že údaje o vývoji jednotlivých zložiek štruktúry tvorby a použitia HDP v stálych a bežných cenách v 3. štvrťroku tohto roka zverejní ŠÚ SR až začiatkom decembra, možno o faktoroch, ktoré k výraznému zmierneniu poklesu výkonnosti prispeli, uvažovať len na základe vývoja relevantných mesačných alebo štvrťročných ukazovateľov. S istotou však možno konštatovať, že predpoklady pre miernejší pokles tvorby reálneho HDP v 3. štvrťroku tohto roka vytvoril agregátny dopyt, ktorého prepád sa zrejme výrazne zmiernil. Kým v 1. polroku 2020 zaznamenal prepád o 11,2% (v priemere), v 3. štvrťroku tohto roka by mal byť jeho pokles len jednociferný a s veľkou pravdepodobnosťou miernejší ako 5%.¹³

Na základe mesačných údajov možno predpokladať, že k zmierneniu poklesu agregátneho dopytu prispel v rozhodujúcej miere vonkajší dopyt. Z predbežných mesačných údajov o vývoze tovarov v bežných cenách v 3. štvrťroku tohto roka vyplýva, že rast vonkajšieho dopytu sa dokonca oživil. Vývoz tovarov v bežných cenách totiž na medziročnej báze vzrástol o vyše 4%, predovšetkým vďaka vývozu nových osobných automobilov, ktorý po prepade v 1. polroku 2020 zhruba o 22% stúpol v 3. štvrťroku tohto roka o vyše 30% (vždy v priemere).¹⁴ Prepád dovozu tovarov v bežných cenách však pokračoval, ale zmiernil sa z viac ako 15% v 1. polroku 2020 na zhruba 5% v 3. štvrťroku tohto roka (vždy v priemere). Na základe toho možno predpokladať, že v 3. štvrťroku tohto roka nedošlo ani k oživeniu rastu domáceho dopytu ako celku. Nedá sa však vylúčiť, že jeho pokles sa oproti 1. polroku 2020 zmiernil, hlavne vďaka čiastočnému oživeniu spotrebiteľského dopytu, ktoré na základe tržieb v maloobchode v júli až septembri 2020 nemožno vylúčiť.

V dôsledku rastu vývozu tovarov a poklesu dovozu tovarov v bežných cenách skončila obchodná bilancia v 3. štvrťroku tohto roka s vysokým prebytkom. Podľa predbežných údajov dosiahol cca 1,4 mld. €, čo je na štvrťročnej báze jej najvyšší prebytok za posledných šesť rokov (od 2. štvrťroka 2014). Preto je veľmi pravdepodobné, že model, ktorý generoval výkonnosť hospodárstva, sa opäť zmenil. Zatiaľ čo v 2. štvrťroku 2020 bol vplyv čistého vývozu na výkonnosť hospodárstva viac-menej neutrálny, v 3. štvrťroku tohto roka by mal čistý vývoz vplyv poklesu domáceho dopytu ako celku na pokles výkonnosti hospodárstva výrazne zmierniť.

Podľa rýchleho odhadu celkovej zamestnanosti v hospodárstve, ktorý ŠÚ SR zverejnil spolu s rýchlym odhadom HDP, sa pokles dopytu na trhu práce prehĺbil aj v 3. štvrťroku tohto roka. Celková zamestnanosť v hospodárstve sa totiž znížila o 2,5% (podľa metodiky ESA 2010), zatiaľ čo v 1. polroku 2020 klesla o 1,5% (v priemere). Tým sa zrejme prehĺbila aj nerovnováha na trhu práce, pričom miera

13 Pre porovnanie možno uviesť, že v roku 2009 sa agregátny dopyt vplyvom globálnej finančnej a hospodárskej krízy prepadol o 11%.

14 Bez vplyvu vývozu nových osobných automobilov by k obnoveniu rastu vývozu tovarov a služieb v 3. štvrťroku tohto roka nedošlo. Jeho prepád sa však zmiernil z vyše 15% v 1. polroku 2020 na cca 4% v 3. štvrťroku tohto roka (vždy v priemere).

nezamestnanosti zrejme dosiahla v 3. štvrtroku tohto roka okolo 7% a celkový počet nezamestnaných zhruba 200 tisíc osôb (podľa VZPS). Je to zhruba o 35 tisíc nezamestnaných osôb viac ako v 3. štvrtroku 2019.

Odhad výkonnosti hospodárstva v celom roku 2020, ktorý je uvedený v tabuľke nižšie, je založený na predpoklade, že prebiehajúca druhá vlna pandémie epidemiologickú situáciu a tým ani podmienky pre chod hospodárstva v závere tohto roka výraznejšie neskomplicuje. V tom prípade možno očakávať, že model, ktorý generoval jeho výkonnosť v 3. štvrtroku 2020 sa vo 4. štvrtroku tohto roka nezmení. Domáci dopyt ako celok by teda mal na medziročnej báze klesnúť aj vo 4. štvrtroku tohto roka a čistý vývoz by mal byť faktorom, ktorý bude vplyv domáceho dopytu na pokles výkonnosti hospodárstva tmiť.

Tabuľka 2.1: **Medziročné zmeny, v %**

UKAZOVATEĽ	1. POLROK 2020	2020
agregátny dopyt v stálych cenách 2015	-11.2	-8.0
HDP v bežných cenách	-5.5	-3.8
HDP v stálych cenách 2015	-7.8	-6.0
zamestnanosť v hospodárstve (VZPS)	-1.5	-2.1
miera inflácie v %, priemerná	2.4	1.9
nominálna mzda v hospodárstve	2.5	1.9
miera nezamestnanosti v % (VZPS)	6.3	6.8

Zdroj: ŠÚ SR, vlastné výpočty

Domáci dopyt ako celok by mal klesnúť najmä kvôli investičnému dopytu. Jeho pokles bude zrejme hlboký aj vo 4. štvrtroku tohto roka, a preto by mal prevážiť vplyv mierneho oživenia rastu spotrebiteľského dopytu a dopytu verejného sektora, ktoré v závere roka nemožno vylúčiť. Tlmiaci vplyv čistého vývozu na pokles výkonnosti hospodárstva by však mal byť vo 4. štvrtroku tohto roka omnoho slabší ako v 3. štvrtroku 2020, viac-menej marginálny. Obchodná bilancia síce dosiahne prebytok s veľkou pravdepodobnosťou aj vo 4. štvrtroku tohto roka, ktorý však na medziročnej báze takmer určite nevzrastie tak výrazne ako v 3.

štvrtroku 2020. Preto by mal byť pokles výkonnosti hospodárstva vo 4. štvrtroku tohto roka hlbší ako v 3. štvrtroku 2020.

Na základe uvedených predpokladov by mal agregátny dopyt klesnúť v 2. polroku 2020 o 4,6%, čo znamená, že celoročne by sa znížil zhruba o 8,0% (vždy v priemere). V súvislosti s tým by sa mala tvorba reálneho HDP znížiť v 2. polroku 2020 o 4,0%, celoročne o 6,0% (vždy v priemere). Keďže vplyvom poklesu výkonnosti by sa dynamika rastu úhrnnej cenovej hladiny v hospodárstve mala spomaliť z 2,5% v roku 2019 na 2,2% v roku 2020, tvorba nominálneho HDP v roku 2020 by mala poklesnúť o 3,8% (v priemere). V tom prípade by nominálny HDP dosiahol zhruba 90,3 mld. €, čo oproti roku 2019 predstavuje pokles o 3,5 mld. €. ¹⁵ Z hľadiska úrovne tvorby reálneho HDP by výkonnosť hospodárstva v roku 2020 bola porovnateľná s jeho výkonnosťou v roku 2017.

Pokles výkonnosti ekonomiky by mal byť aj v 2. polroku 2020 sprevádzaný poklesom dopytu na trhu práce. Celková zamestnanosť v hospodárstve by sa mala v 2. polroku 2020 znížiť o 2,2%, celoročne o 2,1% (podľa VZPS). V hospodárstve by teda oproti roku 2019 zaniklo cca 50 tisíc pracovných miest. Na druhej strane, miera nezamestnanosti by mala vzrásť z 5,8% v roku 2019 na 6,8% v roku 2020, pričom počet nezamestnaných by mal vzrásť cca o 30 tisíc osôb (podľa VZPS). K zániku pracovných miest by však malo dôjsť len v súkromnom sektore, v ktorom by zamestnanosť mala oproti roku 2019 klesnúť o 2,7%. Vo verejnom sektore by mal rast zamestnanosti oproti roku 2019 spomaliť, pretože by mala vzrásť cca o 0,8%, čo je prírastok o 1 p. b. menší ako dosiahla v roku 2019.

Odhad poklesu dopytu na trhu práce v roku 2020 sa síce javí ako relatívne veľký, možno však konštatovať, že odolnosť trhu práce voči poklesu výkonnosti hospodárstva bude v tomto roku silnejšia ako v krízovom roku 2009. Pokles celkovej zamestnanosti v hospodárstve a s tým súvisiaci nárast nezamestnanosti by totiž mal byť v tomto roku omnoho menší ako v roku 2009, a to napriek tomu, že pokles výkonnosti hospodárstva by mal byť naopak relatívne hlbší ako v roku 2009. V roku 2009 totiž výkonnosť hospodárstva klesla o 5,5%, pričom celková zamestnanosť v hospodárstve sa znížila o 2,6% a miera nezamestnanosti stúpila o 2,5 percentuálneho bodu (podľa VZPS). Inak povedané, v krízovom roku 2009 zaniklo v hospodárstve zhruba 65 tisíc pracovných miest a počet nezamestnaných osôb stúpol cca o 70 tisíc (oproti roku 2008).

Disproporcia medzi vývojom súhrnnej produktivity práce a priemernej mesačnej nominálnej, resp. reálnej mzdy v hospodárstve, ktorá vzrástla v 2. štvrtroku 2020 na historické maximum, by sa mala v 2. polroku tohto roka čiastočne zmenšiť. Hlavne tým, že prepád súhrnnej produktivity práce by mal byť miernejší ako v 1. polroku 2020, čo implicitne vyplýva z vyššie uvedeného odhadu výkonnosti hospodárstva a celkovej zamestnanosti v hospodárstve. Okrem toho, rast priemernej mesačnej nominálnej mzdy v hospodárstve by mal byť v 2. polroku tohto

¹⁵ Prepád výkonnosti hospodárstva vedie spravidla k výraznému prehĺbeniu vnútornej ekonomickej nerovnováhy. Deficit verejných financií v roku 2009 predstavoval 8,2% HDP v bežných cenách a v roku 2020 by mal podľa odhadu MF SR dosiahnuť 9,7% HDP v bežných cenách.

roka nižší ako v 1. polroku 2020. V kvantifikovanom tvare sa jedná o disproporciu, podľa ktorej by súhrnná produktivita práce v bežných cenách mala v roku 2020 klesnúť o 4,0%, zatiaľ čo priemerná mesačná nominálna mzda by mala naopak vzrásť o 2,0% a dosiahnuť okolo 1115 € (vždy v priemere). Vzhľadom na to, že celková inflácia by mala v roku 2020 dosiahnuť v priemere 1,9%, reálna mzda v hospodárstve by mala v roku 2020 viac-menej stagnovať (v priemere).

Uvedené odhady výkonnosti hospodárstva a vývoja ďalších hlavných ukazovateľov slovenskej ekonomiky v roku 2020 je potrebné vnímať v kontexte značnej miery neistoty, ktorá súvisí s ďalším priebehom pandémie a z nej vyplývajúcich negatívnych rizík pre vývoj slovenskej ekonomiky vo 4. štvrťroku tohto roka. Ak by prebiehajúca druhá vlna pandémie epidemiologickú situáciu a tým aj podmienky pre chod hospodárstva skomplikovala, pokles výkonnosti hospodárstva vo 4. štvrťroku tohto roka a tým aj celoročne by bol hlbší ako ten, ktorý je prezentovaný vyššie, samozrejme s negatívnym vplyvom aj na vývoj ostatných ukazovateľov.

2.3 Výhľad hospodárskeho vývoja v SR na roky 2021 a 2022

Ako východisko pre náčrt výhľadu hospodárskeho vývoja v SR na roky 2021 a 2022 možno použiť dva závery vyplývajúce z odhadu vývoja výkonnosti hospodárstva v roku 2020 a pre výhľad sa javia ako kľúčové. Prvý z nich, ktorý predstavuje zdanlivý paradox, možno interpretovať tak, že pokles agregátneho dopytu v roku 2020 by mal byť síce miernejší ako v krízovom roku 2009, ale pokles výkonnosti hospodárstva v roku 2020 by mal byť napriek tomu hlbší ako v roku 2009. Podľa druhého záveru by sa hospodárstvo malo z recesie spôsobenej pandemiou vrátiť k oživeniu rastu pozdĺž trajektórie, ktorá z hľadiska profilu pripomína tvar písmena W.

Pokiaľ ide o prvý záver, možno pripomenúť, že v roku 2009 došlo vplyvom prepadu agregátneho dopytu o 11% k poklesu výkonnosti hospodárstva o 5,5%. Na druhej strane, v roku 2020 by mal miernejší pokles agregátneho dopytu (cca o 8%) spôsobiť hlbší pokles výkonnosti hospodárstva (cca o 6%). Tento zdanlivý paradox možno vysvetliť tým, že štruktúra agregátneho dopytu pred nástupom globálnej finančnej a hospodárskej krízy, teda v roku 2008, sa výrazne odlišovala od štruktúry agregátneho dopytu pred nástupom pandémie v roku 2019.

Z oficiálnych štatistických údajov vyplýva, že v štruktúre agregátneho dopytu v roku 2008 podiel domáceho dopytu pomerne výrazne prevyšoval podiel vonkajšieho dopytu (58,5% vs. 41,5%). V nasledujúcich rokoch sa však štruktúra agregátneho dopytu menila sústavne tým spôsobom, že podiel domáceho dopytu sa znižoval a podiel vonkajšieho dopytu sa zvyšoval. V roku 2019 bol podiel domáceho dopytu oproti podielu vonkajšieho dopytu vyšší už len minimálne (51% vs. 49%).

Výkonnosť hospodárstva sa tým stala na výkyvy vonkajšieho dopytu omnoho

citlivejšia ako v roku 2009. To možno považovať za hlavný dôvod prečo by mala výkonnosť hospodárstva poklesnúť v roku 2020 hlbšie ako v roku 2009, dokonca aj napriek tomu, že pokles vonkajšieho dopytu bude v roku 2020 podľa odhadu až o polovicu menší ako v roku 2009 (cca o 8%, resp. o 16,4%), pričom domáci dopyt podľa odhadu poklesne v roku 2020 zhruba rovnako ako v roku 2009 (cca o 7%). Mimochodom, ak by sa skutočný vývoj domáceho a vonkajšieho dopytu v roku 2020 výrazne neodlišoval od odhadov uvedených vyššie, ani štruktúra agregátneho dopytu, s ktorou hospodárstvo vstúpi do roku 2021, by sa výrazne neodlišovala od tej z roku 2019, s ktorou vstúpilo do roku 2020.

Pokiaľ ide o druhý záver, kvôli porovnaniu bude vhodné najskôr pripomenúť, že trajektória, pozdĺž ktorej sa hospodárstvo vrátilo z recesie v roku 2009 k oživeniu rastu, mala z hľadiska profilu tvar písmena U (Graf 2.1 a 2.2). Touto trajektóriou dosiahla výkonnosť hospodárstva svoju predkrízovú úroveň z roku 2008 už v roku 2010. Návrat výkonnosti hospodárstva na predkrízovú úroveň bol teda z časového hľadiska veľmi rýchly a došlo k nemu zásluhou oživenia rastu vonkajšieho dopytu, pretože domáci efektívny dopyt (očistený o vplyv zmeny stavu zásob) dosiahol svoju predkrízovú úroveň z roku 2008 až v roku 2011, teda o rok neskôr ako vonkajší dopyt. Na rozdiel od výkonnosti hospodárstva, v prípade celkovej zamestnanosti v hospodárstve, ktorá v roku 2009 poklesla o 4,5% (podľa ŠV), trval návrat na jej predkrízovú úroveň z roku 2008 podstatne dlhšie. Dosiahla ju až v roku 2016, lebo nešlo o priamočiary návrat.

2.4 Zhrnutie

Vzhľadom na to, že podľa druhého záveru by sa malo hospodárstvo vrátiť zo súčasnej recesie k oživeniu rastu pozdĺž trajektórie v tvare písmena W, v praxi by to malo znamenať, že návrat výkonnosti hospodárstva na jeho úroveň z roku 2019 bude trvať z časového hľadiska dlhšie ako tomu bolo pri prekonávaní dôsledkov krízy z roku 2009.¹⁶ V tejto súvislosti možno predpokladať, že najskôr možný termín pre návrat výkonnosti slovenskej ekonomiky na jej úroveň z roku 2019, teda pred pandémiou, predstavuje rok 2022. Avšak pravdepodobne len za predpokladu, že by sa v roku 2021 podarilo pomocou vakcíny dostať pandémiu pod kontrolu. V opačnom prípade to môže trvať ešte dlhšie. V prípade celkovej zamestnanosti v hospodárstve sa však návrat na jej úroveň z roku 2019 všeobecne očakáva za horizontom roku 2022.

¹⁶ Takýto záver vyplýva aj z najnovšej prognózy EECF z novembra 2020, podľa ktorej by mal reálny HDP v SR po poklese o 6,9% v roku 2020 zaznamenať v roku 2021 rast o 5,1%. Spomedzi ekonomík krajín strednej a východnej Európy by sa podľa tejto prognózy mala v roku 2021 vrátiť na svoju výkonnosť z roku 2019 len výkonnosť ekonomiky Poľska a Litvy.

3. VÝVOJ NA TRHU PRÁCE PRED A POD VPLYVOM PANDÉMIE COVID-19

Zhoršenie domácej ekonomickej klímy v roku 2019 sa na vývoji dopytu po práci prejavilo ešte v tom roku. Tempo rastu zamestnanosti v jednotlivých štvrtrokoch roka 2019 nepretržite zvoľňovalo, z 1,8 % v prvom štvrtroku na 0,1 % v poslednom – rast zamestnanosti¹⁷ sa teda ku koncu roka 2019 takmer zastavil. Priemerná celoročná hodnota zmeny počtu pracujúcich (VZPS) na úrovni 0,7 % predstavovala len polovičné tempo rastu zamestnanosti v porovnaní s predchádzajúcimi dvoma rokmi (1,4 % v roku 2018 a 1,5 % v roku 2017) a len štvrtinové v porovnaní s rokom 2016 a približne tak aj v porovnaní s rokom 2015 (2,8 % a 2,6 %). Podobné zvoľňovanie tempa rastu zamestnanosti v priebehu roka 2019 možno sledovať aj v štvrtročnom štatistickom výkazníctve (zamestnanosť definovaná zamestnanými osobami), rovnako ako medziročné spomalenie na zhruba polovičnú dynamiku. (Len o málo miernejšie medziročné zníženie dynamiky rastu zamestnanosti badať v metodike ESA).

Už s príchodom roka 2020 bolo teda cítiť pravdepodobný blížiaci sa koniec dlhšieho obdobia mimoriadne priaznivého vývoja zamestnanosti, doposiaľ najpriaznivejšieho v histórii samostatnosti SR. Prvotné prognózy zo začiatku roka 2020 síce počítali s opätovným miernym zrýchľovaním rastu zamestnanosti, príchod pandémie v marci 2020 napokon toto úspešné obdobie z hľadiska tvorby zamestnanosti a poklesu nezamestnanosti v SR nateraz definitívne ukončil.

3.1 Zvoľnenie na trhu práce badateľné ešte pred príchodom pandémie

Termín zvoľnenie sme pri hodnotení situácie v roku 2019 zvolili zámerne, ochladenie (ešte stále rastúceho) dopytu po práci na jednej strane znamená menej dodatočných pracovných miest a spomalenie poklesu nezamestnanosti, na strane druhej je potrebné spomenúť, že k tomu došlo v čase, keď časť tohto dopytu už čelila nedostatku vhodnej domácej pracovnej sily, o čom svedčil vývoj viacerých indikátorov (miera ekonomickej aktivity a podiel pracujúcich na ekonomicky aktívnych, štatistiky pracovnej migrácie, pomer prírastku voľných a obsadených pracovných miest, a pod.). Napokon, opakovane to potvrdzovali aj prieskumy medzi samotnými zamestnávateľmi, problémy s uspokojením dopytu po pracovníkoch v niektorých odvetviach boli čoraz výraznejšie. Vývoj na trhu práce ku koncu roka 2019 možno teda hodnotiť i v kontexte čiastočného uvoľňovania napätia na trhu práce.

Rastúca vzácnosť pracovnej sily (inými slovami, menšia konkurencia medzi uchádzačmi o prácu) sa odrážala aj na dynamike mzdového vývoja. Rast prie-

17 Zamestnanosť počítaná z počtu pracujúcich podľa VZPS.

mernej nominálnej mesačnej mzdy zrýchľoval nepretržite už od roka 2015 (2,9 %), toto zrýchľovanie v roku 2019 vrcholilo (7,8 % v priemere za rok 2019; s vrcholom v druhom štvrtroku, keď mzdový rast atakoval 10 % hranicu) aj napriek spomaľovaniu dynamiky u ostatných ukazovateľov trhu práce. (Tu však treba pripomenúť aj vplyv nemalej valorizácie plátov vo verejnom sektore v roku 2019, ktorá prispela k vysokej dynamike mzdového rastu, rovnako ako výrazný objem odmien vyplatených zamestnávateľmi v máji v súvislosti so zavedením daňovo- a odvodovo zvýhodnených trinástych plátov – práve tie prispeli k jednorazovému skoku v dynamike rastu miezd za druhý štvrtrok; bližšie pozri Žúdel – Pécsyová, 2019). Dokonca ešte aj v prvom štvrtroku 2020, keď už ekonomika pociťovala dopady ponukovo-dopytového šoku a poklesu výkonnosti (popísané v 2. kapitole), sa priemerná mzda medzироčne zvýšila o viac ako 6 %. Trend silného rastu priemernej (nominálnej, ale aj reálnej) mzdy sa tak zastavil až v druhom štvrtroku 2020.

Spomaľovanie tempa rastu zamestnanosti (prípadne prehĺbenie jej poklesu) v priebehu roka 2019, o ktorom hovoríme vyššie, bolo badateľné vo väčšine krajov. V Bratislavskom kraji spomalil rast počtu pracujúcich z 3,8 % v prvom štvrtroku na 0,9 % v poslednom, v Košickom kraji z 3,5 % na 0,4 %, v Žilinskom kraji z 3,9 % na 0,2 %, v Prešovskom kraji z 2,3 % až na pokles o 1,1 %, v Nitrianskom kraji sa slabý rast v prvých troch štvrtrokoch tiež zmenil na pokles o 1,5 %, v Trenčianskom kraji zamestnanosť klesala počas celého roka a jej pokles sa ku koncu roka prehĺbil. Z tohto trendu sa vymyká len Trnavský kraj, kde zamestnanosť počas troch kvartálov síce tiež spomaľovala, nakoniec sa ale jej rast ku koncu roka zrýchlil, a hlavne Banskobystrický kraj, kde sa rast zamestnanosti dokonca zo štvrtroka na štvrtrok zvyšoval čoraz viac (z 0,6 % na 2,4 %). Odlišný vývoj v Banskobystrickom kraji, ktorý naznačil vývoj počtu pracujúcich odhadnutý z výberového zisťovania, potvrdili i podnikové štatistiky (tým sa venujeme neskôr). Posledné dva kraje ako jediné vykázali rast počtu pracujúcich ešte aj v prvom štvrtroku 2020, k definitívnemu zastaveniu rastu zamestnanosti vo všetkých krajoch tak došlo až v druhom štvrtroku 2020. V tom čase došlo aj k zastaveniu rastu priemernej mzdy v hospodárstve, trh práce teda pomerne rýchlo zareagoval na vývoj v ekonomike poznačenej opatreniami proti šíreniu pandémie COVID-19.

Tabuľka 3.1 ilustruje, že aj napriek slabšiemu rastu (prípadne poklesu) zamestnanosti v poslednom štvrtroku, priemerný celoročný výsledok bol vo väčšine krajov lepší (predovšetkým vďaka priaznivému vývoju v prvom štvrtroku 2019). Šesť krajov zaznamenalo v porovnaní s rokom 2018 výsledný rast zamestnanosti (počtu pracujúcich), najsilnejší bol v Bratislavskom kraji (rast 2,1 % bol značne nad priemerom SR 0,7 %). Tabuľka dokumentuje tiež solídny medzироčný rast nominálnej mzdy (rast na úrovni 7,8 % bol v porovnaní s rokom 2018 rýchlejší o 1,6 p. b.), ktorý pretrval aj v poslednom štvrtroku 2019 – avšak treba podotknúť, že k spomaľeniu tempa mzdového rastu v poslednom štvrtroku došlo vo všetkých krajoch SR. Priemernú mzdu v národnom hospodárstve v roku 2019 (1092 eur)

prevyšovala len priemerná mzda v Bratislavskom kraji, a to o 267 eur. Naopak, v Prešovskom kraji bola priemerná mzda o 248 eur nižšia, než v národnom hospodárstve, a o 515 eur nižšia, než v kraji Bratislavskom. Pozitívnu správou preto je, že v Prešovskom kraji bol zaznamenaný tretí najvyšší nárast mzdy v porovnaní s rokom 2018.¹⁸ Rovnako pozitívne možno hodnotiť, že najvyšší (v Banskobystrickom kraji) aj druhý najvyšší (v Nitrianskom kraji) rast mzdy boli v krajoch, ktoré spolu s Prešovským tvoria trojicu krajov s najnižšou priemernou mzdou v SR.

Tabuľka 3.1: Zamestnanosť (počet pracujúcich, VZPS) a mesačná mzda v krajoch SR

KRAJ	Počet pracujúcich v tis. osôb			Priem. nomin. mesačná mzda v EUR		
	Rok	Indexy		Rok	Indexy	
	2019	4.Q.2019	2019	2019	4.Q.2019	2019
		4.Q.2018	2018		4.Q.2018	2018
SR spolu	2 583,7	100,1	100,7	1092	106,9	107,8
Bratislavský	351,3	100,9	102,1	1 359	106,4	106,8
Trnavský	275,5	101,6	100,4	1025	106,5	107,7
Trenčiansky	288,0	98,0	98,6	1015	105,8	106,7
Nitriansky	326,6	98,5	99,7	909	108,5	109,3
Žilinský	330,7	100,2	101,6	981	107,4	107,7
Banskobystrický	304,9	102,4	101,3	943	109,1	109,8
Prešovský	361,0	98,9	100,7	844	107,1	108,9
Košický	345,8	100,4	100,6	844	105,4	108,0

Zdroj: ŠÚ SR (2020d).

Obavy zo spomalenia ekonomiky v dôsledku slabšieho výkonu v eurozóne a u slovenských exportných partnerov (predovšetkým v Nemecku) ovplyvňovali v druhej polovici roka 2019 hlavne pracovné miesta v exportne orientovanom

¹⁸ Čo sa týka priemernej mzdy zamestnancov v podnikoch s 20 a viac zamestnancami, práve v Prešovskom kraji stúpila táto najvýraznejšie (o 11,2 %). K rastu priemernej mzdy zamestnancov v SR v roku 2019 obzvlášť prispelo zvýšenie miezd vo verejnom sektore (zamestnanci vo verejnom sektore si prílepšili o 13,1 %, stále ich priemerná mzda ale bola nižšia v porovnaní so súkromným sektorom o 22 eur). Mzdy vo verejnej správe stúpili najviac v Prešovskom a Banskobystrickom kraji, o viac ako 18 % (ŠÚ SR, 2020b), to môže byť čiastočným vysvetlením tak priaznivého mzdového vývoja v týchto krajoch, ktoré zaznamenalo aj výberové zisťovanie.

priemysle. Počet osôb zamestnaných¹⁹ v priemysle medziročne klesal už od júla 2019, pokles zamestnanosti sa z mesiaca na mesiac pozvoľna zrýchľoval. K poklesu počtu zamestnaných dochádzalo v priebehu celého roka aj vo veľkoobchode a maloobchode. Vo všetkých ostatných hlavných odvetviach rast zamestnanosti pretrval, obzvlášť silný bol v prvej polovici roka nárast zamestnanosti v stavebníctve, solídny rast zamestnanosti zaznamenali odvetvia informácie a komunikácia a zdravotníctvo a sociálna pomoc. Sektor služieb sa v najväčšej miere podieľal na generovaní nových pracovných miest v roku 2019, podpísal sa pod viac ako dve tretiny medziročného prírastku počtu zamestnaných v hospodárstve (v ekonomike pribudlo viac ako 23 tisíc zamestnaných osôb).

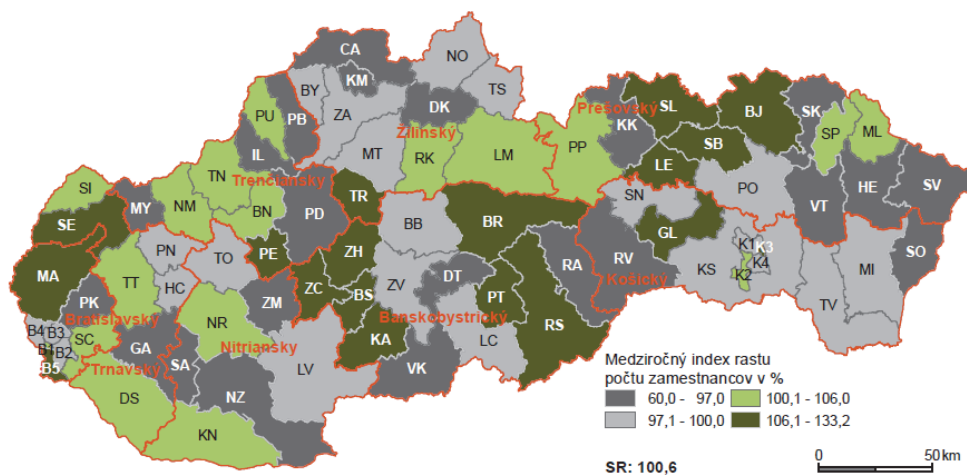
Obrat vo vývoji zamestnanosti v priemysle, ktorý sa napríklad v štatistike počtu pracujúcich podľa výberového zisťovania zatiaľ neukázal (medziročná zmena počtu pracujúcich v priemysle podľa VZPS bola v roku 2019 nulová), odhalili aj údaje o priemernom evidenčnom počte zamestnancov zisťovanom podnikovou metódou v podnikoch s 20 a viac zamestnancami. S výnimkou Trnavského, Trenčianskeho a Banskobystrického kraja došlo k poklesu počtu zamestnancov v priemysle vo všetkých ostatných krajoch, v rozsahu od 1,7 % v Bratislavskom kraji a v Žilinskom kraji, po 4,7 % v Prešovskom a 5,3 % a Nitrianskom kraji. Najvýraznejšie (v rozsahu 8 – 10 %) ubudlo zamestnancov v podnikoch so zameraním sa na priemysel v okresoch Galanta, Turčianske Teplice a Čadca²⁰. V celoslovenskom meradle sa počet zamestnancov v priemysle znížil o 1,3 % – ide o dôležitý ukazovateľ indikujúci zmenu situácie v ekonomike, resp. reakciu trhu práce na túto zmenu, nakoľko odvetvia priemyslu jednak citlivo reagujú na vývoj situácie v externom prostredí (zmeny vo vonkajšom dopyte), jednak zamestnávajú až 30 % všetkých zamestnancov v hospodárstve (čo je, samozrejme, najvyšší podiel na celkovej zamestnanosti v SR z hľadiska ekonomických činností).

Opačná situácia bola v Banskobystrickom kraji, kde stúpol počet zamestnancov v priemysle relatívne najviac (o 3,4, %). Pozitívom tiež je, že najvyššiu dynamiku rastu zamestnanosti v priemyselných podnikoch tu zaznamenali okresy ako Veľký Krtíš a Poltár, teda okresy radené už od roku 2015 k najmenej rozvinutým okresom v SR. Vo Veľkom Krtíši (kde zaznamenaný nárast bol najvyšší v SR) otvorili prevádzky firmy napojené na automobilový priemysel, miera nezamestnanosti tu za tri roky klesla takmer o dve tretiny. Banskobystrický kraj obsadil prvé miesto aj v medziročnom raste celkového počtu zamestnancov, teda za všetky ekonomické činnosti spolu (2,6 %). (V kraji výrazne stúpol počet zamestnancov v oblasti dodávok elektriny, v stavebníctve a IK). Podobným tempom rástla zamestnanosť aj v Bratislavskom kraji, mierne sa zvýšila aj v kraji Trnavskom, v ostatných krajoch zamestnanosť (počítaná z počtu zamestnancov v podnikoch s 20 a viac zamestnancami) medziročne poklesla, najviac v Žilinskom a Nitrianskom kraji.

19 Zamestnanci a podnikatelia podľa mesačného odvetvového štatistického výkazníctva (štatistické výkazníctvo tu využívame ako vhodnejšiu metodiku na porovnanie vývoja v odvetviach, než štatistiky počtu pracujúcich odhadnuté z VZPS).

20 Údaje Štatistického úradu (ŠÚ SR, 2020b).

Mapa 3.1: Medziročná zmena zamestnanosti v okresoch SR v roku 2019

Zdroj: ŠÚ SR (2020b).

Poznámka: Zmena v priemernom evidenčnom počte zamestnancov v podnikoch s 20 a viac zamestnancami.

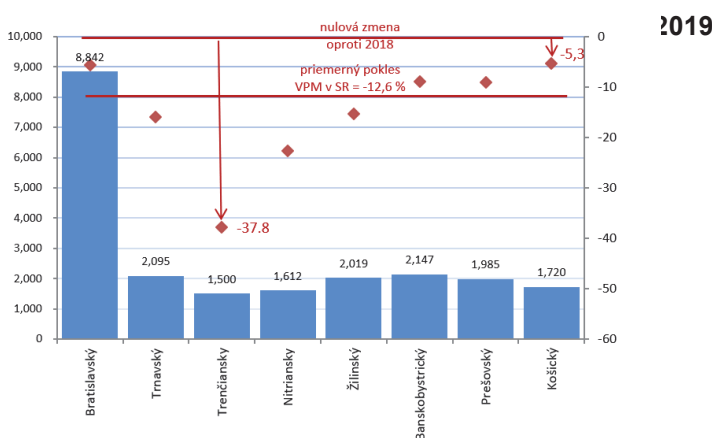
Medziročné porovnanie vývoja počtu zamestnancov ilustruje mapa 3.1. Mapa výstižnejšie dokumentuje situáciu v Prešovskom a Bratislavskom kraji. Aj keď sme Prešovský kraj zaradili ku krajom s výsledným medziročným poklesom zamestnanosti, v skutočnosti v ňom dominovali okresy s nárastom počtu zamestnancov, dokonca viaceré z nich zaregistrovali výrazný nárast (Stará Ľubovňa, Bardejov, Levoča, Sabinov). Ich úspech ale prevážil negatívny vývoj v okresoch na východe kraja. A zase, Bratislavský kraj za svoj pozitívny výsledok vďačí okresu Malacky a Senec, ale počet zamestnancov výrazne stúpol aj v okrese Bratislava V. Detailnejší pohľad do regiónov založený na údajoch o priemernom evidenčnom počte zamestnancov síce ponúkol čiastočne odlišné výsledky, ale poslúži ako vysvetlenie niektorých trendov naznačených aj vo vývoji počtu pracujúcich (čo je širší rozmer zamestnanosti) odhadnutého z výberového zisťovania.

3.2 Zvol'nenie na trhu práce prinieslo aj spomalenie poklesu nezamestnanosti a menej voľných pracovných miest

Spomalenie rastu dopytu po práci v roku 2019 sa odrazilo nielen na menšej dynamike tvorby pracovných miest (teda pomalšom raste zamestnanosti), spomalil sa tiež pokles nezamestnanosti a došlo k poklesu počtu voľných pracovných miest. K úbytku voľných pracovných miest dochádzalo už od prvého štvrťroka, v tom poslednom klesol ich počet pod 20 tisíc, na najnižšiu úroveň za posledné tri

roky. Samotné medziročné zníženie počtu voľných miest v poslednom štvrtroku (o viac ako 7 tisíc) bolo najväčším úbytkom voľných pracovných miest od druhého štvrtroku 2010. Len v priemyselnej výrobe, ktorá je najväčším „zásobníkom“ voľných pracovných miest v súkromnom sektore, klesol počet voľných miest medziročne o 22,6 %. Odvetvia priemyselnej výroby rýchlo reagovali na vyššie spomínané zhoršenie vývoja v externom prostredí (zamestnanosť obvykle reaguje na pokles výkonu s časovým oneskorením). Priemysel sa tak podieľal na poklese počtu voľných pracovných miest v SR viac ako tretinovým podielom. Ešte o niečo výraznejšie klesol počet voľných miest v obchode (v súkromnom sektore tretie odvetvie s najvyšším počtom neobsadených miest), v poslednom štvrtroku 2019 dokonca až o polovicu.

Graf 3.1: Počet voľných pracovných miest a zmena oproti 2018

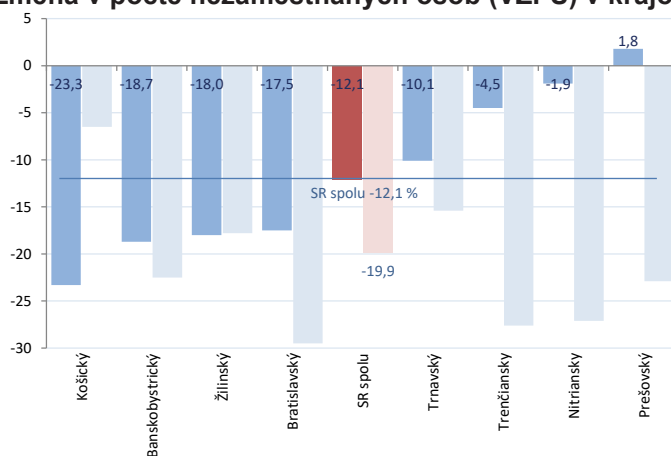
Zdroj: ŠÚ SR (2020d)

Najviac voľných pracovných miest ubudlo v Trenčianskom kraji (tam sa ich počet v porovnaní s rokom 2018 znížil o takmer 40 %, v poslednom štvrtroku tu klesol počet voľných miest dokonca na menej než polovicu v porovnaní s rovnakým obdobím 2018) a v Nitrianskom kraji (kde ich ubudlo viac ako 20 %). Graf 3.1 dokumentuje, že k poklesu voľných pracovných miest došlo v roku 2019 vo všetkých krajoch SR, názorne tiež ilustruje regionálne disproporcie v ich úbytku. Menší pokles voľných pracovných miest, než k akému došlo v priemere za celú SR, zaznamenali kraje východného Slovenska, Bratislavský a Banskobystrický kraj, v ich prípade išlo o medziročný pokles na úrovni zhruba 5 %, resp. 9 %. Ochladenie dopytu po práci v tomto smere najmenej zasiahlo Košický, Bratislavský a Banskobystrický kraj. Najviac voľných pracovných miest je tradične hlásených v Bratislavskom kraji, podiel tohto kraja na všetkých voľných pracovných pozíciách predstavuje viac ako 40 %, ich počet poklesol v tomto kraji o 5,6 %, čo je druhá najnižšia hodnota. Naopak, Trenčiansky kraj, v ktorom sa počet voľných miest znížil najviac, ich aj najmenej ponúkal.

Uvedenému regionálnemu rozloženiu spomalenia dopytu po pracovnej sily pre-

mietnutého do poklesu počtu voľných pracovných miest viac menej zodpovedal aj vývoj nezamestnanosti. Tempo poklesu počtu nezamestnaných podľa VZPS bolo najvyššie v Košickom kraji (23,3 %) a v Banskobystrickom kraji (18,7 %), v týchto dvoch krajoch došlo aj k najvýraznejšiemu poklesu miery nezamestnanosti, a to v podstatne väčšom rozsahu, než v ktoromkoľvek inom kraji (o 2,2 p. b. a 1,7 p. b., v ostatných krajoch sa medziročný pokles miery nezamestnanosti podľa VZPS pohyboval od 0,1 p. b. až 1 p. b.). V najväčšom rozsahu tu poklesol aj absolútny počet nezamestnaných osôb (o 9 tisíc v Košickom kraji a o 6 tisíc v Banskobystrickom). Keďže po Prešovskom kraji ide o kraje s druhou najvyššou mierou nezamestnanosti (zhodne na úrovni 7,9 %), menší dopad opatrnejšieho správania v ekonomike na zamestnanosť v týchto regiónoch prispel k zmierneniu regionálnych rozdielov v nezamestnanosti. Výnimkou je Prešovský kraj, kde ako v jedinom v SR došlo v roku 2019 k nárastu nezamestnanosti, o 1,8 % (miera nezamestnanosti tu poskočila na 10,1 % - na úroveň identickú, ako rok predtým dosiahol Košický kraj, čím od neho Prešovský kraj prevzal prvenstvo – pritom ešte rok predtým klesla miera nezamestnanosti v kraji o takmer 3 p. b.). Prešovský kraj je zároveň sídlom najväčšieho počtu nezamestnaných osôb v SR (40,7 tisíc). Spolu s druhým v poradí, Košickým krajom (29,7 tisíc nezamestnaných) sú domovom až 45 % všetkých nezamestnaných v SR (spolu 157,7 tisíc nezamestnaných v SR). V Trenčianskom kraji síce došlo k najvýraznejšiemu úbytku voľných pracovných miest a k najmenšiemu poklesu miery nezamestnanosti, treba však mať na zreteli, že ide o kraj s druhou najnižšou mierou nezamestnanosti, výrazne pod celoslovenským priemerom. Z hľadiska územného členenia je to aj kraj, kde v poslednom štvrtroku 2019 žil najmenší počet nezamestnaných v SR (7,7 tisíc).

Graf 3.2: Zmena v počte nezamestnaných osôb (VZPS) v krajoch SR (%)

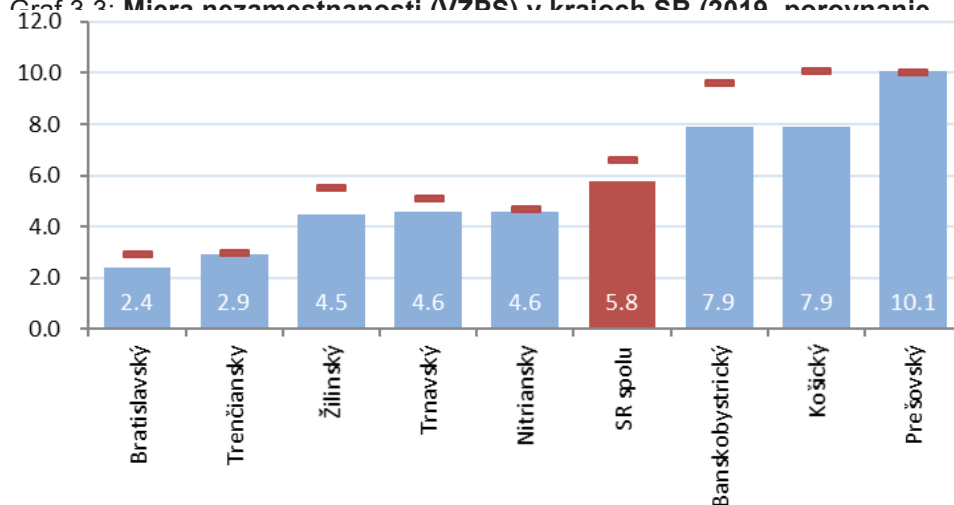
Zdroj: ŠÚ SR (2020d) a ŠÚ SR (2019).

Graf 3.2 dokumentuje, že i keď sa nezamestnanosť v roku 2019 vo všetkých krajoch s výnimkou Prešovského znižovala, dynamika poklesu nezamestnanosti

sa medziročne spomalila. K dramatickému spomaleniu došlo v Trenčianskom a Nitrianskom kraji – spolu s Prešovským krajom sa tieto regióny najviac podieľali na spomalení tempa poklesu nezamestnanosti v SR. Opačne na priemerný výsledok za hospodárstvo pôsobil výrazne pozitívny vývoj v Košickom kraji, ktorý ešte v roku 2018 zastával prvé miesto vo výške miery nezamestnanosti.

Relatívny úspech jednotlivých krajov v znižovaní nezamestnanosti je potrebné doplniť o statický pohľad: grafom 3.3 ilustrujeme, že aj napriek spomaleniu poklesu nezamestnanosti v krajoch Západného Slovenska ostávajú tieto v lepšej pozícii, než je priemer SR a stále dosahujú podstatne nižšie miery nezamestnanosti, než kraje Východného Slovenska a Banskobystrický kraj. Avšak ako je možné v grafe vidieť z porovnania s rokom 2018, spomínaný výrazne priaznivý vývoj (najvyššia dynamika poklesu nezamestnanosti) v Košickom a Banskobystrickom kraji prispela k zmierneniu regionálnych rozdielov.

Graf 3.3: Miera nezamestnanosti (VZPS) v krajoch SR (2019, porovnanie)

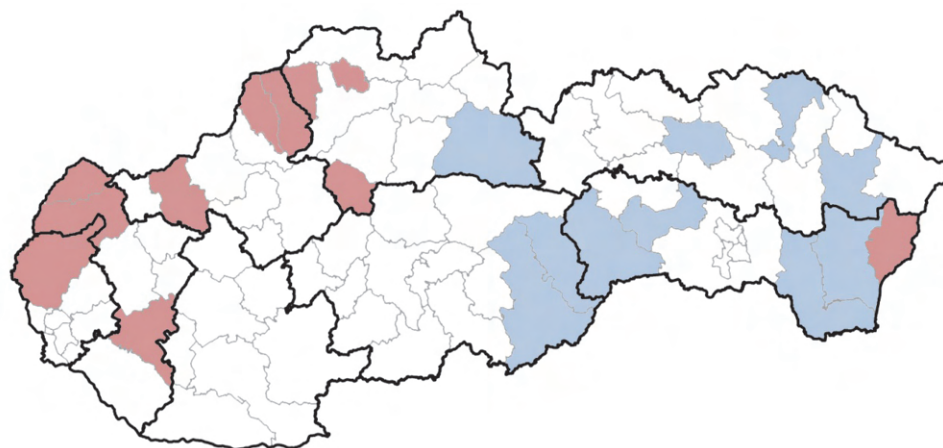

Zdroj: ŠÚ SR (2020d) a ŠÚ SR (2019).

Spomínaný úspech Košického kraja a Banskobystrického kraja v znižovaní nezamestnanosti v roku 2019, a naopak, výraznejšie spomalenie poklesu nezamestnanosti na západe krajiny dokladuje aj detailnejší pohľad do okresov a údaje o evidovanej nezamestnanosti. Mapa 3.2 odhaľuje, že väčšina okresov s najväčším poklesom miery (evidovanej) nezamestnanosti bola v roku 2019 situovaná na východe krajiny a na hranici Košického a Banskobystrického kraja, a naopak, miera nezamestnanosti najviac rástla hlavne v regiónoch Považia a Záhoria. Ako poukazujú aj Morvay a kolektív (Morvay a kol., 2020), ide o regióny, kde sa sústreďuje významná časť priemyselnej výroby, a bola to práve priemyselná výroba, ktorá ako prvá reagovala na zhoršenie ekonomického sentimentu v externom prostredí a už v roku 2019 vykázala pokles zamestnanosti i výrazný

pokles počtu voľných pracovných miest. Nerovnomerné územné rozmiestnenie druhov ekonomických činností, ktoré v kontexte zamestnanosti obvykle zvyhodňuje priemyselné regióny, ich v prípade zhoršenia situácie v externom prostredí s dopadom na produkciu slovenských priemyselných odvetví naopak relatívne znevýhodňuje.

Mapa 3.2: Okresy s najväčším nárastom a poklesom miery nezamestnanosti v roku 2019

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ročných údajov z Databcube (ŠÚ SR, 2020a).

Poznámka: Okresy s desiatimi najväčšími medziročnými nárastmi (označené červenou farbou) a poklesmi (označené modrou farbou) miery evidovanej nezamestnanosti.

V priemere v národnom hospodárstve teda pokles počtu nezamestnaných osôb pokračoval počas celého roka 2019, tempo tohto poklesu sa ale zo štvrtroka na štvrtrok spomaľovalo. Klesla aj miera nezamestnanosti, na nové historické minimum (5,8 % podľa VZPS a 4,92 % v prípade miery evidovanej nezamestnanosti), išlo však o podstatne menší pokles ako rok predtým. Podobne pokles v počte voľných pracovných miest²¹ indikoval, že náznaky spomalenia dynamiky vývoja na trhu práce sa objavovali už pred príchodom pandémie.

3.3 Historicky najhlbší prepád výkonnosti hospodárstva poznamenal zamestnanosť miernejšie, než by sa čakalo

²¹ Zrýchľujúci pokles v počte voľných pracovných miest potvrdzovali aj štatistiky úradov práce (iná evidencia, než akej sme sa venovali vyššie v texte). Len decembrový údaj niečo viac než 92 300 voľných pracovných miest evidovaných na úradoch práce bol zhruba o 5 500 nižší v porovnaní s predošlým mesiacom. V tom čase už v 34 okresoch miera evidovanej nezamestnanosti rástla (v 41 okresoch stále klesala), najvyššia bola v okrese Rimavská Sobota (15,14 %), najnižšia v okrese Trenčín (1,93 %).

Aj v prvých mesiacoch roka 2020 pokračoval nepriaznivý vplyv vonkajšieho dopytu na slovenský export, jeho hodnota (v bežných cenách) bola medziročne nižšia počas všetkých prvých piatich mesiacov roka, pritom najväčší (a dramatický) prepád hodnoty zaznamenal vývoz v mesiacoch apríl (pokles až o 45,6 %) a máj (pokles o 34,3 %). K spomaleniu výkonu v ekonomikách západnej Európy z roka 2019 sa v tom čase už pridala efekt pandémie ochorenia COVID-19, resp. obmedzení, ktoré v súvislosti s ňou postupne krajiny zavádzali.

Spomalenie (a neskôr v prvom štvrtroku 2020 už pokles) produkcie na Slovensku, ktoré ešte pred prepuknutím pandémie odrážalo slabšie vyhliadky zahraničných partnerov (a následné zhoršenie klímy v domácej ekonomike) a tlačilo na spomalenie dynamiky na trhu práce už v roku 2019, sa naplno prejavovalo v poklese zamestnanosti v priemysle ešte pred zavádzaním protipandemických opatrení (pokles zamestnanosti v priemysle z roka 2019 pokračoval aj v januári a februári 2020, v priemere v prvom štvrtroku sa tu počet zamestnaných osôb znížil o 3,2 %).²² Po prepuknutí pandémie a obmedzení niektorých ekonomických aktivít sa k priemyselnej výrobe v tomto ohľade pridávali ďalšie odvetvia. Zamestnanosť v obchode klesala (podobne ako v priemyselnej výrobe), už v roku 2019, maloobchod zažil dno tohto poklesu v máji 2020, maloobchodné prevádzky teda reagovali na nútené uzatvorenie svojich predajní počas prvej vlny pandémie ďalším znižovaním stavu zamestnancov. Zamestnanosť v reštauráciách a pohostinstvách mierne klesla už vo februári, jej pokles sa ďalej z mesiaca na mesiac prehľboval a dno dosiahol v júni (zníženie počtu zamestnaných osôb o 13,4 %) a v dynamike poklesu zamestnanosti prvenstvo získalo ubytovanie, kde pokles počtu zamestnaných osôb vykazovaný od marca vyvrcholil v júli 2020 s hodnotou 20,8 %. Ide o dve odvetvia, ktoré následkom prvej vlny pandémie zažili najhlbší prepád zamestnanosti, čo možno priamo pripísať na vrub nariadeného obmedzenia poskytovania ich služieb. V júli dosiahla dno aj klesajúca zamestnanosť v priemysle (pokles o 8 %), mesiac na to zaznamenalo svoj najväčší pokles zamestnanosti stavebníctvo (o 9 %).²³

V kľúčových odvetviach súkromného sektora teda vrcholil pokles zamestnanosti s príchodom druhej polovice roka. Pokles zamestnanosti bol zrkadlom vývoja v domácej ekonomike v druhom štvrtroku, kedy (ako uvádzame v 2. kapitole) došlo k prepadu dôvery ekonomických subjektov vo všetkých štyroch odvetviach (priemysel, stavebníctvo, obchod, služby), a kedy výkonnosť ekonomiky zaznamenala historicky najhlbší prepád (pokles nominálneho HDP o 10,4 %). V tomto štvrtroku vykázal svoj najhorší výsledok aj samotný vývoz (pokles o 26,7 %), na rozdiel od prvého štvrtroku sa pod pokles HDP podpísal už aj domáci (aj spotrebiteľský) dopyt. Zamestnanosť teda reagovala na situáciu v hospodárstve takmer okamžite, s časovým oneskorením maximálne jedného štvrtroka (v priemere bol

22 Zamestnanosť počítaná z počtu zamestnaných osôb (zamestnanci a podnikatelia) podľa štatistického výkazníctva.

23 Porovnania v tejto časti textu vychádzajú z priemerného počtu zamestnaných osôb z mesačného odvetvového štatistického výkazníctva, v čase prípravy textu boli dostupné údaje po september 2020 (ŠÚ SR, 2020c).

v treťom štvrtroku pokles zamestnanosti v hospodárstve identický ako v druhom, ale najhlbší pokles zamestnanosti v priemysle či v stavebníctve spadá do tretieho štvrtroka). Pokles zamestnanosti nastúpil rýchlejšie, než počas poslednej recesie, teda v reakcii na prepád ekonomiky v roku 2009, nebol však taký hlboký (pokles o 2,4 % zhodne v druhom a treťom štvrtroku 2020 v porovnaní s 5,7 % a 5,6 % v treťom a štvrtom štvrtroku 2009). Potvrďuje to aj porovnanie poklesu počtu pracujúcich podľa VZPS.

S príchodom roka 2020 sa tak skončilo aj dlhšie trvajúce obdobie poklesu nezamestnanosti. Za prvé tri štvrtroky 2020 pribudlo v hospodárstve podľa VZPS 41,6 tisíc nezamestnaných²⁴, z hľadiska ekonomickej činnosti ich posledného zamestnania bolo najviac nezamestnaných v tomto období (1. – 3. štvrtrok 2020) z priemyslu (46,4 tisíc), z veľkoobchodu a maloobchodu (15,7 tisíc) a z ubytovacích a stravovacích služieb (12,2 tisíc). Najväčšiu dynamiku nárastu z odvetví súkromného sektora sme mohli pozorovať práve u nezamestnaných z posledného zmieneného odvetvia, a to tak za celé sledované obdobie, ako aj v samotnom treťom štvrtroku, keď počet nezamestnaných v SR stúpol najviac (v priemere za hospodárstvo o 21,9 %, na 196,5 tisíce osôb). Počet nezamestnaných, ktorí boli naposledy zamestnaní v ubytovacích a stravovacích službách, sa v treťom štvrtroku zvýšil až na 223 %, teda o 123 % v porovnaní s rovnakým obdobím 2019. Významne narástol aj počet nezamestnaných, ktorí stratili prácu v odvetviach doprava a skladovanie, priemysel, veľkoobchod a maloobchod. V absolútnych číslach najviac pracovných miest zaniklo v priemysle.

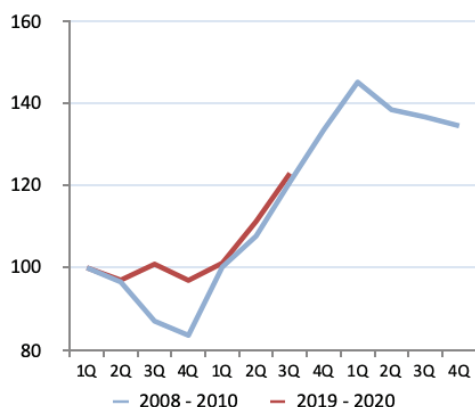
Podobne ako v prípade poklesu zamestnanosti, ani tempo rastu nezamestnanosti nebolo tak vysoké, ako v druhom polroku 2009 (15 %-ný a 22 %-ný nárast počtu nezamestnaných v druhom a treťom štvrtroku 2020 v porovnaní s 39 %-ným a 60 %-ným nárastom nezamestnanosti v treťom a štvrtom štvrtroku 2009).²⁵ Hĺbka prepadu výkonnosti ekonomiky bola pritom tento krát rádovo väčšia. Ani samotný pokles zamestnanosti na prelome polrokov 2020 nezodpovedal násobne vyššiemu poklesu výkonu hospodárstva v druhom štvrtroku. Negatívny vplyv poklesu ekonomiky na trh práce bol tlmený priamymi (opatrenia vlády na udržanie zamestnanosti) a aj nepriamymi faktormi (napr. demografický vývoj, zmena spôsobu výkonu práce, odchod cudzincov zamestnaných v SR a i.).

24 Porovnanie tretieho štvrtroka 2020 (posledný dostupný údaj) so štvrtým štvrtrokom 2019, keď bol naposledy zaznamenaný pokles počtu nezamestnaných. V priemere za prvé tri štvrtroky 2020 bolo v ekonomike 178,7 tisíc nezamestnaných (VZPS; ŠÚ SR, 2020c).

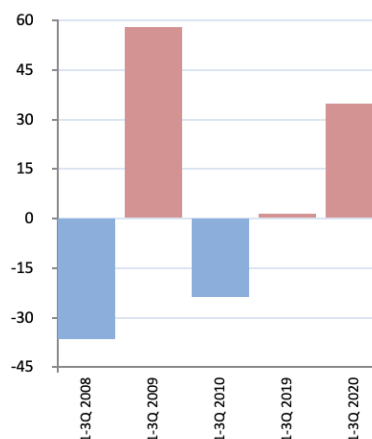
25 Tak v prípade poklesu zamestnanosti ako aj nárastu nezamestnanosti porovnávame štvrtroky, ktoré z hľadiska dynamiky vývoja týchto ukazovateľov predstavujú dno, resp. vrchol počas oboch recesií (pre rok 2020 je posledným dostupným tretí štvrtrok).

Graf 3.4: Porovnanie nástupu rastu nezamestnanosti počas kríz 2009 a 2020

NEZAMESTNANÍ: 1. ŠTVRŤROK 2008 A
1. ŠTVRŤROK 2019 = 100

ZMENA V POČTE NEZAMESTNANÝCH
MEDZI 1. A 3. ŠTVRŤROKOM ROKA (V TIS.)

Zdroj: Podľa údajov z Databcube; ŠÚ SR (2020a).

Poznámka: Podľa štvrťročných údajov o počte nezamestnaných (VZPS).

Porovnanie oboch období, kedy do historicky najúspešnejšieho vývoja v oblasti zamestnanosti a nezamestnanosti zasiahla kríza (2009 a 2020), prináša graf 3.4. Jeho prvá časť dokumentuje, že jednoduché porovnanie medziročného vývoja v priebehu roka 2020 môže zvädzať k podhodnoteniu situácie. Lepšie medziročné výsledky v roku 2020 voči roku 2009 sú skreslené inou dynamikou vývoja v predkrízových rokoch 2019 a 2008. Ak však porovnáme nástup rastu nezamestnanosti v jeho počiatku (v prvom štvrťroku v oboch krízových rokoch) relatívne voči prvému štvrťroku predkrízového roka, vidíme že dynamika nástupu (i samotného) rastu nezamestnanosti sú v podstate porovnateľné. Vďaka nižšej východiskovej nezamestnanosti v roku 2019 v porovnaní s rokom 2008 je však prírastok počtu nezamestnaných nižší (druhá časť grafu). Nerovnakosť východiskovej pozície podčiarkuje i miera nezamestnanosti: tá medzi prvým a posledným štvrťrokom 2009 stúpala z 10,5 % na 13,9 % a medzi prvým a tretím (posledný dostupný údaj VZPS) štvrťrokom 2020 zo 6 % na 7,2 %. Každopádne k takto porovnateľnému nástupu rastu nezamestnanosti došlo v roku 2020 pri hlbšom prepade ekonomiky, trh práce sa teda ukazuje byť odolnejší voči následkom náhleho výpadku ekonomickej aktivity, než v roku 2009.

3.4 Faktory potenciálne tlmiace negatívny vplyv pandémie na zamestnanosť

Pomerne rýchle zotavovanie ekonomiky v treťom štvrťroku (obzvlášť priemyselnej výroby a maloobchodu) môžeme považovať za prvý faktor, ktorý stlmil pokles zamestnanosti, resp. nárast nezamestnanosti po historicky najhlbšom prepade HDP v druhom štvrťroku 2020. K prerušeniu výroby v priemyselných podnikoch nedošlo ani v ďalších mesiacoch roka, aj napriek tomu, že druhá vlna pandémie ochorenia COVID-19 naberala smerom ku koncu roka na intenzite. Ale i v iných odvetviach, vyzbrojení poznatkami o priebehu a následkoch prvej vlny a prvého uzavretia ekonomiky, boli zamestnávateľi lepšie pripravení vysporiadať sa s protipandemickými opatreniami a prispôbiť im svoju činnosť, menšia miera neistoty tlmí dopad na zamestnanosť. Zamestnanosť ťahali nadol odvetvia, v ktorých museli prevádzky svoje aktivity úplne prerušiť.

Na iný faktor, potenciálne tlmiaci dôsledky tejto krízy na trh práce, upozornili Morvay a Hudcovský (Morvay – Hudcovský, 2020), ktorí epizódy útľmu slovenskej ekonomiky vsádzajú do kontextu demografického vývoja v SR. V rokoch 1999 – 2000 sa štrukturálne problémy ekonomiky stretli s etapou najsilnejšieho prírastku počtu osôb produktívneho veku. Výsledkom bol nárast miery nezamestnanosti na historické maximum. Naopak, silný rast dopytu po pracovnej sile po roku 2014 narazil na najvýraznejší pokles v početnosti populácie produktívneho veku. Tentoraz priaznivý vývoj ekonomiky a štrukturálne zmeny spojené s prechodom na pracovne náročnejší hospodársky rast vyvolali dodatočný dopyt po pracovnej sile v rozsahu zhruba štvrtí milióna osôb, lenže pri poklese objemu produktívnej populácie o 20 – 30 tisíc osôb ročne. Výsledkom bol pokles miery nezamestnanosti na rekordné úrovne, pociťovanie nedostatku pracovnej sily len čiastočne tlmené nárastom miery ekonomickej aktivity, vyššia potreba pracovnej migrácie, rast mzdy. Možno preto predpokladať, že pokles dopytu po pracovnej sile v dôsledku hospodárskych následkov pandémie prebieha zároveň s poklesom ponuky pracovnej sily, ktorý pretrváva aj počas roka 2020 (osôb v produktívnom veku ubúda kontinuálne od roka 2010). V tom je odlišnosť od krízy z roka 2009 a aj celkový výsledný dopad na zamestnanosť, resp. výšku miery nezamestnanosti, by nemal byť tak silný. Samozrejme rizikom sú prípadné ďalšie opakujúce sa paralýzy ekonomiky, oddialený návrat definitívneho oživenia ekonomiky, v kontexte čoho majú opatrenia štátu na udržanie zamestnanosti svoje limity.

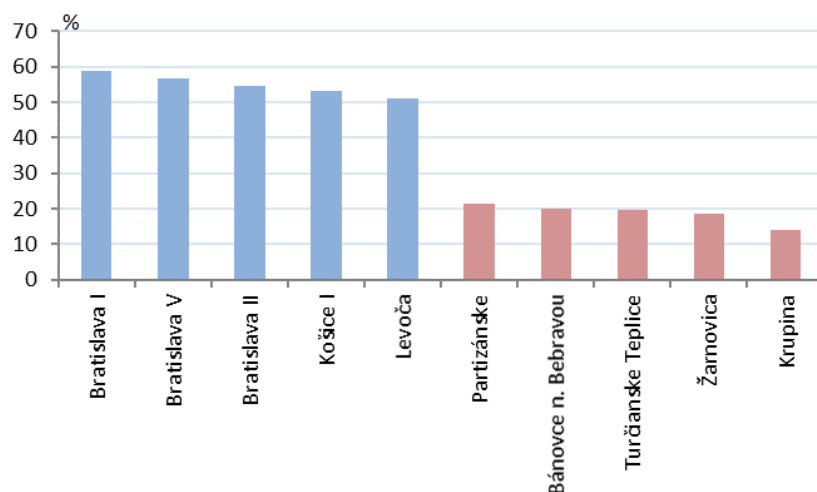
Na dôležitosť úlohy, akú v tejto kríze vyvolanej epidémiou koronavírusu, na rozdiel od poslednej globálnej krízy, zohráva utlmenie ponuky práce, upozorňuje aj analytický komentár M. Gylánika (Gylánik, 2020). Zníženie ponuky na trhu práce ale chápe v širšom kontexte, dopĺňa vyššie vysvetlený vplyv demografického faktora o slabšiu dostupnosť existujúcej pracovnej sily v dôsledku zavedených opatrení na zníženie mobility, na zamedzenie zhromažďovania sa (aj na pracovisku), či v dôsledku nutnosti starať sa o závislé osoby počas uzatvorenia škôl alebo aj v dôsledku obáv o svoje zdravie znižujúcich ochotu pracovať. Na veľkosť ponuky práce v tomto prípade vplyvajú aj technické možnosti uľahčujúce prechod na inú formu výkonu práce či zmeny

v dochádzaní za prácou (práca z domu). Na druhej strane, vplyv dopytového šoku (pokles dopytu po pracovnej sile) na trh práce vysvetľuje nielen cez pokles zamestnanosti, ale aj cez pokles odpracovaných hodín, ktorý v prípade aktuálnej krízy vyvolanej pandémie podáva úplne odlišný obraz o vývoji dopadov na zamestnanosť, než tomu bolo v roku 2009. Počas krízy najprv klesá počet odpracovaných hodín, k prepúšťaniu dochádza s miernym oneskorením. Kým ale v prípade recesie v roku 2009 poklesli v treťom štvrtroku odpracované hodiny o 3,3 % a o štvrtrok neskôr klesali aj počty zamestnaných podobným tempom (3,6 %), v roku 2020 došlo už v druhom štvrtroku (teda bližšie k začiatku prepadu výkonnosti ekonomiky) k poklesu počtu odpracovaných hodín až o 17 %, o štvrtrok neskôr poklesol počet zamestnaných o 2,3 %. Hlboký prepád počtu odpracovaných hodín je tým, ktorým sa predovšetkým líši dopad tejto krízy na trh práce od dopadu poslednej globálnej krízy. Pokiaľ vnímame dopyt po práci ako funkciu počtu zamestnaných aj počtu odpracovaných hodín, tak dramatický pokles v počte odpracovaných hodín počas roka 2020 vysvetľuje, prečo sa na poklese počtu zamestnancov pokles dopytu po práci prejavil menej, než sa čakalo. Negatívny šok v ponuke pracovnej sily (počas krízy 2009 bol naopak pozitívny), teda jej menšia dostupnosť, tak v omnoho väčšej miere prehlbil pokles v odpracovaných hodinách, než pokles zamestnanosti meraný v osobách. Pre hodnotenie skutočného dosahu krízy je preto potrebné brať do úvahy aj túto premennú dopytu. Situácia z pohľadu vývoja odpracovaných hodín bola špecifická kvôli príčine, ktorá krízu vyvolala. Pandémia ohrozujúca zdravie populácie spôsobila aj iný charakter reakcie trhu práce. Bolo nielen možné, ale aj potrebné, zachovať časť zamestnanosti pri výraznom poklese pracovných hodín. Významnú úlohu (v zmysle vplyvu na odpracované hodiny) tu mali aj vládne opatrenia na udržanie zamestnanosti.

V apríli spustil rezort práce program „Prvá pomoc“, v rámci ktorého mohli žiadať príspevky na mzdy zamestnancov zamestnávateľa, ktorí z dôvodu rozhodnutia Úradu verejného zdravotníctva museli zavrieť svoje prevádzky a rozhodli sa zamestnanosť napriek tomu udržať. Do druhej kategórie spadali SZČO, ktorí mohli žiadať príspevky na seba a do tretej spadali zamestnávateľa, ktorí síce prevádzky zavrieť nemuseli, ale ich zamestnanci nemohli pracovať pre prekážky na strane zamestnávateľa (tzv. kurzarbeit), prípadne nemohli odpracovať viac ako 50 % pracovného času pre prekážky na strane zamestnanca, ako OČR, PN apod. (náhrada mzdy sa poskytovala do výšky 80 % hrubej mzdy zamestnanca, resp. v prípade prekážok na strane zamestnanca išlo o paušálny príspevok na zamestnanca). V októbri vláda predstavila rozšírenie programu na podobu „Prvá pomoc+“, zmenou bolo napríklad zvýšenie mesačných limitov čerpania, zvýšenie náhrady mzdy na 80 % celkových nákladov práce, zvýšenie pomoci odstupňovanej podľa poklesu tržieb zamestnávateľa apod. Význam opatrení štátnej podpory, okrem tlmenia aktuálnych následkov krízy pre zamestnanosť, je aj v udržaní väzieb medzi zamestnávateľmi a zamestnancami, čím sa zmierni určitá tendencia k zotrvačnosti v poklese ponuky práce po prekonaní pandémie. Zaujímavým faktom tiež je, že nižšie tempo rastu odpracovaných hodín už v roku 2019 relativizovalo dynamiku rastu zamestnanosti meranú počtom zamestnaných osôb (t. j., už pred príchodom pandémie bol rast počtu odpracovaných hodín pomalší, než rast počtu zamestnaných).

Špecifická príčina aktuálnej krízy vyvolala potrebu zmeny spôsobu výkonu práce, čím sa jej dopad na zamestnanosť od štandardných ekonomických kríz líši. Jedným z opatrení na zníženie mobility bolo odporúčanie či nariadenie práce z domu zamestnávateľmi v prípade povolaní, kde to charakter pracovných úloh dovoľoval. Ponúka sa otázka, či mohlo väčšie využívanie práce z domu pôsobiť tiež proti poklesu zamestnanosti. Výsledky prvých publikovaných štúdií mapujúcich efekt využívania práce z domu v čase pandémie zhrnuli Hojdan a Vitáloš (Hojdan – Vitáloš, 2020). Prevzatý algoritmus aplikovali na podrobné údaje o zamestnanosti spoločnosti Trexima za rok 2019 s cieľom identifikovať tie zamestnania a okresy, v ktorých sa práca z domu využíva najčastejšie. Výsledkom bol odhad, podľa ktorého približne 37 % zamestnancov môže na Slovensku pracovať z domu (analyzovali len údaje o zamestnancoch). Okresy s najväčším a najmenším podielom zamestnancov, ktorí môžu vykonávať prácu z domu, prezentuje graf 3.5.

Graf 3.5: Okresy s najväčším a najmenším zastúpením zamestnaní s možnosťou pracovať z domu

Zdroj: Hojdan – Vitáloš (2020).

Porovnali tiež štruktúru zamestnaní v SR so štruktúrou uchádzačov o zamestnanie (UoZ) z pohľadu toho, či ich posledné zamestnanie bolo alebo nebolo vykonateľné z domu. Podľa výsledkov už v období pred pandemiou prichádzal do evidencie nezamestnaných väčší podiel tých zamestnancov, ktorých posledné zamestnanie nebolo možné vykonávať z domu, než je ich podiel v zamestnaniach v SR vôbec. Tieto zamestnania sa javia byť vo všeobecnosti spojené s vyššou pravdepodobnosťou nezamestnanosti. V júli 2020 bol ale ich podiel na medziročnom prírastku UoZ (82 %) ešte o čosi vyšší než obvykle. Pandémia tak ohrozovala pracovné miesta, na ktorých nebolo možné prácu vykonávať

z domu, o čosi viac. Zvýšená miera využívania práce z domu tak mohla niektoré pracovné miesta ochrániť. Podobne analýza vplyvu pandémie na zamestnania na úrovni okresov preukázala, že v okresoch s nižším podielom zamestnaní vykonávateľných z domu vzrástla nezamestnanosť v priemere viac, ako v okresoch, kde mohli zamestnanci pracovať z domu vo väčšej miere. Na úrovni odvetví nebol tento vzťah tak signifikantný. Výsledky v prípade odvetví sú ovplyvnené zamestnaniami, v ktorých prevažne nie je možné prácu vykonávať z domu, sú však pre chod spoločnosti nevyhnutné aj v čase pandémie (napr. činnosti v oblasti poľnohospodárstva, energetiky, odpadového hospodárstva, zdravotníctva apod.). U viacerých odvetví, ktoré kríza zasiahla najviac, význam faktu, že v nich práca nemôže byť vykonávaná z domu, skresľuje nútené dočasné pozastavenie ich činnosti. Obraz o praktickom dopade možnosti pracovať z domu (nielen na zachovanie zamestnanosti) dopĺňa aj komentár IFP (Dujava – Peciar, 2020). Komentár prezentuje o. i. zistenie, ktoré vychádza z porovnania regionálnych rozdielov v možnosti pracovať z domu a z údajov sledovania mobility (výskytu v práci). V tých krajoch SR, kde štruktúra ekonomických aktivít umožňuje vo väčšej miere využívať prácu z domu, bola táto možnosť naozaj aj využitá. Zároveň v okresoch, kde existuje väčšia možnosť práce z domu, dochádzalo k pomalšiemu šíreniu nákazy.

V neposlednom rade, zhoršovanie epidemickej situácie naprieč Európou a reštrikcie týkajúce sa cestovania sťažili cezhraničné zamestnávanie. Potrebu pracovnej migrácie po roku 2014 v dôsledku nepriaznivého demografického vývoja (pokles produktívnej populácie v čase silnejúceho dopytu po práci) či nesúladu vzdelávacieho systému s potrebami trhu práce a iných faktorov sme spomínali už vyššie. Skutočne, počet cudzincov zamestnaných na Slovensku sa v posledných rokoch významne zvyšoval (bližšie pozri Lichner – Hvozdíková, 2020). V čase, keď slovenská ekonomika začala pociťovať prvé efekty pandémie, teda v marci 2020, ich tu bolo zamestnaných 77 920. Do júla, keď sa miera nezamestnanosti vyšplhala doposiaľ na najvyššiu hodnotu v roku, ich zo slovenského trhu práce ubudlo zhruba 4 tisíc. Ich počet ďalej klesal a do novembra bolo na Slovensku zamestnaných o ďalších približne 3 900 cudzincov menej (v novembri ich tu ostalo zamestnaných 70 050).

To, že ich počet klesal aj od polovice roka podobným tempom, ako v dôsledku prvej vlny pandémie, pričom už dochádzalo k ožiovaniu priemyslu a niektorých ďalších odvetví a napríklad uplatnenie sa nezamestnaných z úradov práce bolo v septembri rekordné, značí, že ich návrat na slovenský trh práce či najímanie nových cudzincov bolo komplikovanejšie, než za bežnej situácie. Svoju úlohu samozrejme zohrávala neistota ohľadne ďalšieho vývoja nielen tu, ale aj v ich domovskej krajine a obmedzenia mobility naprieč európskymi krajinami. Medzi marcom a novembrom 2020 tak zo slovenského trhu práce ubudlo viac ako 10 % tu zamestnaných cudzincov, oproti novembru 2019 to bol pokles presne o 11 %. Pre porovnanie, celková zamestnanosť (počet zamestnaných osôb) na Slovensku v treťom štvrtroku klesla medziročne o menej ako štvrtinu tohto rozsahu (o 2,4

%). V čase, keď sa počnúc letom 2020 niektoré ekonomické aktivity oživovali, museli zamestnávateľia hľadať uspokojenie svojho dopytu po pracovnej sily medzi domácimi ne/zamestnanými vo väčšej miere. Do novembra z trhu práce najviac ubudlo (v absolútnych číslach ale aj najrýchlejším tempom) štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí boli na Slovensku zamestnaní s platným povolením na zamestnanie. Menšiu dynamiku mal pokles zamestnaných cudzincov z krajín EÚ (EHP). V najmenšej miere sa znižoval počet štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí pracovali v SR na informačnú kartu (splňajú podmienky na to byť zamestnaní bez povolenia na zamestnanie), jedine v tejto kategórii zamestnaných cudzincov sa pokles v druhej polovici roka takmer zastavil.

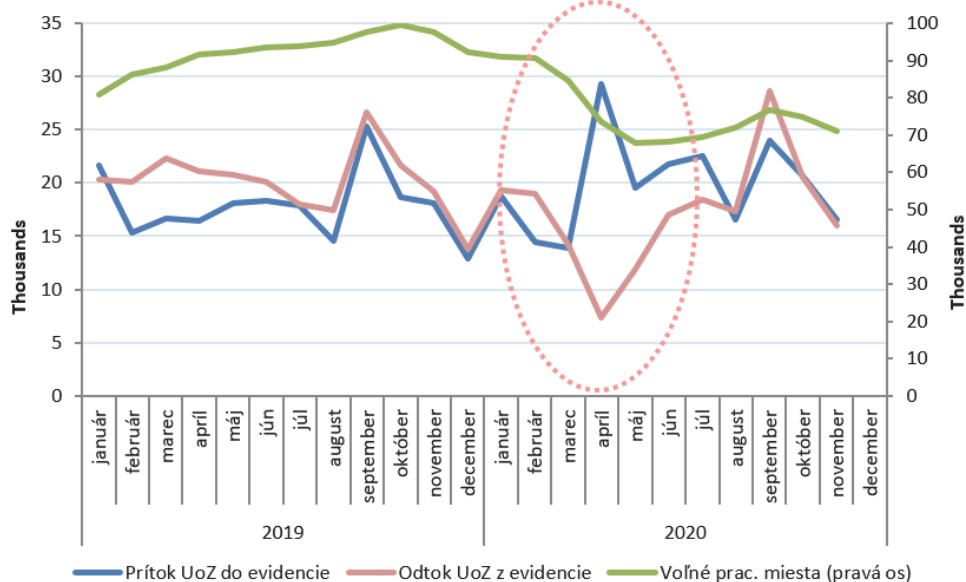
Počty zamestnaných cudzincov sa najviac znížili v okrese Trnava, pokles o 3 800 osôb bol 4,5 krát väčší, ako v druhom v poradí, v okrese Malacky. V okrese Trnava v marci 2020 aj pracovalo najviac cudzincov v SR, rozdiel oproti ktorémukoľvek okresu v prvej desiatke okresov s najväčším počtom zamestnaných cudzincov však ani zďaleka nebol tak významný. Išlo totiž až o 45 %-ný pokles cudzincov pracujúcich v tomto okrese. Po okresoch Trnava a Malacky najviac zamestnaných cudzincov ubudlo z okresov Nitra, Galanta, Považská Bystrica. Tieto v marci patrili k desiatim okresom s najväčším počtom zamestnaných cudzincov, nie vo všetkých okresoch v prvej desiatke sa ale počet cudzincov do novembra znížil. Naopak, v bratislavských okresoch I, II a III, ktoré sa tiež radili do prvej desiatky, sa počet cudzincov medzi marcom a novembrom zvýšil, po okrese Revúca, kde počet zamestnaných cudzincov stúpol najviac a spolu s Bratislavou V, dokonca v najväčšom rozsahu.

3.5 V regiónoch v evidencii úradov práce nezamestnaných pribúdalo aj napriek pôsobeniu tlmiacich faktorov

Detailný pohľad na priebeh situácie na trhu práce pod vplyvom pandémie ponúkajú aj mesačné štatistiky evidencie uchádzačov o zamestnanie (UoZ) na úradoch práce. Na prelome rokov 2019 a 2020 bol vývoj počtu nezamestnaných pomerne stabilný, nedochádzalo k výrazným posunom v príleve uchádzačov o zamestnanie ani v ich odleve z evidencie. Problémy s výkonnosťou v priemysle, spomalenie rastu zamestnanosti či zhoršený vývoj v externom prostredí a rast nákladov práce na domácom trhu zatiaľ významnejší nárast počtu uchádzačov v evidencii nevyvolali. Prítok UoZ, a tým i miera evidovanej nezamestnanosti v januári síce vzrástli, ale to býva začiatkom roka bežný jav a po sezónnom očistení sa miera nezamestnanosti v porovnaní s decembrovou hodnotou prakticky nezmenila (4,9 % po sezónnom očistení NBS, oficiálna miera evidovanej nezamestnanosti 4,98 bola o 0,06 p. b. vyššia, než v decembri). Určitý optimizmus naznačili predstihové ukazovatele ekonomickej aktivity (ekonomický sentiment a očakávania zamestnávateľov ohľadne tvorby nových pracovných miest), ich

oživenie ale nebolo v takej miere, aby indikovali významnejší pokles v počte nezamestnaných (Karšay, 2020).

Graf 3.6: Toky v evidencii uchádzačov o zamestnanie v rokoch 2019 a 2020 (v tis.)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov ÚPSVAR (2020b).

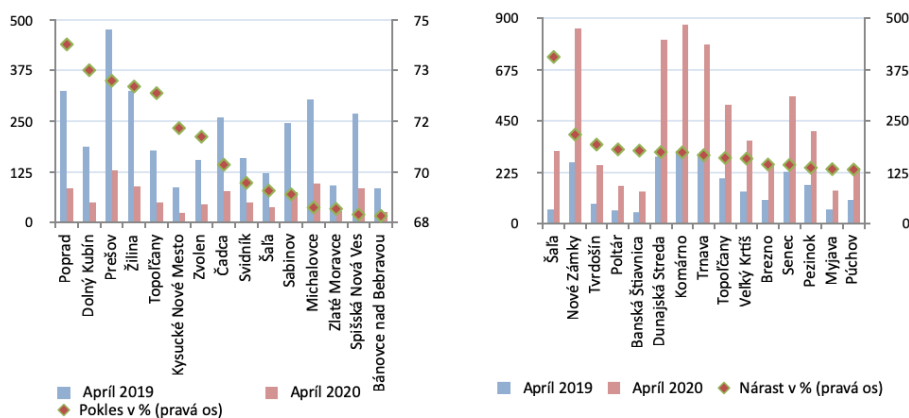
Poznámka: Voľné pracovné miesta (pravá os) = stav ku koncu mesiaca.

Ešte ani v marci sa prepúšťanie v štatistikách evidovaných nezamestnaných nijak neprejavilo, informácia o prítokoch do evidencie mohla byť čiastočne skreslená oneskorením v administratívnom spracovaní. Pokles v počte uchádzačov, ktorí boli vyradení z evidencie UoZ z dôvodu umiestnenia na trhu práce, bol však citelný. Zasiahnutie ekonomiky protipandemickými opatreniami sa tak v evidenciách úradov práce prejavilo najprv výrazným spomalením náboru zamestnancov z radov nezamestnaných, čo potvrdil aj badateľný pokles počtu voľných pracovných miest. Graf 3.6 ilustruje, ako sa marcový nástup krízy prejavil v štatistikách evidencie na úradoch práce. Prítok nových nezamestnaných sa oproti začiatku roka spomalil, na krízu nijako nereagoval, naopak, už medzi februárom a marcom výrazne poklesol odtok z evidencie a ďalej klesal (umiestnenie na trhu práce je najčastejším dôvodom vyradenia z evidencie, preto sa zastavenie náboru pracovníkov prejavilo v celkových štatistikách odtoku). Tomu zodpovedal aj rýchly nástup poklesu voľných pracovných miest (pozri graf 3.6). A tak aj keď sa príliv nových nezamestnaných do evidencie medzimesačne nezvýšil, vo výsledku počet uchádzačov v evidencii stúpól. Zatiaľ však išlo o slabý rast počtu nezamestnaných.

Marcové medzimesačné zvýšenie počtu uchádzačov v evidencii len o 2 tisíce bolo neporovnateľne menšie, než nasledujúci mesiac, keď sa počet evidovaných nezamestnaných zvýšil o 33,6 tisíc. V apríli totiž pokračovalo zmenšovanie odlevu uchádzačov (z evidencie sa ich dostalo o polovicu menej než v marci), zároveň ale už počet nezamestnaných, ktorý sa do evidencie dostali, rástol, ich prítok bol dokonca viac než dva krát taký ako v marci. Viditeľné zväčšenie medzery medzi oboma tokmi v apríli (v oboch prípadoch išlo o nepriaznivý a výrazný výkyv v ich vývoji počas roka) je dobre čitateľný v grafe 3.6. Oboma smermi teda toky v evidencii UoZ pôsobili v prospech zvyšovania počtu nezamestnaných, inými slovami, už nielen pokles náboru ale aj prepúšťanie kulminovali; v apríli teda počet osôb v evidencii narástol najviac. Štruktúra novozaistených UoZ podľa odvetvia ich posledného zamestnávateľa potvrdila, že najviac ľudí v tom čase prepúšťali v priemyselnej výrobe, v obchode, v zariadeniach ubytovacích a stravovacích služieb, tak, ako sme to už avizovali na základe štatistického výkazníctva. V apríli úrady zaznamenali nielen najvyššie medzimesačné zvýšenie nových uchádzačov, ale aj najvyšší prítok uchádzačov do evidencie počas roka vôbec. Medzimesačné poskočenie miery evidovanej nezamestnanosti o 1,38 p. b. bolo tiež rekordné. Aj keď jej úroveň (6,57 %) bola neporovnateľne nižšia, než v krízovom roku 2009, dynamika tohto nárastu bola vyššia, než akú sme sledovali v čase poslednej krízy, čo potvrdzuje porovnateľnú dynamiku nástupu rastu nezamestnanosti, ktorú spomíname vyššie.

Z časového hľadiska bol teda apríl kritickým mesiacom, zaujímavé je rozobrať vyššie popísaný priemerný vývoj v SR v tomto zlomovom okamihu hlbšie na úroveň okresov. Nasledujúci graf prezentuje 15 okresov, v ktorých sa v tom čase nábor pracovníkov z radov nezamestnaných (odtok do zamestnania) medziročne prepadol najviac, a tiež 15 okresov, v ktorých prítok do nezamestnanosti narástol najviac (relatívne zmeny). Toto porovnanie odhaľuje, že osobitne ohrozenými rizikom straty zamestnania a zároveň rizikom zníženej šance nájdania si zamestnania v dôsledku nástupu prvej vlny pandémie boli obyvatelia okresov Šaľa a Topoľčany, oba okresy sa ocitli v desiatke okresov s najväčším znížením dopytu po uchádzačoch aj v desiatke okresov s najväčším (zjednodušene povedané) nárastom prepúšťania.

Graf 3.7: Okresy s najväčším relatívnym poklesom počtu uchádzačov úspešných na trhu práce (ľavý graf) a okresy s najväčším relatívnym nárastom prítoku do nezamestnanosti (pravý graf)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov ÚPSVAR (2020b).

Poznámka: Ľavý graf: 15 okresov s najväčším relatívnym poklesom odtoku do zamestnania, zoradené podľa tempa poklesu (porovnanie počtu UoZ vyradených z evidencie z dôvodu umiestnenia na trh práce v apríli 2019 a v apríli 2020). Pravý graf: 15 okresov s najväčším relatívnym nárastom prítoku UoZ do evidencie, zoradené podľa tempa nárastu (porovnanie prítoku UoZ v mesiacoch apríl 2019 a apríl 2020).

Uvoľnenie opatrení v máji prinieslo aj poľavenie v dynamike vývoja oboch tokov v evidencii UoZ (do evidencie pribudlo o takmer 10 tisíc menej nezamestnaných, než v apríli; rady UoZ opustilo viac osôb), keďže ale prítok stále dominoval, počet nezamestnaných v registroch opäť stúpol, i keď už v menšom rozsahu. Objavilo sa viac voľných pracovných miest, počet uchádzačov, ktorí si našli prácu, sa oproti aprílu zvýšil o 60 %. Rady nezamestnaných ale naďalej rozširovali osoby, ktorých posledné zamestnanie bolo vo vyššie spomínaných najpostihnutejších odvetviach, správanie v týchto sektoroch bolo naďalej opatrné. K obnoveniu rastu vývozu došlo už v júni, tým dochádzalo k oživeniu v priemysle, ale zotavoval sa aj maloobchod, ekonomika rástla. V letných mesiacoch sa situácia stabilizovala aj na trhu práce: aj keď počet nezamestnaných uchádzačov začal klesať až v auguste (až vtedy sa zastavil v porovnaní s obdobím pred pandemiou zvýšený prítok nezamestnaných z priemyselnej výroby a obchodu), signalizovali to iné ukazovatele. Od mája stúpal počet úspešných uchádzačov na trhu práce (odtok z evidencie do zamestnania), v období mája až júla tiež výrazne klesol počet nahlásených pracovných miest ohrozených v rámci hromadného prepúšťania (prakticky sa vrátil takmer na januárovú úroveň), podľa rezortu práce k stabilizácii prispeli aj opatrenia „Prvej pomoci“, vďaka ktorej podľa vyhlásenia ministerstva do toho času štát podporil udržanie približne štvrtiny pracovných miest.

Pokles počtu UoZ v evidencii, ktorý bol prvý krát zaznamenaný v auguste, pretrval tri mesiace, a to aj napriek tomu, že už v septembri, teda hneď v čase

nástupu druhej vlny pandémie, úrady práce zaregistrovali druhý najvyšší skok v prítoku UoZ: do registrov pribudlo o 7,4 tisíc uchádzačov viac, než mesiac predtým. Zvýšený septembrový prítok je bežným javom, do evidencie prichádzajú absolventi stredných a vysokých škôl, v roku 2020 rezort práce ešte v júli pripravil opatrenia na podporu zamestnávania absolventov (na podporu začínajúcich podnikateľov a tzv. reštart pre mladých). Do evidencie sa v septembri prihlásilo cez 6 200 absolventov stredných škôl (najviac v Košiciach, Prešove, Žiline a Bardejove), zároveň ale v septembri došlo aj k najväčšiemu odtoku nezamestnaných z evidencie v roku (pozri graf 3.6) – z nich takmer 22 tisíc evidovaných uchádzačov si našlo uplatnenie na trhu práce, čo bola najvyššia mesačná hodnota v roku. Bolo to zároveň o 4 tisíc osôb viac, ako v rovnakom období roku 2019, keď trh práce nebol poznačený pandemiou. Išlo o pokračovanie trendu z augusta, keď si prácu našlo o 3 tisíc uchádzačov viac, než v auguste 2019. Výsledkom teda bolo neprerušenie augustového trendu poklesu počtu uchádzačov v evidencii (pritom ani rok predtým nezamestnanosť v septembri neklesla). (Pri porovnávaní s rovnakým obdobím roka 2019 treba mať ale na zreteli, že v čase po prvej vlne pandémie bolo potrebné obnovovať stavy zamestnancov, čo nadhodnocuje výsledok roka 2020 v porovnaní s pokojným rokom 2019.) Jednak ešte pretrvával efekt zlepšenia epidemickej situácie v lete a s tým súvisiacich nálad a efekt oživenia ekonomickej aktivity v letných mesiacoch, jednak samotný výkon ekonomiky bol v treťom štvrtroku lepší, než sa čakalo (úroveň reálneho HDP sa veľmi rýchlo priblížila späť k úrovni pred pandémie). Oživenie zahraničného obchodu prinieslo obnovenie exportu na predkrízovú úroveň, hlavným zdrojom súvisiaceho oživenia produkcie bolo znovuzobehnutie plnej výroby v automobilkách. Letné obdobie prinieslo aj čiastočné zníženie strát v odvetviach služieb, oživenie tejto časti hospodárstva však zaostávalo za inými ekonomickými aktivitami. Výsledkom bola aj stabilizácia trhu práce, pretrvávajúca opatrnosť zamestnávateľov sa prejavovala v uprednostňovaní zefektívňovania výroby, z čoho pramení predpoklad, že nábor zamestnancov mohol byť v tomto období ešte masívnejší (vzhľadom na výrazný rast priemyselnej produkcie; Mráziková – Doliak, 2020).

Prekvapujúco vysoký počet uchádzačov o prácu, ktorí v septembri odišli z evidencie do zamestnania, zobrazuje graf 3.8. Vývoj umiestňovania uchádzačov do zamestnania je tu porovnaný s rokom 2019, zrejme je spomínaný výrazný aprílový pokles i septembrový nárast počtu umiestnených. Druhá časť grafu dokumentuje, že vývoj naprieč krajinami sledoval rovnaký trend, len s menšími odchýlkami. Napríklad ešte vo februári badať pokračovanie trendu z roka 2019: kým v krajoch na západe krajiny sa dopyt po zamestnancoch postupne zmenšoval (v bratislavskom, trnavskom aj trenčianskom kraji odtok uchádzačov do zamestnania poklesol), v ostatných krajoch záujem o pracovnú silu stále rástol, najviac evidovaných nezamestnaných našlo uplatnenie v banskobystrickom a košickom kraji. V marci sa už počet UoZ umiestnených do zamestnania znížil medzimesačne vo všetkých krajoch, v trnavskom stále len mierne. A naopak, v júli ešte dobíhal pozitívny trend z mája a júna vo všetkých krajoch, s výnimkou trnavského. Pokles záujmu

o UoZ v posledných dvoch dostupných mesiacoch je podobný tomu z marca, ale aj z konca predošlého roka. S najväčšou dynamikou klesal pred koncom roka počet umiestnených uchádzačov v Bratislavskom kraji.

Graf 3.8: Vývoj počtu UoZ umiestnených na trh práce v SR a v krajoch SR (v osobách)

Zdroj: Podľa údajov UPSVAR (2020b).

V októbri stále pokračoval pokles počtu nezamestnaných aj napriek tomu, že v tomto mesiaci výrazne pribudlo nezamestnaných z odvetvia ubytovanie a stravovanie. Opäť sa začal znižovať počet voľných pracovných miest, obmedzenia

spojené s druhou vlnou pandémie sa v tom čase už prejavovali. Stále si však viac ako 16 tisíc UoZ dokázalo nájsť prácu, najviac v prešovskom, nitrianskom, trnavskom okrese, ďalej v okrese Nové Zámky a Prievidza. Ministerstvo práce tiež oznámilo, že v rámci projektu „Pracuj, zmeň svoj život“ podporilo viac ako 7 500 nezamestnaných, prostredníctvom projektov zameraných na absolventskú prax sa podarilo zamestnať zhruba 1 250 osôb.

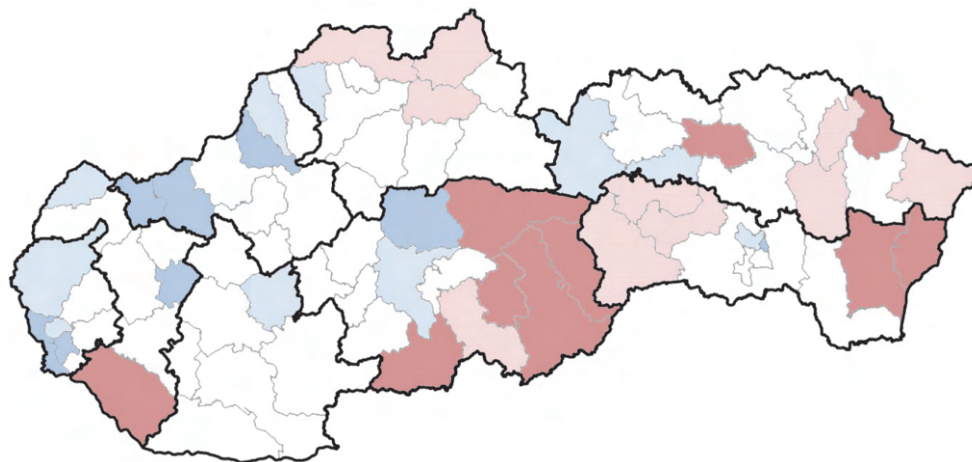
Pokles miery evidovanej nezamestnanosti, ktorá dosiahla vrchol v júli (7,65 %), sa tak zastavil až v novembri. Prítok UoZ do evidencie sa od septembra zmenšoval, počet evidovaných uchádzačov sa tak zvýšil len mierne, nezopakovalo sa ani výrazné zvýšenie prítoku nezamestnaných z priemyselnej výroby, vonkajší dopyt po produkcii slovenských exportných priemyselných odvetví sa nestiahol ako v prípade prvej vlny. Naďalej bolo možné čerpať podporu z programu „Prvá pomoc“, resp. „Prvá pomoc+“, podiel mikropodnikov na jej čerpaní stúpol v novembri na viac ako 50 % (v prvej vlne čerpali 36 % celkového objemu finančnej pomoci). Do novembra sa zvýšilo aj čerpanie pomoci zo strany najviac postihnutých sektorov, podiel ubytovacích a stravovacích služieb na čerpanej pomoci stúpol z augustových 4,4 % na viac ako 19 %, podobne vzrástol podiel veľkoobchodu a maloobchodu (na viac ako 17 %), a to na úkor priemyslu (ešte v septembri smerovalo do odvetvia priemyslu 38 % celkového balíka pomoci, v novembri to bolo zhruba 22 %). Rozšírením projektu „Prvá pomoc“ na „Prvá pomoc+“ sa zvýšila aj priemerná výška podpory na pracovné miesto. Štátna podpora udržania pracovných miest mohla v posledných mesiacoch významne prispieť k tomu, že prítok UoZ sa nezvyšoval, nedochádzalo teda k výraznému prepúšťaniu. Druhá vlna pandémie sa tak pred koncom roka prejavila skôr v spomalení nábora zamestnancov, ako dokumentujú grafy 3.6 a 3.8, počty osôb vyradených z evidencie klesali podobne, ako v období marca – apríla.

Toto konštatovanie potvrdzuje aj fakt, že naďalej klesal počet voľných pracovných miest, tento trend od septembra potvrdzoval vývoj počtu miest v evidencii na úradoch práce, ale aj pracovné ponuky na portáli profesia.sk. V novembri portál evidoval približne 16 tisíc pracovných ponúk, ešte v septembri ich bolo 18 600 (čo je aj v línii s vysokým počtom UoZ, ktorí v septembri našli uplatnenie na trhu práce, v tomto mesiaci dopyt po pracovnej sile počas pandémie vrcholil), v októbri bolo inzerovaných ponúk už o tisícku menej a ich počet naďalej klesal. Predsa však nemožno hovoriť o prepade dopytu po práci, akého sme boli svedkami počas prvej vlny pandémie, keď v apríli počet pracovných ponúk na portáli profesia.sk klesol na 8 400. Skokovitý vývoj v náraste či poklese pracovných ponúk v jednotlivých týždňoch odrážal neistotu na strane zamestnávateľov, nielen ohľadne ďalšieho epidemického vývoja, ale hlavne ohľadne opatrení prijímaných vládou, ktoré boli ťažko odhadovateľné pre nejednotnosť postojov koaličných strán a nesystémovosť v ich implementovaní bez jasného plánu s definovanými podmienkami obmedzovania činnosti v závislosti od konkrétneho vývoja epidemiologických ukazovateľov.

Pozvoľné zvyšovanie počtu nezamestnaných aj miery nezamestnanosti mož-

no očakávať do konca roka. Druhá vlna pandémie by sa však z pohľadu dynamiky vývoja nemala do konca roka na nezamestnanosti prejavíť tak výrazne, ako predošlá vlna. Miera nezamestnanosti sa na úroveň pred pandémie, samozrejme, tak skoro nevráti. Negatívne dôsledky pandemiou poznačeného vývoja pre trh práce neobišli žiaden okres – do novembra 2020 (posledné dostupné údaje) sa miera evidovanej nezamestnanosti medzioročne zvýšila vo všetkých okresoch SR. V priemere na Slovensku stúpala o 2,46 p. b. (rozdiel medzi novembrom 2020 a 2019), na 7,38 %. Situácia sa v tomto ohľade v porovnaní s rovnakým obdobím 2019 najviac zhoršila v okresoch Revúca a Sabinov, kde vzrástla miera nezamestnanosti za rok o viac ako 5 p. b. a tiež v okresoch Rimavská Sobota a Medzilaborce, kde stúpala o viac ako 4 p. b. Až polovica okresov s desiatimi najvyššími nárastmi miery nezamestnanosti je situovaná v Banskobystrickom kraji. Naopak, do novembra 2020 boli dopady na zamestnanosť najmenej viditeľné v okresoch Bratislava I, Banská Bystrica, Myjava, ale aj v ostatných bratislavských okresoch, v Hlohovci a v okrese Košice III.

Mapa 3.3: Okresy s najväčším a najmenším nárastom miery nezamestnanosti medzi novembrom 2019 a novembrom 2020

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov ÚPSVAR (2020b).

Poznámka: 20 okresov s najväčším nárastom miery evidovanej nezamestnanosti je označených červenou farbou, z toho prvých desať (teda s najhorším výsledkom v podobe nárastu miery nezamestnanosti) tmavo-červenou, ďalších desať svetlo-červenou. 20 okresov s najmenším nárastom miery evidovanej nezamestnanosti je označených modrou farbou, z toho prvých desať tmavo-modrou, ďalších desať svetlo-modrou farbou.

Mapa dokumentuje, že vo viacerých okresoch s najväčším nárastom miery nezamestnanosti bol ich novembrový výsledok následkom zhoršenia situácie na trhu práce zachytenom v zmenách v tokoch v evidencii úradov práce ešte v apríli,

ako sme to mohli sledovať v grafe 3.7 („červené“ okresy Veľký Krtíš, Dunajská Streda, Poltár a Brezno už v apríli patrili k okresom s najväčším medzoročným nárastom prítoku do nezamestnanosti a okresy Sabinov, Michalovce, Dolný Kubín a Čadca k okresom s najväčším poklesom počtu umiestnených uchádzačov na trh práce). Z mapy je možné vidieť, že podobnosti vo vývoji presahovali hranice okresov, najviac okresov s najväčším zhoršením miery nezamestnanosti sa koncentruje na juhu a východe Banskobystrického kraja, nepriaznivý vývoj sa „prelieva“ cez hranice Košického kraja do troch neďalekých okresov. V skupine najviac postihnutých okresov sú aj viaceré na samom východe krajiny, menší, ale stále vysoký nárast miery nezamestnanosti spája aj okresy Oravy a Čadcu. Zaujímavé je tiež porovnanie s vyobrazením, ktoré mapovalo priemerný medzoročný výsledok v roku 2019 (mapa 3.2). Zobrazenia sú si v označení regiónov nápadne podobné, ale v opačnom farebnom garde. Môžeme teda konštatovať, že pandémiou poznačený vývoj v roku 2020 v mnohých prípadoch ubral z pozitívneho výsledku, ktorý dosiahli najmä okresy s vyššou nezamestnanosťou v roku 2019. Opäť to môžeme pripísať o. i. na vrub nerovnomernému rozloženiu ekonomických činností, keď uprostred roka 2020 už dochádzalo k oživovaniu predovšetkým priemyselných odvetví, neskôr obchodu, naopak, odvetvia služieb odkázané na domáci dopyt utrpeli najviac.

Do konca novembra 2020 tak bola najvyššia miera evidovanej nezamestnanosti v okresoch Rimavská Sobota (kde sa jej hodnota vyšplhala takmer k 20tim percentám), Revúca (18%) a Kežmarok (17,36 %). Viac ako 15 percentnú mieru nezamestnanosti zaznamenali aj okresy Rožňava, Sabinov a Vranov nad Topľou. Pozitívnu správou je, že nie všade išlo o jej medzimesačný nárast, z 20 okresov s najvyššou mierou nezamestnanosti v novembri išlo u polovice z nich o rastový trend a u polovice o medzimesačný pokles miery evidovanej nezamestnanosti.

3.6 Zhrnutie

Vo všeobecnosti možno vývoj na trhu práce v roku 2019 hodnotiť pozitívne, došlo k stabilizácii miery nezamestnanosti na historicky nízkych úrovniach, nezamestnanosť sa darilo znižovať aj v regiónoch, kde sa tradične pohybovala na vysokých úrovniach. Nepriaznivý vývoj vo vonkajšom prostredí ovplyvňujúci produkciu v slovenských exportných odvetviach spolu s niektorými domácimi problémami sa prejavili len do spomalenia tempa rastu zamestnanosti (resp. poklesu nezamestnanosti). V neposlednom rade tomu napomohol aj rast počtu zamestnancov vo verejnom sektore. Detailnejší pohľad už ale odkrýval, že v priemysle a obchode bolo možné pozorovať pokles zamestnanosti už od tretieho štvrťroka.

V marci 2020 však do vývoja zamestnanosti zasiahli efekty reštriktívnych opatrení zavádzaných postupne v ostatných aj v domácej ekonomike v snahe tlmieť šírenie nákazy. Obmedzenie niektorých ekonomických aktivít sa prakticky okamžite odrazilo na poklese dopytu po práci, klesal počet pracovných ponúk na trhu aj záujem zamestnávateľov o uchádzačov z radov evidovaných nezamestnaných, zbrzdzenie

náboru nových zamestnancov sa v štatistikách prejavilo už v marci. V apríli pristúpili zamestnávateľi už aj k prepúšťaniu, rady nezamestnaných sa rozširovali. Od mája po pomalom uvoľnení opatrení sa začala situácia zlepšovať, v lete sa trh práce stabilizoval, v septembri úrady práce zaregistrovali rekordný počet uchádzačov umiestnených na trh práce. Na jeseň sa situácia vyvíjala nerovnomerne, v závislosti od odvetvia či regiónu. Zlepšenie situácie v priemysle a v obchode spolu s účinnými vládnymi opatreniami na udržanie zamestnanosti prispeli k tomu, že sa druhá vlna pandémie na poklese zamestnanosti neprejavila tak výrazne. V hre boli aj ďalšie tlmiace faktory, samotný charakter príčiny tejto celosvetovej krízy odlišný od predchádzajúcich globálnych ekonomických kríz umožnil aj iným spôsobom vyrovnávať sa s jej dôsledkami, využívali sa alternatívne spôsoby výkonu práce, zmenila sa mobilita zamestnancov na pracovisku pri udržaní výkonu aktivít, v takmer permanentnom očakávaní konca pandémie sa podniky a prevádzky vysporadúvali s obmedzením aktivít skôr cez krátenie pracovných hodín, než masívne znižovanie stavu zaškolených zamestnancov. Dopady výrazného prepadu výkonnosti ekonomiky v druhom štvrťroku na zamestnanosť sa tak javia byť miernejšie, hlavne ak porovnávame dynamiku a hĺbku prepadu zamestnanosti a produkcie s rokom 2009.

Ukazuje sa, že napriek nedostatkom v riadení pandemickej situácie zo strany vlády (neexistencii automatických pravidiel obmedzovania činnosti podnikov a zatvárania prevádzok v závislosti od vývoja stanovených epidemických ukazovateľov) sa zamestnávateľi vedeli vysporiadať s druhou vlnou pandémie lepšie, než s tou prvou, ktorú ešte doprevádzala vysoká miera neistoty a nedostatok informácií, nemožnosť plánovania apod. K nepoľaveniu v ostražitosti však nabádajú výsledky spreď konca roka, keď síce príliv nezamestnaných už nebol taký vysoký, ako v prvej vlne, výrazne ale klesli šance zamestnať sa. Miera nezamestnanosti tak opäť stúpala, dynamika jej nárastu naznačovala, že pravdepodobne prekoná svoju najvyššiu „pandemickú“ úroveň z júla 2020. Smutným výsledkom roka 2020 je obnovenie rastu dlhodobej nezamestnanosti, ktorá v minulosti trápila slovenský trh práce v najväčšom rozsahu spomedzi krajín dnešnej EÚ. Už nástup pandémie vymazal v prvom štvrťroku 2020 ročný úspech v poklese počtu nezamestnaných (podľa VZPS sa ich počet vrátil na úroveň spreď roka), dlhodobá nezamestnanosť sa vrátila k rastu po prvý krát od roka 2013. Počet evidovaných nezamestnaných, ktorých nezamestnanosť trvala viac ako rok, sa medzi januárom a novembrom 2020 zvýšil o viac ako 18 tisíc.

Osobitnú pozornosť je tiež potrebné venovať ohrozeným skupinám obyvateľstva, ohrozeným nielen v zmysle zamestnaní prvého kontaktu, ale aj v zmysle najväčšieho rizika straty zamestnania v dôsledku pretrvávania pandémie, či už kvôli forme ich pracovno-právneho vzťahu, možnosti vykonávať prácu z domu, veľkosti zamestnávateľa, pôsobenia v určitých odvetviach alebo regiónoch (dohodári, SZČO, zamestnanci mikropodnikov, zamestnanci na nízkooplatených pozíciách bez možnosti vykonávať prácu z domu, zamestnanci v službách ako ubytovanie, stravovanie, rekreácia, administratívne služby atd., obzvlášť ak pracujú v spomínaných okresoch na juhozápade Banskobystrického kraja, na západe

a východe Košického, na východe Prešovského kraja, v regióne Oravy apod.).

Z hľadiska ďalšieho oživovania ekonomickej činnosti po odznení pandémie je rizikom aj prípadné pretrvávajúce zníženej ponuky pracovnej sily (domácej, ale aj dočasná nedostupnosť zahraničnej pracovnej sily), ale aj to, ako bude ďalej prebiehať oživenie v obchode a v službách. Testom trvalejšej udržateľnosti zamestnanosti bude aj odznenie a ukončenie štátnej priamej finančnej pomoci a úľav, aj to, ako bude na obnovenie zamestnanosti vplývať konečný rozsah skupiny podnikov, ktoré pandémie nedokázali, resp. nedokážu čeliť a aká bude schopnosť prežitia ďalších prevádzok, ktoré síce nemuseli zavrieť ale bojujú s dramatickým poklesom tržieb. Rizikom ďalšieho vývoja je samozrejme aj prípadné prehĺbenie existujúcej či hrozba ďalšej vlny pandémie, resp. rozšírenia sa nového výraznejšie odlišného kmeňa vírusu a následných problémov s vakcináciou.

4. EX ANTE HODNOTENIE POLITIKY SÚDRŽNOSTI 2021-2027

Európska únia (EÚ) využíva rozsiahle fiškálne stimuly na národnej a regionálnej úrovni na podporu hospodárskej a sociálnej súdržnosti. V posledných dvoch desaťročiach programy štrukturálnych fondov podporovali členské štáty a regióny EÚ hlavne za účelom zabezpečenia rastu a zamestnanosti prostredníctvom zvýšenej konkurencieschopnosti. Konečný cieľ programov by malo predstavovať dosiahnutie skutočnej konvergencie v celej Únii. Jednotlivé zdroje sú cielené na verejné a súkromné investície do fyzického a ľudského kapitálu a sú určené na zvýšenie hospodárskej a sociálnej súdržnosti medzi členskými štátmi. Takouto podporou by malo prebiehať zrýchlenie procesu dobiehania menej rozvinutých členských štátov z hľadiska makroekonomických, sociálnych a environmentálnych indikátorov. Dopad európskej politiky súdržnosti na regionálny rast je kľúčovou otázkou predovšetkým pri snahe konvergencie ako v rámci členského štátu, tak v priestore EÚ. Samotná politika súdržnosti by mala brať na zreteľ miestnu regionálnu hospodársku štruktúru.

Samotný proces dobiehania sa realizuje s rôznymi cieľmi počas jednotlivých programových období, každých sedem rokov. Celkovo tvoria Európske štrukturálne a investičné fondy (EŠIF) približne jednu tretinu rozpočtu Európskej únie. Toto je najpresnejšie preskúmaná politika na regionálnej úrovni z dôvodu relatívne dobrej dostupnosti údajov a ich existencie v podobných formách minimálne od roku 1989, čo umožňuje tvorbu dlhodobých analýz. Za posledných 15 rokov bolo publikovaných veľké množstvo akademických prác zameraných na posúdenie ich ekonomického dopadu, stále však neexistuje konsenzus o tom, či a do akej miery bola politika súdržnosti skutočne efektívna. Je to spôsobené teoretickými a empirickými problémami, ktoré vznikajú pri pokuse o empirické hodnotenie tejto politiky. Medzi diskutované príslušné otázky patria: na ktoré premenné by sa mal vplyv EŠIF hodnotiť, po akej dobe, v akom geografickom členení, či by sa mal vplyv obmedziť na región, ktorý prijíma finančné prostriedky, interakciu s inými hospodárskymi a sociálnymi politikami, ako sa vplyv zmenil v čase, prekrývanie sa programových období, diferencovaný vplyv podľa regionálnych charakteristík, zmeny v časových cieľoch a súhra medzi oprávnenosťou, rastom a politickou podporou. Politika súdržnosti je jednou z najhodnotenejších politík, avšak zachytenie makroekonomických dopadov EŠIF ex ante i ex post je vo svojej podstate veľmi zložitá.

Vedci a inštitúcie vyvinuli a používajú na vykonávanie takýchto hodnotení celý rad rôznych nástrojov a metodík, z ktorých každý má svoje vlastné výhody, ale aj svoje obmedzenia a špecifické predpoklady. Tri hlavné prístupy k hodnoteniu vplyvu finančných prevodov EÚ na kľúčové veličiny rastu, investícií a zamestnanosti sú teoretické hodnotenie (Bachtler et al., 2013; Faíña et al., 2013a, 2013b), kontrafaktuálna analýza vrátane ekonometrických rovníc (Cancelo a kol., 2009; Dall'erba a kol., 2009, Rodríguez-Pose a Fratesi, 2004 a Villaverde a Maza,

2010) a použitie makroekonomických modelov (Bradley a kol., 1995; Cardenete a kol., 2013, Márquez a kol., 2010; Sosvilla, 2009, Varga a in t Veld, 2011). Medzi hlavnými prioritami dosiahnutia úspechu v rámci relevantných hodnotení je potreba zabezpečiť existenciu dostatku dostupných údajov ako na národnej, tak i na regionálnej úrovni.

Hodnotenie politiky súdržnosti (ex post aj ex ante) Európskou komisiou (hlavne zložkou DG Regio²⁶) je do veľkej miery založené na troch makroekonomických modeloch. V minulosti sa využívali predovšetkým dva národné modely: HERMIN (Bradley a kol., 1995) a QUEST (Varga a kol., 2011, Varga a in t Veld, 2011). Tieto modely majú rôzne teoretické základy, pokrytie sektorov a aktérov ekonomiky. QUEST patrí do triedy modelov DSGE (Dynamic Stochastic General Equilibrium) a má iba jeden sektor, ktorý reprezentuje všetky vstupy, zatiaľ čo HERMIN je systém makroekonomických modelov, ktoré ponúkajú oveľa vyššiu úroveň dezagregácie. Tieto modely sa však uplatňovali na úrovni členských štátov EÚ a podľa Európskej nomenklatúry územných štatistických jednotiek (členenie podľa klasifikácie NUTS) ich nebolo možné použiť na analýzu hospodárskeho vývoja v detailnejšej úrovne. Jedným z dôležitých nedostatkov pri používaní týchto makroekonomických modelov na hodnotenie politiky súdržnosti bola skutočnosť, že im chýba schopnosť zacieliť pozornosť na regionálnu úroveň a ich previazanosť s inými regiónmi. Ich nesmierou výhodou bola však menšia potreba štatistických dát a možnosť aplikácie iba pre jeden členský štát. Na nedostatok ohľadom chýbajúceho regionálneho členenia poukázala osobitná správa Dvora audítorov Európskej komisie a následne bol vyvinutý s DG REGIO v spolupráci JRC-IPTS²⁷ model RHOMOLO. Tento model spĺňa už spomenutý nedostatok, pretože ide o všeobecný rovnovážny model, ktorý prináša výsledky na úrovni regiónov EÚ NUTS2. Ako však autori jasne poukazujú, vo fázach implementácie by mohli vzniknúť určité problémy z dôvodu obmedzenia údajov a veľkých rozmerov modelu (267 regiónov EÚ na úrovni NUTS2 a 6 sektorov). Medzitým však prebiehali aj úpravy pôvodného modelu HERMIN, pričom vznikla jeho regionálna aplikácia, ktorá je potenciálne využiteľná aj na menšie geografické jednotky. Tento regionálny model HERMIN je aplikovateľný pre konkrétny členský štát a jeho regionálna dezagregácia je využiteľná na základe dostupnosti štatistických dát a cieľov hodnotenia (aj na úrovni NUTS 3). Európska komisia momentálne využíva viacero makroekonomických modelov na hodnotenie dopadov EŠIF. Tieto modely sa však zväčša zameriavajú na špecifický cieľ intervencie a nie na regionálne rozloženie dopadov. Medzi takéto modely patrí napr. NEMESIS (Le Mouél a kol., 2016) alebo GEM-E3 (Capros a kol., 2013), ktoré sú určené na hodnotenie politík týkajúcich sa intervencií v R&D.

V prípade tvorby ex ante hodnotenia politiky súdržnosti sa musíme zamerať len na makroekonomické modely. Teoretické hodnotenia a hodnotenia s využitím ekonometrických postupov je limitované z dôsledku nepredvídaného vývoja v predikcii.

26 Generálne riaditeľstvo pre regionálnu a mestskú politiku

27 Joint Research Centre - Institute for Prospective Technology Studies

Tvorba predikcie je elementárnou súčasťou vyššie spomenutých modelov, ktoré následne do základnej predikcie vnášajú exogénne šoky, ktoré simulujú intervencie politiky súdržnosti. Zatiaľ čo v prípade QUEST (Jan in 't Veld, 2007) a HERMIN (Bradley, Untiedt a Mitze, 2007) boli tieto modely úspešne aplikované na tvorbu ex ante hodnotenia národných politík súdržnosti, EK využíva novšie modely RHO-MOLO a NEMESIS na tvorbu ex ante hodnotenia implementačného cieľa politiky súdržnosti, ako napríklad Horizont (Christensen a kol., 2019; Ravet a kol., 2019), nízko uhlíkové investície (Diukanova a kol., 2018) alebo utlmenie uhoľných elektrární naprieč všetkými členskými štátmi (Mandras a kol., 2019). V tejto kapitole sa preto zameriame na ex ante hodnotenie regionálnym modelom HERMIN, ktorým odhadneme makroekonomické dopady politiky súdržnosti v prípade Slovenska.

4.1 Regionálny model HERMIN

V prípade modelovania politík súdržnosti regionálnym makroekonomickým modelom musíme brať na zreteľ priestorové, ekonomické a sociálne vzťahy v danom regióne a ich vplyv na rast v tejto oblasti (napr. v prípade Slovenska samosprávny kraj). Avšak nemôžeme sa zamerať len na vývoj samotného regiónu, ale musíme tiež preskúmať vplyv systému medziregionálnych vzťahov medzi regiónmi. Takéto regionálne vzťahy môžu mať komplementárny alebo konkurenčný charakter a svojou povahou sú vysoko špecifické a územne nereplikovateľné. (Bradley a kol., 2017) Dôležitosť dopadu na očakávaný regionálny vývoj nemožno preceňovať a má značný význam, keď systém medziregionálnych vzťahov pozostáva z dvoch hlavných zložiek:

- Ekonomické charakteristiky jednotlivých regiónov vrátane ich ekonomického potenciálu; dynamika hlavných makroekonomických agregátov (HDP, tvorba hrubého fixného kapitálu, disponibilný príjem sektoru domácností, kompenzácie zamestnancov, súkromná spotreba atď.); ekonomická štruktúra; tempo rastu technologického rozvoja atď.;
- Sociálno-ekonomické vzťahy súvisiace s výrobou tovaru a služieb, ako aj s výrobnými faktormi (napr. práca, fyzický kapitál a znalosti) a závislé od povahy dostupnosti medzi rôznymi regiónmi.

V dôsledku toho sa územný vývoj daného regiónu formuje v konkrétnom priestorovom prostredí, ktoré má jedinečný a osobitý charakter. Systém vzájomných vzťahov, ktorý je komplementárny (napr. v oblasti sektorovej štruktúry a komparatívnych výhod) a konkurenčný (napr. v oblasti spoločných predajných trhov a vývoja výrobných faktorov), môže účinne zvýšiť alebo obmedziť očakávaný vývoj. Výskumné opatrenia, ktoré umožňujú kvantitatívnu analýzu takýchto vzťahov, si vyžadujú vývoj a použitie formálnych makroekonomických modelov. V tejto kapitole boli ako nástroje ex ante hodnotenia použité samostatné regionálne modely HERMIN, ktoré modelujú osem samosprávnych krajov na úrovni NUTS 3.

Model je skonštruovaný s cieľom analyzovať strednodobé a dlhodobé vplyvy sektorových zmien, ako aj politiky súdržnosti na regionálne ekonomiky. Preto

existujú tri všeobecné a systémové požiadavky, ktoré musí spĺňať:

i) Model musí byť rozčlenený na malý počet rozhodujúcich sektorov, čo umožňuje identifikovať kľúčové sektorové zmeny v ekonomike v priebehu simulácie;

ii) Model musí špecifikovať mechanizmy, prostredníctvom ktorých je ekonomika „kohézneho typu“ spojená s vonkajším svetom. Vonkajšie prostredie (zvyšok národného i zahraničného prostredia) je veľmi dôležitým priamym a nepriamym faktorom ovplyvňujúcim hospodársky rast a konvergenciu zaostávajúcich regionálnych ekonomík EÚ prostredníctvom obchodu s tovarmi a službami, prenosu inflácie, emigrácie obyvateľstva a ďalších vnútorných aktivít;

iii) Konštrukcia modelu je postavená tak, že čitateľ musí brať do úvahy rozdiely medzi reálnym vývojom v regióne a simuláciou. Môže existovať konflikt medzi simulovanou situáciou v regióne zachytenou v modeli HERMIN (kalibrovanou s využitím historických údajov) a požadovanou situáciou, v ktorej sa ekonomika vyvíja v ekonomickom prostredí, v ktorom dominujú širšie sily globalizácie. Inými slovami, návrh a kalibrácia čisto na základe ekonometrie využívajúcej minulé údaje (aj keď je to možné) je nepravdepodobné.

Pri aplikácii regionálneho modelu HERMIN musia byť splnené určité predpoklady pre štrukturálne prvky ekonomiky, medzi ktoré zaraďujeme:

- Ekonomika musí byť otvorená, vystavená vonkajšiemu obchodnému svetu a musí reagovať na vonkajšie i vnútorné hospodárske otrasy. Nemala by byť dominantný hráč na medzinárodnom trhu.
- Veľkosti sektorov musia byť relatívne primerané, či sú to sektory obchodujúce so zahraničím, alebo domáce (neobchodujúce so zahraničím). Vývoj výrobných technológií a veľkosť štrukturálnych zmien nemôže byť extrémna.
- V ekonomike musia fungovať mechanizmy určovania miezd a cien.
- Mali by byť splnené úlohy verejného sektora, ako aj interakcie medzi verejným a súkromným sektorom.
- V národnom modeli HERMIN by bolo potrebné zahrnúť peňažné aspekty, ktoré však možno považovať za exogénne na regionálnej úrovni (t. j. sú určené na národnej úrovni).

Za účelom splnenia týchto požiadaviek má regionálny rámec HERMIN päť sektorov: priemyselná výroba (obchodovaný sektor so zahraničím); trhové služby (neobchodovaný sektor so zahraničím); stavebníctvo; poľnohospodárstvo; a

vládne (alebo netrhové) služby. Vnútnú štruktúru modelového rámca HERMIN môžeme rozdeliť do troch hlavných blokov: ponukový blok, absorpčný blok a blok rozdelenia príjmu. Je zrejmé, že model funguje ako integrovaný systém rovníc so vzájomnými vzťahmi medzi všetkými ich zložkami.

Pri tvorbe hodnotenia s využitím modelu HERMIN model nasimuluje dva scenáre. Prvý, základný scenár predikuje vývoj regionálnej ekonomiky bez dodatočných zásahov. Alternatívny scenár začlení implementáciu z politiky súdržnosti do jednotlivých vzťahov, čím sa vývoj ekonomiky zmení. Finančné prostriedky, ktoré sa implementujú v rámci regiónu, je nevyhnutné rozčleniť do viacerých oblastí. Tieto oblasti podporených intervencií z finančných prostriedkov EŠIF sú rozdelené do nasledovných kategórií²⁸:

- Fyzická infraštruktúra
- Ľudský kapitál
- Priama pomoc výrobnému odvetviu
- Služby
- Priemysel
- Veda a výskum

Hodnotenie ex ante politiky súdržnosti je naprogramované v programe EvIEWS, pričom sa skladá z ôsmich samostatných regionálnych modelov. Vstupný súbor pozostáva z časových radov za obdobie rokov 2000 až 2018²⁹, na ktorých prebieha kalibrácia modelu. Model následne simuluje regionálny vývoj počas rokov 2019-2030. Po vytvorení tohto základného scenára, prichádza na rad alternatívny scenár, ktorý simuluje implementáciu finančných prostriedkov politiky súdržnosti podľa oblasti podporených intervencií. Čistý efekt politiky súdržnosti je následne vypočítaný ako rozdiel medzi základným a alternatívnym vývojom. V prípade hodnotenia efektov implementácie politiky súdržnosti v modeli nepredpokladáme spolufinancovanie verejným ani súkromným sektorom. Predpokladáme, že finančné prostriedky použité na spolufinancovanie by boli implementované v ekonomike aj bez implementácie EŠIF. Každý regionálny model sa skladá z 223 rovníc rozdelených do 3 blokov. Dva bloky sú rekurzívne a skladajú sa zo 49, resp. 66 rovníc. Posledný simultánny blok je zložený z 108 rovníc.

Konvenčné keynesiánske mechanizmy sú relevantné iba pre krátkodobé správanie modelu HERMIN. Napríklad implementačná fáza politiky súdržnosti má zložku dopytu, pretože sa zvyšujú verejné výdavky. Ale dlhodobé účinky na strane ponuky sa okamžite nepreukážu. Z dlhodobého hľadiska má model HERMIN aj mnoho neoklasicistických prvkov. Produkcia vo výrobe teda nie je jednoducho riadená dopytom. Ovplyvňuje ju aj cenová a nákladová konkurencieschopnosť, kde spoločnosti hľadajú miesta s minimálnymi nákladmi na výrobu (Bradley a FitzGerald, 1988). Faktorové

28 Pričom veda a výskum je samostatná kategória, kde tieto výdavky sú zahrnuté aj v časti priamej pomoci pre priemysel alebo služby.

29 Aktuálne publikované regionálne dáta o jednotlivých makroekonomických indikátoroch.

(výrobné) požiadavky v priemyselnej výrobe a trhovách službách sa navyše odvodzujú od predpokladu minimalizácie nákladov pomocou dvojfaktorového obmedzenia výrobnej funkcie CES (constant elasticity of substitution), pri ktorom je pomer kapitálu a práce citlivý na relatívne ceny faktorov. Začlenenie štrukturálneho mechanizmu Phillipsovej krivky do mechanizmu vyjednávania o mzde prináša ďalšie relatívne cenové efekty. Mechanizmy politiky súdržnosti tiež fungujú prostredníctvom ponuky modelu, prinajmenšom v strednodobom až dlhodobom horizonte. Viac o metodológii modelu HERMIN možno nájsť napr. Bradley, Untiedt a Mitze (2007), Bradley a Untiedt (2010), alebo Mogiła a Zaleski (2017).

4.2 Politika súdržnosti na Slovensku v programovom období 2021-2027

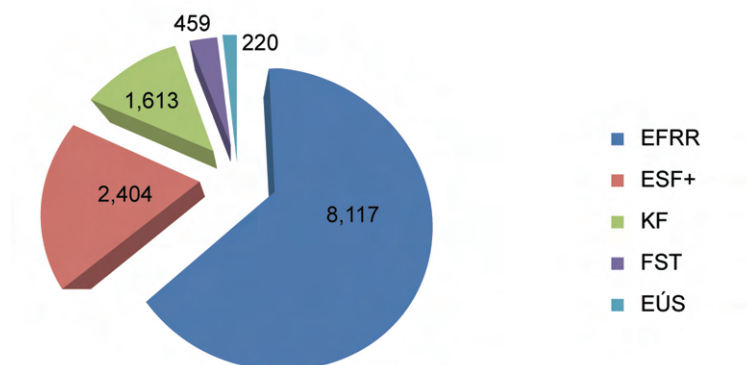
Dokument partnerská dohoda zastrešuje politiku súdržnosti pre Slovensko v programovom období 2021-2027. Slovensko ako členský štát EÚ má nárok na EŠIF, ktoré sú súčasťou viacročného finančného rámca EÚ na roky 2021-2027. Celková alokácia politiky súdržnosti EÚ v programovom období 2021-2027 je 372.6 mld. EUR v bežných cenách³⁰, pričom celková alokácia pre Slovensko v tomto programovom období je 12.81 mld. EUR v bežných cenách. Tieto finančné prostriedky by mali byť nasmerované do jednotlivých tematických cieľov politiky súdržnosti, ktoré EÚ v programovom období 2021-2027 deklarovala:

- Inteligentnejšia Európa (inovačná a inteligentná premena hospodárstva)
- Ekologickejšia nízko uhlíková Európa (vrátane energetického prechodu na uhlíkovú neutralitu, obehového hospodárstva, prispôsobenia sa zmene klímy a riadenia rizík)
- Prepojenejšia Európa (mobilita a prepojenosť)
- Sociálnejšia Európa (Európsky pilier sociálnych práv)
- Európa bližšie k občanom (udržateľný rozvoj mestských, vidieckych a pobrežných oblastí a miestne iniciatívy)

Legislatíva EÚ umožňuje rozdelenie a riadenie finančných prostriedkov určených na politiku súdržnosti podľa spoločných pravidiel, ktoré platia pre nasledujúce fondy EÚ: Európsky fond regionálneho rozvoja (EFRR); Európsky sociálny fond plus (ESF+); Kohézny fond (KF); Európsky námorný, rybolovný a akvakulturný fond (ENRAF); Fond na spravodlivú transformáciu (FST); Fond pre azyl a migráciu; Fond pre vnútornú bezpečnosť a Nástroj pre riadenie hraníc a víza

30 Údaj z decembra 2020.

Graf 4.1: Rozdelená celková národná alokácia do jednotlivých typov fondov v programovom období 2021-2027. (v mil. EUR)

Zdroj: Politika súdržnosti EÚ

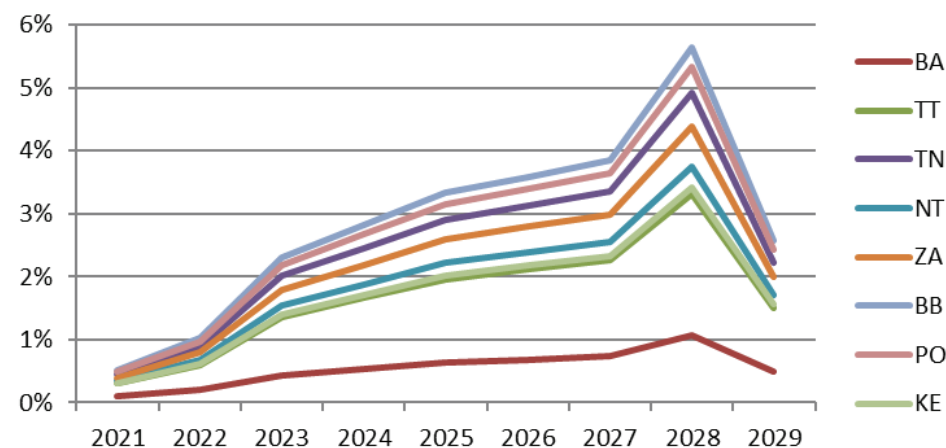
4.3 Regionálna finančná alokácia

V prípade tvorby ex ante hodnotenia s využitým regionálneho modelu HERMIN je nevyhnutné vytvoriť predikciu regionálneho čerpania politiky súdržnosti počas programového obdobia 2021-2027. V tejto predikcie sme zapracovali legislatívne východiská pre rozdelenie národnej alokácie, ako aj historickú skúsenosť s implementáciou finančných prostriedkov v programových obdobiach 2007-2013 a 2014-2020. Medzi základné predpoklady implementácie v novom rozpočtovom období patria:

- Včasnejšia implementácia finančných prostriedkov v prvých rokoch programového obdobia.
- Zachovania pravidla n+2. Prostriedky sa budú implementovať v rokoch 2021-2029.
- Rovnomernejšia čerpanie počas celého obdobia v porovnaní s historickými skúsenosťami.
- Mierne navýšenie prostriedkov na vedu a výskum a ľudské zdroje v porovnaní s predchádzajúcimi programovými obdobiami.
- Mierne zníženie celkových prostriedkov na fyzickú infraštruktúru.
- Zníženie alokácie na fyzickú infraštruktúru v regiónoch, v ktorých boli alokované vyššie prostriedky v minulých programových obdobiach (dobudovanie železničných koridorov, časti diaľnic a obchvatov miest).
- Zachovanie podielu prostriedkov medzi priamou pomocou priemyslu a služieb.
- Nevyčerpanie všetkých prostriedkov EŠIF. Miera nevyčerpania bola stanovená na 3% v súlade s historickým vývojom.

Na základe predchádzajúcich predpokladov a informácií o čerpaní prostriedkov EŠIF v predchádzajúcich programových obdobiach bola vytvorená predikcia regionálneho čerpania počas rokov 2021-2029. Z celkových prostriedkov EŠIF je viac ako 1.86 mld. EUR alokovaných pre Prešovský kraj.³¹ Za ním nasleduje Banskobystrický kraj s viac ako 1.8 mld. EUR. Postupne nasleduje Žilinský kraj (1.7 mld.), Trenčiansky kraj (1.6 mld.), Košický kraj (1.5 mld.), Nitriansky kraj (1.4 mld.), Trnavský kraj (1.4 mld.) a Bratislavský kraj (1.1 mld.). Pri pohľade na celkovú regionálnu alokáciu v porovnaní s regionálnym HDP v roku 2018 vychádza ako najväčší príjemca Banskobystrický kraj, ktorý je nasledovaný Prešovským krajom. Najmenší podiel k HDP dosiahne Bratislavský kraj. Časový priebeh implementácie je rovnaký pre všetky kraje, pričom najväčšie čerpanie EŠIF je určené na rok 2028. Podiel čerpania v tomto roku predstavuje 22% z celkových finančných prostriedkov. V poslednom roku čerpania predikujeme zníženie čerpania na 10%.³² Taktiež očakávame výrazný nárast čerpania na začiatku programového obdobia, ktoré odhadujeme celkovo na 6% celkových zdrojov za prvé dva roky predikovaného obdobia.

Graf 4.2: Priebeh implementácie finančných prostriedkov v jednotlivých regiónoch v porovnaní s HDP 2018.

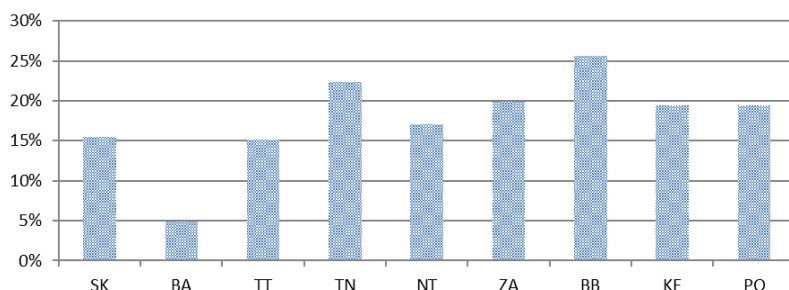
Zdroj: autori

Pri pohľade na prognózu kumulatívneho podielu alokácie EŠIF na HDP v roku 2018 môžeme vidieť, že Slovensko má nárok z prostriedkov EŠIF viac ako 15% HDP roku 2018. Bratislavský kraj, ako najbohatší región má tento podiel na úrovni necelých 5%, zatiaľ čo pre Banskobystrický kraj prognózujeme tento podiel na viac ako 25%.

31 BA: Bratislavský kraj; TT: Trnavský kraj; TN: Trenčiansky kraj; NT: Nitriansky kraj; ZA: Žilinský kraj; BB: Banskobystrický kraj; PO: Prešovský kraj; KE: Košický kraj; SK: Slovensko

32 Ku koncu roka 2020 malo Slovensko vyčerpaných 42% EŠIF z programového obdobia 2014-2020.

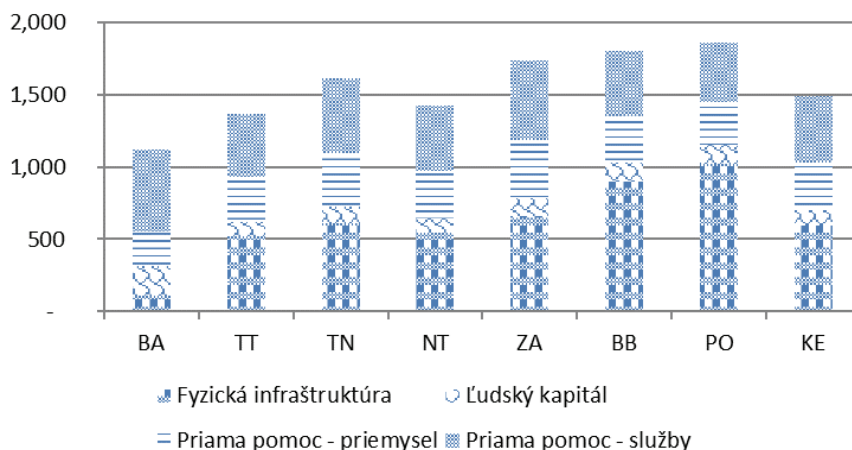
Graf 4.3: **Prognóza kumulatívneho podielu alokácie EŠIF na HDP 2018 (bežné ceny).**

Zdroj: autori

V prípade rozdelenia finančných prostriedkov podľa oblasti podporených intervencií zostane najviac podporená oblasť tvorby fyzickej infraštruktúry, ktorá bude podporená 52% z celkovej alokácie. Ako druhá, najviac podporená oblasť, bude priama pomoc pre sektor služieb, na ktorú bude alokovaná 24%. Nasleduje priama pomoc pre priemysel so 17% a ľudský kapitál so 7%.

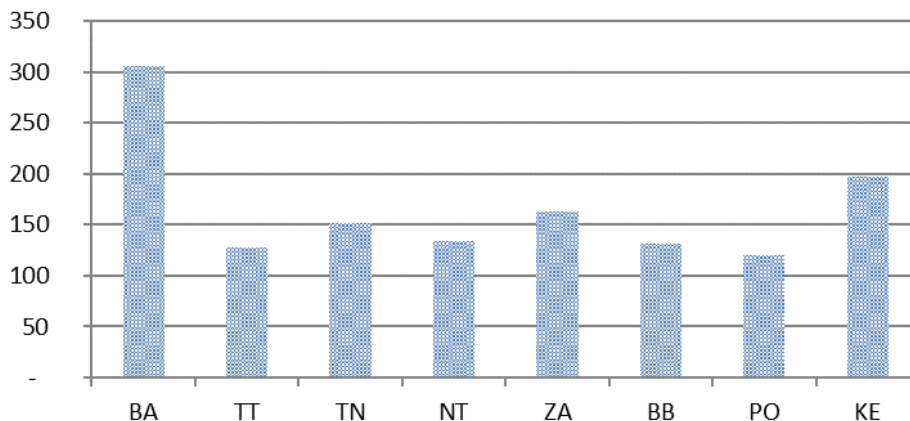
Graf 4.4: **Kumulatívne finančné prostriedky rozdelené podľa oblasti podporených intervencií (v mil. EUR)**

Zdroj: autori

Na vedu a výskum predikujeme alokovaných celkovo 8% z celkových prostriedkov z politiky súdržnosti. Viac ako 300 mil. EUR bude implementovaných v Bratislavskom kraji. V Košickom kraji bude implementovaných takmer 200 mil. EUR. V ďalších krajoch by sa úroveň implementácie mala pohybovať od 120 do 168 mil. EUR.

Graf 4.5: Kumulatívne finančné prostriedky určené na vedu a výskum (v mil. EUR)

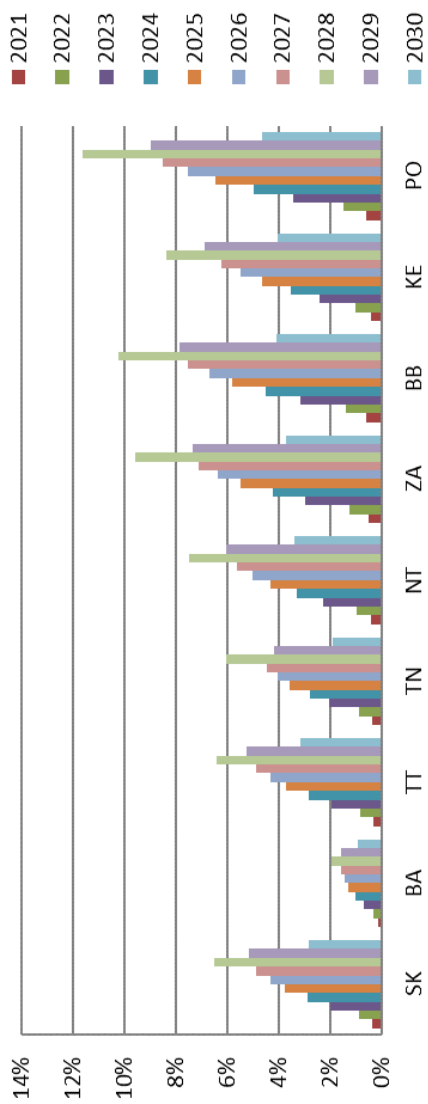

Zdroj: autori

4.4 Výsledky

Finančné prostriedky EŠIF sú podstatnou zložkou verejných investícií a spotreby na Slovensku. Svojim objemom majú významný vplyv na ekonomiku. Potvrdzujú to aj výsledky regionálneho modelu HERMIN, ktorý odhaduje vplyv EŠIF na vývoj ekonomiky. Simulácie ukazujú značný vplyv na HDP Slovenska, ktorý bude o viac ako 6% väčší v roku 2028 v porovnaní so scenárom bez EŠIF (v bežných cenách). Efekty narastajú priebežne v čase a sú závislé aj od objemu implementácie EŠIF. Najmenší vplyv dosahujú v Bratislavskom kraji, ktorý má alokovaný najnižšiu sumu EŠIF a zároveň má najvyššie regionálne HDP. Vďaka štrukturálnym fondom očakávame najvýraznejší dodatočný rast v Prešovskom kraji, ktorý bude nasledovaný Banskobystrickým a Žilinským krajom. Košický kraj, Nitriansky kraj, Trenčiansky kraj a Trnavský kraj budú mať dodatočný rast HDP na úrovni priemeru Slovenska. Poradie regiónov podľa dosiahnutého dodatočného rastu je zachované aj v prípade, ak berieme do úvahy stále ceny (graf 4.11).

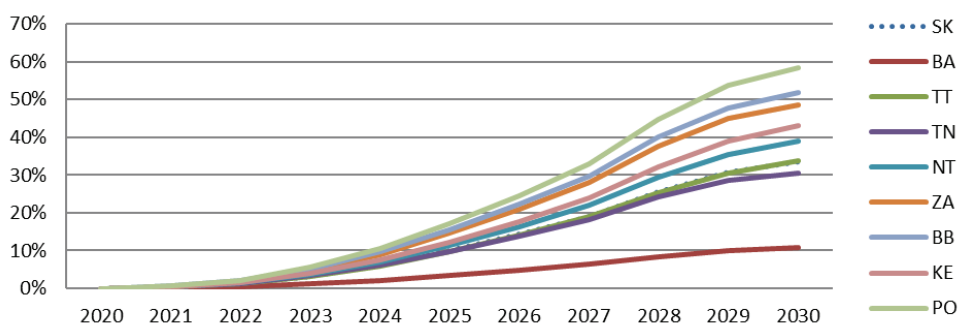
Graf 4.6: Dodatočný rast HDP ako rozdiel medzi scenármi (bežné ceny)

Zdroj: autori

Ak sa pozrieme na kumulatívny rast dodatočného HDP v bežných cenách, vypočítaného ako rozdiel medzi scenármi, dosiahne Slovensko v prípade využitia potenciálu EŠIF v roku 2029 vyššiu hodnotu o 30%. V stálych cenách roku 2015 to predstavuje viac ako 18% (graf 4.12). Najnižší kumulatívny dodatočný rast sme zaznamenali v prípade Bratislavského kraja a to necelých 10% v bežných cenách, resp. 5.4% v stálych cenách. Najvyšší kumulatívny dodatočný rast dosiahol v simulácii Prešovský kraj, 54% v bežných cenách, resp. 34% v stálych cenách. Nasledujú Banskobystrický kraj, Žilinský kraj, Košický kraj a Nitriansky kraj. Menej ako národný priemer dosiahli okrem Bratislavského kraja aj Trenčiansky a Trnavský kraj.

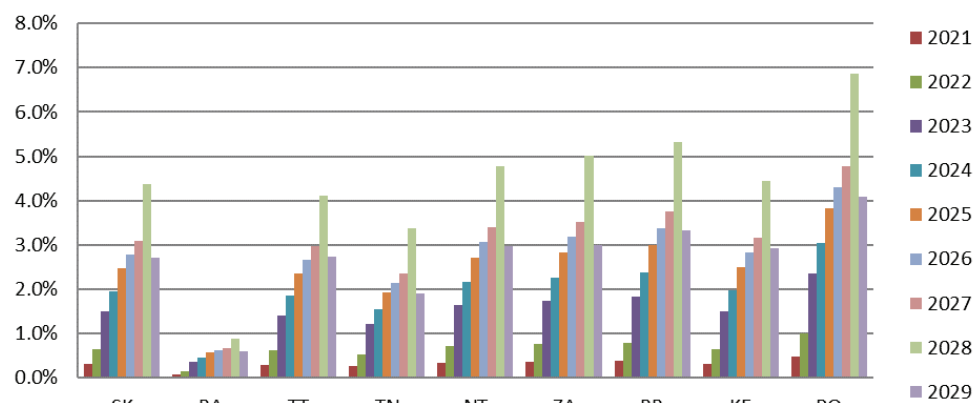
Graf 4.7: Kumulatívny rast dodatočného HDP (bežné ceny)

Zdroj: autori

Ak zacielime našu pozornosť na rast zamestnanosti spôsobenú implementáciou EŠIF, tak zisťujeme, že tieto prostriedky vytvárajú 1.5% až 3% vyššiu zamestnanosť v období 2023 až 2027. V priebehu roka 2028, kedy je implementácia najvyššia, to je takmer 4.5%. V prípade Bratislavského kraja nedosahuje dodatočný rast zamestnanosti ani 1% počas celého programového obdobia, pretože celkové prostriedky sú v tomto regióne nižšie a priemerná mzda najvyššia z pomedzi všetkých regiónov. Najvyšší dodatočný rast zamestnanosti model nasimuloval v Prešovskom kraji kvôli dôsledku nízkym nákladom práce a vysokej alokácii EŠIF. Tento rast je takmer 7% v roku 2028.

Graf 4.8: Dodatočný rast zamestnanosti ako rozdiel medzi scenármi

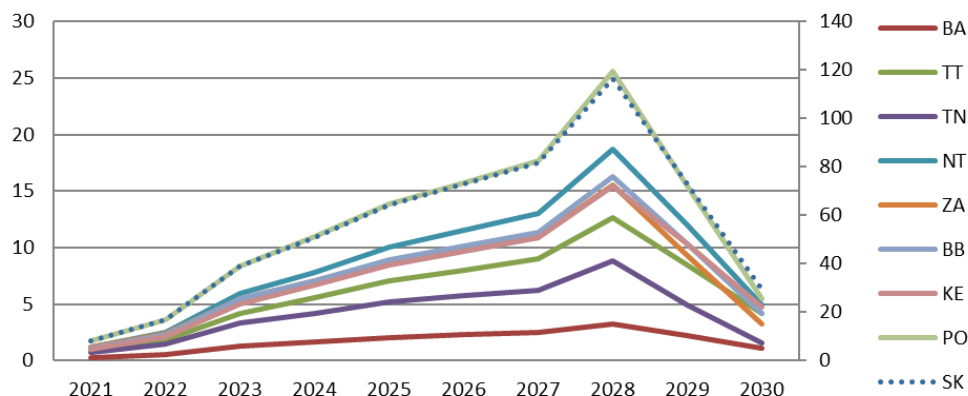

Zdroj: autori

Zmena celkovej zamestnanosti spôsobená implementáciou EŠIF je znázornená na nasledujúcom grafe. Z národného hľadiska dosiahne nárast zamestnanosti najvyššiu hodnotu v roku 2028 a to takmer 116 tisíc osôb. Na druhej strane treba poznamenať, že v prípade zníženia implementácie EŠIF, zamestnanosť bude na ústupe (pokles v roku 2029). V roku po skončení implementácie, ktorý môžeme pozorovať v 2030, klesá dodatočná zamestnanosť na 30 tisíc. Z toho môžeme usudzovať, že udržateľnosť vytvorených pracovných miest je na úrovni 26%. Pri regionálnom pohľade môžeme pozorovať, že najviac vytvorených pracovných pozícií je v Prešovskom kraji, kde dosahuje udržateľnosť 21%. Podobnú udržateľnosť dosahuje aj Žilinský kraj. Najnižšiu udržateľnosť dosahuje Trenčiansky kraj a to 18%. Tento efekt je spôsobený predovšetkým vyššími výdavkami do oblasti implementácie fyzickej infraštruktúry, z ktorej najviac profituje sektor stavebníctva. V tomto sektore novo vytvorené pracovné miesta po skončení implementácie zväčša zanikajú. Najvyššia udržateľnosť bola zaznamenaná v Košickom kraji (31%), Trnavskom kraji (33%) a Bratislavskom kraji (33%).

Nárast zamestnanosti bol zaznamenaný predovšetkým v sektorech stavebníctva (graf 4.14) a trhových službách (graf 4.15). Zatiaľ čo v stavebníctve dosiahol nárast zamestnanosti v najvyššiu hodnotu 57 tisíc nových pracovných miest, v sektore trhových služieb to bolo 61 tisíc nových pracovných miest. Takýto enormný nárast počtu pracovných miest je spôsobený predovšetkým smerovaním EŠIF do oblasti implementácie fyzickej infraštruktúry a priamej pomoci pre sektor služieb, kde tieto dve oblasti sú podporené 76% celkových zdrojov politiky súdržnosti (graf 4.4).

Graf 4.9: Dodatočná zamestnanosť v tisíckach osôb na regionálnej úrovni (ľavá os) a národnej úrovni (pravá os)

Zdroj: autori

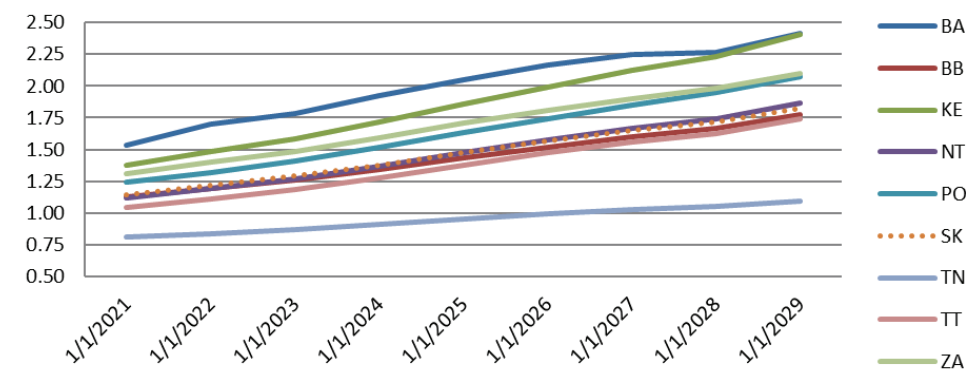
V prípade sektoru priemyslu model indikuje nepatrný (takmer nesignifikančný) pokles zamestnanosti ako v jednotlivých regiónoch, tak aj na národnej úrovni (graf 4.13). Na druhej strane, v tomto sektore očakávame najvyšší nárast priemernej mzdy (graf 4.18), ktorý bude spôsobený zvýšením produktivity práce. Zvýšenie priemernej mzdy v sektore priemyslu dosahuje maximálnu úroveň 76 EUR mesačne, kde najnižšie zvýšenie očakávame v Bratislavskom kraji a najvyššie v Banskobystrickom kraji.

Celková priemerná mzda na Slovensku by sa vďaka implementácii EŠIF mala zvýšiť o 57 EUR mesačne v roku 2029 (graf 4.17). Následne, po skončení podpory zo strany politiky súdržnosti, by sa priemerná mzda mala zvýšiť o 38 EUR mesačne v porovnaní so scenárom bez implementácie EŠIF. Najvyšší nárast priemernej mzdy bude dosiahnutý v Košickom a Banskobystrickom kraji. Najnižší nárast priemernej mzdy bude dosiahnutý v Bratislavskom a Trenčianskom kraji. Pri pohľade na sektorovú priemernú mzdu model indikuje maximálne zvýšenie priemernej mzdy v poslednom roku implementácie, pričom v sektore stavebníctva to je 34 EUR a v sektore trhových služieb 58 EUR (grafy 4.19 a 4.20).

Hodnota kumulatívneho multiplikátora opisuje „efektivitu“ vynaložených finančných prostriedkov v rámci politiky súdržnosti. Počíta sa ako podiel kumulatívneho dodatočného HDP a kumulatívnej sumy implementovaných zdrojov v rámci EŠIF. Čím je jeho hodnota vyššia, tým EŠIF prispeli k vyššiemu rastu HDP v regióne. Hodnota kumulatívneho multiplikátora pre Slovensko dosahuje hodnotu 1.82 v roku 2029, čo možno interpretovať ako nárast HDP o 1.82 EUR pri použití EŠIF vo výške 1 EUR. Najnižšia hodnota kumulatívneho multiplikátora je zaznamenaná v Trenčianskom kraji (1.19). Najvyššia hodnota je zaznamenaná v Bratislavskom kraji (2.41) a v Košickom kraji (2.40). Výška kumulatívneho multiplikátora je ovplyvňovaná „ekonomickou“ veľkosťou regiónu, veľkosťou EŠIF implementovaných v danom regióne, oblasťami implementácie, absorpčnou silou

regiónu a sektorovým zložením regiónu. Hodnoty kumulatívneho multiplikátora sú znázornené v grafe 4.10 a v tabuľke 4.1.

Graf 4.10: Vývoj kumulatívneho multiplikátora

Zdroj: autori

Spotreba domácnosti na Slovensku narastie v prípade implementácie EŠIF o 6% v roku 2028 v porovnaní so scenárom bez uplatnenia politiky súdržnosti (graf 4.16). Najvyššiu dodatočnú spotrebu domácnosti sme zaznamenali v Žilinskom a Banskobystrickom kraji. Najnižšia dodatočná spotreba domácností bude v Bratislavskom a Trenčianskom kraji.

4.5 Diskusia

V rámci ex ante hodnotenia politiky súdržnosti bol použitý regionálny model HERMIN, ktorý simuluje regionálny vývoj počas trvania implementácie EŠIF. Samotný model je štruktúrny a využíva historické časové rady za obdobie rokov 2000 až 2018. Vo vytvorenej regionálnej predikcii preto absentuje zmena vývoja, ktorá nastala v roku 2020 vplyvom pandémie ochorenia COVID-19. V tomto kontexte však momentálne neexistujú metodologické prístupy, ktoré by vedeli zachytiť takúto razantnú zmenu štruktúry a zlepšiť tak prognózovacu úlohu modelu. Na druhej strane treba podotknúť, že na ex ante hodnotenie sa využívajú predovšetkým rozdiely získané medzi základným a alternatívnym scenárom. V tomto prípade sa nesleduje priamo smer a rýchlosť vývoja ekonomiky, ktoré sú v oboch scenároch totožné.

Taktiež v rámci tohto hodnotenia vznikla prognóza implementácie EŠIF na regionálnej úrovni v dlhodobom časovom horizonte. Uvedomujeme si, že daná prognóza je len ilustratívna a reálna implementačná situácia bude s najväčšou pravdepodobnosťou iná, čím výsledky modelu nebudú korešpondovať s realitou. Pri tvorbe samotnej prognózy sme však vychádzali z dostupných informácií ohľadom zamerania jednotlivých prioritných osí, využili sme informácie o historickom vývoji implementácie v predchádzajúcich programových obdobiach a taktiež reálnu absorpčnú schopnosť regiónov a štátnych inštitúcií pri tvorbe implementačných stratégií. Toto

hodnotenie sa bude aktualizovať v závislosti od dostupnosti nových informácií či na regionálnej úrovni alebo pri zmene implementačnej politiky.

4.6 Zhrnutie

V tejto kapitole sme sa zamerali na tvorbu ex ante hodnotenia politiky súdržnosti s využitím regionálneho modelu HERMIN pre programové obdobie 2021-2027. Tento model bol skonštruovaný na hodnotenie politík súdržnosti ako v prípade ex ante, tak aj ex post. V rámci hodnotenia sme vytvorili predikciu implementácie EŠIF na regionálnej úrovni, pričom sme definovali 5 oblastí implementácie. Túto predikciu sme použili v regionálnom modeli HERMIN, pričom čistý efekt EŠIF tvorí rozdiel medzi základným a alternatívnym scenárom, kde alternatívny scenár predstavuje zahrnutie implementáciu EŠIF do štruktúry ekonomiky.

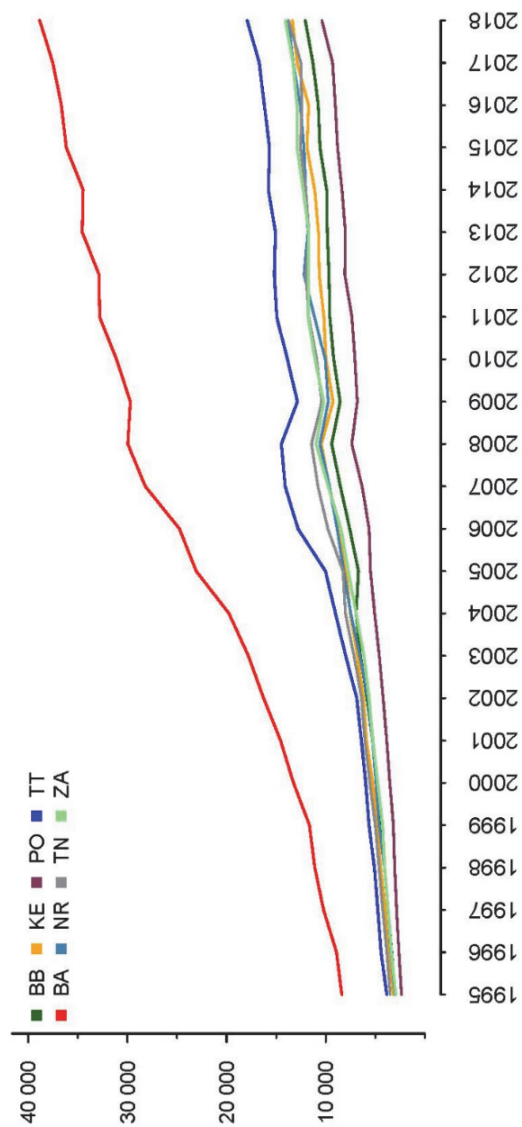
Vývoj HDP Slovenska bude zásadne ovplyvnený politikou súdržnosti, pričom predpokladáme, že v poslednom roku implementácie bude mať Slovensko o takmer 20% vyššie HDP v stálych cenách v porovnaní so scenárom bez politiky súdržnosti. Regionálny vývoj bude odlišný predovšetkým kvôli sile regiónu, veľkosťou EŠIF implementovaných v danom regióne, oblasťami implementácie, absorpčnou silou regiónu a sektorovým zložením regiónu.

Výsledky hodnotenia indikujú, že Slovensko bude benefitovať z politiky súdržnosti predovšetkým vyššou zamestnanosťou v sektoroch stavebníctva a trhových služieb. Tento výsledok je spôsobený predovšetkým vysokou implementáciou do oblastí tvorby fyzickej infraštruktúry a priamej pomoci pre sektor služieb. Do týchto dvoch oblastí bude smerovať viac ako 75% prostriedkov z EŠIF. Na druhej strane, v sektore priemyslu sa zvýši priemerná mzda viac ako v ostatných sektoroch.

5. Prognóza hospodárskeho vývoja v regiónoch SR po roku 2020

Z regionálneho pohľadu je socie-ekonomický stav a vývoj regiónov výrazne heterogénny. Už na začiatku transformačného obdobia bola východisková pozícia jednotlivých krajov z pohľadu regionálneho hrubého domáceho produktu (HDP) na obyvateľa značne odlišná. Vzhľadom na svoje špecifické postavenie v celom období v tomto indikátore dominuje Bratislavský kraj (Graf 5.1). S ohľadom na pozíciu metropolitného, správneho a finančného centra krajiny, ako aj významného centra z pohľadu vysokoškolského a univerzitného vzdelávania sú tu koncentrované sektory s vysokou pridanou hodnotou. Tieto aspekty prispeli len k zintenzívneniu rastu tohto regiónu v období nového tisícročia a po vstupe SR do Európskej únie. V prípade ostatných regiónov bola ich počiatočná pozícia z hľadiska HDP na obyvateľa relatívne podobná. Dlhodobu patrí najnižšia miera ekonomického rozvoja Prešovskému kraju. Po vstupe do EÚ ťažil so svojej geografickej blízkosti k najsilnejšiemu regiónu Trnavský kraj, ktorý sa výraznejšie v období do prepuknutia veľkej hospodárskej krízy zvyšným regiónom vzdialil a táto jeho pozícia sa od vtedy výraznejšie nezmenila. V období transformácie mal aj z hľadiska dostupnosti infraštruktúry a zmeny orientácie zahraničného obchodu relatívnu výhodu región Považia predstavovaný regiónmi Trnavy, Trenčína a Žiliny, kde môžeme vzhľadom na dobrú dostupnosť zahrnúť aj región dolnej Nitry. S relatívnym odstupom došlo k diaľničnému prepojeniu smerom k zaostávajúcemu regiónu Banskej Bystrice, kde predstavujú silný klaster mestá Zvolen – Banská Bystrica. Región Košíc napriek silnému hospodárskemu postaveniu druhého najväčšieho mesta dlhodobo nedokázal so sebou potiahnuť celé územie kraja. Z hľadiska nominálnej výkonnosti mierne zaostával za najlepšimi regiónmi. Prešovský kraj patrí k najviac zaostávajúcim aj vzhľadom na špecifický charakter obsluhovaného územia.

Graf 5.1: Regionálny hrubý domáci produkt na obyvateľa, ročné údaje (bežné ceny, Eur)

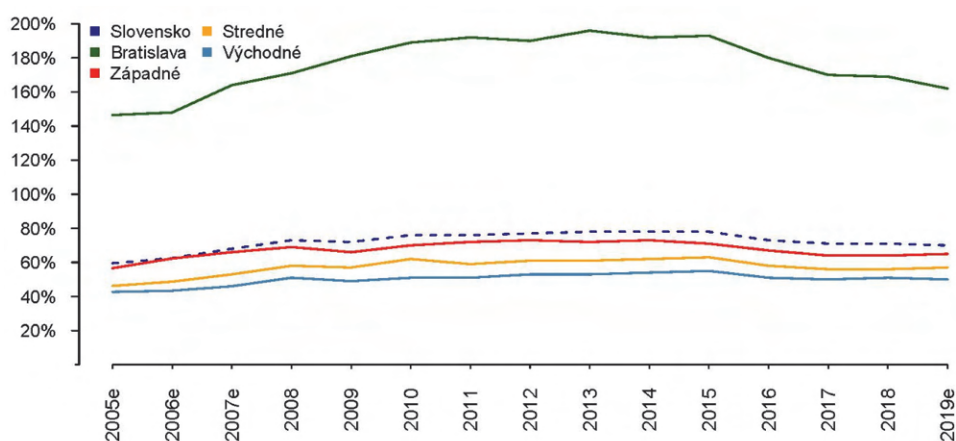

Zdroj : ŠÚ SR.

Z hľadiska medzinárodného porovnania regionálnych rozdielov vykazuje EU-ROSTAT údaje v parite kúpnej sily (PKS) na úrovni regiónov NUTS 2³³. Napriek menšej regionálnej detailnosti sú rozdiely medzi jednotlivými územnými jednotkami ešte výraznejšie. Jednoznačne dominuje Bratislavský región, ktorý je viac ako trojnásobne ekonomicky výkonnejší ako najslabšia časť – Východné Slovensko. Pozitívne možno vnímať mierne znižovanie tohto rozdielu od prepuknutia hospodárskej krízy v roku 2009. V pokrízovom období sa najdynamickejšie podarilo z pohľadu HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily rozvíjať práve regiónu Východného Slovenska, ktorý do roku 2018 narástol o viac ako 38 %. Relatívne najnižšiu dynamiku zaznamenal Bratislavský región, na druhej strane je však potrebné podotknúť, že v absolútnom vyjadrení bol tento nárast stále viac ako dvojnásobný v porovnaní s regiónmi Západného a Východného Slovenska.

Z hľadiska reálnej konvergencie HDP na obyvateľa v PKS k priemeru krajín EÚ27 je treba konštatovať, že po pomerne intenzívnej konvergencii jednotlivých krajov pred krízou v roku 2008 došlo k postupnému útlmu. V období rokov 2010-2015 došlo ku konvergencii len na úrovni 2 p.b na úroveň 78% priemeru EÚ, pričom nožnice medzi najsilnejším a najslabším krajom sa aj naďalej otvárali. Po roku 2016 až po príchod aktuálnej krízy zažívalo Slovensko jedno z najlepších období na trhu práce čo sa týka množstva pracujúcich a nezamestnanosti. Napriek tomu však z hľadiska PKS došlo k výraznému poklesu HDP na obyvateľa a to až na úroveň 70% priemeru EÚ. Najvýznamnejší bol tento pokles práve v najsilnejšom Bratislavskom kraji pri poklese z úrovne 193% v roku 2015 na 162 % v roku 2019, teda viac ako 30 p.b.

Graf 5.2: Podiel HDP v parite kúpnej sily k priemeru EÚ, NUTS 2 regióny, ročné údaje

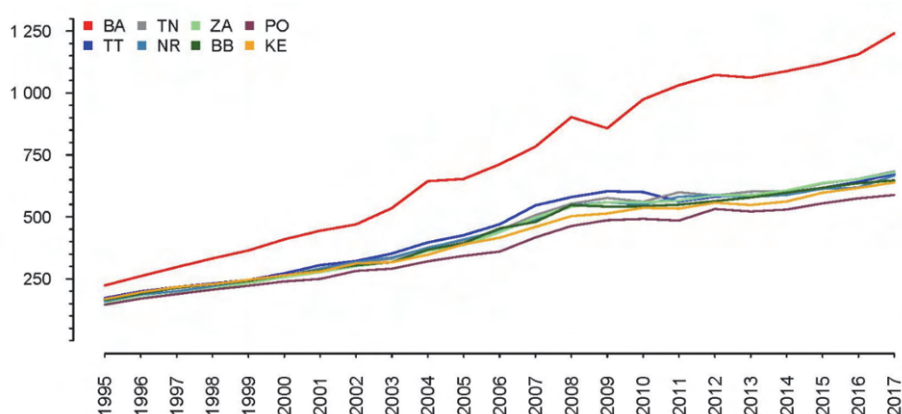

Zdroj: Eurostat.

33 Údaje sú dostupné za roky 2007 až 2018.

V prípade analýzy historického vývoja z pohľadu čistých disponibilných príjmov na obyvateľa v regionálnom členení možno obdobie od roku 1995 rozčleniť na štyri etapy. V polovici 90-tych rokov 20-teho storočia, teda na začiatku transformácie ekonomiky, bola situácia jednotlivých regiónov z hľadiska disponibilných príjmov značne podobná s výnimkou Bratislavského kraja. Prvú etapu tvorí obdobie pred vstupom Slovenskej republiky do EÚ počas ktorej disponibilný príjem v Bratislavskom kraji rástol výrazne dynamickejšie v porovnaní s ostatnými regiónmi. Počas obdobia konjunktúry slovenskej ekonomiky po vstupe do Európskej únie sa darilo rásť disponibilným príjmom vo zvyšných slovenských regiónoch rýchlejšie ako v prípade Bratislavy.

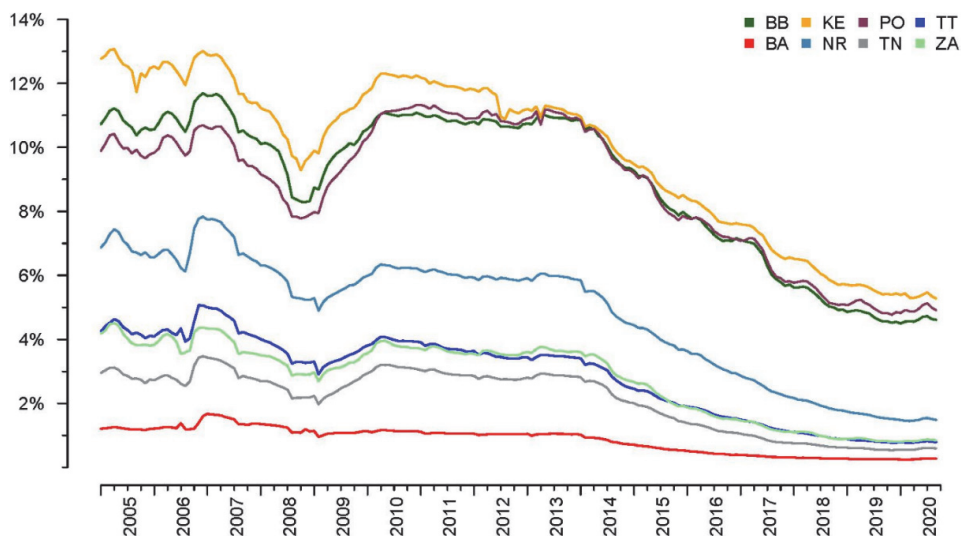
Graf 5.3: Čistý mesačný disponibilný príjem na obyvateľa podľa krajov, EUR

Zdroj: ŠÚ SR.

Obdobie hospodárskej krízy sa na disponibilných príjmoch prejavilo v prípade jednotlivých krajov značne heterogénne. Zatiaľ čo v roku 2009 poklesli príjmy iba v prípade Bratislavského kraja (-5 %) a Banskobystrického kraja (-1 %). V roku 2010 to boli ekonomicky podobne rozvinuté kraje Trnava, Nitra, Trenčín a Žilina v ktorých došlo k poklesu disponibilných príjmov. Ekonomická recesia sa negatívne na disponibilných príjmoch v prípade východných regiónov prejavila až v roku 2011. Najvýraznejšie sa hospodárska kríza prejavila na disponibilných príjmoch domácností Trnavského kraja. V ktorom ako v jedinom tento pokles trval viac ako 1 rok, celkovo až do roku 2015 v ktorom po prvý krát od začiatku poklesu v roku 2010 došlo k pozitívnemu vývoju v prípade tohto ukazovateľa. V pokrízovej etape pokračoval nárast regionálnych rozdielov v čistých disponibilných príjmoch v prospech Bratislavského kraja. Dlhodobo sú evidované najnižšie disponibilné príjmy domácností v prípade Prešovského kraja. Tieto v roku 2017 nedosahovali ani 50 % úrovne najsilnejšieho kraja a boli o necelých 100 Eur nižšie ako v prípade druhého najsilnejšieho kraja podľa tohto ukazovateľa (Trenčín).

Graf 5.4: Podiel poberateľov dávky v hmotnej núdzi na populácii podľa krajov

Zdroj: ÚPSVaR.

Úroveň ekonomického rozvoja a kvalitu života obyvateľov jednotlivých regiónov možno hodnotiť aj na základe podielu obyvateľov odkázaných na sociálnu sieť štátu. Z tohto hľadiska možno vývoj za posledných viac ako 15 rokov hodnotiť pozitívne. Koncom roka 2004 len v prípade Bratislavského kraja bol podiel poberateľov dávky v hmotnej núdzi (DHN) nižší ako 2%, pričom koncom septembra roka 2020 bol počet regiónov s podielom poberateľov pod 2% DHN už 5 (Bratislava, Trenčín, Trnava, Žilina a Nitra) a z toho 4 (všetky spomenuté okrem Nitry) na úrovni menej ako 1% obyvateľov. Najvýraznejší pokrok v tomto ukazovateli však paradoxne nastal v prípade troch krajov s najvyšším podielom poberateľov DHN (Košice, Prešov a Banská Bystrica) v prípade ktorých tento podiel poklesol s úrovne nad 10% na hodnoty okolo 6-7 %.

V ďalších častiach tejto kapitoly je popísaný aplikovaný metodický prístup k projekcii regionálneho hospodárskeho vývoja, následne sú prezentované výsledky variantných scenárov zachytávajúce vplyv pandémie na jednotlivé regióny a na záver sú diskutované dôležité aspekty prezentovanej projekcie a očakávané trendy budúceho vývoja.

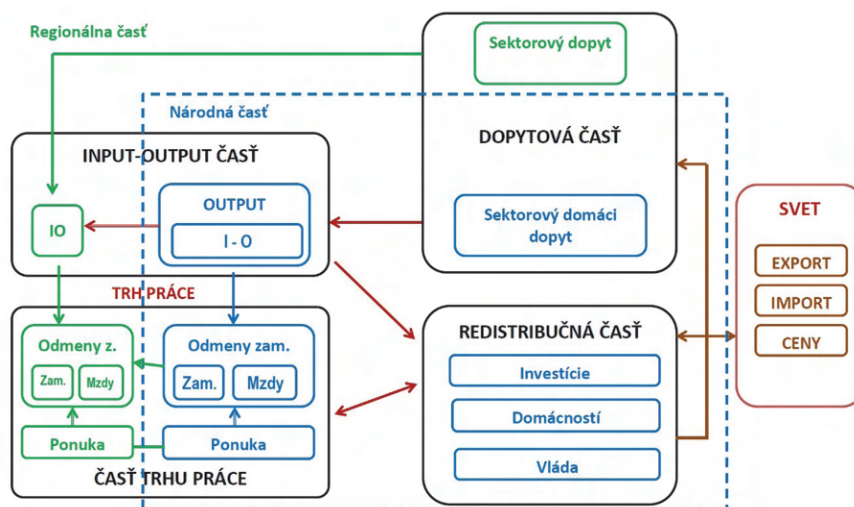
5.1 Metodika

Na vytvorenie projekcie budúceho ekonomického vývoja v slovenských regiónoch bol aplikovaný metodický prístup, ktorý vznikol v rámci projektu APVV „Prognózovanie regionálneho vývoja SR a hodnotenie účinnosti regionálnych

politik pomocou štruktúrneho makroekonomického modelu HERMIN“. Detailne je aplikovaná metodika popísaná v práci Radvanský a kol. (2019), ktorá poskytuje ucelený pohľad na jednotlivé aplikované prvky modelov, ktoré boli využité v rámci regionálnej projekcie. Regionálna projekcia vznikla kombináciou národného integrovaného ekonometrického input-output modelu (SLAMM – EC IO), na výsledky ktorého bol naviazaný systém regionálnych modelov.

Národný model členený na 31 sektorov bol založený na predpokladoch prognózy zo začiatku roku 2020, teda bez očakávaného vplyvu aktuálnej krízy. Alternatívny scenár predstavuje projekciu vplyvu pandémie koronavírusu na regionálny vývoj a bol implementovaný prostredníctvom plošného negatívneho dopytového šoku vyjadreného poklesom zahraničného dopytu doplneného zmenou zložiek finálnej spotreby vzhľadom na predchádzajúci očakávaný stav. Keďže niektoré sektory boli vplyvom obmedzení individuálne postihnuté, hlavne v oblasti poskytovania služieb, pre tieto boli šoky expertne upravené. Išlo o maloobchod, doprava, ubytovanie a stravovanie, vzdelávanie a umelecké činnosti. Pre tieto sektory bola váha šoku týkajúca sa konečnej spotreby domácností krátkodobo navýšená na obdobie rokov 2020 a 2021.

Schéma 5.1: Zjednodušená schéma aplikovaného modelového systému

Zdroj: autori.

Kľúčová časť regionálneho modelu je založená na regionálnych input-output tabuľkách³⁴, pričom primárne prepojenie z národného modelu je smerom zhora

34 Tieto tabuľky boli vytvorené v rámci riešenia projektu APVV „Prognózovanie regionálneho vývoja SR a hodnotenie účinnosti regionálnych politík pomocou štruktúrneho makroekonomického modelu HERMIN“. Detailný opis metodiky ich tvorby je možné nájsť v práci Radvanský a Lichner (2021).

nadol. Detailnejšie je tento model metodicky popísaný v práci Radvanský a kol., 2019. Predložená projekcia je vytvorená pre 8 samosprávnych krajov Slovenska (VÚC) na úrovni NUTS 3 a štruktúra ich hospodárstva je rozčlenená na 11 ekonomických odvetví (klasifikácia NACE), ktorá je prezentovaná v nasledovnej tabuľke:

Tabuľka 5.1: Odvetvová štruktúra národného a regionálnych modelov podľa klasifikácie NACE Rev. 2.

Odvetvie	NACE Rev. 2
Poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov	A
Ťažba a dobývanie; Energetika a sieťové služby	B, D, E
Priemyselná výroba	C
Stavebníctvo	F
Veľkoobchod, maloobchod, doprava, skladovanie, a ubytovacie a stravovacie služby	G, H, I
Informačné a komunikačné služby	J
Finančné a poisťovacie služby	K
Činnosti v oblasti nehnuteľností	L
Odborné, vedecké a technické činnosti, a administratívne a podporné služby	M, N
Verejná správa, vzdelávanie, zdravotníctvo a sociálne služby	O, P, Q
Ostatné služby a činnosti	R, S, T, U

Zdroj: autori

5.2 Očakávané zmeny na národnej úrovni vplyvom globálnej pandémie

Ekonomiky krajín vo všetkých častiach sveta boli v roku 2020 výrazne ovplyvnené pandemiou ochorenia COVID-19. Slovensko z európskeho pohľadu zaznamenalo prvý prípad pandémie relatívne neskoro, a to 6. marca³⁵. Prvé výrazné obmedzenia

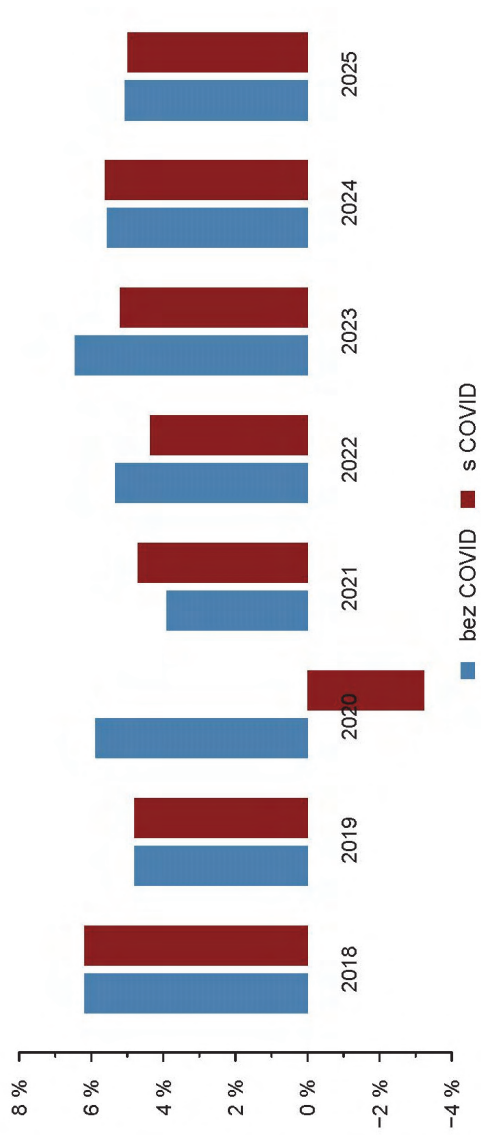
35 Úrad verejného zdravotníctva, www.uvz.sk, „Slovensko zaznamenalo prvý potvrdený prípad ochorenia COVID-19“, 6.marec 2020

v poskytovaní služieb boli v rámci vyhláseného krízového stavu uplatňované od 13. marca a od 16. marca boli zatvorené školské zariadenia. Od tohto obdobia dochádzalo k viacerým vlnám sprísňovania a uvoľňovania proti-pandemických opatrení. Ku koncu roku dochádza opäťovne k výraznému sprísneniu opatrení a obmedzeniu pohybu osôb (tzv. lockdown). Výraznejšie zlepšenie situácie je možné očakávať až v polovici roku 2021. Z tohto pohľadu ide o výrazný a dlhodobý šok, ktorý má zjavné a výrazné dopady aj z makroekonomického hľadiska. Priame náklady súvisiace s pandémiou sa týkajú nákladov na zavedenie a udržanie týchto opatrení, poskytovania zdravotnej starostlivosti, testovania a nadchádzajúceho očkovania populácie. V predloženej analýze a prognóze budúceho vývoja sa zameriavame na vyčíslenie očakávaného štruktúrneho vývoja ekonomiky SR z hľadiska sektorového vývoja produkcie a zamestnanosti v SR, a to aj z úrovne regiónov pri využití nového modelového aparátu (Radvanský a kol., 2019).

Ako bolo naznačené, pandémia mala relatívne výrazný vplyv na lokálne ekonomiky a to hlavne vplyvom nepriamych efektov uplatňovaných preventívnych opatrení formou úplného lockdownu, čiastočného obmedzenia pohybu obyvateľstva, tovaru a prístupu k viacerým typom služieb. Tieto obmedzenia boli zároveň nerovnomerné v čase a priestore, čo čiastočne ovplyvnilo aj existujúce dodávateľské reťazce. Z hľadiska anticipácie budúceho vývoja dochádzalo ku konštantnému prehodnocovaniu ekonomického vývoja na Slovensku, ako aj v kľúčových ekonomikách z hľadiska nášho zahraničného obchodu. Aj keď je možné identifikovať určité paralely s predchádzajúcou finančnou krízou a jej efektmi, miera neistoty v prognózach zostáva relatívne vysoká. Z tohto dôvodu bola prehodnotená aj prekladaná prognóza a jej cieľom je identifikovať prevažne krátkodobé efekty na štruktúrny vývoj ekonomiky SR. Z hľadiska predložených výsledkov sa budeme snažiť identifikovať vplyv pandémie ako scenár s COVID (vytvorený v decembri 2020) oproti predpokladanému vývoju ekonomiky SR bez tohto negatívneho efektu (scenár bez COVID z februára 2020).

Na národnej úrovni je týmto prístupom možné identifikovať prepád HDP v roku 2020 o viac ako 9 p.b. oproti pôvodne očakávaným hodnotám hospodárskeho rastu z 5,9 % na -3,2%, čo je v nominálnom vyjadrení na úrovni viac ako 8,5 mld. EUR. V nasledujúcom roku sa očakáva určitá kompenzácia tohto prepádu s rýchlejším rastom HDP, avšak ide o rast z krízovej úrovne. Vzhľadom na očakávaný pokles zamestnanosti, domáceho dopytu a potreby konsolidácie verejných financií predpokladáme nižšie ako pôvodne očakávané rasty aj v rokoch 2022 a 2023.

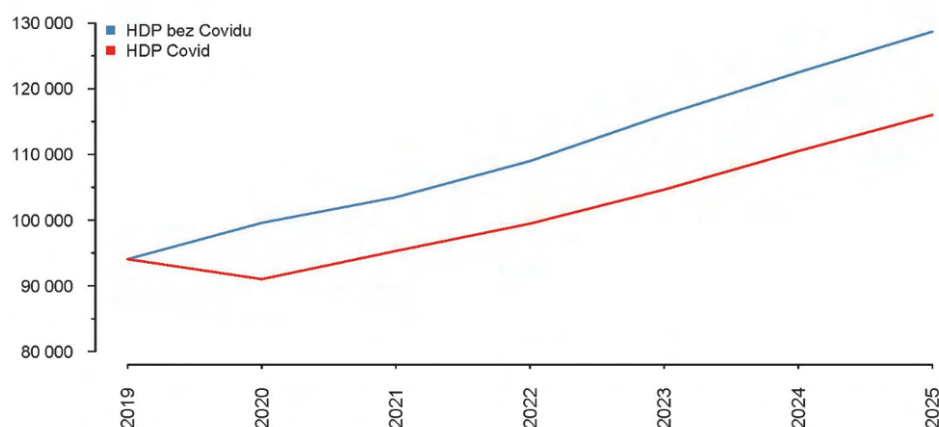
Graf 5.5: Očekávaný rast HDP v bežných cenách

Zdroj: autori.

Rozdiel v celkovej produkcii je možné lepšie ilustrovať na jeho absolútnych hodnotách zobrazených v grafe 5.6. Napriek očakávanej relatívne rýchlej obnove ekonomického rastu nie je možné ani zo strednodobého hľadiska očakávať návrat k pôvodnej trajektórii produkcie. Kumulatívne tak bude do roku 2023 produkcia Slovenska vplyvom krízy spôsobenej obmedzeniami súvisiacimi s bojom s pandémiou ochorenia COVID-19 nižšia o takmer 38 mld. EUR, čo je na úrovni 40 % HDP roku 2019.

Graf 5.6: Očakávaný vývoj HDP v bežných cenách

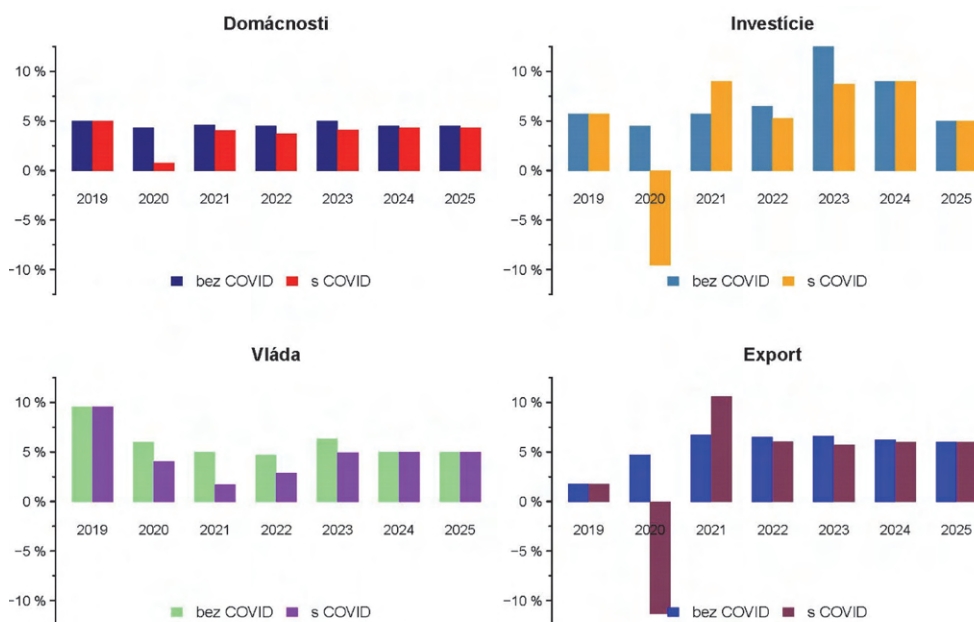

Zdroj: autori.

Prognózovaný vývoj jednotlivých zložiek finálnej spotreby je ovplyvnený hlavne v období nástupu krízy spôsobenej COVID-19 v roku 2020 a jej predpokladaného utlmenia v druhej polovici roku 2021. Najvýraznejšie bol v tomto období ovplyvnený zahraničný obchod. Výrazný útlm medzinárodného obchodu je možné pozorovať na prepade exportu (Graf 5.7). Tento prepad by mal byť vo väčšej miere kompenzovaný už v roku 2021, avšak z dlhodobého hľadiska možno očakávať, že výkon a produkcia ekonomiky bude vykazovať nižšiu dynamiku, ako bola prognózovaná v predkrízovom období. Obdobný scenár môžeme očakávať aj v prípade investícií. Očakávané utlmenie rastu by však malo byť kompenzované už v rokoch 2023 a 2024 prostredníctvom očakávaného skokového nárastu verejných výdavkov spôsobeného nárastom intenzity čerpania prostriedkov končiaceho rozpočtového rámca EŠIF v programovom období 2014-20 pri aplikovaní pravidla N+3, ako aj implementáciou projektov z Fondu obnovy. Žiaľ, z tohto pohľadu sa predpokladá obdobná situácia ako pri programovom období 2007-13, kedy bola prevažná časť implementácie realizovaná v posledných dvoch rokoch pri relatívne nižšej miere efektivity týchto výdavkov (pozri napr. Radvanský a kol., 2016).

Z hľadiska výdavkov domácností predpokladáme dlhodobu relatívne nižšiu mieru rastu, ako v predkrízových scenároch. Toto je spôsobené nárastom nezamestnanosti spojenou s poklesom zamestnanosti v sektoroch najviac postihnutých krízou. Tento vývoj by mal mierne utlmiť aj očakávaný nárast miezd spôsobený nedostatkom voľných pracovných síl v období pred vypuknutím pandémie. Otázny je budúci vývoj pracovnej migrácie v post-COVID období, keďže časť pracovných miest hlavne v niektorých sektoroch priemyselnej produkcie bola v posledných rokoch intenzívne dopĺňaná pracovníkmi prevažne zo Srbska a Ukrajiny. Vládné výdavky napriek relatívne významnému nárastu nákladov spojených s proti-epidemiologickými a kompenzačnými nákladmi pandémie budú musieť byť výrazne utlmené hlavne v najbližších dvoch-troch rokoch pod vplyvom nevyhnutnej konsolidácie vzhľadom na bezprecedentný skokový nárast verejného dlhu v roku 2020.

Graf 5.7: Očakávaný rast zložiek výdavkovej strany HDP v bežných cenách v uvažovaných scenároch

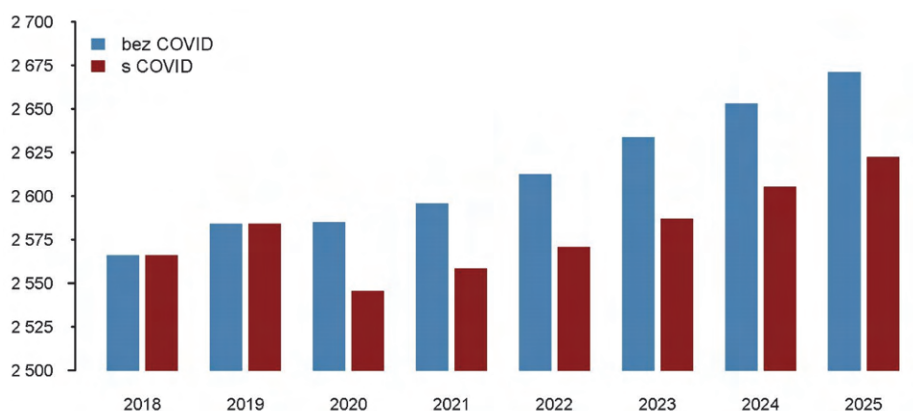

Zdroj: autori.

Údaje o zamestnanosti podľa metodiky VZPS z prvých dvoch kvartálov naznačili pokles zamestnanosti oproti roku 2019. Modelové výsledky naznačujú pokles zamestnanosti o 37 tisíc pracovných miest oproti scenáru bez COVID, pričom už aj scenár bez krízy naznačoval stagnáciu v oblasti zamestnanosti. V roku 2021 možno

očakávať čiastočné zlepšenie situácie v zamestnanosti hlavne v druhej polovici roka s miernym nárastom oproti roku 2020 o 10 tisíc pracovných miest. Zamestnanosť však bude výrazne zaostávať oproti pôvodným predpokladom v celom horizonte prognózy, pričom návrat k predkrízovej zamestnanosti možno očakávať až v priebehu roku 2024. Z hľadiska nárastu počtu nezamestnaných sa situácia neprejavila v plnej miere, nakoľko pokles zamestnanosti bol čiastočne kompenzovaný poklesom pracujúcich zo zahraničia a znížením miery ekonomickej aktivity.

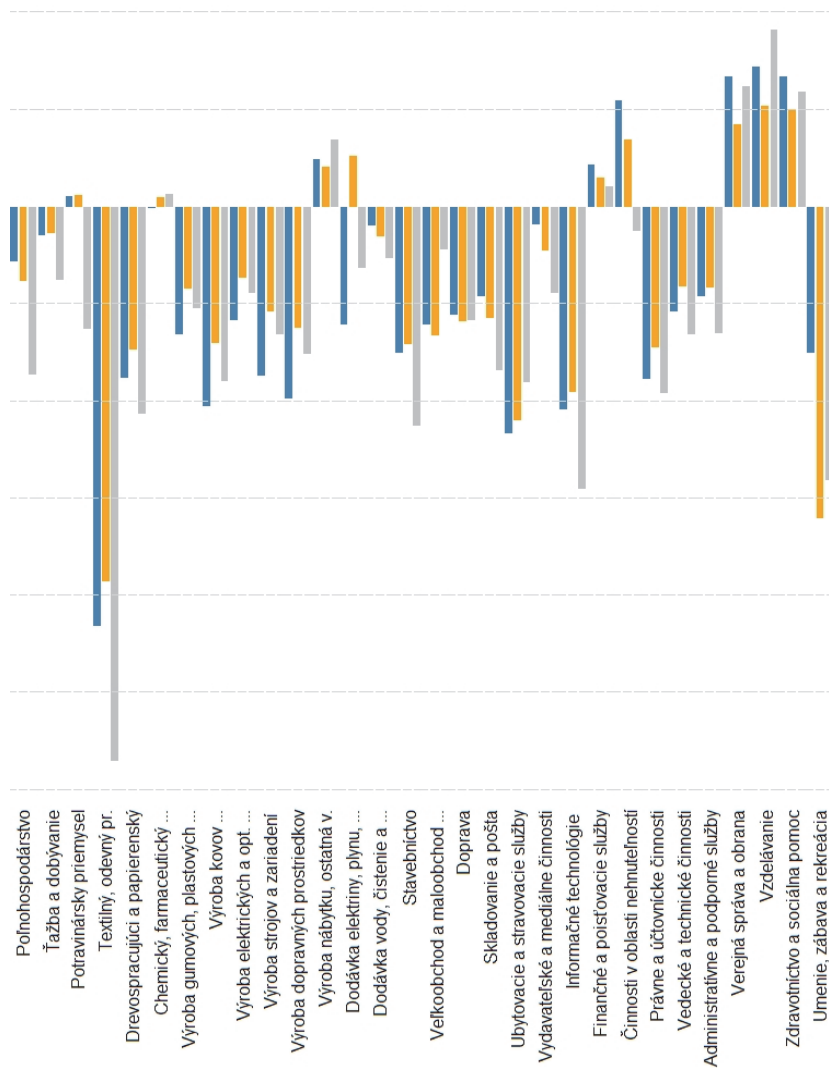
Graf 5.8: Prognóza celkovej zamestnanosti v uvažovaných scenároch, tisíc osôb, VZPS

Zdroj: autori.

Pri využití štruktúrneho EC-IO modelu bolo možné analyzovať možný vplyv pandémie vývoj zamestnanosti oproti základnému scenáru aj v členení na 31 odvetví. Pokles zamestnanosti je možné predpokladať takmer vo všetkých sektoroch s výnimkou niektorých odvetví služieb. Na grafe 5.9 je zobrazené porovnanie so základným scenárom. V niektorých prípadoch ide o výrazný pokles aj v absolútnych hodnotách zamestnanosti (napr. v textilnom priemysle). V prípade IKT bol očakávaný výraznejší nárast tvorby pracovných miest, v prípade ktorého možno očakávať jeho utlmenie hlavne s ohľadom na predpokladaný pokles produkcie v službách a poklesom externého dopytu. Indikovaný nárast zamestnanosti vo verejnom sektore je spôsobený hlavne relatívne významným objemom verejných výdavkov počas obdobia krízy. Z regionálneho hľadiska sú predpoklady o vývoji zamestnanosti agregované do 11 odvetví s ohľadom na dostupnosť regionálnych štatistických dát na úrovni NUTS 3.

Graf 5.9: Prognóza vplyvu pandémie na zamestnanosť v porovnaní so základným scenárom v jednotlivých sektoro

Zdroj: autori.

5.3 Zhrnutie

V strednodobom horizonte napriek očakávanej relatívne rýchlej obnove ekonomického rastu po roku 2020 nie je možné očakávať približovanie k pôvodnej trajektórii ekonomického rastu. Dôsledky pandémie by však v rokoch 2023 a 2024 mali byť kompenzované prostredníctvom očakávaného skokového nárastu verejných výdavkov (investícií), ktoré bude spojené s nárastom intenzity čerpania prostriedkov končiaceho rozpočtového rámca EŠIF v programovom období 2014-20. Zároveň v tomto období budú intenzívne využívané prostriedky dostupné v rámci Fondu obnovy. Efektivita využívaných zdrojov sa však z tohto pohľadu javí, po skúsenostiach s obdobnou situáciou ako pri programovom období 2007-13, kedy bola prevažná časť implementácie realizovaná v posledných dvoch rokoch, ako veľmi otázna a jej maximalizácia si vyžiada významnú snahu všetkých zainteresovaných strán.

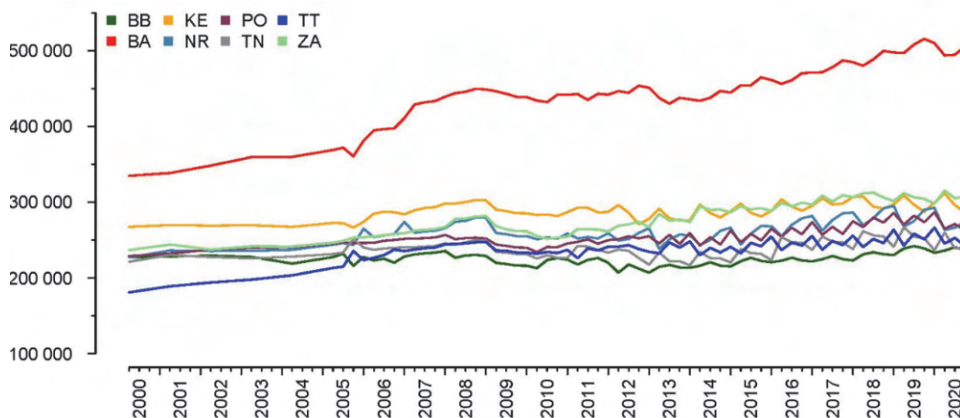
Modelové výsledky z hľadiska výdavkov domácností naznačujú dlhodobu relatívne nižšiu mieru rastu, ako v predkrízových scenároch. Tento stav je spôsobený (dočasným) nárastom nezamestnanosti spojenej s poklesom zamestnanosti v sektoroch najviac postihnutých krízou. Efekty tohto vývoja sa môžu prejavíť aj v utlmení tlaku na rast miezd spôsobený nedostatkom voľných pracovných síl v období pred vypuknutím pandémie. Trh práce by mal v dôsledku pandémie ochorenia COVID-19 zaznamenať prepád o 37 tisíc pracovných miest oproti scenáru bez COVID. Ekonomické oživenie by malo priniesť v roku 2021 zlepšenie situácie v zamestnanosti hlavne v druhej polovici roka s miernym nárastom oproti roku 2020 o 10 tisíc pracovných miest.

Efekty pandémie COVID-19 je z hľadiska vysokej miery neistoty jej ďalšieho vývoja relatívne ťažké prognózovať. Aj relatívne optimisticky nastavené predpoklady projekcie prezentovanej v tejto kapitole naznačujú, že v dôsledky spomalenia ekonomiky v roku 2020 by sme sa už v roku 2021 mohli vrátiť na úroveň HDP z roku 2019. Uvedené však predstavuje vrátenie ekonomickej výkonnosti SR o dva roky späť v čase, preto bude nevyhnutné aby nová ekonomicko-spoločenská situácia vyústila do aktivizácie procesov smerujúcich z zvyšovaní efektívnosti a rozvoju potenciálu budúceho rastu.

6. Prognóza trhu práce v regiónoch SR po roku 2020

Vývoj zamestnanosti prešiel na Slovensku viacerými etapami, pričom relatívne negatívne možno z hľadiska situácie v tomto ukazovateli hodnotiť predovšetkým 90-te roky 20-teho storočia a obdobie po veľkej hospodárskej kríze z roku 2009. Pri detailnejšom regionálnom pohľade na vývoj po roku 2000 (Graf 6.1), možno identifikovať tri základné obdobia: obdobie rastu, ktoré sa po vstupe do EÚ ešte znásobilo, krízové obdobie a obdobie (silného) rastu zamestnanosti po roku 2013. Na prelome tisícročia bol z hľadiska počtu pracovných miest najmenej výkonný Trnavský kraj, avšak bol to práve tento región ktorý dokázal v predkrízovom období výrazne vyťažiť z danej fázy hospodárskeho cyklu a svojej geografickej blízkosti k Bratislave a do 3. štvrťroku 2008 v ňom vzniklo viac ako 66-tisíc pracovných miest (nárast o viac ako 36 %). Naproti tomu najmenej výkonný bol v tomto období z hľadiska tvorby pracovných miest Banskobystrický kraj, ktorý dokázal v porovnaní s prvým štvrťrokom 2000 vytvoriť len mierne viac ako 3000 pracovných miest (1,5 %).

Graf 6.1: Priemerný počet zamestnaných osôb podľa krajov, štvrťročné údaje, po 3. štvrťrok 2020

Zdroj: ŠÚ SR.

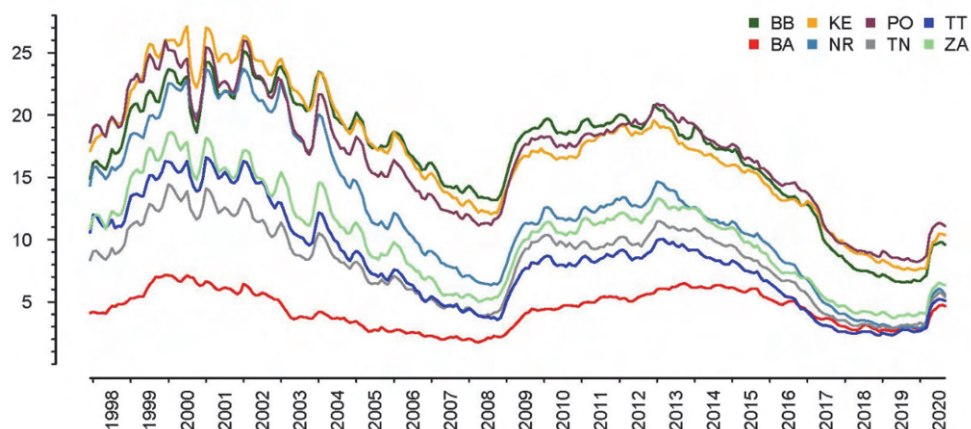
Poznámka: Údaje za roky 2000 až 2004 boli prepočítané lineárnou intrapoláciou na základe dostupných údajov za prvý štvrťrok každého roka.

Po prepuknutí hospodárskej krízy sa tvorba pracovných miest v jednotlivých krajoch zastavila a negatívny trend v nich pretrvával v rozmedzí od 5 do 6 štvrťrokov. Najvyšší počet pracovných miest zanikol v tomto období v Žilinskom (30-tisíc), Nitrianskom (28-tisíc) a Trenčianskom kraji (24-tisíc). Najmenej sa zamest-

nanosť znížila v Trnavskom kraji (15-tisíc) vo zvyšných krajoch došlo k zániku 17 až 20-tisíc pracovných miest. Vývoj počas obdobia rokov 2010 až 2014 možno charakterizovať ako stagnáciu, s výnimkou Žilinského a Prešovského kraja.

Počas obdobia ekonomického zotavovania z ekonomickej a úverovej krízy najvyššia dynamika tvorby pracovných miest bola zaznamenaná v Bratislavskom kraji, v ktorom vzniklo viac ako 80-tisíc pracovných miest. Metropolitný región v tvorbe pracovných miest nasledoval Nitriansky kraj v ktorom aj vďaka príchodu a výstavbe automobilky Jaguar Land Rover (JLR) vzniklo viac ako 56-tisíc pracovných miest. Viac ako 50-tisíc miest vzniklo v tomto období aj v Trenčianskom kraji. Najmenej výkonným bol aj v tomto období Banskobystrický kraj v ktorom však vzniklo 10-násobne viac nových pracovných miest ako v prípade ekonomickej konjunktúry zo začiatku tisícročia (takmer 29-tisíc).

Graf 6.2: Miera evidovanej nezamestnanosti podľa krajov, mesačné údaje, po 30.9.2020

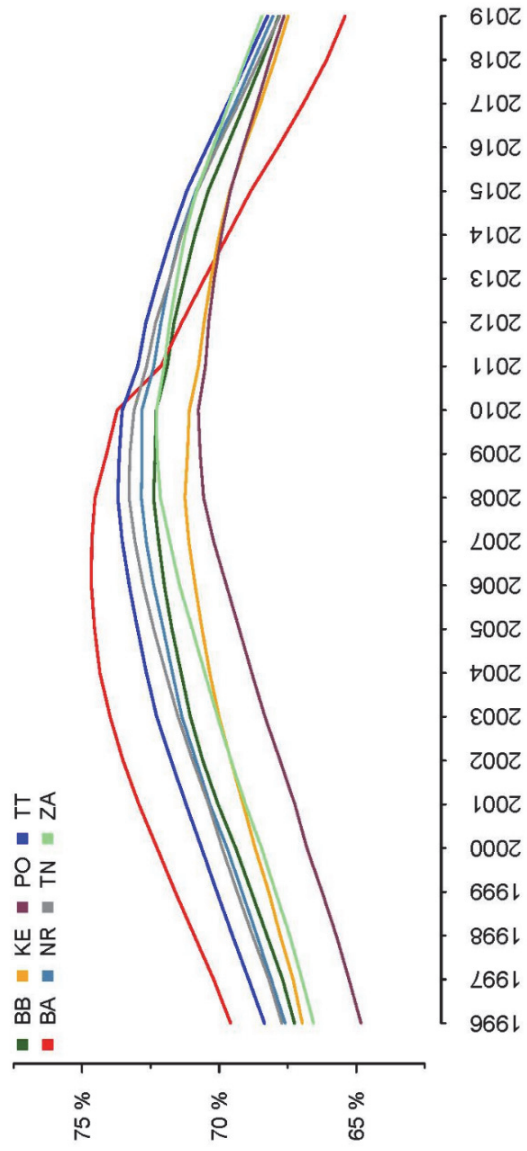
Zdroj: ÚPSVaR.

Na prelome tisícročia bol vývoj na trhu práce z hľadiska úrovne miery nezamestnanosti výrazne diverzifikovaný. Avšak možno konštatovať, že z hľadiska dynamiky bol jej vývoj výrazne podobný keď pred rokom 2000 miera nezamestnanosti rástla vo všetkých krajoch následne v druhej polovici roka 2000 začala postupne klesať. Tento pokles následne pokračoval až do prejavovania sa hospodárskej krízy v štvrtom štvrtroku 2008. Počas tohto obdobia sa vyprofilovali tri skupiny regiónov z hľadiska miery nezamestnanosti: prvú tvoril Bratislavský kraj v ktorom dlhodobo miera nezamestnanosti bola na úrovni pod 3 %, pričom v období vrcholiacej ekonomickej konjunktúry bola na úrovni pod 2 %. Druhú skupinu tvorili Trnavský, Trenčiansky, Žilinský a Nitriansky kraj v prípade ktorých miera evidovanej nezamestnanosti klesla na vrchole ekonomickeho cyklu v roku 2008

pod 7 %. Tretí klaster krajov tvorili Prešovský, Košický a Banskobystrický región v ktorých nezamestnanosť v tomto období klesla na úroveň zhruba 11, 12 resp. 13 %. Hospodárska kríza sa na počte evidovaných nezamestnaných negatívne prejavila v prípade všetkých slovenských krajov. Pričom v prípade tretieho klastra miera nezamestnanosti prekonal hranicu 19 % (Košice) aj 20 % (zvyšné regióny). V prípade všetkých krajov druhej skupiny prekročila v tomto období miera nezamestnanosti 10 %, a najvyššia bola v prípade Nitrianskeho kraja (viac ako 14,5 %). V Bratislavskom kraji narástla miera evidovanej nezamestnanosti viac ako trojnásobne a období rokov 2013 až 2015 sa držala nad úrovňou 6 %. Po roku 2015 nastal výrazne pozitívny vývoj na slovenskom trhu práce a v roku 2019 boli dosiahnuté v prípade všetkých krajov s výnimkou Bratislavy svoje historické minimá. Tento vývoj bol do značnej miery determinovaný aj vývojom v oblasti starnutia populácie a nízkych prítokov absolventov na trh práce. Pred vypuknutí pandémie COVID-19 už exitovali len dva klastre krajov: v prvom prípade sa na úroveň Bratislavského regiónu dotiahli kraje druhej skupiny z roku 2009 a druhý klaster naďalej tvorili tri najslabšie regióny. V období rokov 2017 až 2019 bol po prvý krát v histórii regiónom s najnižšou mierou evidovanej nezamestnanosti iný ako Bratislavský kraj – Trnava. Niekoľko mesiacov v roku 2019 sa k Trnave pridal aj Nitriansky kraj. Najhorším krajom z tejto skupiny bol Žilinský kraj s mierou nezamestnanosti mierne pod 4 %. Druhá skupina krajov si v porovnaní s rokom 2008 vymenila poradie a najnižšiu mieru nezamestnanosti na úrovni 6,5 % evidoval Banskobystrický kraj, nasledovaný Košickým (7,5 %) a Prešovským krajom (8,2 %). V dôsledku pandémie COVID-19 narástla miera evidovanej nezamestnanosti v jednotlivých regiónoch v porovnaní s ich minimálnou hodnotou z roku 2019 v rozmedzí 2,7 až 3,2 p.b.

Významne vyššia dynamika poklesu miery evidovanej nezamestnanosti v období po roku 2013 na jednej strane súvisí s pozitívnym vývojom na dopytovej strane v dôsledku hospodárskeho rastu, avšak aj s vývojom na strane ponuky, ktorý je spojený s fenoménom demografického starnutia populácie. Za posledné štvrtstoročie starnutie populácie významným spôsobom ovplyvnilo ponukovú stranu trhu práce. Zatiaľ čo v období do roku 2009 podiel ekonomicky aktívneho obyvateľstva (EAO) kulminoval, v priebehu poslednej dekády došlo k zvratu v tomto trende (Graf 6.3). Najvýraznejšie sa táto zmena prejavila v prípade Bratislavského kraja, ktorý sa za toto obdobie prepadol z pozície s najvyšším podielom ekonomicky aktívnych obyvateľov na pozíciu s najnižším podielom tejto skupiny obyvateľov. V absolútnom vyjadrení sa najmarkantnejší pokles ekonomicky aktívnych obyvateľov udial medzi rokom kulminácie tohto ukazovateľa a rokom 2019 v prípade Nitrianskeho kraja v ktorom ubudlo viac ako 55-tisíc EAO, a na druhom mieste v Trenčianskom kraji s poklesom o viac ako 43-tisíc ekonomicky aktívnych.

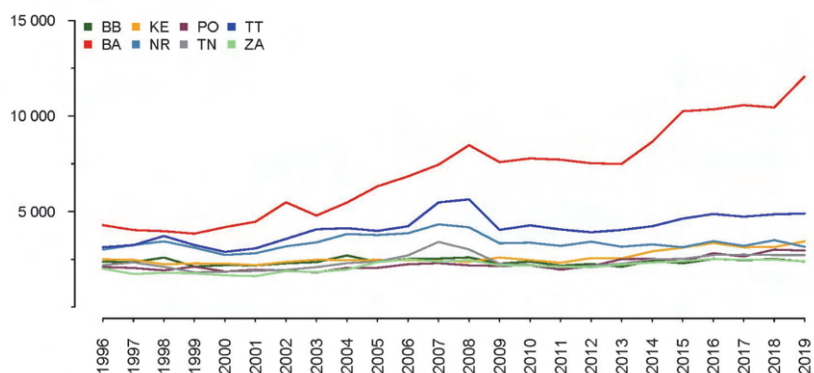
Graf 6.3: Podiel obyvateľov v ekonomicky aktívnom veku (15-64 rokov)

Zdroj: ŠÚ SR.

Uvedené rozdiely vo vývoji tak na strane dopytu ako i ponuky pracovnej sily, v spojitosti s rozdielnou ekonomickou výkonnosťou regiónov (popísanej v kapitole 5) sa prejavili aj v smerovaní migračných tokov. Z hľadiska vnútornej migrácie (medzi jednotlivými krajinami SR) sa ako najatraktívnejší dlhodobo javí Bratislavský kraj v prípade ktorého počet novoprihlásených obyvateľov na trvalý pobyt dlhodobo rastie a výrazne prevyšuje čísla ostatných krajov (Graf 6.4). Od roku 2015 je počet prisťahovaní do Bratislavského regiónu nad úrovňou 10-tisíc. Druhým najatraktívnejším krajom z hľadiska počtu prisťahovaní je Trnavský kraj ktorý však v poslednom období dosahuje hodnoty zhruba na úrovni prisťahovaných okolo roku 2000. Nemalou mierou sa na tomto čísle prejavujú vysťahovania z Bratislavského kraja, ktoré dlhodobo patria k najvyšším v SR (Graf 6.5). Najmenej zaujímavými z hľadiska trvalého presídlenia v rámci SR sa dlhodobo javia Prešovský a Žilinský kraj.

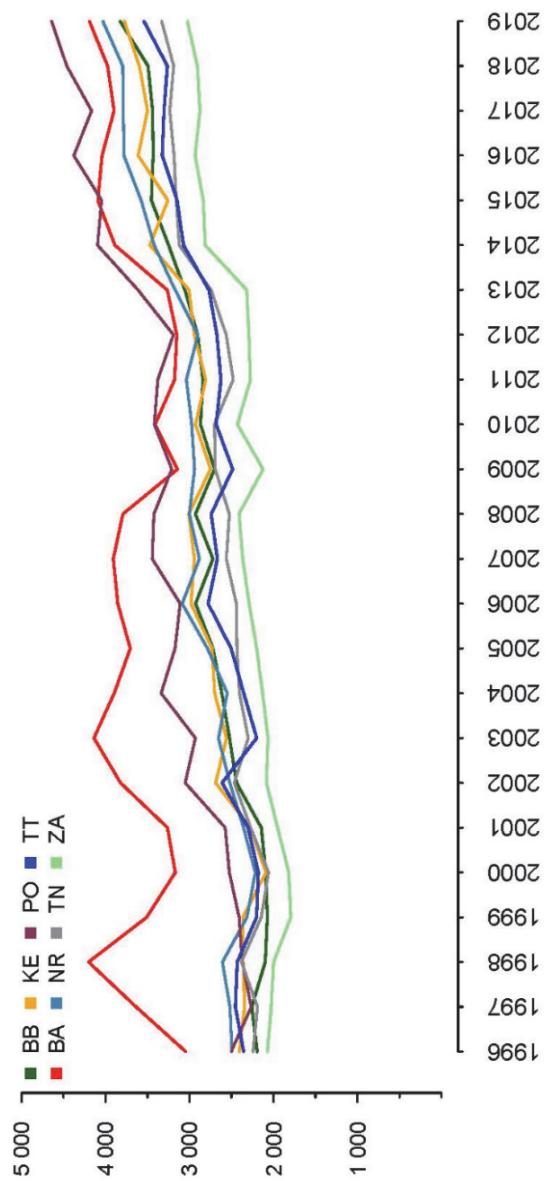
Graf 6.4: Počet prisťahovaní na trvalý pobyt, ročné údaje (osoby)

Zdroj: ŠÚ SR.

Počet vysťahovaní z jednotlivých krajov postupne rastie, čo poukazuje na rastúcu mieru vnútornej mobility obyvateľstva v ktorej je výrazne zastúpené predovšetkým obyvateľstvo s vyšším vzdelaním (Šprocha [2011]). Až do prepuknutia veľkej hospodárskej krízy v roku 2009 patrila prvá pozícia v počte vysťahovaní Bratislavskému kraju (Graf 6.5). Od tohto momentu výraznejšie narástol počet vysťahovaní v Prešovskom kraji a tento sa na prvom mieste medzi slovenskými krajinami v tomto ukazovateli udržal až do roku 2019. Výnimku predstavuje rok 2015 v ktorom ho o 45 vysťahovaných osôb predstihol práve Bratislavský kraj. Najmenej vysťahovaní od roku 1996 bolo zaznamenaných v prípade Žilinského kraja (kumulatívne mierne viac ako 51-tisíc).

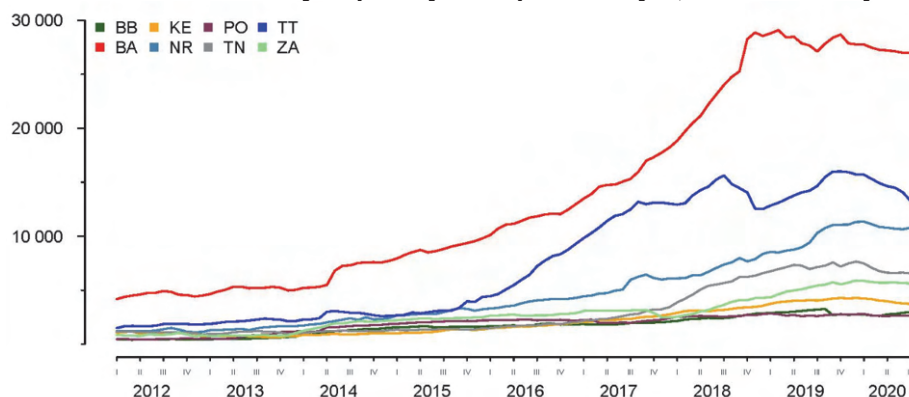
Graf 6.5: Počet vystáhovaní z trvalého pobytu, ročné údaje (osoby)

Zdroj: ŠÚ SR.

Z hľadiska migračného salda (rozdielu medzi prisťahovaniami a vysťahovaniami) vykazujú dlhodobo pozitívne prírastky iba Bratislavský a Trnavský kraj, ktoré predstavujú dva ekonomicky najrozvinutejšie regióny. Do roku 2015 vykazoval pozitívne migračné saldo aj Nitriansky kraj avšak po tomto roku aj tento región zaznamenáva mierne negatívne migračné saldo. Od roku 1996 je však tento kraj naďalej v celkovom migračnom kumulatívnom prírastku (viac ako 11-tisíc).

Graf 6.6: Počet zahraničných pracujúcich podľa krajov, mesačné údaje

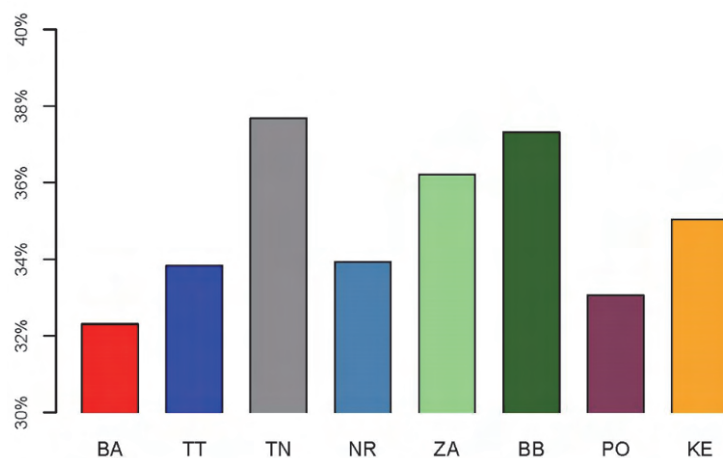
Zdroj: ÚPSVaR.

Zahraničná pracovná migrácia je z hľadiska jej regionálnej koncentrácie výrazne diferencovaná a opäť aj v tomto indikátore dominuje Bratislava ako hospodárske centrum SR (Graf 6.6). V priebehu roku 2015 sa výraznejšie prejavil nedostatok domácej pracovnej aj v Trnavskom kraji a migračné toky dynamicky vzrástli z ich predchádzajúcej úrovne okolo 2500 – 3000 na viac ako 15-tisíc. Postupne sa prejavil príchod ďalšej automobilky do Nitrianskeho kraja, v ktorom nastal postupný nárast z podobnej úrovne, ako v prípade Trnavy na viac ako 10-tisíc v priebehu roku 2019. Túto úroveň si Nitriansky kraj udržal aj po prepuknutí pandémie ochorenia COVID-19. Mierny rast počtu zahraničných pracujúcich bol zaznamenaný aj v prípade ostatných krajov, avšak výraznejšie sa počty zvýšili už iba v prípade Trenčianskeho a Žilinského kraja. Z hľadiska dôsledkov pandémie koronavírusu nastal najväčší pokles počas prvých troch štvrtrokov roku 2020 v Trnavskom, Trenčianskom a Bratislavskom kraji. Jediný región v ktorom počty zahraničných pracujúcich narástli aj v roku 2020 predstavuje Banskobystrický kraj.

Podstatným prvkom ktorý do značnej miery determinuje vývoj prílivu zahraničnej pracovnej sily je vyššie spomenutý demografický vývoj. Na základe výsledkov prezentovaných v Lichner, Hvozdková a kol. (2020) v najbližších rokoch napriek mierne pozitívnemu vplyvu pandémie z roku 2020 na mieru nesúladu na slovenskom trhu práce nebude prítok absolventov postačovať ani na uspokojenie nahradzovacieho dopytu po práci. Pričom pri pohľade na mieru uplatnenia

absolventov stredných škôl na trhu práce v odbore ich štúdia možno konštatovať, že s ohľadom na jej nízku úroveň bude nevyhnutné zefektívniť fungovanie vzdelávacieho systému. Čo však predstavuje skôr strednodobý cieľ z hľadiska možnosti jeho naplnenia. Z krátkodobého hľadiska sa tento aspekt nesúladu prejaví nedostatkom kvalifikovanej pracovnej sily a bude potrebné ho kompenzovať. A to buď prostredníctvom zahraničnej pracovnej migrácie, alebo realizáciou ďalšieho vzdelávania formou tréningov a rekvalifikácií slovenských občanov z radov nezamestnaných a neaktívnych. Nesúlad a nedostatok absolventov so stredoškolským vzdelaním na slovenskom trhu práce bol viditeľný aj v prípade zloženia zahraničných pracujúcich v prípade ktorých takmer dve tretiny predstavovali stredoškolsky vzdelané osoby. Takmer polovicu zo stredoškolsky vzdelaných migrantov predstavovali osoby so stredným odborným vzdelaním.

Graf 6.7: Podiel uplatnenia absolventov stredných škôl (ročník 2017/2018) v odbore štúdia

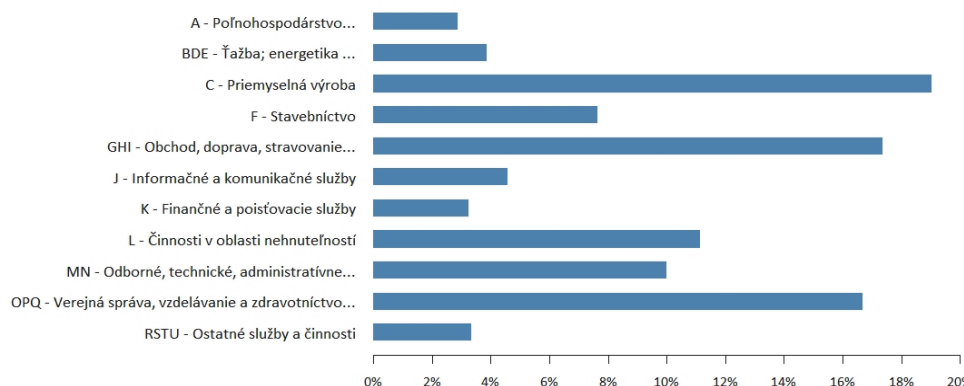

Zdroj: MŠVVaŠ SR.

6.1 Očakávaný vývoj zamestnanosti v regiónoch SR

Kľúčovým determinantom očakávaného vývoja na trhu práce zo sektorového hľadiska je vývoj pridanej hodnoty. Na grafe 6.8 ilustrujeme podiel pridanej hodnoty v 11-tich sektoroch aplikovaných v regionálnom modeli. Najväčším uvažovaným sektorom je priemyselná výroba (C) s podielom takmer 20 %, agregovaný sektor trhovských služieb zahŕňajúci obchod, dopravu, stravovacie a ubytovacie služby (GHI) s podielom 17% a sektor verejnej správy (OPQ). Významným z hľadiska pridanej hodnoty, ale s nízkou mierou zamestnanosti je sektor L – činnosti v oblasti nehnuteľností.

Graf 6.8: Podiel pridanej hodnoty vo vybraných sektoroch na celkovej pridanej hodnote v roku 2020

Zdroj: autori.

Z regionálneho hľadiska je sektorová štruktúra odvetví relatívne heterogénna (Tabuľka 6.1). V Bratislavskom kraji je napriek významným priemyselným podnikom prevažná časť pridanej hodnoty vytáraná v sektore trhových služieb, pričom sú tu sústredené aj služby s vysokou pridanou hodnotou (finančné, odborné, technické a administratívne, a činnosti v oblasti nehnuteľností). Z tohto dôvodu majú napriek tomu že tento región predstavuje administratívne centrum krajiny relatívne nižší podiel na pridanej hodnote aj netrhové služby (verejný sektor). Z hľadiska špecifickej štruktúry produkcie vďaka strane, že v Bratislave je sústredená aj značná časť zábavného priemyslu. Výrazný podiel pridanej hodnoty si v sektore poľnohospodárstva udržiavajú Nitriansky a Banskobystrický kraj, pričom v týchto krajoch je to spôsobené aj relatívne nižším objemom celkovej produkcie v ostatných odvetviach. Výrazne nadpriemernú produkciu v ťažobnom a energetickom priemysle majú Trnavský a Nitriansky kraj, v ktorých sú sústredení aj najväčší producenti v tejto oblasti. Výrazný podiel stavebníctva na pridanej hodnote regiónu je možné pozorovať v Žilinskom a Prešovskom kraji. Sektor trhových služieb zahŕňajúci obchod a turizmus má výrazne podpriemerné zastúpenie na pridanej hodnote v Trnavskom a Žilinskom kraji. Sektor informačných a komunikačných technológií má najvýznamnejší podiel v Košickom kraji z dôvodu koncentrácie vzdelávacích inštitúcií poskytujúcich adekvátne vzdelanie v tomto regióne, nasledovanom Trnavským krajom. Finančný sektor je sústredený v Bratislavskom kraji, pričom v ostatných regiónoch jeho podiel relatívne nízky. Prekvapivo nízka je pridaná hodnota v oblasti nehnuteľností v Nitrianskom a Trenčianskom kraji, pričom v ostatných regiónoch sa tento podiel pohybuje na úrovniach okolo 11 percent s výnimkou Bratislavského kraja s mohutným realitným sektorom. Podiel verejných služieb na pridanej hodnote sa pohybuje nad 20 % v Trenčianskom a Banskobystrickom kraji, v ktorých patrí aj medzi významných zamestnávateľov.

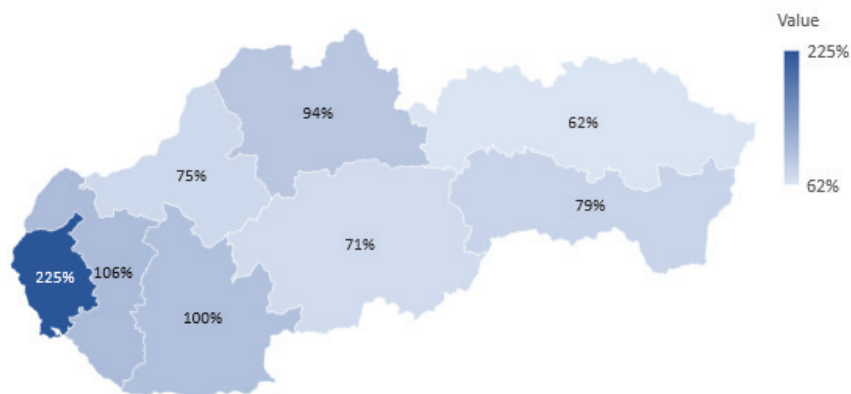
Tabuľka 6.1: Podiel pridanej hodnoty v % v jednotlivých krajoch, 2020

	A	BDE	C	F	GHI	J	K	L	MN	OPQ	RSTU
Bratislavský	0.9	1.6	13.5	4.6	19.7	4.8	6.3	15.5	12.7	15.0	5.4
Trnavský	2.8	10.6	22.9	5.5	13.6	5.9	2.1	10.4	6.0	18.2	2.0
Nitriansky	6.0	10.3	22.4	7.4	18.3	2.6	1.9	6.1	9.9	13.4	1.7
Trenčiansky	2.5	5.3	23.8	7.0	17.5	3.3	2.4	6.8	7.3	21.8	2.3
Banskobystrický	6.2	1.5	17.0	8.1	18.6	4.2	2.2	9.1	10.1	20.0	3.0
Žilinský	1.6	3.0	21.7	12.3	13.7	4.7	2.5	11.1	10.6	15.4	3.5
Košický	2.7	0.9	22.4	7.5	17.9	6.7	1.7	11.4	9.6	16.4	2.8
Prešovský	3.9	0.9	19.1	14.6	16.2	3.5	1.7	11.0	9.2	17.0	2.9
Slovensko	2.9	3.9	19.2	7.6	17.4	4.6	3.3	11.1	10.0	16.7	3.4

Zdroj: autori.

Ako bolo naznačené v predchádzajúcej kapitole, regionálna výkonnosť je na Slovensku výrazne heterogénna. Graf 6.9 ilustruje extrémny rozdiel medzi stavom v Bratislavskom kraji s úrovňou 225% priemeru Slovenska a v ostatných regiónoch. Nadhodnotenie tohto ukazovateľa práve v Bratislavskom kraji vplyvom vykazovaného počtu obyvateľov a sídiel podnikov pôsobiacich na národnej úrovni je často diskutovanou témou. Hodnoty blízke priemeru SR sú vykazované v Trnavskom, Nitrianskom a Žilinskom kraji. Úrovnne blízke 75 % priemeru SR vykazujú Trenčiansky, Banskobystrický a Košický kraj. Najvýznamnejšie zaostáva v produkcii Prešovský kraj s úrovňou len mierne nad 60 % priemeru SR.

Mapa 6.1: Pridaná hodnota na obyvateľa v roku 2020 k priemeru SR

Zdroj: autori.

V tabuľkách 6.2 a 6.3 sú prezentované výsledky modelovej prognózy vývoja pridanej hodnoty v štruktúre odvetví na regionálnej úrovni pre oba definované scenáre (bez očakávaného vplyvu aktuálnej krízy a vplyvu pandémie koronavírusu).

su). Vzhľadom na aplikovanú metodiku sú tieto hodnoty uvádzané v bežných cenách. Detailná sektorová prognóza vplyvu pandémie na očakávaný rast pridanej hodnoty z obdobia pred jej vypuknutím pre všetky regióny je uvedená v Prílohe.

Tabuľka 6.2: Očakávaný rast pridanej hodnoty v % vo vybraných sektoroch, základný scenár, b.c.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
A - Poľnohospodárstvo...	12.0	8.5	6.1	7.9	9.0	8.0	7.4
BDE - Ťažba; energetika ...	11.3	4.7	2.2	4.4	5.6	4.8	4.5
C - Priemyselná výroba	2.6	5.8	6.5	7.3	7.9	7.2	6.8
F - Stavebníctvo	2.5	8.8	4.1	7.9	12.1	9.5	6.8
GHI - Obchod, doprava, stravovanie...	-4.1	7.4	4.9	6.7	8.1	7.0	6.4
J - Informačné a komunikačné služby	2.9	8.2	4.7	7.2	9.1	7.8	6.7
K - Finančné a poisťovacie služby	3.7	8.3	3.6	6.2	7.2	6.4	6.1
L - Činnosti v oblasti nehnuteľností	2.4	9.2	3.4%	6.5	7.5	6.6	6.3
MN - Odborné, technické, administratívne činnosti	4.0	8.7	5.9	7.8	9.1	8.0	7.3
OPQ - Verejná správa, vzdelávanie a zdravotníctvo	11.2	7.9	5.4	6.2	8.0	6.5	6.3
RSTU - Ostatné služby a činnosti	-0.5	9.3	4.4	7.0	8.0	7.0	6.7

Zdroj: autori.

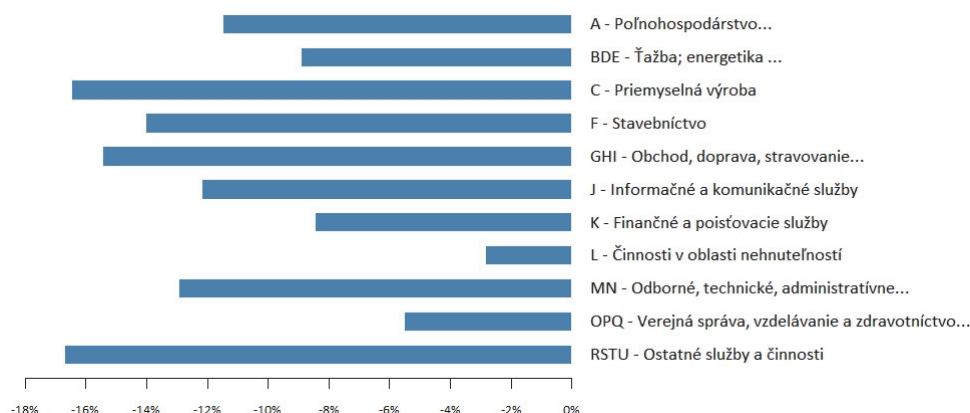
Tabuľka 6.3: Očakávaný rast pridanej hodnoty vo vybraných sektoroch, COVID scenár, b.c.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
A - Poľnohospodárstvo...	12.0	-2.9	7.9	6.7	6.8	7.5	7.0
BDE - Ťažba; energetika ...	11.3	-4.2	5.3	5.4	5.3	4.2	3.8
C - Priemyselná výroba	2.6	-10.7	10.2	6.6	6.6	6.9	6.5
F - Stavebníctvo	2.5	-5.2	6.7	6.6	9.1	9.4	6.6
GHI - Obchod, doprava, stravovanie...	-4.1	-8.0	5.3	5.9	7.3	7.8	6.8
J - Informačné a komunikačné služby	2.9	-4.0	6.3	6.2	7.4	7.7	6.5
K - Finančné a poisťovacie služby	3.7	-0.1	4.6	5.0	5.7	6.3	5.8
L - Činnosti v oblasti nehnuteľností	2.4	6.4	5.1	3.3	4.0	6.5	5.9
MN - Odborné, technické, administratívne činnosti	4.0	-4.2	7.7	7.0	7.7	8.0	7.1
OPQ - Verejná správa, vzdelávanie a zdravotníctvo	11.2	2.4	3.1	4.4	6.6%	6.6%	6.2
RSTU - Ostatné služby a činnosti	-0.5	-7.4	-0.6	4.1	6.9	8.5	7.8

Zdroj: autori

Z hľadiska prognózovania budúceho vývoja prevláda vysoká neistota vo všetkých oblastiach. Očakávaný pokles pridanej hodnoty oproti základnému scenáru (graf 6.10) bol spôsobený súbežným vplyvom pôsobiacim prostredníctvom viacerých kanálov. Pokles domáceho dopytu má výrazný vplyv na dopyt po službách³⁶, pokles zahraničného dopytu sa prejavil hlavne v priemyselných sektoroch, a výrazné výdavky vlády sa prejavili na relatívne miernom poklese produkcie verejného sektora. Technicky musela byť prognóza upravená o zapracovanie týchto faktorov, hlavne vplyvu obmedzení na možnosť poskytovania niektorých typov služieb (ubytovanie, stravovanie, maloobchod) a ostatných služieb a činností. Aplikovaný model indikoval výrazné zníženie priemyselnej produkcie, stavebníctva a obchodu. Pokles dopytu a investícií determinoval výsledný výrazný pokles predpokladanej produkcie v stavebníctve, resp. poľnohospodárstve. Z expertného hľadiska by však reálny pokles mohol byť výrazne miernejší, nakoľko tieto sektory čiastočne dokázali vykonávať svoju činnosť aj počas lockdownu (resp. hlavná sezóna generovania príjmov nebola až tak ovplyvnená reštrikčnými opatreniami).

Graf 6.9: Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v roku 2020, p.b.

Zdroj: autori.

Ako bolo diskutované v predchádzajúcej časti, vývoj produkcie a pridanej hodnoty má výrazný vplyv na tvorbu pracovných miest a zamestnanosť. V tabuľke 6.1 bola uvedená regionálna štruktúra pridanej hodnoty v sektoroch na úrovni vyšších územných celkov (NUTS 3). Rozdiely v sektorovej a regionálnej produk-

³⁶ V týchto odvetviach sa však výrazne prejavili aj efekty prijímaných proti-pandemických opatrení, ktoré limitovali dostupnosť ich služieb.

tivite práce následne majú vplyv na úroveň regionálnej zamestnanosti. Vzhľadom na tieto rozdiely (rozdielna produktivita práce podľa regiónu, typu a veľkosti podnikov) je možné pozorovať v regiónoch s nižšou produktivitou výrazne vyššie podiely zamestnanosti na celkovej regionálnej zamestnanosti (Tabuľka 6.4) v sektoroch trhovými služieb (GHI), verejných službách (OPQ) a priemysle (C). Z tejto tabuľky je vidieť, že z hľadiska regionálnej štruktúry zamestnanosti je špecifickým okrem Bratislavského aj Trenčiansky kraj, kde takmer tretina zamestnancov pracuje v priemysle. Výrazný rozdiel v Bratislavskom kraji je hlavne pri zamestnanosti vo odvetviach s vyššou pridanou hodnotou (konkrétne finančnom sektore a odborných, technických a administratívnych činnostiach). Z hľadiska zamestnanosti vo verejnom sektore je v Bratislavskom kraji tento podiel dokonca nižší ako priemer SR. Najväčšie medziregionálne rozdiely je možné pozorovať aj vzhľadom na špecifické prírodné predpoklady v odvetviach poľnohospodárstva a stavebníctva.

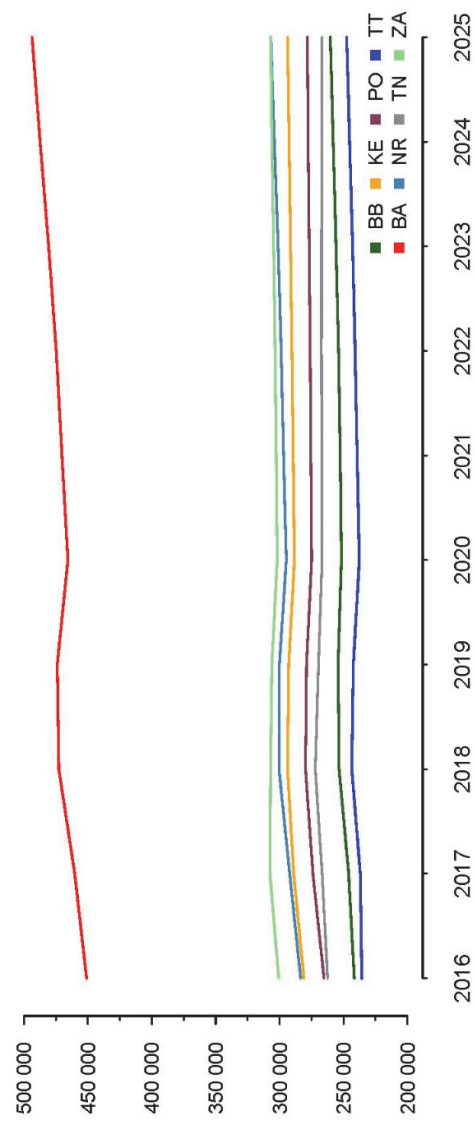
Tabuľka 6.4: Podiel sektorovej zamestnanosti na celkovej zamestnanosti v percentách v jednotlivých krajoch SR, 2020

	A	BDE	C	F	GHI	J	K	L	MN	OPQ	RSTU
Bratislavský	1.3	1.6	12.3	4.8	27.7	4.1	4.4	3.0	17.4	19.7	3.8
Trnavský	2.6	2.2	24.3	8.4	26.4	3.3	1.3	0.6	9.5	18.2	3.1
Nitriansky	4.2	2.0	25.2	7.8	27.3	2.3	1.2	0.6	7.8	18.8	2.8
Trenčiansky	2.6	2.9	31.0	7.0	26.0	2.1	1.2	1.1	7.2	16.4	2.5
Banskobystrický	4.2	1.6	19.5	7.4	24.9	2.2	1.7	0.9	7.9	26.1	3.6
Žilinský	2.5	1.7	24.5	9.5	26.1	3.0	1.2	0.5	7.2	20.7	2.9
Košický	2.6	1.9	19.0	5.7	27.9	3.7	1.8	1.0	7.4	25.8	3.2
Prešovský	3.6	1.9	22.2	11.9	23.4	2.2	1.6	0.6	5.8	23.5	3.3
Slovensko	2.8	1.9	21.4	7.6	26.3	3.0	2.0	1.2	9.4	21.1	3.2

Zdroj: autori.

Napriek poklesu zamestnanosti počas obdobia pandémie je vzhľadom na predpokladaný hospodársky rast možné očakávať návrat tohto indikátora k predkrízovým hodnotám až v priebehu rokov 2023-24. Z regionálneho hľadiska sa relatívne pomalšie zotavenie predpokladá v Trenčianskom, Prešovskom a Košickom kraji. Naopak, relatívne významnejší rast zamestnanosti je možné predpokladať v relatívne silnom Bratislavskom a Trnavskom kraji.

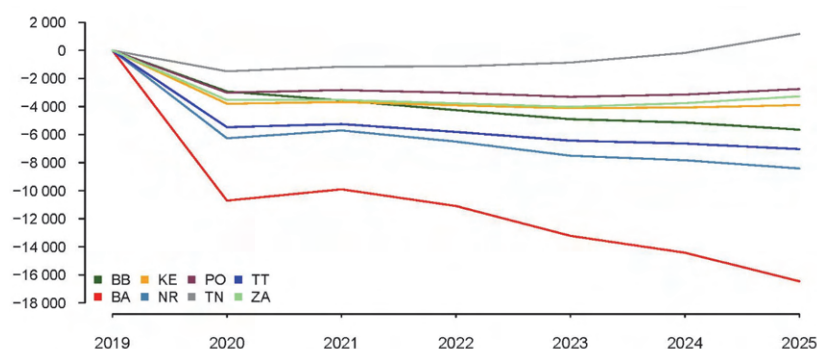
Graf 6.10: Očakávaný vývoj zamestnanosti v jednotlivých krajocho SR, COVID scenár

Zdroj: autori.

Na grafe 6.12 je ilustrovaný očakávaný vývoj zamestnanosti v COVID scenári oproti scenáru bez zachytenia efektov krízy. Napriek tomu ako bolo naznačené v predchádzajúcom odseku, že Bratislavský a Trnavský kraj sa zotavia relatívne rýchlo z poklesu zamestnanosti, z relatívneho hľadiska stratia najviac pracovných miest oproti pôvodným očakávaniam. V Bratislavskom kraji sa nevytvorí okolo 14,5 tisíc pracovných miest v porovnaní s predkrízovým variantom. Naopak, štruktúra ekonomiky Trenčianskeho kraja rezultuje v relatívne malý pokles zamestnanosti a dlhodobo nedôjde k výraznému poklesu oproti scenáru bez krízy. Z tohto pohľadu je jednoznačne možné identifikovať, že z hľadiska zamestnanosti boli najviac priblížené práve silné regióny západného Slovenska s vysokým rastovým potenciálom.

Graf 6.11: Očakávaný vývoj zamestnanosti v jednotlivých krajoch SR v scenári COVID oproti základnému scenáru

Zdroj: autori.

Detailný pohľad na dopad pandémie COVID na sektorovú zamestnanosť v regiónoch v roku 2020 je graficky zobrazený v prílohe.

6.2 Zhrnutie

V kapitole sme ilustrovali aplikáciu novovytvoreného regionálneho EC-IO modelu na odhad vplyvu pandémie na regionálnu zamestnanosť v podmienkach SR pri využití regionálnych input-output tabuliek v členení na 8 regiónov NUTS 3 a 11 ekonomických sektorov. V čase krízy a meniacich sa opatrení zostáva miera neistoty pomerne vysoká. Je zrejmé, že čistá technická prognóza založená prevažne na zachytení možného vývoja zložiek finálneho dopytu nie je v prípade takejto špecifickej krízy adekvátna a vyžadujú sa dodatočné kvalitatívne zásahy do jej predpokladov. Presnosť predloženej prognózy bude možné vyhodnotiť až s určitým časovým odstupom. Obmedzenie pohybu a prístupu k službám v určitých sektoroch je však veľmi špecifickým prípadom dopytového a ponukového šoku, ktorý nie je jednoduché zachytiť štandardným modelom. Regionálna dezagregácia na rozdiel od národnej časti modelu s 31 sektormi poskytuje menej

detailný obraz o špecifických dopadoch pandémie ochorenia COVID-19. Na druhú stranu, umožňuje identifikovať heterogénny regionálny vývoj podmienený rozdielnou štruktúrou lokálnej ekonomiky.

Výsledky modelu umožňujú poskytnúť pohľad na ďalšie kľúčové indikátory na regionálnej úrovni, akými sú napr. zložky finálneho dopytu, mzdy a pridaná hodnota. Z dôvodu prehľadnosti diskutovaných výsledkov a potrebného rozsahu by mali v publikácií len limitovaný prínos. Z metodologického hľadiska je potrebné so zdravým skepticizmom prijímať prezentovanú prognózu hlavne v strednodobom horizonte. Otáznym je, do akej miery budú štandardné ekonomické vzťahy fungovať po pandémii, a to hlavne z hľadiska trhu práce. Rovnako je zatiaľ nejasné, v akej miere bude obnovený štandardný pohyb obyvateľstva v roku 2021 a či limitácie v globálnom obchode spôsobené rozdielnym vývojom pandémie v jednotlivých častiach sveta nebudú pretrvávajúť dlhšie obdobie.

7. NÁKLADY PREDČASNÉHO UKONČOVANIA ŠKOLSKEJ DOCHÁDZKY V SR

Ambíciou tejto kapitoly je kvantifikovať náklady na predčasne ukončovanú školskú dochádzku v SR (PUŠD). Za ľudí s PUŠD pokladáme tých, ktorí ukončili povinnú školskú dochádzku bez ukončeného základného vzdelania a nepokračujú v ďalšom vzdelávaní ani odbornej príprave. Povinná školská dochádzka je na Slovensku 10-ročná, zväčša sa začína vo veku 6 rokov a končí vo veku 16 rokov, pričom v ojedinelých prípadoch môže riaditeľ alebo riaditeľka povoliť vzdelávanie o rok dlhšie. Kľúčovým obmedzením pri odhade týchto nákladov je fakt, že na Slovensku neexistuje databáza, na základe ktorej by sme vedeli identifikovať osoby s PUŠD a zároveň odpozorovať ich celoživotné príjmy. Za najlepšiu možnosť preto pokladáme využiť údaje o mzdách podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania v kombinácii s ďalšími administratívnymi a medzinárodnými zdrojmi, na základe ktorých počítame pravdepodobnosť zamestnania alebo výšku sociálnych dávok. Každý rok v priemere 1 118 žiakov a žiačok ukončí povinnú školskú dochádzku bez ukončenej základnej školy a zároveň si základné vzdelanie nedoplnia vo vyššom veku. Príčiny sú spojené s nízkym socioekonomickým zázemím, v ktorom títo žiaci a žiačky často vyrastajú. Čelia tak väčším bariéram, ako napr. odlišný jazyk v domácnosti oproti vyučovaciemu jazyku školy, nestabilné rodinné zázemie alebo zdravotné znevýhodnenie, čo sa prejaví na prospechu, dochádzke a nakoniec neúspešnom ukončení základnej školy. Tieto problémy sú v slovenskom kontexte obzvlášť kumulované v marginalizovaných rómskych komunitách.

Osoby s PUŠD majú následne sťažené podmienky na pracovnom trhu. Sú v menšej miere zamestnané, s nižšími celoživotnými príjmami a vo väčšej miere odradené od vstupu na pracovný trh. To sa prejaví na ich mzdách, daniach, odvodoch a dávkach v hmotnej núdzi. Súčasná hodnota celoživotného ušlého príjmu jednej kohorty osôb s PUŠD je podľa našich odhadov 122 miliónov eur a súčasná hodnota ušlých daní a odvodov, po zohľadnení výdavkov na dávky v hmotnej núdzi, 83 miliónov eur.

Prezentované odhady majú svoje obmedzenia. Vplyv vzdelania na príjem sa dá pokladať za orientačný kvôli selekcii. Je totiž pravdepodobné, že vyššie úrovne vzdelania dosahujú práve osoby s vyššou úrovňou schopností, zručností a motivácie. Na druhej strane fiškálne dopady nezahŕňajú všetky príjmy a výdavky, ako napr. príjmy z podnikateľskej činnosti, renty, príjmy zo zahraničia, príjmy vyplývajúce z čiernej práce a ďalšie. Na výdavkovej strane sa nezohľadňujú daňové bonusy, prídavky na dieťa, dávky v nezamestnanosti a ďalšie sociálne dávky.

Napriek týmto obmedzeniam sme presvedčení, že v dôsledku PUŠD slovenské verejné financie prichádzajú o nezanedbateľné zdroje. Je preto potrebné, aby deti nezačali zaostávať už v mladom veku. To na Slovensku stále nie je samozrejmosťou vzhľadom na nízku mieru zaškolenosti 3-5-ročných detí, obzvlášť ak pochádzajú zo socioekonomicky znevýhodneného prostredia alebo majú zdravot-

né znevýhodnenie. Slovenský vzdelávací systém by mal byť priepustnejší medzi jednotlivými stupňami. Tvorcovia politik by sa mali zamerať viac na preventívne ako kompenzačné opatrenia. Tie zahŕňajú kvalitné kariérové poradenstvo, tútoring a mentoring. Systém včasného varovania vyvinutý na základe centrálne zbieraných údajov o známkach a dochádzke, by mohol učiteľom a učiteľkám pomôcť v skorej identifikácii žiakov a žiačok, ktorí sú v riziku PUŠD. Odporúčania sú o to viac urgentnejšie v súčasnej COVID-19 kríze, počas ktorej väčšina žiakov a žiačok na druhom stupni základných škôl zostáva doma už niekoľko mesiacov, pričom nezanedbateľná časť z nich bez prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu z dôvodu obmedzených technologických možností žiakov, žiačok, učiteľov či učiteľiek.

7.1 Dáta

V medzinárodnom európskom porovnaní sa za osoby, ktoré predčasne ukončili vzdelávanie a odbornú prípravu, pokladajú ľudia vo veku 18 až 24 rokov, ktorí dosiahli nižšie sekundárne vzdelanie³⁷ a ktorí sa nezúčastňujú na žiadnom ďalšom vzdelávaní ani odbornej príprave (Eurostat, Glossary: Early leaver from education and training, 2020). Táto medzinárodná definícia PUŠD však v sebe skrýva tri odlišné vzdelávacie cesty. Prvou je ukončená základná škola, ale nezačatá stredná škola. Druhou je tiež ukončená základná škola a zároveň síce začatá, ale neukončená stredná škola („high school drop-outs“). No a nakoniec je to neukončená základná škola. Vzhľadom na to, že tieto tri vzdelávacie cesty so sebou prinášajú odlišný typ analýzy a inú množinu odporúčaní, sa v tejto kapitole zameriavame predovšetkým na osoby, ktoré ukončili povinnú školskú dochádzku³⁸ bez ukončeného základného vzdelania a nepokračujú v ďalšom vzdelávaní ani odbornej príprave. Počty osôb s PUŠD boli vyrátané na základe štatistických ročeniek a údajov na úrovni škôl (CVTI, 2020). Údaje majú svoje obmedzenia, napríklad nepoznáme počet žiakov a žiačok 9. ročníka základných škôl, ktorí tento posledný rok nezvládli, ale v porovnaní s dostupnými domácimi aj zahraničnými štúdiami pracujeme s podobnými počtami osôb s PUŠD.

Ambíciou tejto kapitoly je vypočítať individuálne a sociálne náklady vyplývajúce z PUŠD. Na to by sme v ideálnom prípade disponovali databázou príjmov jednotlivcov počas ich života s informáciou o ich najvyššom dosiahnutom vzdelaní. Naším kľúčovým obmedzením je, že na Slovensku takáto databáza neexistuje. Síce sú dostupné rôzne medzinárodné zdroje ako napr. Výberové zisťovanie pracovných síl, ale ich problémom je nedostatočný počet pozorovaní alebo absencia dôležitých informácií (napr. nespoľahlivé informácie o príjme).

37 Nižšie sekundárne vzdelanie je ukončené základné vzdelanie, prípadne ukončené nižšie stredné odborné vzdelanie (ukončené odborné učilište, praktická škola alebo 2-ročné vzdelávacie programy na stredných odborných školách).

38 Povinná školská dochádzka je na Slovensku 10-ročná, zväčša sa začína vo veku 6 rokov a končí vo veku 16 rokov.

Za najlepšiu možnosť preto pokladáme využiť údaje o mzdách podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania v kombinácii s ďalšími administratívnymi a medzinárodnými zdrojmi.

Prvým zdrojom údajov sú administratívne údaje zo Štvrťročného výkazu o cene práce ISCP (TREXIMA). Tento výkaz vyplňajú všetci zamestnávateľia na Slovensku s viac ako 100 zamestnancami a zamestnankyňami. Zamestnávateľia s menej ako 100 zamestnancami a zamestnankyňami sú vyberaní na základe náhodného stratifikovaného výberu. Údaje sa zasielajú o všetkých osobách v pracovnom alebo štátnozamestnaneckom pomere okrem tých na materskej alebo rodičovskej dovolenke, vyslaných do škôl, kurzov atď., ktorým zamestnávateľ neposkytuje mzdu a ďalších výnimiek bližšie určených v (TREXIMA, 2020). Výkaz sa nevzťahuje na zamestnancov a zamestnankyne živnostníkov a ozbrojených zložiek.

Údaje o osobách nám boli sprístupnené spoločnosťou TREXIMA v spolupráci s Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Dataset, ktorým disponujeme, obsahuje agregované údaje o hrubej a čistej mzde podľa kraja, veku, pohlavia a najvyššieho dosiahnutého vzdelania. Okrem toho nám boli dodané aj premenné o počte pozorovaní v jednotlivých kategóriách a váhy (t. j. počet odpracovaných mesiacov) pre každú kategóriu. Všetky výstupy prezentované v tomto článku sú adekvátne vážené.

Keďže sa orientujeme na osoby s nízkymi úrovňami vzdelania a existuje riziko, že nepriznávajú svoje vzdelanie (Statistics Sweden, 2018), rozhodli sme sa pre dva filtre. Prvým je, že zohľadňujeme iba osoby s plným úväzkom. Predpokladáme totiž, že nie sú (po väčšinu roka) zároveň študentami. Druhým je, že v prípade osôb bez ukončeného základného vzdelania zohľadňujeme iba pomocných a nekvalifikovaných pracovníkov (ISCO kód 9). Existujú totiž podozrenia, že zamestnávateľia, ktorí nezistili najvyššie dosiahnuté vzdelanie niektorých svojich zamestnancov a zamestnankyň namiesto zaslania prázdnej odpovede vyplnili „bez ukončeného vzdelania“.³⁹

Druhým zdrojom je Výberové zisťovanie pracovných síl na Slovensku (VZPS), ktoré na úrovni jednotlivcov a domácností poskytuje rozsiahlu reprezentatívnu vzorku údajov o vzdelaní populácie a uplatnení na trhu práce. Tento zdroj využijeme na výpočet pravdepodobnosti zamestnania a pravdepodobnosti poberania dávok v hmotnej núdzi. Z dôvodu malého počtu pozorovaní v kategórii osôb bez ukončeného základného vzdelania sme všetky odhady z VZPS priemerovali za dlhšie časové obdobie (1. kvartál 2016 – 2. kvartál 2020). Zdrojom informácií o poberaní dávok v hmotnej núdzi sú mesačné štatistiky (ÚPSVR, 2020). V analýze počítame s údajmi za december 2019. Priemerná výška dávky v hmotnej

39 Podľa údajov VZPS pracovalo v období 2016 – 2. štvrťrok 2020 v priemere 80 % zamestnaných osôb bez ukončeného vzdelania v povolaniach z kategórie pomocní a nekvalifikovaní pracovníci (ISCO 9). Aj napriek nízkej spoľahlivosti tohto odhadu spôsobenej nízkym počtom pozorovaní pri zamestnaných osobách s neukončeným základným vzdelaním, tak vysoký podiel do určitej miery opodstatňuje reštrikciu uplatnenú v datasete o mzdách.

núdzi je rátaná ako podiel celkovej vyplatenej sumy dávok a príspevkov k dávke v hmotnej núdzi a počtu posudzovaných osôb bez detí.

Vo fiškálnych príjmoch sa nezohľadňujú príjmy z podnikateľskej činnosti, renty, príjmy zo zahraničia, príjmy vyplývajúce z čiernej práce a ďalšie. Na výdavkovej strane sa nezohľadňujú daňové bonusy, prídavky na dieťa, dávky v nezamestnanosti a ďalšie sociálne dávky. Nezohľadňujeme tiež možné rozdiely v strednej dĺžke života medzi vzdelanostnými skupinami.

7.2 Prehľad literatúry

7.2.1 Príčiny PUŠD

Osoby s PUŠD často vo väčšej miere vyrastali v prostredí, ktoré nebolo dostatočne motivujúce k ambicióznosti či angažovanosti pre dosiahnutie vyššej úrovne vzdelania (Kaye, D'Angelo, Ryan, & Lőrinc, 2017). Vo všeobecnosti je to následok nízkeho socioekonomického zázemia rodičov (Iannelli, 2002), čo sa potvrdilo aj v našom prípade (časť Charakteristiky osôb s nízkym vzdelaním). Osoby zo socioekonomicky znevýhodnených prostredí totiž často čelia väčším bariéram, ako napr. odlišný jazyk v domácnosti oproti vyučovaciemu jazyku školy, nestabilné rodinné zázemie alebo zdravotné znevýhodnenie (Tomaszewska-Pękała, Marchlik, & Wrona, 2017). Žiaci a žiačky pochádzajúci zo socioekonomicky znevýhodneného prostredia sú potom viac náchylní ukončovať školskú dochádzku predčasne (Hellebrandt, Bednárík, Salomonsová, & Markovič, 2020). Relatívne nízka ambicióznosť sa prejavuje aj v prípade, že žiaci a žiačky pokračujú vo vzdelávaní na stredných školách. Žiaci a žiačky zo socioekonomicky znevýhodneného prostredia si totiž volia menej náročné vzdelávacie cesty na stredných školách oproti ostatným žiakom aj v prípade, že dosahujú rovnaké výsledky vo vzdelávaní (Musset & Mytna Kurekova, 2018).

Ďalšou rizikovou skupinou sú osoby so zdravotným postihnutím alebo zdravotnými problémami. Pravdepodobnosť, že mladý človek so zdravotným postihnutím sa nevzdeláva, nie je zamestnaný a ani sa nezúčastňuje odbornej prípravy je až o 40 % vyššia než v prípade zdravých ľudí (Eurofound, 2012). V Slovenskom kontexte je podiel PUŠD u zdravotne znevýhodnených žiakov (18,4 %) v porovnaní so žiakmi bez zdravotného znevýhodnenia (3,4 %) výrazne vyšší (Hellebrandt, Bednárík, Salomonsová, & Markovič, 2020).

Kľúčovým faktorom pri identifikovaní osôb v riziku PUŠD a následnej intervencii sú práve rodičia, resp. efektívna spolupráca medzi rodičmi a školou. Aj samotní riaditelia a riaditeľky škôl priznávajú, že veľmi účinným nástrojom na znižovanie miery PUŠD je spolupráca s rodičmi (Kaye, D'Angelo, Ryan, & Lőrinc, 2017), čo potvrdzujú aj zistenia dotazníkového prieskumu na slovenských školách (Pétiová, 2013).

Významnú úlohu v miere PUŠD zohráva aj škola. Pokiaľ majú učitelia a učiteľky vyššie očakávania ohľadom dosiahnutého vzdelania svojich žiakov a žiačok,

pretaví sa to aj do očakávaní týchto osôb, ich výsledkov aj nižšej miery PUŠD (Quin, 2016).

Klíma školy, teda ako dobre sa študenti a študentky v škole cítia, je ďalším dôležitým faktorom. Napríklad (vnímaná) miera šikany je negatívne korelovaná s tým, ako sa žiaci a žiačky zapájajú do diania v škole (Kaye, D'Angelo, Ryan, & Lőrinc, 2017). Angažovanosť je pozitívne korelovaná s dochádzkou a prosperom, ktorý nevyhnutne súvisí s úspešným absolvovaním daného vzdelávacieho stupňa (Kaye, D'Angelo, Ryan, & Lőrinc, 2017).

V medzinárodnej literatúre je často spomínaným faktorom aj opakovanie ročníka. Podľa dostupných štúdií opakovanie ročníka negatívne vplýva na úspešné ukončenie základnej (Silberglitt, Appleton, Burns, & Jimerson, 2006) aj strednej školy (Jimerson, Ferguson, Whipple, Anderson, & Dalton, 2002), obzvlášť v prípade slabo prospievajúcich žiakov a žiačok (Jacob & Lefgren, 2009).

V slovenskom kontexte sa mnohé z týchto faktorov prejavujú v segregovaných rómskych komunitách. Žiaci a žiačky v týchto osídliach majú výrazne nižšie socioekonomické zázemie, čelia mnohým bariéram, vrátane odlišného jazyka alebo horšieho zhravotného stavu (UNDP, 2012), v menšej miere navštevovali predprimárne vzdelávanie a výrazne viac opakovali ročník (Hellebrandt & Bednárík, Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením: Priebežná správa, 2019). Za následok to má nižšiu úroveň vzdelania, hlavne z dôvodu nedostatočného záujmu či finančných prostriedkov (UNDP, 2012) aj vyššiu mieru PUŠD (Hellebrandt & Bednárík, Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením: Priebežná správa, 2019).

7.2.2 Následky PUŠD

Následky PUŠD sa v ekonomickej literatúre často ponímajú cez monetárnu prizmu, teda sa kalkuluje, koľko predčasne ukončovaná školská dochádzka „stojí“. Vo všeobecnosti môžeme tieto náklady rozdeliť na individuálne náklady v podobe nižšej mzdy osoby s PUŠD oproti kontrafaktuálnej situácii, koľko by zarábala, keby neukončila školskú dochádzku predčasne a sociálne náklady. Náklady na PUŠD preto vo všeobecnosti korešpondujú s literatúrou, ktorá vyčísluje hraničné náklady a prínosy vyššieho stupňa vzdelania.

Elementárnou logikou tohto ekonomického pohľadu na vzdelanie je, že investícia do vzdelania je investíciou do zručností a vedomostí. Zručnejší ľudia majú na trhu práce vyššiu produktivitu a sú preto viac „ocenení“ v podobe vyššej mzdy. Osoby s PUŠD nenadobudli dôležité zručnosti v škole a preto majú podľa tejto teórie nižšie mzdy.

Alternatívnou ekonomickou teóriou je, že úroveň vzdelania je iba istý signál pre zamestnávateľov ohľadom produktivity uchádzačov o zamestnanie. Z dôvodu existencie informačnej asymetrie o schopnostiach a zručnostiach uchádzačov o zamestnanie si zamestnávatelia vyberajú zamestnávateľov na základe tzv. signálov ako napr. dosiahnuté vzdelanie, ktoré signalizujú vyššiu produktivitu

daného zamestnanca. Ak by vzdelanie slúžilo iba ako signál produktivity, základný predpoklad tejto analýzy, t. j., že vyššie vzdelanie zvyšuje produktivitu, by bol nesprávny. Empirické štúdie však nenašli veľkú podporu pre túto teóriu (napr. (Card, 2001); (Clark & Martorell, 2014)).

Gro ekonomickej literatúry sa sústreďuje na návratovosť dodatočného roka vzdelania. V priemere sa táto návratovosť odhaduje na 10 % (Psacharopoulos & Patrinos, *Returns to Investment in Education: A Decennial Review of the Global Literature*, 2018), pričom to platí aj pre Slovensko (Woessman, 2015). Samozrejme táto agregátna miera v sebe skrýva pomerne veľkú mieru heterogeneity, napr. návratovosť jedného roka vzdelávania počas povinnej školskej dochádzky nie je taká istá, ako návratovosť roka dochádzky na vysokej škole (Gunderson & Oreopolous, 2020). Zároveň je návratovosť rôzna pre rôzne skupiny obyvateľstva (pozri nižšie).

Individuálne náklady sa počítajú pomocou regresných metód kalkulujuúcich vplyv vzdelania na mzdy. (Rouse, 2007) udáva, že v závislosti od diskontnej sadzby a predpokladaného rastu miezd je kumulatívny per capita celoživotný nárast v mzdách študentov a študentiek, ktorí ukončili stredoškolské vzdelanie od 121 000 až 294 000 amerických dolárov (v roku 2004 v USA) oproti študentom a študentkám, ktorí neukončili stredoškolské vzdelanie. (Anspal, a iní, 2011) vypočítali, že per capita celoživotný nárast v mzdách estónskych študentov a študentiek, ktorí ukončili stredoškolské vzdelanie, sa pohybuje od 41 000 eur (ženy) do 52 000 eur (muži) pri 6 % diskontnej sadzbe v roku 2009.

Priame sociálne náklady majú podobu nižšieho výberu daní a odvodov, ktoré osoby s PUŠD platia oproti kontrafaktuálnej situácii, koľko by platili nebyť toho, že predčasne ukončili školskú dochádzku. Na výdavkovej strane sú to zvýšené fiškálne náklady na rôzne dávky, napr. v nezamestnanosti, hmotná núdza. Nepriame sociálne náklady zahŕňajú zvýšené náklady na zdravotnú starostlivosť, systém súdnictva a trestného konania, ale aj náklady v podobe nižšej sociálnej angažovanosti (napr. v podobe nižšej volebnej účasti).

(Anspal, a iní, 2011) vypočítali, že per capita celoživotné dodatočné dane estónskych študentov a študentiek, ktorí ukončili stredoškolské vzdelanie, sa pohybujú od 13 000 eur (ženy) do 17 000 eur (muži) pri 6 % diskontnej sadzbe v roku 2009. (Rouse, 2007) vypočítala, že očakávané priemerné dodatočné dane amerických študentov a študentiek s ukončeným stredoškolským vzdelaním sa pohybujú v rozmedzí od 43 000 do 110 000 amerických dolárov. Priemerné náklady na študenta/študentku bez ukončeného stredoškolského vzdelania v Austrálii sú 14 700 austrálskych dolárov. Pre celú kohortu týchto osôb predstavujú diskontované celoživotné náklady 516 miliónov austrálskych dolárov (King, 1999). V Španielsku bolo v roku 2007 závrtných 31 % osôb s predčasne ukončenou školskou dochádzkou.⁴⁰ Mikrosimulačnými modelmi odhadli, že náklady PUŠD

40 Jedná sa o ľudí vo veku 18 až 24 rokov, ktorí dosiahli nižšie sekundárne vzdelanie a ktorí sa nezúčastňujú na ďalšom vzdelávaní ani odbornej príprave.

v podobe „stratených miezd“ sa pohybovali od 4 % do 17 % HDP (Calero & Gil-Izquierdo, 2014).

Viacerí autori a autorky sa pokúsili vypočítať celkové prínosy a náklady na vzdelávanie, vrátane niektorých nepriamych sociálnych nákladov. Podľa výpočtov (Levin, Belfield, & Muennig, 2007) v USA, pokiaľ by sa miera predčasne ukončovanej stredoškolskej dochádzky znížila na polovicu, tak by sa na priamych (v podobe daní a odvodov) aj nepriamych (v podobe znížených nákladov na zdravotnú starostlivosť, systém súdnictva a trestného konania a sociálne dávky) verejných zdrojoch ušetrilo 45 miliárd amerických dolárov, čo je podľa autorov stále konzervatívny prepočet. Austrálske odhady na predčasne ukončené stredoškolské vzdelanie, vrátane daní a odvodov, sa pohybujú vo výške 1,3 miliardy austrálskych dolárov (King, 1999).

(Eurofound, 2012) vypočítalo náklady na osoby, ktoré sa nevzdelávajú, nie sú zamestnané a ani sa nezúčastňujú na odbornej príprave (NEET) vo viacerých európskych krajinách. Celkové náklady na Slovensku boli približne 520 mil. eur (0,8 % HDP v roku 2008). (Anspal, a iní, 2011) odhadli sociálne náklady neukončeného stredoškolského vzdelania na 56 až 114 mil. eur (0,35 % až 0,71 % HDP Estónska v roku 2011). K podobným výsledkom dospeli aj ďalšie zahraničné štúdie. (Godfrey, a iní, 2002) vypočítali celkové náklady na NEET vo Veľkej Británii na viac ako 15 miliárd libier (v roku 2000)

Jedným z najväčších problémov, s ktorým sa táto literatúra trápí, je rozdiel medzi koreláciou a kauzalitou. Pridaná hodnota vyššej úrovne vzdelania napr. v podobe vyššej mzdy alebo nižších priemerných nákladov na zdravotnú starostlivosť totiž čelí kritike, ktorá upozorňuje na problém selekcie (Spence, 1973). Je totiž možné, že osoby, ktoré majú vyššiu úroveň vzdelania a vyššiu mzdu sú zároveň osoby, ktorých nemerateľné alebo nepozorovateľné schopnosti zapríčiňujú oba tieto výstupy. Bez možnosti kontrolovať o tieto faktory sa dá dospieť iba k orientačnému vplyvu vyššej úrovne vzdelania na výstupový indikátor (či už to je mzda, dane, alebo náklady na zdravotnú starostlivosť). Ekonómovia a ekonómky sa snažili využiť zmeny v dĺžke povinnej školskej dochádzky (Oreopoulos, 2006) (Cygan-Rehm, 2018), náhodnú variáciu v dátume narodenia (Angrist & Krueger, 1991), vzdialenosti do školy (Card, Using geographic variation in college proximity to estimate the return to schooling, 1995) a ďalších premenných (Gunderson & Oreopolous, 2020) alebo pozorovanie rozdielov medzi dvojčikami s rôznymi úrovňami vzdelania (Ashenfelter & Krueger, 1994), aby problém s kauzalitou vyriešili. Vo všeobecnosti panuje zhoda na tom, že vzdelávanie má jednoznačný pozitívny efekt na mzdy, že sa pohybuje v okolí 10 %, aj keď môže byť rôznorodý medzi krajinami aj rôznymi skupinami obyvateľstva (Woessman, 2015).

Táto analýza ignoruje fakt, že návratovosť vzdelávania je rôznorodá z hľadiska pozorovateľných charakteristík, napr. medzi osobami, ktoré pochádzajú z rôznych etnických, prisťahovaleckých či socioekonomických prostredí (Henderson, Polachek, & Wang, 2011), aj nepozorovateľných charakteristík, napr. schopností (Balestra & Backes-Gellner, 2017). Údaje, ktorými disponujeme, nám túto hete-

rogenitu neurozložných zohľadniť ani bližšie analyzovať.

Cieľom tohto prehľadu nie je stanoviť presnú sumu nákladov PUŠD. Na to je aktuálne publikovaných príliš málo článkov a vzhľadom na rôzne definície PUŠD by porovnanie bolo aj tak komplikované. Našou ambíciou je však poukázať na fakt, že PUŠD má výrazné dopady na individuálne mzdy aj verejné zdroje.

7.3 Opis opatrení v kontexte PUŠD

Znižovanie predčasne ukončovanej školskej dochádzky by malo byť založené na holistickom prístupe preventívnych, intervenčných a kompenzačných opatrení. Európska komisia odporúča, aby mali členské štáty národné stratégie na znižovanie PUŠD s jasne zadefinovaným koordinačným gestorom, v rámci ktorých zabezpečí návaznosť týchto opatrení (European Commission, Reducing early school leaving: Key messages and policy support, 2013).

Preventívne opatrenia sa zameriavajú na prevenciu vzniku PUŠD. Prislúcha sem dostupné predprimárne vzdelávanie, v ktorom je Slovensko na chvoste EÚ (Eurostat, Early childhood and primary education statistics, 2020) alebo relevantné a aktuálne kurikulum, v ktorom má SR značné nedostatky (Rehúš, 2018).

Ďalším príkladom sú flexibilné vzdelávacie cesty, teda také systémy, v ktorom majú žiaci, žiačky a rodičia možnosť prechádzať z jednej cesty do druhej. Na Slovensku však žiaci a žiačky, ktorí dovŕšili 16. rok života a nemajú ukončenú základnú školu, môžu de iure pokračovať iba na stredných školách, ktoré ponúkajú 2- alebo 3-ročné odbory F.⁴¹ Ani absolvovaním týchto odborov však nezískavajú ekvivalent ukončeného základného vzdelania, ale iba nižšie stredné odborné vzdelanie. V dôsledku toho nemôžu byť prijatí na odbory stredných škôl, vďaka ktorým by získali výučný list alebo maturitu. (Hellebrandt, Bednárík, Salomonsová, & Markovič, 2020) navyše preukazujú, že pridaná hodnota odborov F je v porovnaní so základnou školou otázná. Náklady na odbory F sú totiž oproti nákladom na vzdelávanie v základných školách takmer dvojnásobné, pričom v priemere dosiahli ich absolventi a absolventky v roku 2018 iba o približne 5 percentuálnych bodov vyššiu zamestnanosť (necelých 15 % zo žiakov a žiačok s ukončenou základnou školou oproti približne 20 % zo žiakov a žiačok s ukončeným vzdelaním v odboroch F bolo zamestnaných). Navyše podľa odhadov viac ako dve tretiny z prihlásených študentov a študentiek na odbory F tento odbor ani neukončí (Hellebrandt, Bednárík, Salomonsová, & Markovič, 2020).

Okrem toho sem patria opatrenia, ktoré integrujú novoprijatých a prestupujúcich žiakov a žiačky; politiky, ktoré uľahčujú spoluprácu medzi základnými a strednými školami; opatrenia zlepšujúce spoluprácu medzi školami a rodičmi; politiky, ktoré zabezpečujú kontinuálne vzdelávanie učiteľov v oblasti prevencie PUŠD, či

41 Žiaci a žiačky s mentálnym postihnutím môžu pokračovať na odborných učilištiach a praktických školách na odboroch E.

dostatočné informovanie detí o ich budúcich možnostiach (European Commission, Reducing early school leaving: Key messages and policy support, 2013).

Intervenčné opatrenia sú také, ktoré nie sú špecificky zamerané na osoby s PUŠD, ale žiaci a žiačky v riziku PUŠD z nich majú obzvlášť prospech. Príkladom sú systémy skorého varovania, ktoré môžu pomôcť učiteľom a učiteľkám identifikovať osoby s PUŠD, dostupné mimoškolské aktivity, ktoré priamo či nepriamo vzdelávajú alebo integrujú žiakov a žiačky do vzdelávacieho systému, alebo informačná kampaň pre rodičov.

Nakoniec prichádzajú kompenzačné opatrenia, ktoré majú za cieľ (znovu) angažovať osoby s PUŠD do vzdelávacieho procesu. Tie zahŕňajú kvalitné druhošancové vzdelávanie, ktoré študentov a študentky baví a je zabezpečované kvalifikovanými pedagógmi. Na Slovensku tento typ vzdelávania trvá rok a po ukončení dosiahnu absolventi ekvivalent ukončenej základnej školy. V tomto prípade je však otázne, do akej miery sú kurzy dostatočne hrazené (na žiaka škola dostane 10 % normatívu ZŠ alebo na žiaka príslušnej strednej školy podľa zákona č. 630/2008 Z. z.) a Štátna školská inšpekcia upozorňuje na nedostatočnú odbornosť výučby týchto kurzov na viacerých stredných odborných školách (Štátna školská inšpekcia, 2019).

Deskriptívna analýza

7.3.1 Počet osôb s predčasne ukončenou školskou dochádzkou

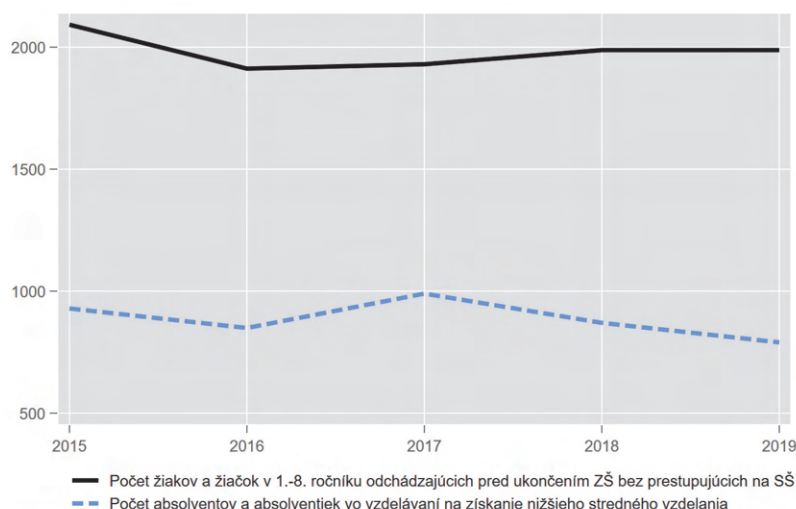
Počet osôb, ktoré ukončili povinnú školskú dochádzku bez ukončenej základnej školy a zároveň nepokračovali v štúdiu na strednej škole⁴² bol medzi rokmi 2015-2019 v priemere 1 982 (graf 7.1; (CVTI, Štatistická ročenka - základné školy, 2020) (CVTI, 2020)).⁴³ Časť z týchto žiakov a žiačok si mohla dokončiť základnú školu v systéme druhošancového vzdelávania (časť Opis opatrení v kontexte PUŠD). Absolventov a absolventiek týchto ročných kurzov bolo za roky 2015-2019 v priemere 886.⁴⁴ Rozdiel medzi týmito číslami je 1 118, čo pokladáme za dolnú hranicu počtu osôb, ktoré nemajú ukončenú základnú školu. Pri počítaní dopadov na osoby bez ukončenej základnej školy počítame s týmto číslom.

42 V prípade osôb bez mentálneho postihnutia sú dostupné iba odbory F (časť Opis opatrení v kontexte PUŠD), ktorých absolvovaním však nedosiahnu ekvivalent ukončenej základnej školy.

43 Samotný počet 1 982 je takmer určite podhodnotený, keďže aj niektorí zo žiakov 9. ročníka mohli posledný ročník (a teda základnú školu) neabsolvovať. Údaje navyše nezahŕňajú žiakov v špeciálnych triedach základných škôl a žiakov v špeciálnych základných školách, ktorí sú ale buď so zdravotným znevýhodnením alebo nadaním.

44 Na tieto kurzy sa človek môže prihlásiť aj v staršom veku.

Graf 7.1: Počet žiakov a žiačok s predčasne ukončenou školskou dochádzkou

Zdroj: CVTI (2015-2019)

V roku 2018 sa takmer dve tretiny (62,3 %) zo žiakov a žiačok, ktorí opustili základnú školu bez jej úspešného absolvovania alebo pokračovania na stredné školy, nachádzali v Košickom a Prešovskom kraji (tabuľka 7.1). Predčasne ukončovaná školská dochádzka je dlhodobý problematický jav v týchto dvoch regiónoch. V týchto krajoch taktiež najvyšší (57,6 %) podiel osôb ukončilo vzdelávanie na získanie nižšieho stredného vzdelania.

Tabuľka 7.1: Počet žiakov a žiačok s predčasne ukončenou školskou dochádzkou podľa kraja, 2019

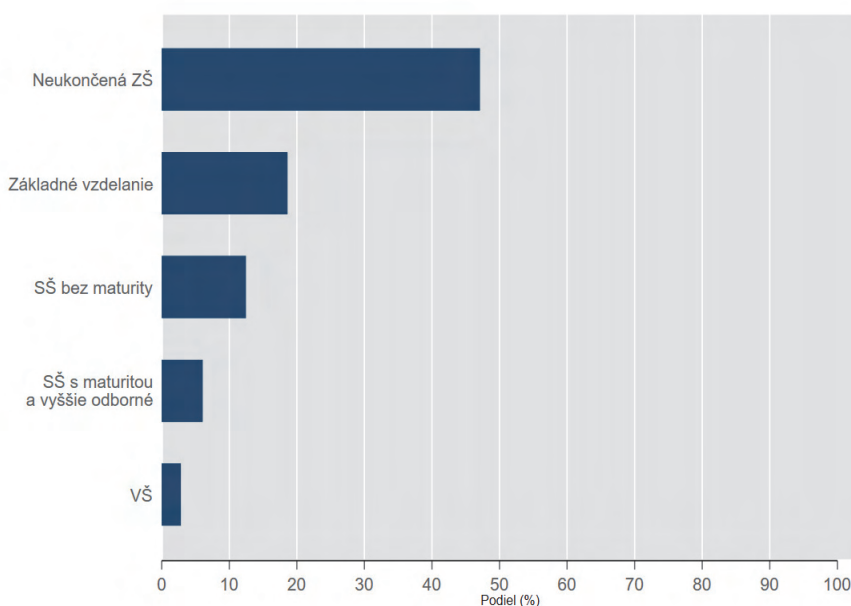
	Počet osôb, ktoré dokončili šk. dochádzku, 2018	Podiel (%)	Počet absolventov vo vzdelávaní nižšieho stredného vzdelania, 2019	Podiel (%)
Banskobystrický	318	16,0	126	15,9
Bratislavský	75	3,8	10	1,3
Košický	742	37,3	299	37,8
Nitriansky	149	7,5	40	5,1
Prešovský	496	24,9	156	19,7
Trenčiansky	29	1,5	0	0,0
Trnavský	112	5,6	120	15,2
Žilinský	67	3,4	39	4,9
Spolu	1 988	100,0	790	100,0

Zdroj: CVTI (2018, 2019) Počet osôb, ktoré dokončili školskú dochádzku nezahŕňa osoby, ktoré pokračovali v štúdiu na strednej škole.

7.3.2 Charakteristiky osôb s nízkym vzdelaním

Literatúra popisuje viacero faktorov, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť predčasného ukončovania školskej dochádzky, pričom jedným z kľúčových je zdravotný stav. Dáta VZPS ukazujú, že aj v slovenskom kontexte existuje silný súvis medzi zdravotným postihnutím a najvyšším dosiahnutým vzdelaním. Platí, že osoby s priznaným zdravotným postihnutím⁴⁵ sú nadmerne zastúpené v skupinách s nižším stupňom dosiahnutého vzdelania. Takmer polovici osôb bez dosiahnutého základného bolo priznané zdravotné postihnutie (graf 7.2). Je to viac ako u osôb s dosiahnutým základným vzdelaním (19 %) a výrazne viac ako u osôb s vyšším ako základným vzdelaním.

Graf 7.2: Podiel zdravotne postihnutých

Zdroj: VZPS

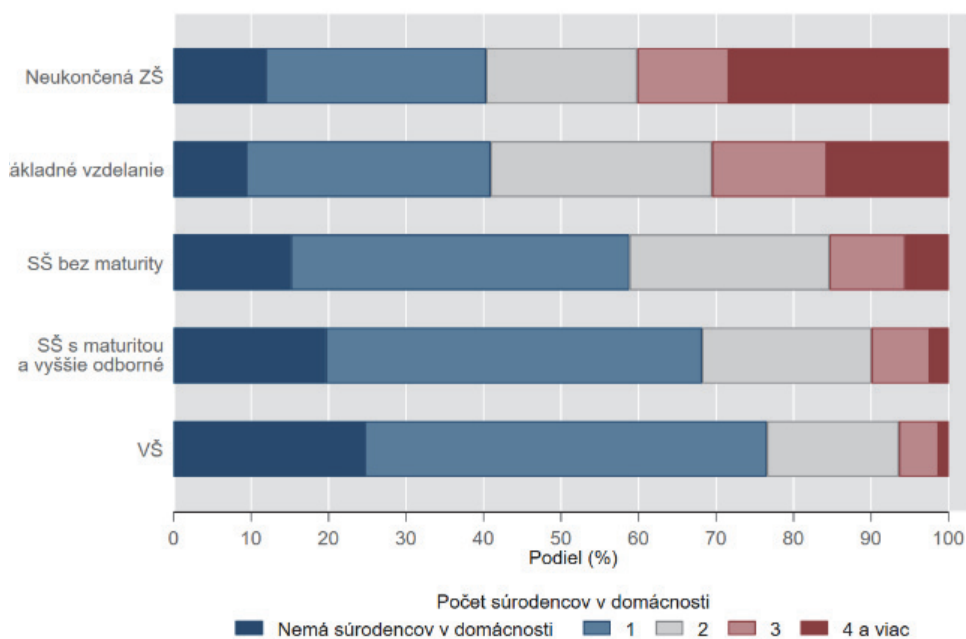
Kvôli nízkemu počtu pozorovaní boli údaje za obdobie rokov 2016 - 2. kvartál 2020 priemerované. Do úvahy sa berú osoby vo veku 15 - 64 rokov, ktoré sa v posledných 4 týždňoch nezúčastnili formálneho vzdelávania.

Deti z viacpočetných rodín častejšie neukončujú základné vzdelanie (graf 7.3). Zhruba 40 % osôb s neukončeným základným vzdelaním býva v domácnosti s tromi a viac súrodencami. Osoby z viacpočetných rodín majú vyššie zastúpenie aj pri dosiahnutom základnom vzdelaní (20 %). Platí, že podiel osôb z viacpočetných rodín klesá s narastajúcou úrovňou vzdelania.

45 Presná formulácia z dotazníka.

Mladí ľudia bez ukončenej ZŠ žijú vo väčších domácnostiach a vo väčšej miere v domácnostiach bez rodičov alebo iba s jedným rodičom. Dostupné dáta nám neumožňujú identifikovať zloženie domácnosti osôb bez ukončenej ZŠ v čase navštevovania ZŠ, ale poznáme celkové zloženie domácností 15 - 29-ročných osôb. Predpokladáme, že medzi aktuálnym statusom zloženia domácnosti 15 - 29-ročných a zložením domácnosti v čase navštevovania školy, existuje silný vzťah. Takmer štvrtina osôb bez ukončenej ZŠ vo veku 15 - 29 rokov žije v domácnosti bez rodičov⁴⁶ alebo iba s jedným rodičom (graf 7.4). Vyššie zastúpenie osôb z domácností bez rodičov alebo s jedným rodičom je aj pri osobách so základným vzdelaním (15 %). Zároveň platí, že osoby bez ukončenej ZŠ si v menšej miere zakladajú vlastnú domácnosť, iba približne 8 % z nich žije vo veku 15 - 29 rokov v osamostatnenej domácnosti, čo je výrazne menej ako pri vyšších stupňoch vzdelania.

Graf 7.3: Vzťah s počtom súrodencov v domácnosti

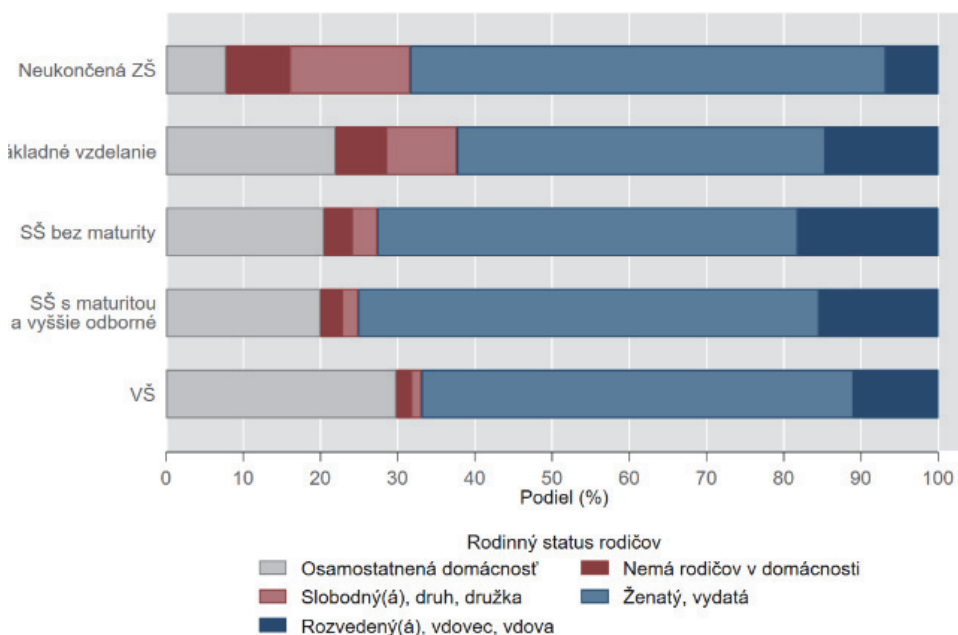

Zdroj: VZPS

Kvôli nízkemu počtu pozorovaní boli údaje za obdobie rokov 2016 - 2. kvartál 2020 priemerované. Do úvahy sa berú osoby vo veku 15 - 29 rokov, ktoré sa v posledných 4 týždňoch nezúčastnili formálneho vzdelávania.

46 Osoby v domácnosti bez rodičov žijúce v domácnosti starých rodičov, súrodencov iných príbuzenských alebo iných vzťahov.

Graf 7.4: Vzťah s typom domácnosti rodičov

Zdroj: VZPS

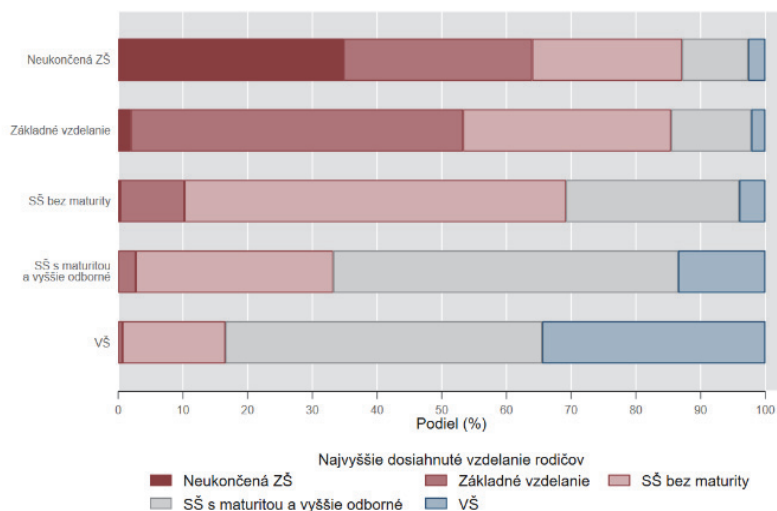
Kvôli nízkemu počtu pozorovaní boli údaje za prvý kvartál rokov 2016 - 2. kvartál 2020 priemerované. Do úvahy sa berú osoby vo veku 15 - 29 rokov, ktoré sa v posledných 4 týždňoch nezúčastnili formálneho vzdelávania. Domácnosť bez rodičov zahŕňa osoby žijúce v domácnosti starých rodičov, súrodencov iných príbuzenských alebo iných vzťahov. Osamostatnená domácnosť znamená, že predmetná osoba je na čele vlastnej domácnosti, alebo žije s manželom/manželkou/druhom/dužkou.

7.3.3 Nízka úroveň kultúrneho a ekonomického kapitálu v rodine

Pozorujeme súvis medzi najvyšším dosiahnutým vzdelaním a rodinným zázemím (graf 7.5). Väčšina osôb (64 %) bez základného vzdelania vo veku 15 - 29 rokov má rodičov s najviac základným vzdelaním, pričom 35 % má rodičov bez základného vzdelania. Na porovnanie, viac ako polovica osôb (51 %) s ukončenou základnou školou má rodičov so základným vzdelaním a iba zanedbateľná časť (2 %) má rodičov bez ukončeného základného vzdelania.

Podobne silný vzťah existuje aj medzi najvyšším dosiahnutým vzdelaním a statusom rodičov na trhu práce (graf 7.6). Takmer 70 % osôb s neukončeným základným vzdelaním vo veku 15 - 29 rokov má nezamestnaných alebo neaktívnych rodičov a ďalších takmer 20 % má aspoň jedného z rodičov nezamestnaného alebo neaktívneho. S vyššou úrovňou vzdelania podiel osôb s nezamestnanými alebo neaktívnymi rodičmi klesá. Pre porovnanie, u osôb so základným vzdelaním je podiel osôb s nezamestnanými alebo neaktívnymi rodičmi 40 %. Treba poznamenať, že ide o aktuálny status rodičov na trhu práce a nie status v čase navštevovania školy

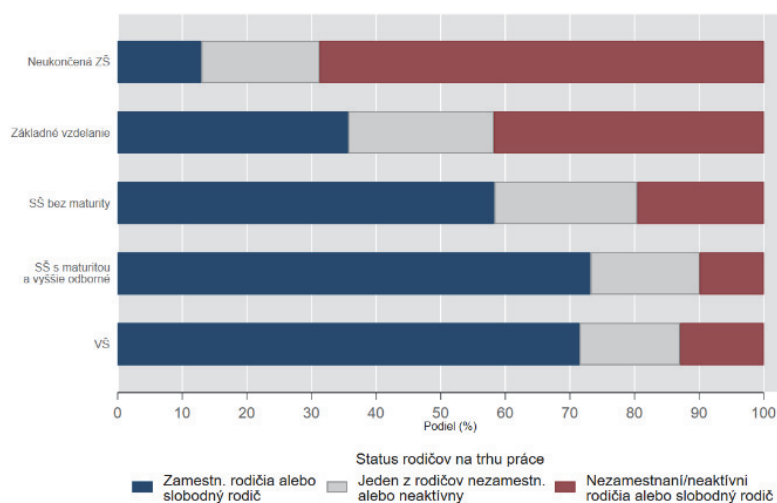
Graf 7.5: Vzťah so vzdelaním rodičov

Zdroj: VZPS

Kvôli nízkemu počtu pozorovaní boli údaje za prvý kvartál rokov 2016 - 2. kvartál 2020 priemerované. Do úvahy sa berú osoby vo veku 15 - 29 rokov, ktoré sa v posledných 4 týždňoch nezúčastnili formálneho vzdelávania. Domácnosť bez rodičov zahŕňa osoby žijúce v domácnosti starých rodičov, súrodencov iných príbuzenských alebo iných vzťahov. Osamostatnená domácnosť znamená, že predmetná osoba je na čele vlastnej domácnosti, alebo žije s manželom/manželkou/druhom/dužkou.

Graf 7.6: Vzťah so statusom rodičov na trhu práce

Zdroj: VZPS

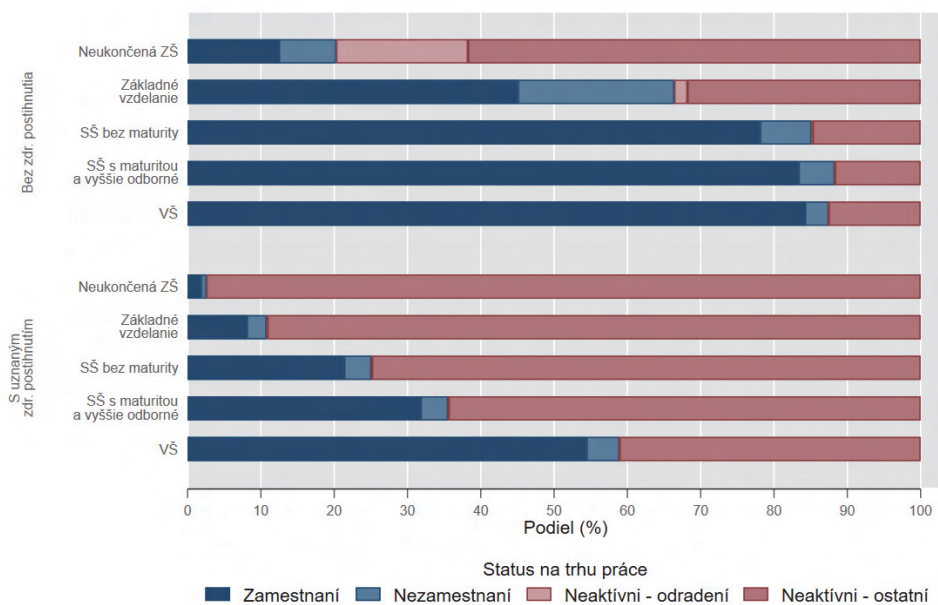
Kvôli nízkemu počtu pozorovaní boli údaje za obdobie rokov 2016 - 2. kvartál 2020 priemerované. Do úvahy sa berú osoby vo veku 15 - 29 rokov, ktoré sa v posledných 4 týždňoch nezúčastnili formálneho vzdelávania.

7.3.4 Uplatnenie na trhu práce podľa dosiahnutého vzdelania

Nízka úroveň vzdelania je spojená s horším uplatnením na trhu práce. Osoby bez ukončenej základnej školy dosahujú výrazne nižšiu úroveň zamestnanosti než osoby s ukončenou základnou školou, pričom to platí aj po zohľadnení zdravotného postihnutia (graf 7.7). Miera zamestnanosti osôb bez základného vzdelania a bez zdravotného postihnutia sa pohybuje okolo 12 %, čo je výrazne menej v porovnaní s osobami s ukončenou ZŠ (45 %). Najväčšia časť osôb bez základného vzdelania končí v neaktivite, t. j. aktívne si nehľadá prácu a/alebo nie je schopná v blízkej dobe nastúpiť do zamestnania. Veľký podiel osôb bez základného vzdelania (18 %) však tvoria tzv. odradení pracovníci a pracovníčky, ktorí síce chcú pracovať, ale prácu si nehľadajú, pretože neveria, že by ju našli. To naznačuje, že pracovné možnosti pre osoby bez základného vzdelania sú značne obmedzené.

Z dôvodu vysokého podielu osôb so zdravotným postihnutím v nižších vzdelanostných kategóriách v grafe 7.7 rozlišujeme uplatnenie osôb aj podľa zdravotného postihnutia. Osoby so zdravotným postihnutím vykazujú nižšiu mieru zamestnanosti vo všetkých vzdelanostných kategóriách. V ďalších častiach analýzy budeme pracovať iba s mierou zamestnanosti osôb bez zdravotného postihnutia.

Graf 7.7: Status na trhu práce podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania

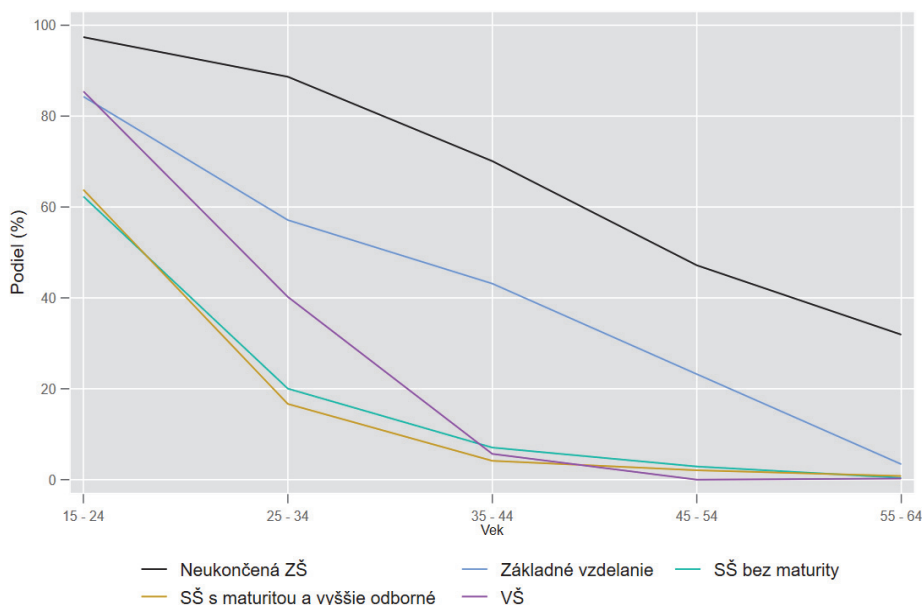

Zdroj: VZPS

Kvôli nízkemu počtu pozorovaní boli údaje za obdobie rokov 2016 - 2. kvartál 2020 priemerované. Do úvahy sa berú osoby vo veku 15 - 64 rokov, ktoré sa v posledných 4 týždňoch nezúčastnili formálneho vzdelávania. Osoba so statusom odradený chce a je schopná pracovať, ale nehľadá si prácu.

Veľká časť osôb bez základného vzdelania nemá skúsenosť s plateným zamestnaním (graf 7.8). Zatiaľ čo vo veku 35 - 44 rokov malo už takmer 60 % osôb so základným vzdelaním skúsenosť s plateným zamestnaním, u osôb bez základného vzdelania to bolo zhruba 30 %. Podiel osôb bez skúsenosti s plateným zamestnaním síce s vekom klesá, ale aj v pred dôchodkovom veku (55 - 64 rokov) takmer tretina osôb bez základného vzdelania nemala žiadnu skúsenosť s plateným zamestnaním. U osôb v rovnakej vekovej kategórii so základným vzdelaním je to výrazne menej, približne 3 %. Pre porovnanie, u osôb s vyšším ako základným vzdelaním mali v pred dôchodkovom veku skúsenosť s plateným zamestnaním prakticky všetci jednotlivci.

Graf 7.8: Podiel osôb, ktoré nikdy nemali platené zamestnanie

Zdroj: VZPS

Kvôli nízkemu počtu pozorovaní boli údaje za prvý kvartál rokov 2016 - 2. kvartál 2020 priemerované. Do úvahy sa berú osoby vo veku 15 - 64 rokov bez zdravotného postihnutia, ktoré sa v posledných 4 týždňoch nezúčastnili formálneho vzdelávania. Pod pojmom platené zamestnanie sa myslia platené zamestnania okrem brigád a jednorazových fušiek.

7.3.5 Dávky a sociálne transfery

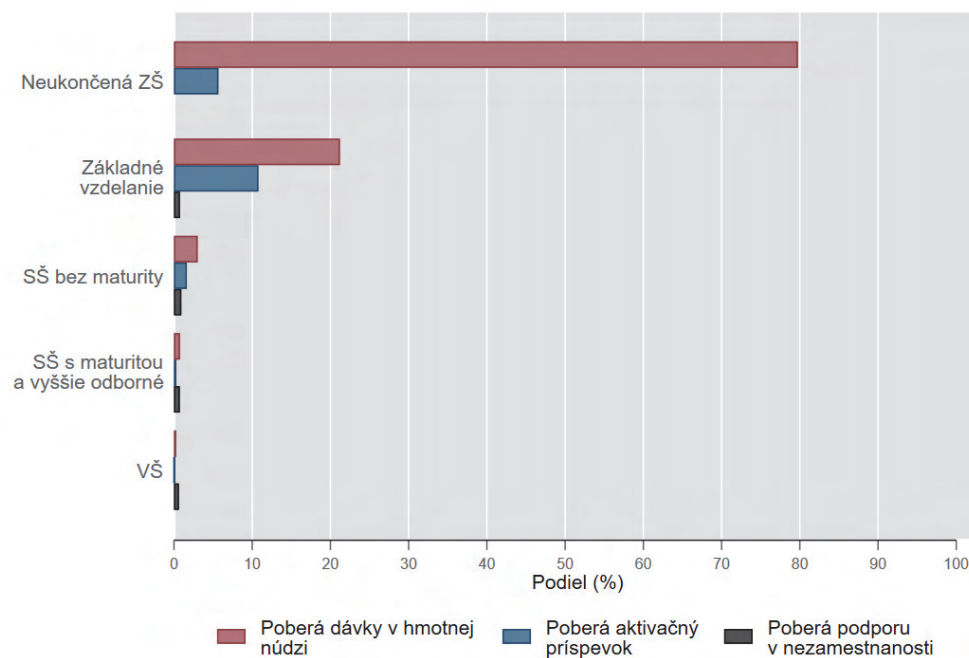
Veľká časť osôb s neukončeným základným vzdelaním je odkázaná na tzv. pomoc v hmotnej núdzi. Hmotná núdza je stav, keď príjem členov domácnosti nedosahuje sumy životného minima a členovia domácnosti si nevedia alebo nemôžu zabezpečiť alebo zvýšiť príjem. Pomoc v hmotnej núdzi tvoria dávky v hmotnej núdzi, aktivačný príspevok, ochranný príspevok, príspevok na nezaopatrené dieťa a príspevok na bývanie. V rámci pomoci v hmotnej núdzi sa tiež poskytujú aj dotácie na podporu výchovy dieťaťa, t.j. dotácie na stravu a na plnenie školských povinností dieťaťa. (MPSVR SR, Pomoc v hmotnej núdzi, 2021)

Dávka v hmotnej núdzi tvorí veľkú časť pomoci v hmotnej núdzi v decembri 2020 objem vyplatených dávok v hmotnej núdzi tvoril až takmer 39 % celkovej pomoci v hmotnej núdzi. (ÚPSVR, 2020). Dávky v hmotnej núdzi slúžia na uspokojenie základných životných potrieb definovaných zákonom ako jedno teplé jedlo denne, nevyhnutné ošatenie a prístrešie (zákon č. 417/2013 Z. z.). Až 80 % osôb s neukončeným vzdelaním a bez zdravotného postihnutia poberá nejakú formu dávok v hmotnej núdzi, čo je výrazne viac ako u osôb, ktoré dosiahli aspoň základné vzdelanie (graf 7.9). Z dôvodu veľkého počtu osôb bez základného vzdelania poberajúcich DHN budeme tieto dávky zohľadňovať pri kvantifikácii nákladov PUŠD.

Aktivačný príspevok poberalo iba zhruba 6 % osôb bez ukončeného základného vzdelania. Pri osobách s ukončeným základným vzdelaním to bolo zhruba 11 %. Aktivačný príspevok sa poskytuje na podporu udržania alebo zvýšenia vedomostí, odborných zručností alebo pracovných návykov. Je to jeden z nárokov pri poskytovaní pomoci v hmotnej núdzi. Občana v hmotnej núdzi má motivovať, aby sa aktívne spolupodieľal na riešení sociálnej situácie seba a osôb s ním spoločne posudzovaných (MPSVR SR, Aktivačný príspevok, 2020). Keďže aktivačný príspevok poberá iba malá časť osôb bez ZŠ a navyše nie je garantovaný pre každého záujemcu, ale závisí od kapacít (Hellebrandt, Bednárík, Salomonsová, & Markovič, 2020), v kvantifikácii nákladov PUŠD ho nebudeme zohľadňovať.

Podľa údajov VZPS takmer nikto z osôb bez ukončenej ZŠ nepoberá dávku v nezamestnanosti, čo je pravdepodobne spôsobené nesplnením zákonných podmienok na jej čerpanie z dôvodu neodpracovania dostatočného časového obdobia. Základnou podmienkou nároku na dávku v nezamestnanosti je, aby poistenec alebo poistenyňa v posledných štyroch rokoch (od 1. januára 2018), resp. troch rokoch (do 31. decembra 2017) pred zaradením do evidencie uchádzačov o zamestnanie bol poistený v nezamestnanosti najmenej dva roky (Sociálna poisťovňa, 2020). Z týchto dôvodov dávky v nezamestnanosti v ďalšej analýze nebudeme zohľadňovať.

Graf 7.9: Podiel osôb poberajúcich sociálne dávky

Zdroj: VZPS

Kvôli nízkemu počtu pozorovaní boli údaje za prvý kvartál rokov 2016 - 2. kvartál 2020 priemerované. Do úvahy sa berú osoby vo veku 15 - 64 rokov bez uznaného zdravotného postihnutia, ktoré sa v posledných 4 týždňoch nezúčastnili formálneho vzdelávania.

7.3.6 Zamestnaní podľa vzdelania

Z celkového počtu zamestnancov a zamestnankýň na plný pracovný úväzok v roku 2019 (1 731 789) necelých 0,38 % nedosiahlo základné vzdelanie (tabuľka 7.2). Najvyšší podiel osôb bez základného vzdelania bol v Banskobystrickom kraji (0,67 %) a najnižší v Bratislavskom kraji (0,23 %). Zo žien nedosiahlo základné vzdelanie 0,37 % a z mužov 0,40 %. Neplatí to však v každom kraji. V Bratislavskom, Trenčianskom, Nitrianskom a Žilinskom kraji vyšší podiel žien nedokončil základnú školu.⁴⁷

⁴⁷ Na základe VZPS nevieme zohľadniť regionálnu úroveň, ale na úrovni SR platí, že podiel žien bez ukončenej základnej školy je vyšší ako podiel mužov. Tento pohľad na celú populáciu sa teda líši od údajov na základe zamestnaných prezentovaných v texte.

Tabuľka 7.2: Podiel zamestnancov podľa pohlavia, vzdelania a kraja, 2019 (%)

		Neukončené základné	Základné	Stredné bez maturity	Stredné s maturitou a vyššie odborné	Vysokoškolské
Bratislavský	Muži	0,21	1,78	19,47	29,04	49,50
	Ženy	0,27	2,60	9,81	29,06	58,26
	Spolu	0,23	2,15	16,17	28,53	52,91
Trnavský	Muži	0,47	3,72	40,52	32,02	23,26
	Ženy	0,35	5,19	24,86	34,46	35,14
	Spolu	0,40	4,29	34,07	32,07	29,17
Trenčiansky	Muži	0,36	1,74	33,87	36,58	27,45
	Ženy	0,38	2,46	23,34	42,77	31,05
	Spolu	0,37	2,06	29,05	39,15	29,37
Nitriansky	Muži	0,25	2,57	40,55	31,45	25,18
	Ženy	0,27	2,99	23,25	36,77	36,72
	Spolu	0,26	2,69	32,76	33,28	31,01
Žilinský	Muži	0,37	1,24	29,70	35,82	32,87
	Ženy	0,75	2,09	21,25	37,2	38,64
	Spolu	0,59	1,67	25,80	35,93	36,01
Banskobystrický	Muži	0,74	2,33	29,69	35,75	31,50
	Ženy	0,62	2,25	15,54	40,98	40,61
	Spolu	0,67	2,22	22,44	37,67	37,00
Prešovský	Muži	0,34	1,78	31,51	31,80	34,58
	Ženy	0,29	1,81	21,35	35,46	41,10
	Spolu	0,31	1,77	26,48	33,34	38,10
Košický	Muži	0,72	1,56	27,74	35,34	34,64
	Ženy	0,09	1,28	16,10	38,84	43,69
	Spolu	0,47	1,43	23,30	36,18	38,62
SR	Muži	0,40	1,91	27,19	30,83	39,67
	Ženy	0,37	2,56	17,19	34,07	45,81
	Spolu	0,38	2,18	23,08	31,92	42,44

Zdroj: TREXIMA (2020)

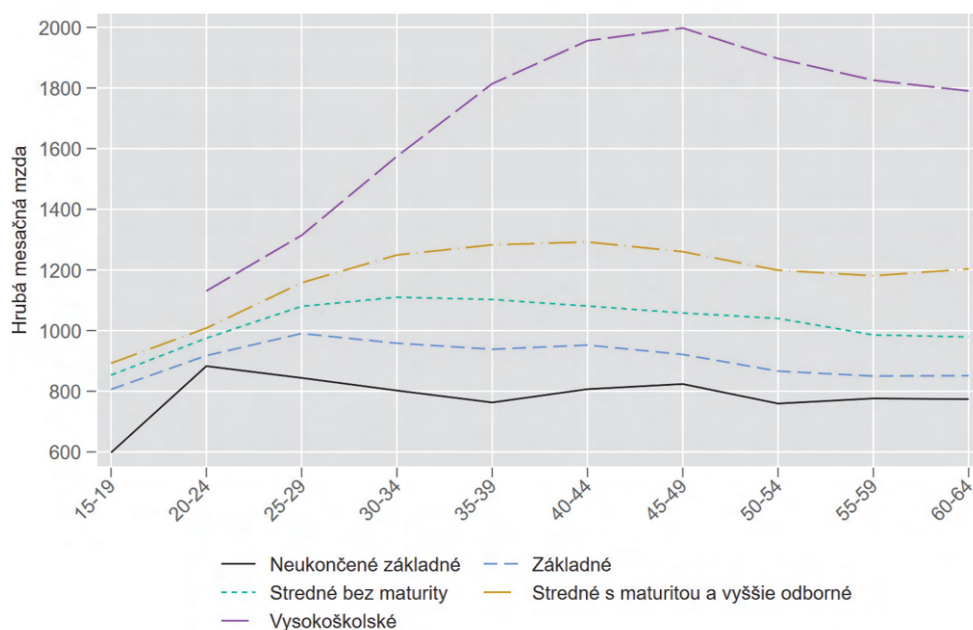
Pozorovania vážené počtom odpracovaných mesiacov. Zahrnuté osoby zamestnané na plný pracovný úväzok. Osoby bez ukončeného základného vzdelania zahŕňajú iba pomocných a nekvalifikovaných pracovníkov (ISCO kód 9).

7.3.7 Mzdy

Osoby s neukončeným základným vzdelaním dosahujú počas života nižšie mzdy oproti osobám s ukončeným základným, stredným a vysokoškolským vzdelaním (graf 7.10). V roku 2019 osoby bez ukončeného základného vzdelania zarábali okolo 800 eur brutto mesačne, pričom vekový zárobkový profil sa medzi 20. a 64. rokom života príliš nemenil (medzi 15. a 20. rokom stúpol z približne 500 eur na takmer 900 eur).

Pri interpretácii tohto grafu treba zohľadniť, že v ideálnom prípade by sme sledovali jednu 15-ročnú kohortu v čase do 64. veku života (longitudálne dáta). Údaje v takejto štruktúre žiaľ nie sú dostupné, preto pri kvantifikáciách nákladov predpokladáme, že vekový zárobkový profil na longitudálnych dátach by vyzeral približne rovnako ako nižšie zobrazený prierez populáciou.

Graf 7.10: Hrubá mzda podľa veku a vzdelania, 2019

Zdroj: TREXIMA (2020)

Pozorovania vážené počtom odpracovaných mesiacov. Zahrnuté osoby zamestnané na plný pracovný úväzok. Osoby bez ukončeného základného vzdelania zahŕňajú iba pomocných a nekvalifikovaných pracovníkov (ISCO kód 9).

Priemerná hrubá mzda v roku 2019 stúpala s vyšším dosiahnutým vzdelaním takmer v každom kraji (tabuľka 7.3), pričom najvyššia bola v Bratislavskom kraji pri skoro každej úrovni dosiahnutého vzdelania. Na druhej strane najnižšie priemerné mzdy boli pri takmer každej úrovni vzdelania v roku 2019 v Prešovskom kraji.

Absolútne aj relatívne rozdiely v priemerných mzdách medzi Bratislavským a Prešovským krajom s vyšším dosiahnutým vzdelaním stúpali. Priemerná mzda osôb s neukončeným základným vzdelaním bola v Bratislavskom kraji o takmer 200 eur vyššia ako v Prešovskom kraji, relatívne zarábali osoby bez ukončeného základného vzdelania v Bratislavskom kraji o takmer 30 % viac ako osoby s porovnateľným vzdelaním v Prešovskom kraji.

Muži dosahovali v roku 2019 v takmer každom kraji a pri takmer každom dosiahnutom vzdelaní vyššie priemerné mzdy ako ženy. Výnimkou boli ženy bez ukončeného vzdelania v Košickom kraji, ktoré mali o 30 eur vyššiu mzdu ako muži.

Absolútne a relatívne rozdiely v priemernej mzde medzi mužmi a ženami vo všeobecnosti stúpali s dosiahnutým vzdelaním. Muži bez ukončeného základného vzdelania zarábali v priemere o 92 eur viac ako ženy. Ženy tak zarábali 89 % zo mzdy mužov bez ukončeného základného vzdelania. Najvyšší priemerný rozdiel v hrubej mzde medzi mužmi a ženami bol v Bratislavskom kraji (404 eur) a najnižší v Prešovskom kraji (162 eur).

Priemerná mzda žien s vyšším dosiahnutým vzdelaním často nedosiahla úroveň priemernej mzdy mužov s nižším dosiahnutým vzdelaním. S výnimkou Košického kraja zarábali ženy s ukončeným základným vzdelaním v priemere menej ako muži bez ukončeného základného vzdelania. V Trenčianskom kraji bola situácia tak extrémna, že ženy so stredným vzdelaním s maturitou zarábali v priemere *menej* ako muži bez ukončeného základného vzdelania. Takúto „medzistupňovú“ mieru mzdovej nerovnosti medzi mužmi a ženami môžeme pozorovať aj pri vyšších úrovniach vzdelania.

Tabuľka 7.3: Priemerná mesačná hrubá mzda podľa pohlavia, vzdelania a kraja, 2019

		Neukončené základné	Základné	Stredné bez maturity	Stredné s maturitou a vyššie odborné	Vysoko- školské
Bratislavský	Muži	933,6	1 190,2	1 421,6	1 720,2	2 659,0
	Ženy	815,2	900,1	1 043,8	1 284,4	1 862,4
	Spolu	877,9	1 039,5	1 298,7	1 509,7	2 246,9
Trnavský	Muži	932,1	1 107,2	1 170,8	1 382,8	2 039,8
	Ženy	766,0	846,1	895,3	1 077,4	1 448,5
	Spolu	873,6	973,1	1 073,1	1 232,7	1 691,4
Trenčiansky	Muži	1 086,1	1 051,5	1 182,2	1 337,2	1 930,5
	Ženy	802,0	810,6	875,4	1 018,9	1 385,3
	Spolu	974,9	932,3	1 059,6	1 179,2	1 631,0
Nitriansky	Muži	850,8	940,8	1 065,6	1 275,0	1 927,9
	Ženy	703,4	783,2	847,8	1 018,3	1 383,1
	Spolu	783,1	866,9	990,3	1 144,3	1 611,3
Žilinský	Muži	927,6	995,5	1 154,1	1 345,6	1 879,9
	Ženy	771,3	770,2	837,2	1 013,9	1 376,4
	Spolu	835,8	874,7	1 033,6	1 179,7	1 594,6
Banskobystrický	Muži	729,6	879,8	1 018,0	1 187,4	1 791,1
	Ženy	706,1	754,2	813,2	1 011,8	1 403,5
	Spolu	721,9	818,3	941,5	1 095,6	1 556,4
Prešovský	Muži	738,5	782,8	944,7	1 094,6	1 559,5
	Ženy	631,5	688,6	746,5	947,1	1 298,7
	Spolu	678,9	741,3	868,4	1 018,2	1 406,5
Košícký	Muži	640,0	814,2	1 066,2	1 264,8	1 853,7
	Ženy	670,2	746,3	783,6	1 011,7	1 413,4
	Spolu	645,4	787,0	970,9	1 144,1	1 614,6
SR	Muži	835,7	992,8	1 143,5	1 369,5	2 107,0
	Ženy	743,3	807,1	859,9	1 068,3	1 516,5
	Spolu	797,1	902,2	1 040,9	1 219,6	1 778,5

Zdroj: TREXIMA (2020)

Pozorovania vážené počtom odpracovaných mesiacov. Zahnuté osoby zamestnané na plný pracovný úväzok. Osoby bez ukončeného základného vzdelania zahŕňajú iba pomocných a nekvalifikovaných pracovníkov (ISCO kód 9)

7.3.8 Dane

Náklady nízkej úrovne vzdelania nepredstavujú iba náklady v podobe nižšej mzdy pre jednotlivcov, ale aj sociálne náklady v podobe nižších daní a odvodov. Osoby s neukončeným základným vzdelaním odvedli v roku 2019 v priemere mesačne 92 eur daň a 75 eur odvody (tabuľka 7.4). Celkové príjmy z daní, sociálneho a zdravotného poistenia týchto osôb boli 447 eur. Celkové dane a odvody osôb s ukončeným základným vzdelaním boli 512 eur, s ukončeným stredoškolským vzdelaním bez maturity 605 eur, s ukončeným stredoškolským s maturitou a vyšším odborným 727 eur a s ukončeným vysokoškolským vzdelaním 1 102 eur. Okrem daní z príjmu by bolo vhodné zohľadniť aj iné typy daní, napr. daň z nehnuteľností. Ich výška však nie je dostupná.

Tabuľka 7.4: **Mesačné dane a odvody podľa vzdelania, 2019**

	Hrubá mzda	Daň z príjmu	Odvody zamestnancov	Odvody zamestnávateľov	Dane a odvody spolu
Neukončené základné	797,1	91,7	75,1	280,6	447,4
Základné	902,2	106,7	87,3	317,6	511,6
Stredné bez maturity	1 040,9	131,1	107,3	366,4	604,7
Stredné s maturitou a vyššie odborné	1 219,6	164,0	134,2	429,3	727,4
Vysokoškolské	1 778,5	261,8	214,2	626,0	1 102,0

Zdroj: TREXIMA (2020)

Pozorovania vážené počtom odpracovaných mesiacov. Zahrnuté osoby zamestnané na plný pracovný úväzok. Osoby bez ukončeného základného vzdelania zahŕňajú iba pomocných a nekvalifikovaných pracovníkov (ISCO kód 9). Daň z príjmu je vypočítaná ako 55 % rozdielu medzi hrubou a čistou mzdou, odvody zamestnanca ako 45 % rozdielu medzi hrubou a čistou mzdou a odvody zamestnávateľa ako rozdiel medzi 1,352-násobkom hrubej mzdy a hrubou mzdou.

7.4 Analýza

7.4.1 Individuálne náklady

Pre zohľadnenie ekonomickej pridanej hodnoty ukončeného základného vzdelania je nutné zohľadniť vekové zárobné profily, diskontnú sadzbu a rast miezd, resp. rast produktivity. Vekové zárobné profily používame z grafu 7.10 rozdelené podľa pohlavia. Predpokladáme, že vekový zárobný profil v longitudálnych dátach by sa zásadným spôsobom nelíšil od tohto prierezu populáciou. Po vzore (MF SR, 2017) používame diskontnú sadzbu 5,0 %⁴⁸ a rast miezd 2,6 %, čo je geometrický priemer rastu slovenského HDP medzi rokmi 2010 až 2019.

Celoživotný diskontovaný mzdový rozdiel osôb s ukončeným základným vzdelaním oproti osobám bez základného vzdelania je takmer 17 % (tabuľka 7.5). Percentuálny rozdiel v mzde osôb so stredným vzdelaním bez maturity je 3 %, rozdiel v mzde osôb so stredným vzdelaním s maturitou alebo vyšším odborným vzdelaním oproti osobám so stredným vzdelaním bez maturity je 10 % a rozdiel v priemernej mzde osôb s vysokoškolským vzdelaním oproti osobám so stredným alebo vyšším odborným vzdelaním je 9 %.

Hodnota IRR, teda sadzba, pri ktorej sa diskontované náklady rovnajú diskontovaným príjmom, je 27 % v prípade stredného vzdelania bez maturity, 20 % v prípade stredného vzdelania s maturitou alebo vyšším odborným vzdelaním a 9 % v prípade vysokoškolského vzdelania. Ako príjmy sú zvolené diskontované mzdy v danom stupni vzdelania a náklady predstavuje hodnota obetovanej príležitosti, teda mzda o stupeň nižšieho vzdelania počas rokov štúdia (napr. v prípade piatich rokov štúdia na vysokej škole sa za náklady považujú mzdy osôb so stredným vzdelaním s maturitou alebo vyšším odborným vzdelaním). Hodnotu IRR možno tiež interpretovať ako ročnú návratovosť investície do vzdelania. IRR klesá s dosiahnutým vzdelaním, pretože s každým rokom vzdelávania sa zvyšujú investície, resp. sa zvyšuje hodnota obetovanej príležitosti, pričom tá rastie rýchlejšie ako hodnota budúcich príjmov. Klesajúca hodnota IRR s vyšším vzdelaním je v súlade s medzinárodnými štúdiami, napr. (OECD, Education at a Glance 2020: OECD Indicators, 2020). V prípade základného vzdelania nie je možné vypočítať IRR, pretože investície sú nulové, resp. hodnota obetovanej príležitosti je nulová. Či žiak alebo žiačka úspešne ukončí alebo neukončí základnú školu, musí v nej povinne stráviť desať rokov. Dalo by sa azda polemizovať, že žiaci a žiačky základnej školy vo veku 15 a viac rokov, ktorí neukončia základnú školu, ju neukončia práve kvôli nedostatočnej dochádzke v dôsledku pracovného pomeru, avšak autorom nie je známa štúdia, ktorá by takéto správanie dokázala či vyčísliła.

48 Táto sadzba je porovnateľná s odporúčaním Európskej komisie (5,5 %) (EK, 2006) a konzervatívna oproti sadzbe OECD (2 %) (OECD, Education at a Glance 2020: OECD Indicators, 2020).

Tabuľka 7.5: Diskontované celoživotné mzdy podľa vzdelania, 2019

	Diskontovaná celoživotná mzda	Rozdiel (%)	IRR (%)
Neukončené základné	277 397,7		
Základné	322 765,5	16,4	
Stredné bez maturity	332 903,0	3,1	26,8
Stredné s maturitou a vyššie odborné	366 867,0	10,2	20,3
Vysokoškolské	442 899,5	20,7	9,2

Zdroj: TREXIMA (2020)

Box 1: Metodológia výpočtu k tab. 7.5, 7.6 a 7.7

Mzdy boli vypočítané na základe roku 2019 a rozdelené do 10 vekových kategórii (vek 15-64). Tieto mzdové profily boli vážené počtom odpracovaných mesiacov a boli do nich zahrnuté iba osoby zamestnané na plný pracovný úväzok. Osoby bez ukončeného základného vzdelania zahŕňajú iba pomocných a nekvalifikovaných pracovníkov (ISCO kód 9). Predpokladá sa mzdový rast 4 % ročne a diskontná sadzba 8 % ročne. Rozdiel zobrazuje percentuálny nárast mzdy s každým dosiahnutým stupňom vzdelania. IRR je sadzba, pri ktorej sa diskontované náklady rovnajú diskontovaným príjmom. Príjmy sú v tomto prípade dosiahnuté diskontované mzdy v danom stupni vzdelania a náklady predstavuje hodnota obetovanej príležitosti, teda mzda o stupeň nižšieho vzdelania počas rokov štúdia.

Rozdiely v mzdách sa výrazne líšia medzi mužmi a ženami (tabuľka 7.5.7.6 a tabuľka 7.7). Diskontované celoživotné mzdy mužov so základným vzdelaním sú o viac ako 20 % vyššie ako diskontované celoživotné mzdy mužov bez základného vzdelania. V prípade žien je tento rozdiel polovičný (10 %). Muži so stredoškolským vzdelaním bez maturity zarobia v priemere o 4 % viac ako muži so základným vzdelaním, avšak pri ženách je tento rozdiel negatívny (- 5 %). Stredné vzdelanie s maturitou alebo vyššie odborné vzdelanie má porovnateľnú relatívnu pridanú hodnotu pre mužov (13,2 %) a ženy (14,8 %). Muži s vysokoškolským vzdelaním môžu počas svojho života očakávať mzdu o viac ako štvrtinu (28,1 %) vyššiu oproti mužom so stredným vzdelaním s maturitou alebo vyšším odborným vzdelaním, pričom pri ženách je tento rozdiel iba necelých 20 %. IRR klesá s vyšším dosiahnutým vzdelaním podobne ako pri číslach za mužov a ženy spolu.

Tabuľka 7.6: Diskontované celoživotné mzdy mužov podľa vzdelania, 2019

	Diskontovaná celoživotná mzda	Rozdiel (%)	IRR (%)
Neukončené základné	287 071,0		
Základné	345 512,8	20,4	
Stredné bez maturity	360 297,3	4,3	27,3
Stredné s maturitou a vyššie odborné	407 686,9	13,2	21,1
Vysokoškolské	522 175,6	28,1	9,9

Zdroj: TREXIMA (2020)

Tabuľka 7.7: Diskontované celoživotné mzdy žien podľa vzdelania, 2019

	Diskontovaná celoživotná mzda	Rozdiel (%)	IRR (%)
Neukončené základné	265 458,8		
Základné	292 145,0	10,1	
Stredné bez maturity	276 649,7	-5,3	25,3
Stredné s maturitou a vyššie odborné	317 469,1	14,8	19,2
Vysokoškolské	380 683,8	19,9	8,8

Zdroj: TREXIMA (2020)

Údaje vyššie pokrývajú niekoľko podstatných detailov. V prvom rade treba zohľadniť to, že miera zamestnanosti je odlišná pre jednotlivé stupne vzdelania. Miera zamestnanosti osôb s neukončeným vzdelaním je 12 %, osôb s ukončeným vzdelaním 45 %, so stredným vzdelaním bez maturity 78 %, so stredným vzdelaním s maturitou 83 % a s vysokoškolským vzdelaním 84 % (časť Zamestnaní podľa vzdelania). Tým pádom osoba bez základného vzdelania nemôže v 15-tich rokoch očakávať diskontovanú mzdu viac ako 270 000 eur prezentovanú v tabuľ-

ke 5, ale mzdu oveľa nižšiu, v ktorej bude zohľadnené, že osoba bez ukončenej základnej školy nebude pracovať počas celého života.

Tabuľka

7.8: Diskontované celoživotné mzdy podľa vzdelania po zohľadnení miery zamestnanosti, 2019

	Diskontovaná celoživotná mzda	Rozdiel (%)	IRR (%)
Neukončené základné	34 551,3		
Základné	143 736,9	316,0	
Stredné bez maturity	263 653,5	83,4	55,1
Stredné s maturitou a vyššie odborné	306 101,4	16,1	37,2
Vysokoškolské	377 140,6	23,2	11,9

Zdroj: TREXIMA (2020), VZPS

Box 2: Metodológia výpočtu k tab. 7.8 a 7.9

Mzdy boli vypočítané na základe roku 2019 a rozdelené do 10 vekových kategórií (vek 15-64). Tieto mzdové profily boli vážené počtom odpracovaných mesiacov a boli do nich zahrnuté iba osoby zamestnané na plný pracovný úväzok. Osoby bez ukončeného základného vzdelania zahŕňajú iba pomocných a nekvalifikovaných pracovníkov (ISCO kód 9). Predpokladá sa mzdový rast 4 % ročne a diskontná sadzba 8 % ročne. Každá mzda je prenasobená mierou zamestnanosti v danej vekovej kategórii na základe údajov VZPS. V prípade osôb bez ukončeného vzdelania miera zamestnanosti nebola rozdelená podľa veku z dôvodu obmedzeného počtu pozorovaní. Rozdiel zobrazuje percentuálny nárast mzdy s každým dosiahnutým stupňom vzdelania. IRR je sadzba, pri ktorej sa diskontované náklady rovnajú diskontovaným príjmom. Príjmy sú v tomto prípade dosiahnuté diskontované mzdy v danom stupni vzdelania a náklady predstavuje hodnota obetovanej príležitosti, teda mzda o stupeň nižšieho vzdelania počas rokov štúdia.

Vzhľadom na extrémne nízku mieru zamestnanosti osôb bez ukončeného základného vzdelania, ich priemerná diskontovaná celoživotná mzda po zohľadnení

miery zamestnanosti klesne z viac ako 270 000 eur (tabuľka 7.5) na 34 551 eur (tabuľka 7.8). Rozdiel v mzde osôb s ukončenou základnou školou oproti osobám bez ukončenej základnej školy tak stúpne na 316 %. V tomto momente by sme radi pripomenuli, že tento rozdiel treba brať s rezervou a *nie je* to kauzálny efekt dosiahnutého vzdelania a miery zamestnanosti, ale aj efekt nepozorovaných charakteristík osôb, ktoré ukončili základnú školu (časť Prehľad literatúry). Osoby s ukončeným stredoškolským vzdelaním bez maturity po zohľadnení miery zamestnanosti dosahujú výrazne vyššie (o 83 %) priemerné celoživotné diskontované mzdy oproti osobám s ukončenou základnou školou. Relatívne nízky rozdiel (3,1 %) viditeľný v tabuľke 5 sa teda výrazne zmenil. Rozdiely pri ostatných úrovniach vzdelania tiež zmenili, ale nie až tak markantne. IRR podľa očakávania klesá s rokmi vzdelávania. Z dôvodu obmedzeného počtu pozorovaní vo VZPS nepokladáme za vhodné rozlišovať mieru zamestnanosti osôb bez základného vzdelania podľa pohlavia a preto neprezentujeme analýzu diskontovaných celoživotných miezd po zohľadnení miery zamestnanosti pre mužov a ženy.

Tabuľka 7.9: **Diskontované celoživotné mzdy podľa vzdelania po zohľadnení miery zamestnanosti, 2019**

	Diskontovaná celoživotná mzda	Rozdiel (%)	IRR (%)
Neukončené základné	34 551,3		
Základné	143 736,9	316,0	
Stredné bez maturity	263 653,5	83,4	55,1
Stredné s maturitou a vyššie odborné	306 101,4	16,1	37,2
Vysokoškolské	377 140,6	23,2	11,9

Zdroj: TREXIMA (2020), VZPS

Pre jednu kohortu osôb s PUŠD (1 118 žiakov a žiačok; časť Počet osôb s PUŠD) tvoria individuálne náklady na neukončené základné vzdelanie 85 miliónov eur (122 069 577 eur). Počíta sa s ušlou diskontovanou celoživotnou mzdou 109 185,7 eur⁴⁹.

49 143 736,9 eur - 34 551,3 eur

7.4.2 Sociálne náklady

V prípade sociálnych nákladov vieme zohľadniť ušlé dane a odvody (časť Dane) a niektoré zvýšené dávky a sociálne transfery (časť Dávky a sociálne transfery). Rozdiely v daniach a odvodoch v tabuľke 9 nižšie kopírujú rozdiely v mzdách zobrazených v tabuľke 8. Najvyšší rozdiel v celoživotných diskontovaných daniach a odvodoch je medzi osobami s ukončenou základnou školou a osobami bez ukončenej základnej školy (307 %). Ušlé diskontované celoživotné dane a odvody predstavujú 43 899⁵⁰ eur per capita. V prípade, že predpokladáme, že jedna kohorta osôb s predčasne ukončenou školskou dochádzkou má 1 118 osôb, tak ušlé dane a odvody predstavujú takmer 50 miliónov eur (49 078 645 eur) s každou kohortou PUŠD.

V prípade dávok a sociálnych transferov sme zohľadnili dávky v hmotnej núdzi (DHN). Rozdiely v celoživotných diskontovaných prijatých dávkach medzi osobami s neukončeným základným vzdelaním a so základným vzdelaním sú výrazné (tabuľka 7.9). V priemere osoba bez základného vzdelania za celý život v diskontovaných dávkach prijme o 6 500 eur viac ako osoba so základným vzdelaním. Pri kohorte 1 118 osôb s PUŠD je to po prerátaní takmer 7,3 milióna eur. Vo výpočtoch rátame, že reálna hodnota DHN sa v čase nebude meniť, resp. v nominálnom vyjadrení budú dávky rásť na úrovni inflácie (2 %). Revízia výdavkov na ohrozené skupiny (Hellebrandt, Bednárík, Salomonsová, & Markovič, 2020) však navrhuje výšku pomoci v hmotnej núdzi v budúcnosti zvyšovať.

Po zrátaní diskontovaných celoživotných odvedených daní a odvodov a prijatých dávok, je čistá súčasná hodnota rozdielu medzi osobami s ukončenou základnou školou a osobami bez ukončenej základnej školy 73 807,2⁵¹ eur na osobu, čo pri kohorte 1 118 osôb s PUŠD predstavuje 82,5 milióna eur. Táto suma pripadá iba na 1-ročnú kohortu osôb s PUŠD. Keďže však výpočty zohľadňujú skôr koreláciu než kauzálny efekt vzdelania na príjmy, prezentované odhady tvoria skôr orientačný odhad skutočných nákladov. Na druhej strane 1 118 osôb, s ktorými počítame, je pravdepodobne dolná hranica počtu osôb bez ukončeného základného vzdelania (časť Počet osôb s PUŠD). Avšak aj napriek obmedzeniam analýzy môžeme konštatovať, že náklady predčasného ukončovania školskej dochádzky sú vysoké a v prípade zachovania aktuálneho stavu (nepoklesu osôb s PUŠD) verejné financie prichádzajú o veľkú časť potenciálnych zdrojov.

50 58 185,8 eur - 14 287,2 eur

51 75 225,2 – 1 418

Tabuľka 7.10: **Diskontované celoživotné dane, odvody a dávky v hmotnej núdzi podľa vzdelania po zohľadnení miery zamestnanosti, 2019**

	Disk. celoživotné dane a odvody	Rozdiel (%)	Disk. DHN	Rozdiel (%)	Disk. dane a odvody - DHN	Rozdiel (%)
Neukončené základné	19 333,6		17 915,6		1 418,0	
Základné	80 984,6	318,9	5 759,4	-67,9	75 225,2	5205,1
Stredné bez maturity	152 686,7	88,5	720,7	-87,5	151 966,0	102,0
Stredné s maturitou a vyššie odborné	182 098,0	19,3	175,9	-75,6	181 922,2	19,7
Vysokoškolské	233 277,5	28,1	62,1	-64,7	233 215,5	28,2

Zdroj: TREXIMA (2020), VZPS (2020), ÚPSVR (2020)

Mzdy boli vypočítané na základe roku 2019 a rozdelené do 10 vekových kategórií (vek 15-64). Tieto mzdové profily boli vážené počtom odpracovaných mesiacov a boli do nich zahrnuté iba osoby zamestnané na plný pracovný úväzok. Osoby bez ukončeného základného vzdelania zahŕňajú iba pomocných a nekvalifikovaných pracovníkov (ISCO kód 9). Predpokladá sa mzdový rast 2,6 % ročne a diskontná sadzba 5,0 % ročne. Každá mzda je pre násobená mierou zamestnanosti v danej vekovej kategórii na základe údajov VZPS. V prípade osôb bez ukončeného vzdelania miera zamestnanosti nebola rozdelená podľa veku z dôvodu obmedzeného počtu pozorovaní. Daň z príjmu je vypočítaná ako 55 % rozdielu medzi hrubou a čistou mzdou, odvody zamestnanca ako 45 % rozdielu medzi hrubou a čistou mzdou a odvody zamestnávateľa ako rozdiel medzi 1,352-násobkom hrubej mzdy a hrubou mzdou. Zobrazené sú iba celkové dane a odvody.

Priemerná výška dávky v hmotnej núdzi bola vypočítaná na základe údajov ÚPSVR z decembra 2019 ako suma vyplatených dávok / (počet posudzovaných osôb v domácnosti – počet posudzovaných detí). Priemerná výška dávky bola následne pre násobená podielom osôb poberajúcich DHN v danej vzdelanostnej a vekovej kategórii. Predpokladá sa rast DHN iba na úrovni inflácie (2 % ročne) a diskontná sadzba 5,0 %. Taktiež sa predpokladá, že osoba môže byť žiadateľom o pomoc v hmotnej núdzi až po dovŕšení 25 rokov a pred týmto vekom na osobu DHN čerpajú rodičia. Rozdiel zobrazujú percentuálny nárast / pokles hodnoty s každým vyšším dosiahnutým stupňom vzdelania.

7.5 Zhrnutie

Predčasné ukončovanie školskej dochádzky je na Slovensku dlhodobý problém. Každý rok v priemere 1 118 osôb neukončí základnú školu a ani si ju neskôr v živote nedokončí alternatívnymi možnosťami. To má dlhodobé následky. V tejto kapitole sme sa zamerali na individuálne náklady v podobe ušlej mzdy a sociálne náklady v podobe ušlých daní a odvodov a zvýšených výdavkoch na dávky v hmotnej núdzi. Celoživotné ušlé mzdy tvoria pre každú kohortu osôb s PUŠD vyše 120 miliónov eur. Sociálne náklady zohľadňujúce ušlé dane a odvody a vyplatenú sociálnu pomoc v podobe DHN tvoria spolu viac ako 83 miliónov eur.

Okrem celospoločenských ekonomických nákladov však netreba opomenúť in-

dividuálne následky PUŠD. Osoby s neukončeným základným vzdelaním vykazujú výrazne nižšiu zamestnanosť, nižšie celoživotné príjmy zo zamestnania a v neposlednom rade sú častejšie odradení a vylúčení z trhu práce. Všetky tieto faktory zväčšujú potrebu intervencií, ktoré by zabráňovali predčasnému vypadávaniu zo vzdelávania a umožňovali tak zraniteľným skupinám realizovať ich potenciál. Ako zraniteľné skupiny sa javia predovšetkým osoby so zdravotným znevýhodnením, z domácností bez rodičov alebo s osamelým rodičom, z viacpočetných rodín a taktiež žiaci a žiačky rodičov s nízkym socioekonomickým zázemím či nízkou úrovňou dosiahnutého vzdelania.

Pre úspešné minimalizovanie PUŠD je nutné zabezpečiť, aby deti nezaostávali už v ranom veku (European Commission, Reducing early school leaving: Key messages and policy support, 2013). To je na Slovensku problém, pretože predprimárne vzdelávanie je často nedostupné a vo väčšej miere je nedostupné pre deti zo znevýhodnených prostredí (Varsik, 2019).

Ďalším opatrením sú „prieupustné“ vzdelávacie cesty (European Commission, Reducing early school leaving: Key messages and policy support, 2013). Slovenská legislatíva umožňuje pokračovať vo vzdelávaní na základnej škole po 16. veku len výnimočne na základe rozhodnutia riaditeľa alebo riaditeľky. De iure teda slovenský systém neumožňuje ukončiť žiakom po 17. veku riadne základnú školu ani keby boli vysoko motivovaní.

Štát by sa mal zamerať viac na preventívne ako kompenzačné opatrenia. Tie zahŕňajú predovšetkým poradenský systém na základných školách. Okrem kariérového poradenstva by mal zahŕňať aj mentoringové (zamerané na motiváciu žiakov) a tútoringové (zamerané na doučovanie) stretnutia (Hellebrandt, Bednárík, Salomonsová, & Markovič, 2020). Tie by boli prospešné aj pre žiakov a žiačky, ktoré zmenili školu a sú tak vo vyššom riziku PUŠD (Kaye, D'Angelo, Ryan, & Lőrinc, 2017).

Poradenstvo by okrem podpory vo voľbe strednej školy malo zahŕňať aj prípravu na prechod zo systému vyučovania v základnej škole na systém vyučovania v strednej škole. Na to je nevyhnutná užšia spolupráca medzi týmito typmi škôl, ktorá v súčasnosti nie je systematicky podporovaná. Zamestnanci a zamestnankyne v navrhovanom poradenskom, mentoringovom a tútoringovom systéme musia mať od štátu zabezpečené financovanie svojich aktivít na školách ako aj dostatočné možnosti na ďalšie vzdelávanie.

Dôležitým predpokladom preventívnych opatrení je skorá identifikácia žiakov a žiačok, ktorí sú v riziku, že predčasne ukončia školskú dochádzku. Žiakov a žiačky s týmto rizikom vedľa zväčša identifikovať učitelia a učiteľky, ktoré sú s nimi v kontakte v škole, ale štát by im mohol pomôcť, pokiaľ by vytvoril centralizovaný systém skorého varovania na základe centrálne zbieraných údajov o prospechu, dochádzke a ďalších faktorov (OECD, OECD Skills Strategy Slovak Republic: Assessment and Recommendations, 2020).

Tieto odporúčania sú o to viac urgentné v súčasnej COVID-19 kríze, v ktorej sú žiaci a žiačky na druhých stupňoch základných škôl už mesiace doma. Na

nedostatočnú pripravenosť vzdelávacieho systému zvládnuť dištančnú výučbu upozorňujú experti a expertky vzdelávacích politík už dlho. Navyše sú to práve sociálne a zdravotne znevýhodnení žiaci a žiačky, ktorí mali počas týchto mesiacov najviac obmedzený prístup ku vzdelávaniu (Ostertágová & Čokyna, 2020). A zároveň sú to práve títo žiaci a žiačky, ktorí sú v ohrození predčasne ukončovanej školskej dochádzky (Hellebrandt, Bednárík, Salomonsová, & Markovič, 2020).

Odporúčanie, ktoré by zahŕňalo väčšiu reformu, je vytvoriť v školách také prostredie, ktoré motivuje návrat žiakov a žiačok do školského systému, resp. ich demotivuje k predčasnému odchodu. Takéto prostredie zahŕňa kurikulum, ktoré študentov a študentky baví (European Commission, Reducing early school leaving: Key messages and policy support, 2013) (Van Caudenberg, Van Praag, Nouwen, Clycq, & Timmerman, 2017) a školy, ktoré sú v kontakte s okolitou komunitou, vrátane rodičov (European Commission, A whole school approach to tackling early school leaving: Policy messages, 2015) (Pétiová, 2013).

Na mieste je otázka, či by verejné inštitúcie nemali zabezpečiť pre každého adekvátnu úroveň vzdelania, ktorá by poskytovala primerané šance na dosiahnutie určitej životnej úrovne v dospelosti. Hodnotovo síce systém povinnej školskej dochádzky zrejme má za cieľ, aby každý dosiahol adekvátnu úroveň vzdelania, avšak súčasné nastavenie systému takúto úroveň pre podstatnú časť detí, najmä zo sociálne a zdravotne znevýhodneného prostredia, nezabezpečuje. Ďalší výskum v tejto oblasti by sa preto mal sústrediť aj na zmenu paradigmy z 10-ročnej povinnej školskej dochádzky na povinné ukončené (základné) vzdelanie. Je otázne, či je pre dnešnú spoločnosť akceptovateľné, aby viac ako 1 000 žiakov a žiačok ročne nedosiahlo ani túto elementárnu úroveň vzdelania. Výskum by sa mal sústrediť na to, aké dopady na deti a školy by mala takáto zmena.

Analýza popísala viaceré limity dostupných dát pri vyvodzovaní záverov o nákladoch PUŠD. Kvalitnejšie prepočty si vyžadujú lepšiu zber údajov o osobách s PUŠD. Možným riešením je využitie existujúcich administratívnych databáz. Napr. v súčasnosti sa už prepájajú údaje o uplatnení absolventov stredných a vysokých škôl, pričom podobný prístup by sa dal aplikovať aj pri osobách s PUŠD.

8. ANALÝZA ŠTRUKTÚRY SPOTREBNÝCH VÝDAVKOV DOMÁCNOSTÍ V REGIÓNOCH SR (2001 – 2019)

Spotreba je proces pri ktorom dochádza k uspokojovaniu potrieb (Rozborilová, 2002, s. 21). Spotreba tvorí najväčšiu časť hrubého domáceho produktu (HDP) vytvoreného v krajine. „Zahŕňa konečnú spotrebu domácností a konečnú spotrebu štátu. Jej súčasťou sú statky dlhodobej spotreby, krátkodobej spotreby a služby.“ (Lisý, 2005, s. 26). Konečná spotreba domácností predstavuje teda hodnotu spotrebovaných tovarov a služieb nakúpených a spotrebovaných domácnosťami. Domácnosť je základný mikrosubjekt a predstavuje určitý počet osôb s diferencovanými nárokmi (dopyt) ale aj s diferencovanými možnosťami (ponuka) (Goga a kol., 2001, s. 9). Domácnosť je samostatne hospodáriaca jednotka a tvoria ju osoby, ktoré spolu trvalo žijú a spolu uhradzujú náklady na svoje potreby zo spoločného účtu.

Ekonomická teória tvrdí: „Spotreba má v uzavretej ekonomike podľa Keynesa dve základné zložky. Prvou zložkou je autonómna spotreba, jej výška je nezávislá na veľkosti disponibilného dôchodku domácností. I pri nulovom disponibilnom dôchodku domácnosti predsa len niečo spotrebúvajú, napr. základné potraviny. Zdrojom financovania sú skoršie úspory. Druhou zložkou je tzv. indukovaná spotreba a jej výška závisí na disponibilnom dôchodku domácností.“ (Soukop a kol., 2007, s. 54).

Pochopenie spotrebných návykov domácností spočíva v pochopení ľudského správania. Spotrebné návyky v Európe sa veľmi líšia od návykov pred 50 rokmi. Medzi dôležitými faktormi, ktoré majú vplyv na spotrebu, patrí rast príjmov, globalizácia hospodárstva, prevratné technické objavy (ako sú internet a mobilné telefóny), zmenšovanie veľkostí domácností a starnutie obyvateľstva, ako aj zvyklosti a kultúra.

Životná úroveň je definovaná všeobecne ako stupeň uspokojenia životných potrieb ľudí a súhrn podmienok, v ktorých sa tieto potreby uspokojujú. Potreby ľudí členíme na: hmotné, kultúrne, sociálne a ostatné. Z tejto definície vyplýva, že hodnotenie životnej úrovne, resp. kvality života, rôznych skupín obyvateľstva je komplikovaný a mnohorozmerný problém. Jednoznačnú a všeobecne platnú definíciu pojmu „životná úroveň“ a jej formy merania v literatúre nenájde. V moderných učebniciach ekonómie sa uvádza ako základná miera životnej úrovne obyvateľstva objem HDP na obyvateľa v sledovanom roku (CORE PROJECTS/EBOOKS, The Economy, 2017). Tento ukazovateľ meria priemerný príjem na obyvateľa v danej krajine, ale nie je to isté ako disponibilný príjem. „Disponibilný príjem je výška miezd alebo plátov, výnosov, nájomného, úrokov a transferových platieb od vlády (ako sú dávky v nezamestnanosti alebo invalidita) alebo od iných (napríklad darov) prijatých počas daného obdobia, napr. za rok, vrátane daní platených vláde. Disponibilný príjem sa považuje za dobrú

mieru životnej úrovne, pretože je to maximálne množstvo potravín, bývania, oblečenia a iných tovarov a služieb, ktoré si človek môže kúpiť bez toho, aby si musel požičať - to znamená, bez toho, aby sa dostal do dlhu alebo predával majetok“.⁵²

Štatistické skúmanie životnej úrovne sa zameriava na kvantifikáciu jej jednotlivých zložiek cez príjmy a výdavky domácností (Jílek J. a kol., 2001). Sleduje sa hlavne výška disponibilných príjmov domácností a objem a štruktúra spotreby domácností, čiže spotrebné výdavky. Príjmy a výdavky v peňažnej forme je možné sledovať dvoma základnými spôsobmi: z národných účtov alebo z rodinných účtov. Zo štatistiky národných účtov vieme zistiť úroveň a štruktúru príjmov a výdavkov obyvateľov štátu spolu a zo štatistiky rodinných účtov (RÚ) vieme zistiť úroveň a štruktúru príjmov a výdavkov v súkromných domácnostiach, čiže v jednotlivých skupinách obyvateľstva.

Príjmy a spotreba domácností a ich štruktúra sa v čase neustále menia a príčiny sú mikroekonomického aj makroekonomického charakteru. Medzi základné faktory ovplyvňujúce spotrebu patrí výška disponibilného príjmu, meniaci sa sklon k úsporám/spotrebe, vývoj spotrebiteľských úverov, ceny statkov, meniaci sa úroková miera ale aj demografické či psychologické faktory (Spěvák, Rojíček, Vintrová, Zamrazilová, & Žďárek, 2012).

Dôležité pri skúmaní životnej úrovne je aj územné (regionálne) hľadisko. Rozdiely v regionálnych príjmoch a výdavkoch domácností je možné na Slovensku sledovať na úrovni krajov SR, t.j. regiónov podľa klasifikácie NUTS 2 (8 krajov SR). Vzhľadom k dostupnosti a porovnateľnosti údajov budeme analyzovať údaje za obdobie rokov 2001 až 2019. Použité agregované údaje pochádzajú z databáz Štatistického úradu SR (<http://datacube.statistics.sk/>) a základným zdrojom sú individuálne údaje pochádzajúce z výberového štatistického zisťovania s názvom Štatistika rodinných účtov (RÚ).

Pokiaľ ide o zamestnancov podnikov, odmena, ktorú dostávajú za prácu (mzda alebo príjem), zvyčajne predstavuje ich hlavný zdroj príjmov, a preto má prvoradý vplyv na to, koľko peňazí môžu minúť a/alebo usporiť. Zatiaľ čo hrubé mzdy/príjmy zahŕňajú sociálne príspevky, ktoré platí zamestnanec, čisté príjmy sa vypočítavajú po odrátaní týchto príspevkov a ostatných súm, ktoré sa odvádzajú štátu, napríklad daní z príjmu. Keďže výška daní väčšinou závisí od príjmov a zloženia domácnosti, čisté príjmy sa vypočítavajú pre niekoľko modelových situácií domácností.

52 CORE PROJECTS/EBOOKS. The Economy. Unit 1. 1.2 Measuring income and living standards: <<https://core-econ.org/the-economy/book/text/01.html#12-measuring-income-and-living-standards>>

8.1 Štatistika rodinných účtov

Štatistika rodinných účtov (RÚ) patrí medzi významné výberové štatistické zisťovania, ktoré Štatistický úrad SR (ŠÚ SR) vykonával pravidelne každý rok už od polovice 50-tych rokov 20. storočia na území Slovenskej republiky. Od roku 1993, po rozdelení spoločného štátu, ŠÚ SR začal samostatne pripravovať, organizovať a spracovávať údaje z RÚ. Cieľom tohto zisťovania bolo a stále aj je získať informácie o hospodárení domácností predovšetkým pre analýzy životnej úrovne (Želonková a kol., 2018, str. 113).

Od roku 1997 zisťovanie RÚ prešlo výraznou zmenou. Bol to najmä prechod na využitie medzinárodnej klasifikácie údajov o spotrebných výdavkoch (COI-COP - Classification of individual consumption by purpose) a výpočtu čistých peňažných hodnôt. Do roku 1997 sa sledovali v RÚ výdavky domácnosti v členení podľa druhu tovaru alebo služby na: potraviny, nápoje a verejné stravovanie, priemyselný tovar a služby. Príjmy a výdavky domácností z obdobia do roku 1997 teda nie sú porovnateľné s príjmami a výdavkami domácností v súčasnosti.

Dôležitou zmenou v RÚ bol tiež prechod na používanie náhodného výberu pri tvorbe súboru spravodajských jednotiek od roku 2004. S tým súviseli úpravy nástrojov zisťovania, organizácie práce v teréne a kontrola získaných údajov. Od roku 2004 do roku 2012 bolo zisťovanie vykonávané iba s malými zmenami. Vzhľadom na rozsah zisťovania a vysoké náklady na toto zisťovanie vedenie ŠÚ SR rozhodlo, že rodinné účty sa nebudú vykonávať každoročne. V rokoch 2013-2014 bol pripravený redizajn RÚ. Cieľom bolo skvalitnenie zisťovania, zníženie zaťaženia spravodajských jednotiek a modernizácia zberu údajov prispôbením sa európskym trendom. V týchto rokoch vypracoval Inštitút informatiky a štatistiky v Bratislave (Infostat) mikrosimulačný model, ktorý s využitím dostupných externých informácií, prognóz a kvalifikovaných odhadov vybraných demografických, sociálnych a ekonomických ukazovateľov umožní odhad príjmov a výdavkov za simulované obdobie. V rokoch 2013 a 2014 teda neprebehlo zisťovanie RÚ v plnom rozsahu. Vykonaný bol iba zber údajov o zložení domácností a ich príjmoch za prvý štvrtrok sledovaného roka. Ročné údaje 2013 a 2014 boli odhadnuté simuláciou mikroúdajov z výberového zisťovania rodinných účtov za rok 2012.

V roku 2015 sa zisťovanie RÚ realizovalo v plnej miere novým spôsobom. Upravili sa formuláre a najvýraznejšia úprava bola v Denníku bežných výdavkov domácností (formulár RÚ/C 1-12). Zisťovali sa pravidelné a veľké výdavky za posledné 3, resp. 12 mesiacov, zisťoval sa nákup tovarov do zásoby.

Od roku 2016 až po rok 2019 ročné údaje o príjmoch a výdavkoch súkromných domácností boli odhadnuté simuláciou mikroúdajov výberového zisťovania rodinných účtov za rok 2015 a pomocou dostupných externých informácií, prognóz a kvalifikovaných odhadov vybraných demografických, sociálnych a ekonomických ukazovateľov za daný odhadovaný rok.

Predmetom zisťovania štatistiky RÚ sú peňažné a nepeňažné výdavky a príj-

my súkromných domácností v SR; popritom sa získavajú údaje o charakteristike domácnosti a jej členoch, údaje o vybavenosti bytu a domácnosti predmetmi dlhodobej spotreby. Jednotkou zisťovania a spracovania je súkromná hospodárca domácnosť, ktorú tvorí jedna alebo viac osôb, ktoré spolu bývajú v tom istom byte a spoločne sa podieľajú na výdavkoch, predovšetkým za bývanie a stravovanie. Do zisťovania RÚ (podobne ako aj do ostatných výberových zisťovaní) nie sú zahrnuté kolektívne domácnosti (t.j. osoby vo väzenských zariadeniach, členovia reholí v kláštoroch, obyvatelia zariadení sociálnej starostlivosti a pod.).

V zisťovaní RÚ sa zisťujú hrubé peňažné príjmy, ktoré predstavujú sumu príjmov zo zamestnania mimo poľnohospodárstva, z poľnohospodárstva, čiastky vyčlenenej osobou samostatne zárobkovo činnou z vlastného súkromného podnikania, sociálne príjmy, príjmy z majetku, vybrané pôžičky a iné peňažné príjmy. Čisté peňažné príjmy sú vypočítané z hrubých peňažných príjmov odpočítaním zákonných platieb zdravotným poisťovniam a Sociálnej poisťovni (povinné osobné poistenie). Hrubé peňažné výdavky zahŕňajú spotrebné výdavky a ostatné hrubé výdavky, t.j. ostatné výdavky vrátane daní z príjmov a povinného osobného poistenia. Čisté peňažné výdavky zahŕňajú spotrebné výdavky a ostatné čisté výdavky, t. j. ostatné výdavky bez daní z príjmov a povinného osobného poistenia. Spotrebné výdavky predstavujú sumu výdavkov za tovary a služby. Štatistický úrad SR používa v rámci Štatistiky RÚ klasifikáciu zisťovaných položiek COICOP (tzn. Klasifikácia individuálnej spotreby podľa účelu). V nej sú výdavky domácností členené podľa účelu použitia, t. j. podľa cieľa, na ktorý sú peňažné prostriedky vynaložené, resp. akú zložku životnej úrovne uspokojujú. Od roku 1997 do roku 2014 sa používala klasifikácia COICOP-HBS. V rokoch 2015 až 2019 už bola použitá klasifikácia COICOP – 5, ktorá obsahuje 12 výdavkových položiek (ŠÚ SR, 2017, str. 41):

1. Potraviny a nealkoholické nápoje
2. Alkoholické nápoje a tabak
3. Odievanie a obuv
4. Bývanie, voda, elektrina, plyn a iné palivá
5. Nábytok, vybavenie a bežná údržba domácnosti
6. Zdravie
7. Doprava
8. Pošty a telekomunikácie
9. Rekreačia a kultúra
10. Vzdelávanie
11. Reštaurácie a hotely
12. Rozličné tovary a služby

Z hľadiska uspokojovania potrieb môžeme výdavky rozdeliť do 2 základných skupín: 1. spotrebné výdavky – výdavky za tovary a služby (t.j. všetky odbory 01. až 12. klasifikácie COICOP-5) a 2. ostatné výdavky – ostatné platby. (Poznámka: V našich analýzach budeme používať pre túto skupinu označenie 13.)

Výstupy za RÚ sa štvrtročne a ročne zverejňujú v databáze DataCube: <http://datacube.statistics.sk/> (údaje sú prepočítané na osobu a mesiac) a v publikácii „Príjmy, výdavky a spotreba súkromných domácností v SR“ (údaje sú prepočítané na osobu a rok). Publikácie sú dostupné na portáli ŠÚ SR (www.statistics.sk) v časti Produkty/Katalóg publikácií/Archív publikácií.

8.2 Analýza regionálnej diferencovanosti príjmov a spotrebných výdavkov v domácnostiach SR

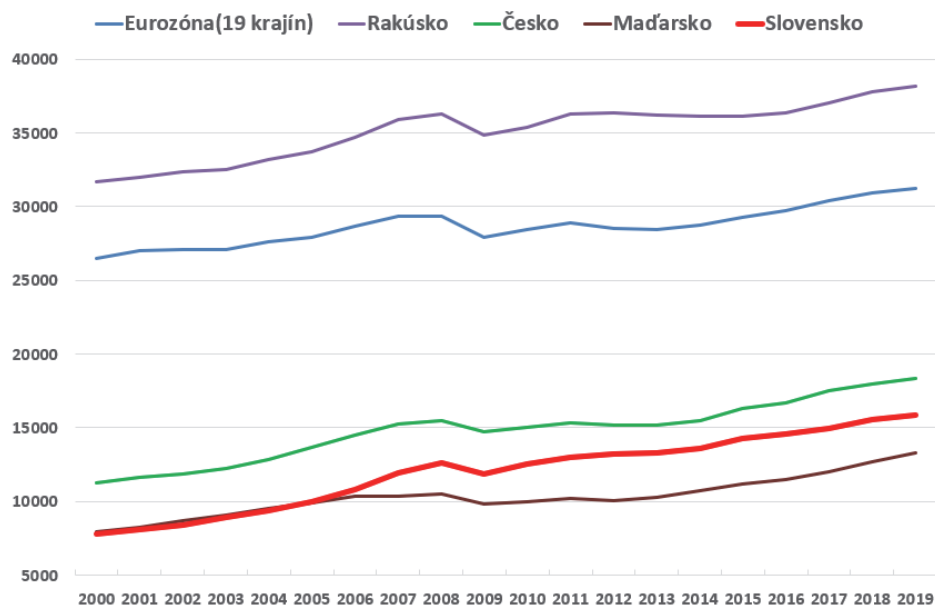
Životná úroveň konkrétnej domácnosti je určená hlavne výškou jej nominálnych príjmov a od toho závisí aj výška jej spotreby. V štatistických zisťovaniach v domácnostiach SR a EÚ sa úroveň príjmu zisťuje na základe ukazovateľa čistý peňažný príjem súkromných domácností. V práci porovnávame dosiahnutú životnú úroveň na základe čistých peňažných príjmov a výdavkov domácností v SR, ktoré sú prepočítané na osobu a mesiac (čiže v EUR/osoba/mesiac) za sledované obdobie rokov 2001 až 2019. Zdrojom údajov sú zisťovania Štatistiky RÚ, ktoré sme popísali v predchádzajúcej časti.

Na Slovensku stále pretrvávajú regionálne rozdiely v úrovni príjmov a aj v úrovni a štruktúre spotrebných výdavkov. Regionálnu analýzu sme uskutočnili na základe členenia územia SR podľa klasifikácie NUTS 2, čiže podľa 8 regiónov, t.j. 8 krajov SR.

8.2.1 Vývoj príjmov a spotrebných výdavkov domácností na Slovensku

Na úvod uvádzame vývoj objemu HDP na obyvateľa v sledovanom roku ako základnej miery životnej úrovne obyvateľstva, ktorá meria priemerný príjem na obyvateľa v krajine. Je zrejmé, že objem reálneho HDP na obyvateľa v sledovanom období 2000 až 2019 na Slovensku postupne rástol (Graf 8.1). V porovnaní so susednými krajinami je však absolútna hodnota ukazovateľa výrazne nižšia ako priemer krajín EÚ19, hodnoty v Rakúsku ale aj v Česku. Len Maďarsko dosahuje nižšie hodnoty. Vo všetkých vybraných krajinách vidíme pokles tohto ukazovateľa v rokoch 2008 a 2009 vplyvom svetovej finančnej krízy.

Graf 8.1: Vývoj reálneho HDP na obyvateľa vo vybraných krajinách EÚ (v EUR/osoba/rok), obdobie 2000-2019

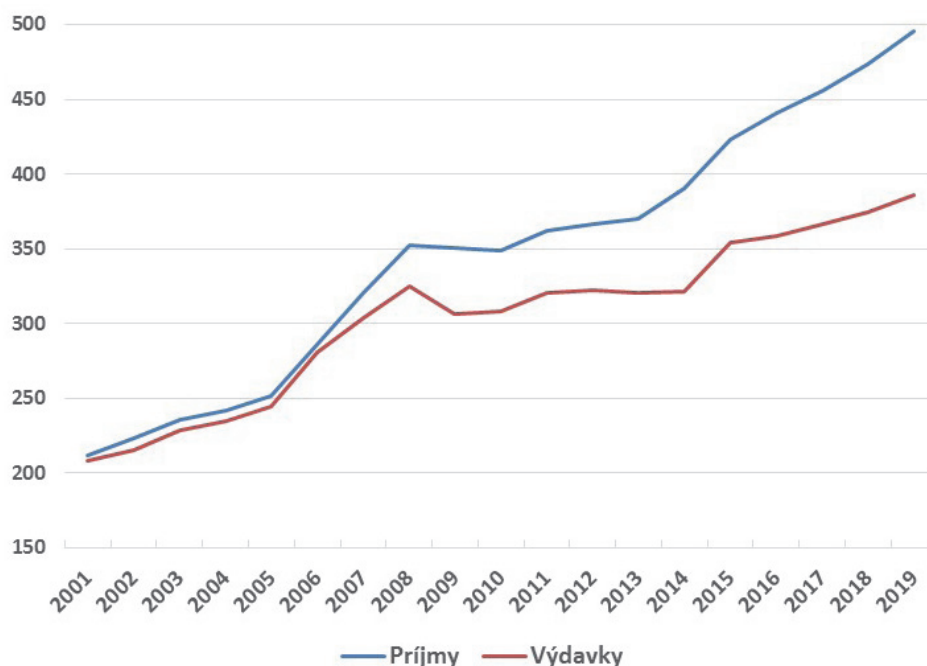
Zdroj: Dátové kocky ŠÚ SR, vlastné spracovanie.

Ďalej sa budeme venovať analýze čistých peňažných príjmov a výdavkov za súkromné domácnosti v SR. V sledovanom období 2001 – 2019 oba tieto ukazovatele z roka na rok rástli (Graf 8.2: Vývoj priemerných čistých peňažných príjmov a výdavkov v SR (v EUR/osoba/mesiac), obdobie 2001-2019). Celkový absolútny prírastok príjmov za toto obdobie bol 284 EUR (osoba/mesiac) a výdavkov 177 EUR (osoba/mesiac). Rýchlejšie rástli čisté peňažné príjmy (Tab. 1 pre SR: $i = 2,338$ a $k = 1,048$) ako čisté peňažné výdavky (Tab. 2 pre SR: $i = 1,850$ a $k = 1,035$).⁵³ Priemerný ročný prírastok príjmov bol teda 4,8 p.b. a výdavkov 3,5 p.b., čím sa vytvorili možnosti pre tvorbu úspor v domácnostiach SR.

Najvyšší ročný prírastok bol zaznamenaný v roku 2006, kedy čisté peňažné príjmy na jedného člena slovenskej domácnosti oproti roku 2001 vzrástli o 13,9 % a čisté peňažné výdavky vzrástli až o 14,7 %. Najnižšie ročné prírastky príjmov a výdavkov boli v SR počas rokov finančnej krízy (2008-2010). Išlo dokonca o pokles oboch sledovaných položiek. V roku 2009 a 2010 klesli príjmy v porovnaní s predchádzajúcim rokom o 0,005 p.b. ($i = 0,995$) a výdavky o 0,066 p.b. ($i = 0,944$). Nominálne príjmy domácností v SR dosiahli úroveň roku 2008 (352,2 EUR/osoba/mesiac) opäť v roku 2011 (361,8 EUR/osoba/mesiac) a spotrebné výdavky rástli postupne len mierne a až v roku 2015 (354,5 EUR/osoba/mesiac) presiahli úroveň roku 2008 (324,7 EUR/osoba/mesiac).

53 Symbol i označuje bázický index rastu nominálnych príjmov/výdavkov v roku 2019 oproti roku 2001 a symbol k označuje priemerný koeficient rastu príjmov/výdavkov za obdobie 2001-2019 (geometrický priemer).

Graf 8.2: **Vývoj priemerných čistých peňažných príjmov a výdavkov v SR (v EUR/osoba/mesiac), obdobie 2001-2019**

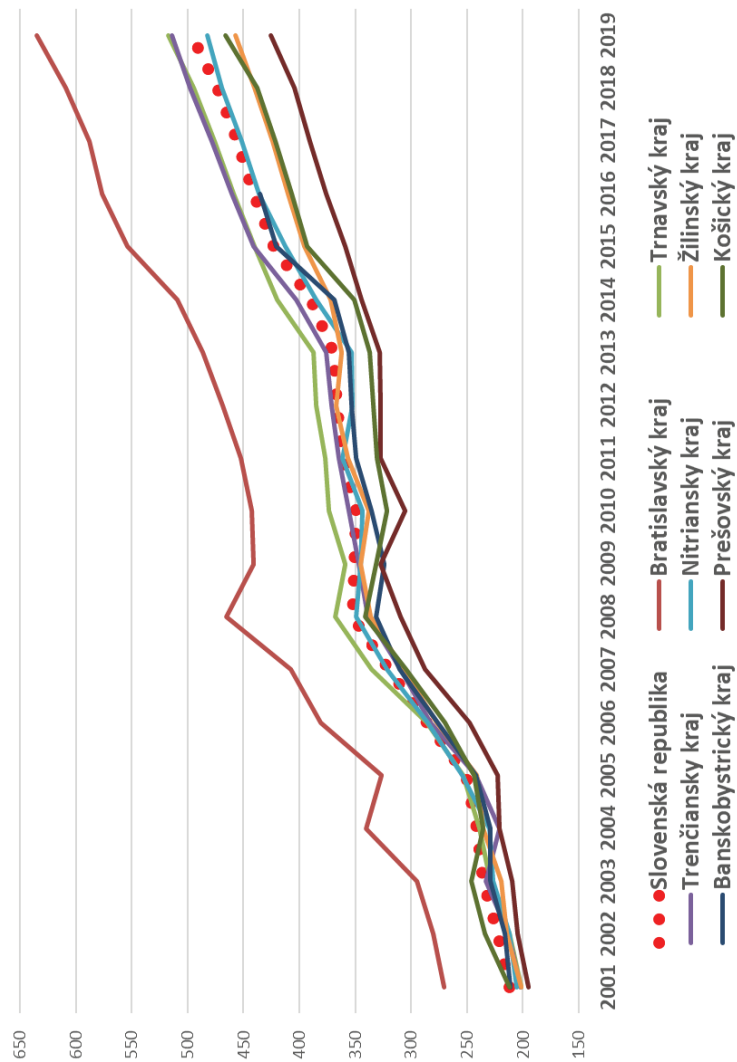
Zdroj: Dátové kocky ŠÚ SR, vlastné spracovanie.

8.2.2 Vývoj príjmov a spotrebných výdavkov v regiónoch SR

Úroveň príjmov a spotrebných výdavkov v jednotlivých regiónoch SR je ovplyvnená celkovým ekonomickým potencionálnom, ale aj demografickou štruktúrou obyvateľstva. Z údajov v tabuľkách (viď Tab. 1 a Tab. 2) a z nasledujúcich grafov (Graf 8.3 a 8.4) je zrejmé, že najvyššia úroveň príjmov a výdavkov počas celého skúmaného obdobia 2001-2019 bola v Bratislavskom kraji (1-BL) a najnižšia v Prešovskom kraji (7-PV). V roku 2001 bol priemerný peňažný príjem (v EUR/osoba/mesiac) v Bratislavskom kraji (1-BL) oproti priemeru SR vyšší o 58,3 EUR (t.j. o 27 p.b.) a v roku 2019 až o 139,3 EUR. V Prešovskom kraji (7-PV) v roku 2001 bol priemerný peňažný príjem oproti priemeru SR nižší o 17,1 EUR (t.j. o 8 p.b.) a v roku 2019 až o 70,7 EUR (pozri Obr. 8.1 a Obr. 8.2).

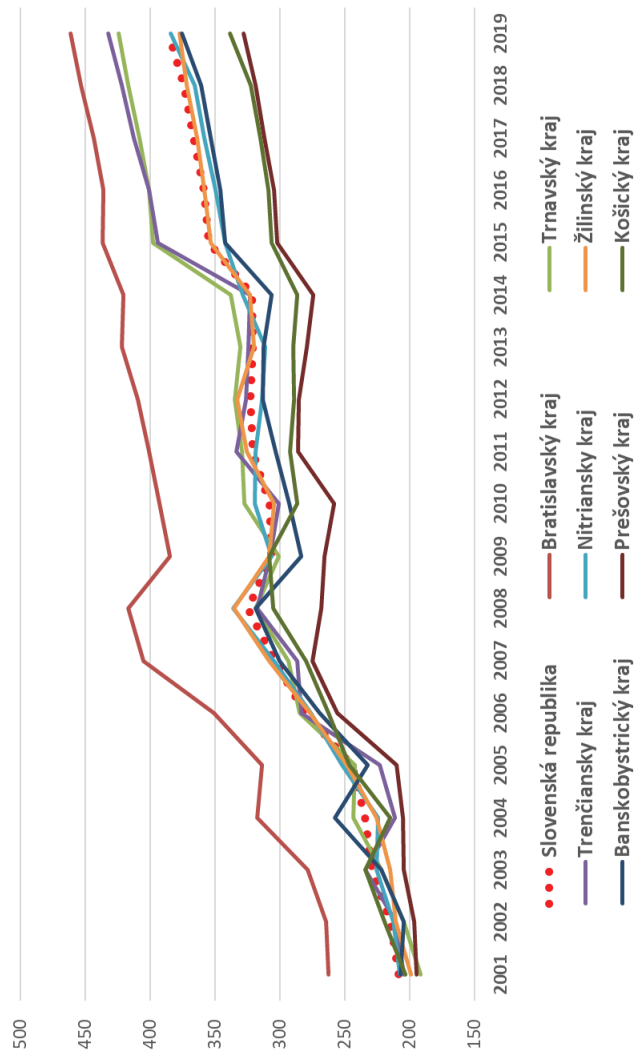
Regionálne rozdiely v úrovni príjmov a výdavkov v porovnaní s celoslovenským priemerom sa počas sledovaného obdobia menili. Na začiatku (r. 2001) nad celoslovenským priemerom bol len kraj Bratislavský (1-BL). V roku 2019 už bola situácia iná. Nad celoslovenský priemer v príjmoch aj výdavkoch sa okrem Bratislavského kraja dostali ešte 2 kraje zo Západného Slovenska, Trnavský kraj (2-TA) a Trenčiansky kraj (3-TC).

Graf 8.3: Vývoj priemerných čistých peňažných príjmov v SR podľa krajov (v EUR/osoba/mesiac), obdobie 2001-2019

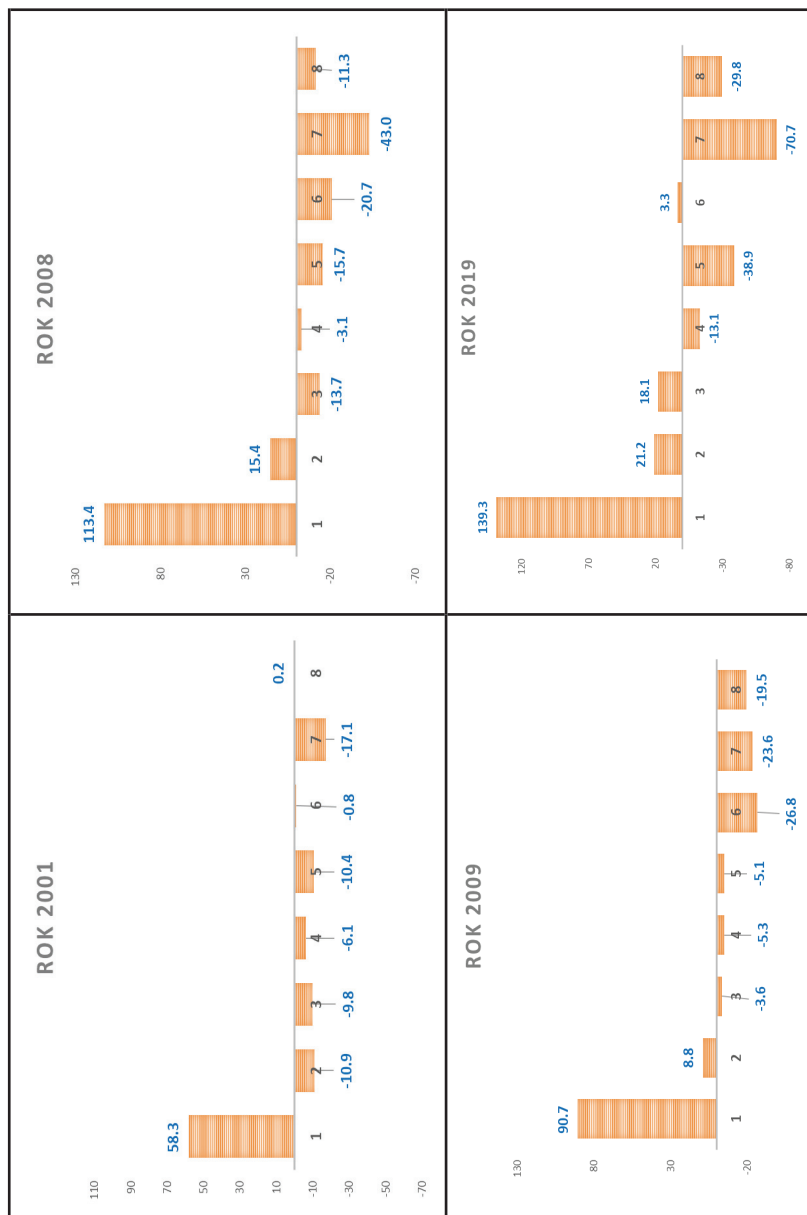
Zdroj: Dátové kocky ŠÚ SR, vlastné spracovanie.

Graf 8.4: Vývoj priemerných čistých peňažných výdavkov v SR podľa krajov za obdobie 2001-2019 (v EUR/osoba/mesiac)

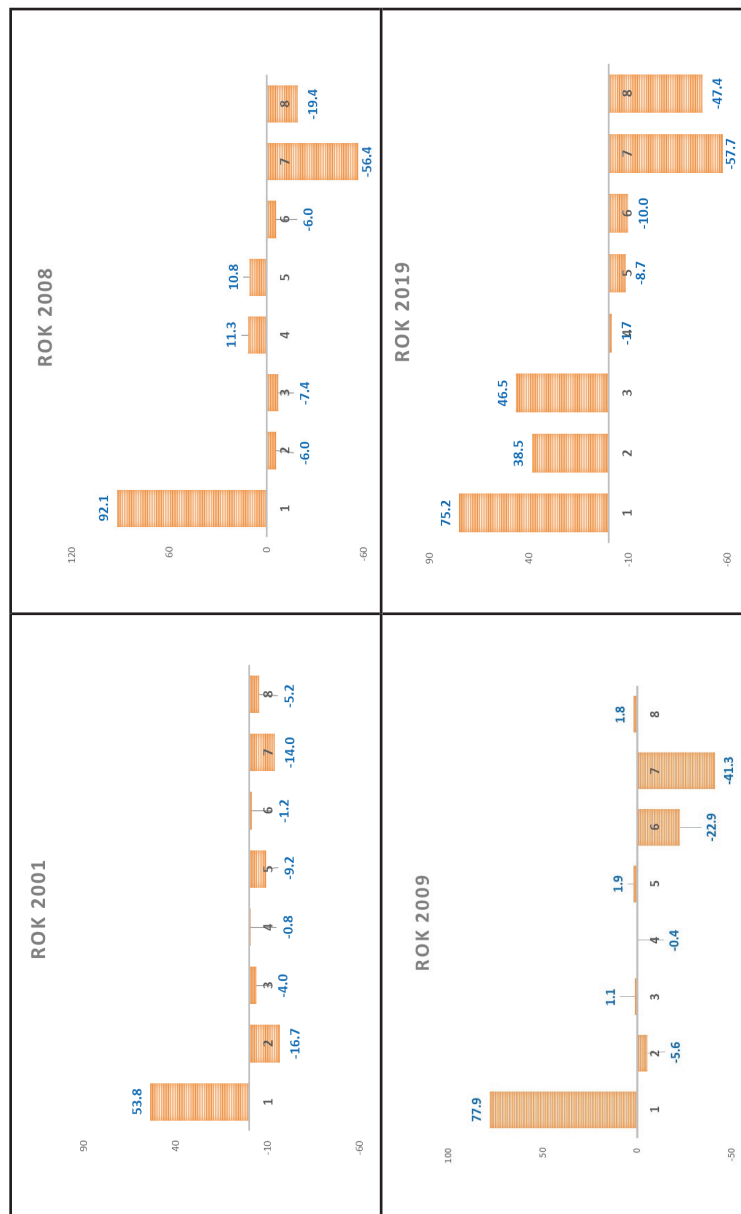
Zdroj: Dátové kocky ŠÚ SR, vlastné spracovanie.

Obr. 8.1: Regionálne rozdiely priemerných čistých peňažných príjmov od priemeru v SR za roky 2001, 2008, 2009 a 2019 (v EUR/osoba/mesiac)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR.

Obr. 8.2: Regionálne rozdiely priemerných čistých peňažných výdavkov od priemeru SR v rokoch 2001, 2008, 2009 a 2019 (v EUR/osoba/mesiac)

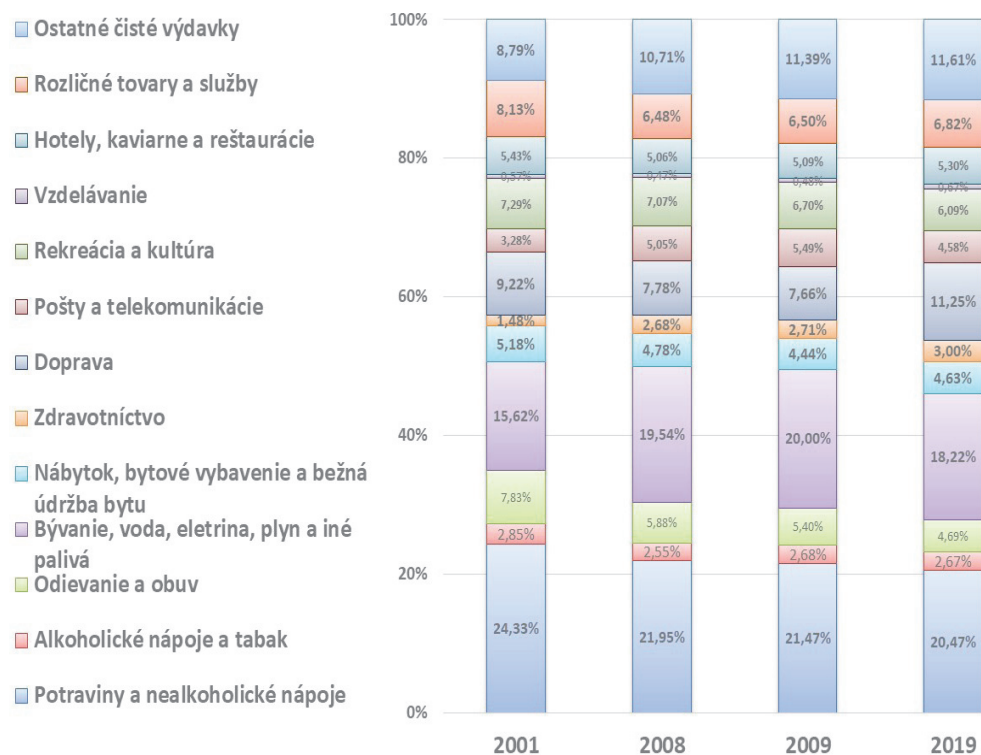

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR.

8.3 Štruktúra spotrebných výdavkov v regiónoch SR

Štruktúra spotrebných výdavkov v súkromných domácnostiach SR v sledovanom období sa tiež zmenila. Na nasledujúcom obrázku (Obr. 8.3) je vidieť, že postupne klesá podiel výdavkov na potraviny a nápoje na celkových spotrebných výdavkoch (z 24,33 % r. 2001 na 20,47 % r. 2019) a rastie podiel výdavkov na bývanie, vodu, elektrinu, plyn a iné palivá (z 15,62 % r. 2001 na 18,22 % r. 2019). Rastie aj podiel výdavkov na dopravu (z 9,22 % na 11,25 %), zdravotníctvo (z 1,48 % na 3,00 %) a aj ostatné čisté výdavky, čiže rôzne platby (z 8,79 % na 11,61 %).

Obr. 8.3: Štruktúra čistých peňažných výdavkov v SR v rokoch 2001, 2008, 2009 a 2019 (%)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR.

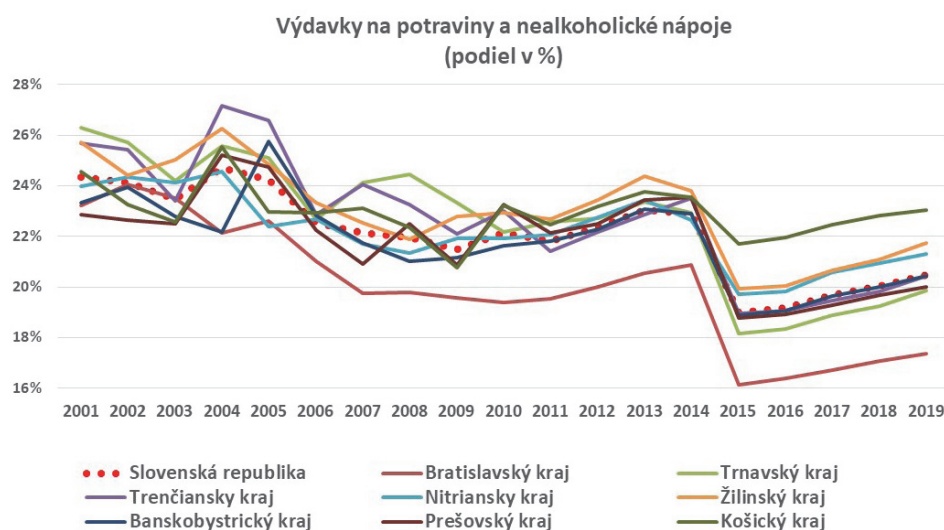
Aj v regiónoch SR sú podobné vývojové tendencie v štruktúre výdavkoch ako na úrovni celej SR. Klesá postupne podiel výdavkov na uspokojenie základných potrieb členov domácnosti (čiže výdavky na potraviny a nealkoholické nápoje) a rastie podiel výdavkov na iné potreby, hlavne na bývanie, dopravu a zdravotníctvo.

Na základe údajov a nasledovných grafov o štruktúre spotrebných výdavkov

podľa krajov SR (Obr. 4 až Obr. 7) je možné konštatovať, že sú významné rozdiely v štruktúre výdavkov podľa týchto regiónov.⁵⁴ Napríklad podiel výdavkov na potraviny a nealkoholické nápoje v porovnaní s celoslovenským priemerom bol v roku 2001 vyšší v 4 krajoch (2-TA, 3-TC, 5-ZI a 8-KI) ale v roku 2019 už len v 3 krajoch (4-NI, 5-ZI a 8-KI). Najviac klesol tento podiel v Bratislavskom kraji (1-BL: z 23,22 % na 17,37 %, t.j. o -5,85 p.b.) a najmenej v Košickom kraji (8-KI: z 24,56 % na 23,05 %, t.j. o -1,51 p.b.).

Vývoj podielu výdavkov na bývanie, vodu, elektrinu, plyn a ostatné palivá v sledovanom období bol nestabilný (viď Obr. 5). V porovnaní s celoslovenským priemerom bol v roku 2001 vyšší len v 2 krajoch (2-TA a 6-BC) a v roku 2019 až v 4 krajoch (1-BA, 4-NI, 6-BC a 8-KI). Podiel týchto výdavkov v roku 2019 v porovnaní s r. 2001 najviac vzrástol v Košickom kraji (8-KI: z 15,66 % na 21,03 %, t.j. o 4,67 p.b.). V Trnavskom kraji ako jedinom však podiel týchto výdavkov dokonca klesol o 1,34 p.b. (2-TA: z 17,45 % na 16,11 %).

Graf 8.5: Vývoj podielu výdavkov na potraviny a nealkoholické nápoje na celkových čistých výdavkoch podľa krajov SR v období 2001-2019 (%)

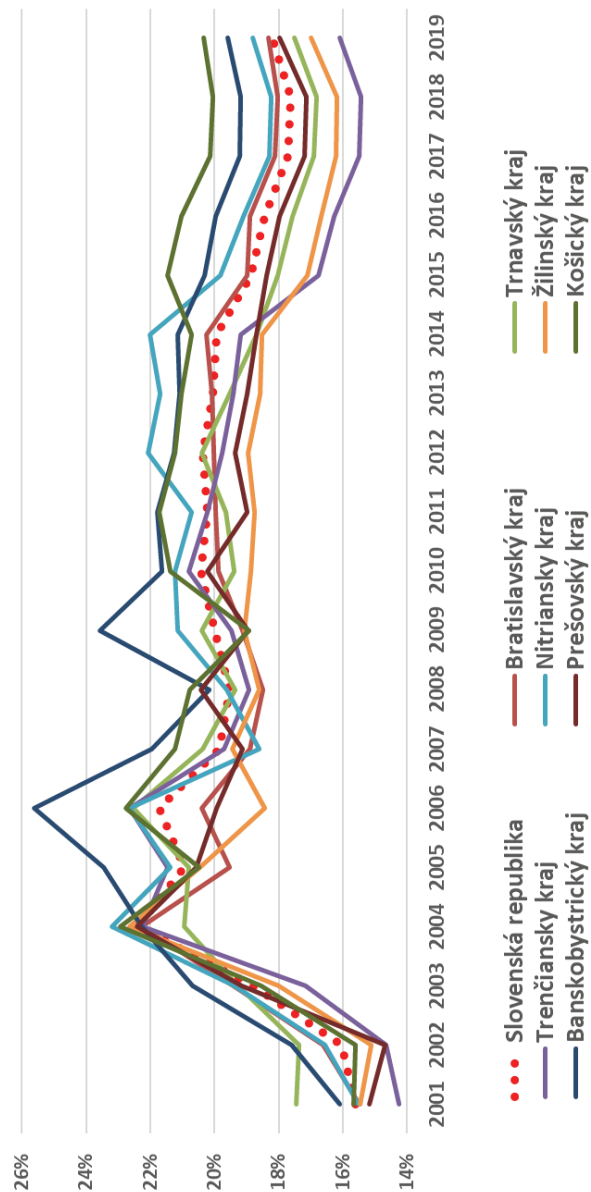

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR.

54 Označenie regiónov (8 krajov) SR podľa NUTS 2:

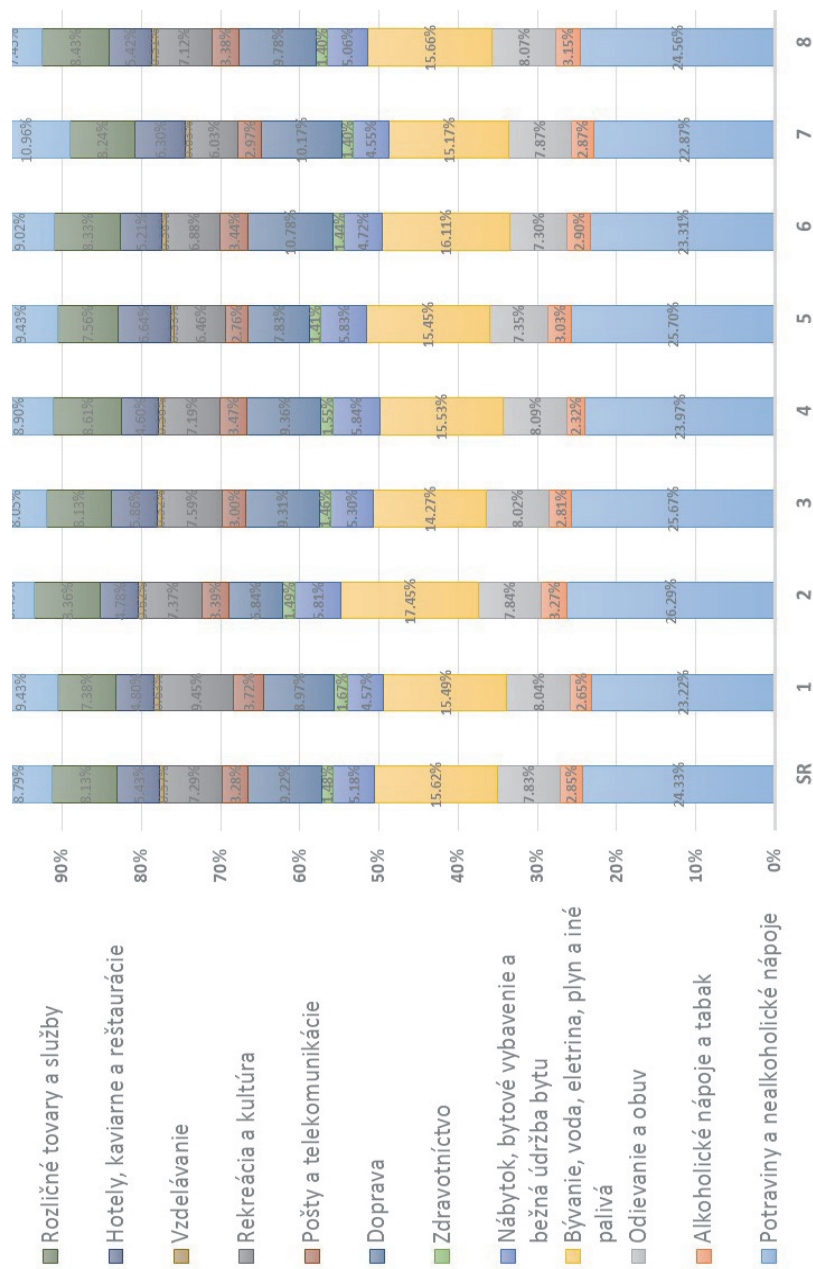
SR - Slovenská republika, 1 - Bratislavský kraj (BL), 2 - Trnavský kraj (TA), 3 - Trenčiansky kraj (TC), 4 - Nitriansky kraj (NI), 5 - Žilinský kraj (ZI), 6 - Banskobystrický kraj (BC), 7 - Prešovský kraj (PV), 8 - Košický kraj (KI).

Graf 8.6: Vývoj podielu výdavkov na bývanie, vodu, elektrinu, plyn a iné palivá a celkových čistých výdavkoch podľa krajov SR v období 2001-2019 (%)

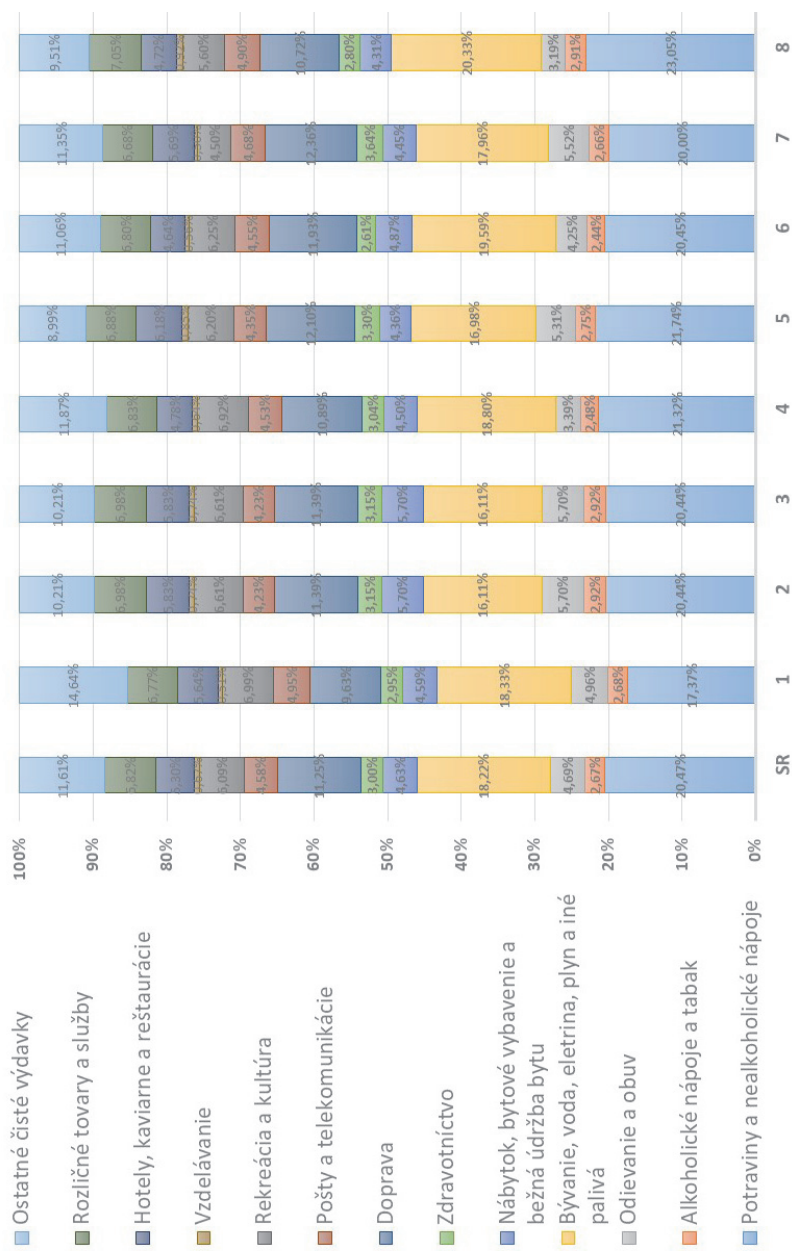
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR.

Obr. 8.4: Štruktúra čistých peňažných výdavkov podľa krajov SR v roku 2001 (%)

.Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR.

Obr. 8.5: Štruktúra čistých peňažných výdavkov podľa krajov SR v roku 2019 (%)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR.

8.4 Zhrnutie

Cieľom analýzy bolo zistiť rozdiely v čistých príjmoch a čistých spotrebných výdavkoch domácností v jednotlivých regiónoch (krajoch) SR. Analýza potvrdila, že na Slovensku sú v týchto ukazovateľoch životnej úrovne regionálne rozdiely, ktoré pretrvávajú počas celého skúmaného obdobia rokov 2001 až 2019. Rozdiely sa v čase menili, ale je možné konštatovať, že čisté nominálne príjmy a spotrebné výdavky v EUR (prepočítané na mesiac a osobu) v SR aj v jednotlivých regiónoch vzrástli. Príjmy najviac vzrástli v Bratislavskom kraji (o 127,9 p.b.) a najmenej v Košickom kraji (o 91,6 p.b.). Spotrebné výdavky najviac vzrástli v Trnavskom kraji (o 109,1 p.b.) a najmenej v Košickom kraji (o 51,9 p.b.).

V úrovni príjmov a štruktúre výdavkov domácností v období 2001 – 2019 nastalo niekoľko zásadných zmien. Kým v časoch prosperujúcej ekonomiky vo svete a aj v SR v rokoch 2001 – 2008 sa pravidelne zvyšovali príjmy a aj výdavky slovenských domácností, tak nastupujúca finančná kríza v USA, EÚ, vo svete a tiež na Slovensku, zastavila tento rast. V roku 2009 sme zaznamenali pokles oboch ukazovateľov v porovnaní s rokom 2008. V nasledujúcom období 2010 – 2019, kedy finančná kríza pomaly doznievala, zaznamenávame opätovný ročný nárast v hodnotách oboch ukazovateľov životnej úrovne.

Pri analyzovaní štruktúry spotrebných výdavkov v slovenských domácnostiach v období 2010 – 2019 sme zaznamenali tieto zmeny:

- klesli výdavky na nákup potravín a nealkoholických nápojov o 3,86 p.b. (priemer SR: z 24,33 % na 20,47 %);
- vzrástli výdavky na bývanie vrátane energií (o 2,60 p.b., z 15,62 % na 18,22 %) a ostatné čisté peňažné výdavky (čiže platby, o 2,82 p.b., z 8,79 % na 11,61 %);
- klesli výdavky na rekreáciu a kultúru (o 1,20 p.b., z 7,29 % na 6,09 %) a na hotely, kaviarne a reštaurácie (o 0,13 p.b., z 5,43 % na 5,30 %);
- výdavky na pošty a telekomunikácie tiež vzrástli (o 1,30 p.b., z 3,28 % na 4,58 %);
- vzrástli výdavky na dopravu (o 2,03 p.b., z 9,22 % na 11,25 %);
- badať nárast výdavkov na zdravotníctvo (o 1,52 p.b., z 1,48 % na 3,00 %) a tiež na vzdelávanie (o 0,1 p.b., z 0,57 % na 0,67 %).

Je možné konštatovať, že zmeny v štruktúre výdavkov v SR v období 2001 – 2019 neboli vždy pozitívne. V SR vplyvom finančnej krízy v rokoch 2008 – 2010 sa zabrzdil rast nominálnych príjmov aj spotrebných výdavkov. Po roku 2010 zaznamenávame návrat k rastu oboch ukazovateľov, čo znamená návrat k prosperujúcej ekonomike v SR. Postupný pokles podielu výdavkov na potraviny a nealkoholické nápoje je pozitívny trend, pretože ide o uspokojovanie základných potrieb a v rozvinutých ekonomikách sa ich podiel v spotrebe znižuje. Negatívny

jav v SR je to, že sa zastavil alebo spomalil rast podielu výdavkov na štandardné potreby, resp. statky, dopyt po ktorých rastie so zvyšovaním príjmov. Do tejto skupiny patria aj niektoré služby. V SR klesli výdavky na rekreáciu a kultúru a tiež na služby ubytovania s stravovania (hotely, kaviarne a reštaurácie). Vzárástli výdavky na dopravu, telekomunikácie, zdravotníctvo a hlavne na bývanie a energie. Súvisí to hlavne s rastom ceny ropy na svetových trhoch, s rastom inflácie a s cenovou bublinou v oblasti cien bytov a domov v SR.

Regionálne disparity pretrvávajú aj v štruktúre výdavkov. Pozitívne trendy za sledované obdobie zaznamenávame v Bratislavskom kraji, kde klesá podiel výdavkov na základné potreby ako sú potraviny a nealkoholické nápoje a rastie podiel na štandardné a luxusné výdavky, čiže rastie hlavne podiel výdavkov na služby (rekreácia, kultúra, hotely a reštaurácie, rôzne platby za služby, za vzdelávanie). Na východe krajiny, hlavne v Košickom kraji, sú tieto trendy v štruktúre výdavkov opačné. Súvisí to s výškou disponibilných príjmov, ktoré sú tu nižšie a domácnosti ich používajú hlavne na uspokojovanie základných potrieb.

Záverom môžeme konštatovať, že v regiónoch Slovenska je rozdielna úroveň príjmov aj výdavkov a súvisí to nerovnomerným rozmiestnením priemyslu na území Slovenska. Kým väčšina podnikov je umiestnených na západe krajiny, kde je lepšia infraštruktúra a tým lepšia dostupnosť pre zahraničných investorov. V regiónoch východného Slovenska nie je toľko možností pracovať v dobre platených podnikoch a tým aj príjmy obyvateľstva sú nižšie, čo sa odráža na nižších spotrebných výdavkoch a na inej štruktúre. Je potrebné zefektívniť regionálnu politiku a zabezpečiť to, aby sa regionálne disparity postupne odstraňovali a životná úroveň obyvateľstva v celej SR bola na rovnakej úrovni.

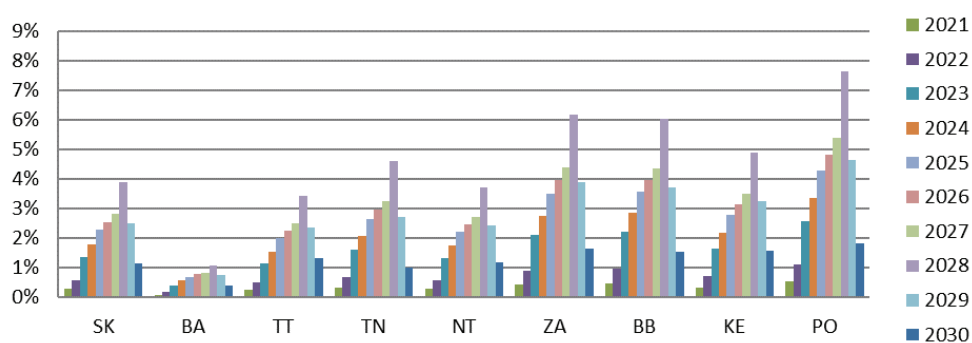
V posledných desaťročiach sa teórie regionálneho rozvoja zhodujú na tom, že pre rozvoj regiónu sú najpodstatnejšie vnútorné (endogénne) zdroje, ďalej aj rola aktéra a aktivita „zdola“. Ide teda o koncepciu rozvoja založenú na miestnych zdrojoch a schopnostiach. Základnými prvkami endogénnych prístupov k podpore regionálneho rozvoja je snaha o zmenu atmosféry v regióne, vytvorenie podmienok pre učenie a participáciu, začleňovanie aktérov, posilnenie sebadôvery, snaha vzbudiť pozitívne očakávania, vytvoriť sieť aktérov napomáhajúcu aktívnu adaptáciu a pod. Toto je odporúčaná cesta vývoja a rozvoja slovenských regiónov (Pisár a L'apinová, 2017).

PRÍLOHY

Príloha k 4. kapitole

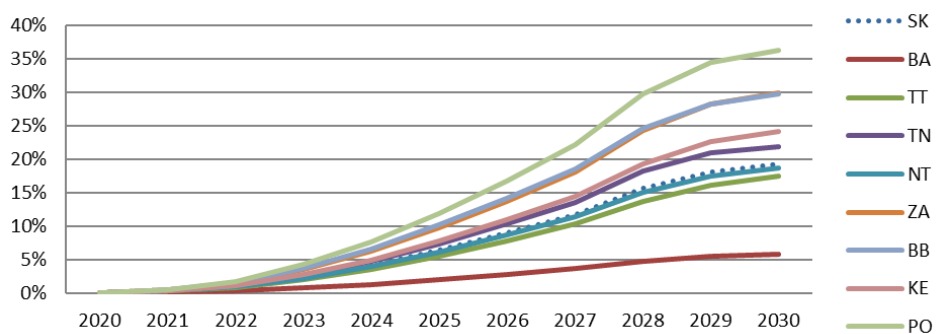
EX ANTE HODNOTENIE POLITIKY SÚDRŽNOSTI 2021-2027

Graf 4.11: Dodatočný rast HDP ako rozdiel medzi scenármi v stálych cenách roku 2015

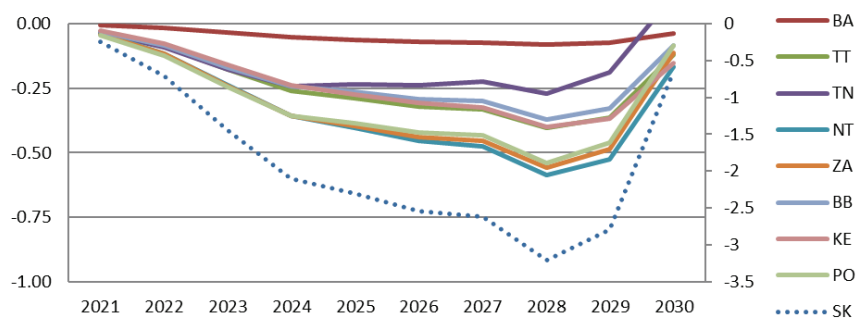
Zdroj: autori

Graf 4.12: Kumulatívny rast dodatočného HDP v stálych cenách roku 2015

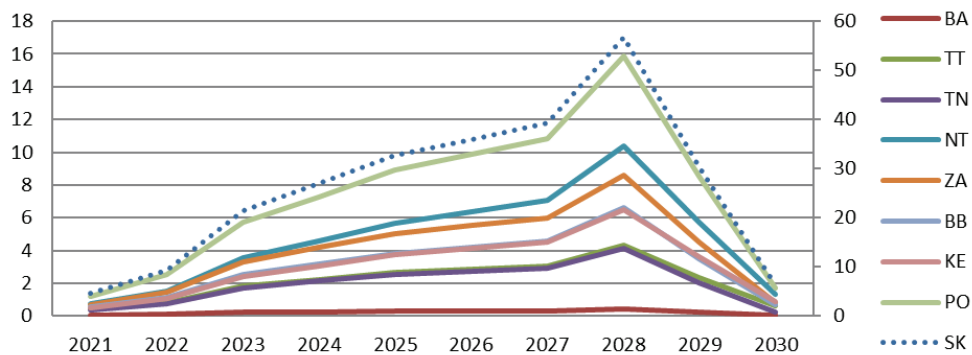
Zdroj: autori

Graf 4.13: Dodatočná zamestnanosť v priemysle v tisíckach osôb na regionálnej úrovni (ľavá os) a národnej úrovni (pravá os)

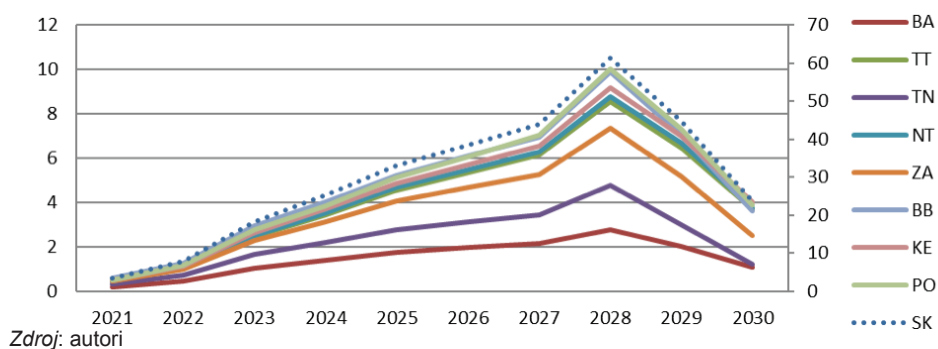
Zdroj: autori

Graf 4.14: Dodatočná zamestnanosť v stavebníctve v tisíckach osôb na regionálnej úrovni (ľavá os) a národnej úrovni (pravá os)

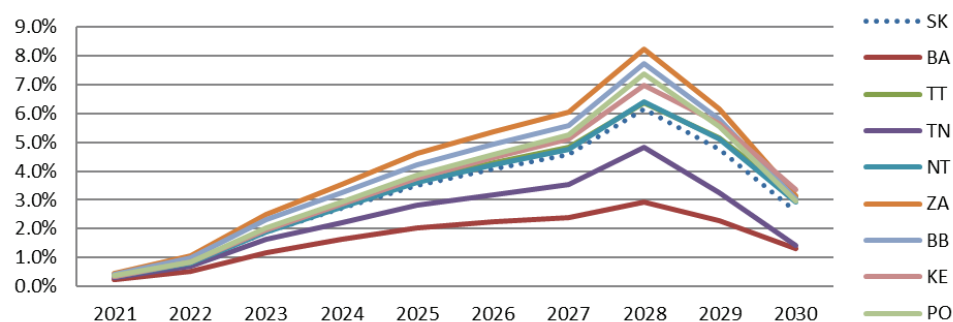

Zdroj: autori

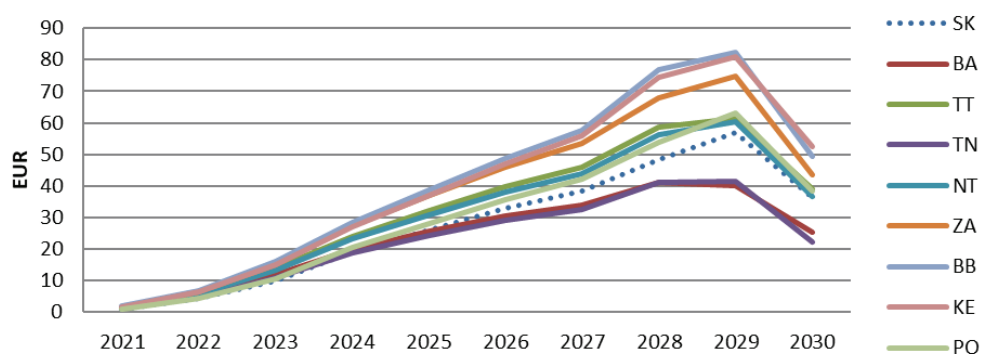
Graf 4.15: Dodatočná zamestnanosť v trhovách službách v tisícach osôb na regionálnej úrovni (ľavá os) a národnej úrovni (pravá os)

Graf 4.16: Dodatočná spotreba domácnosti ako rozdiel medzi scenármi

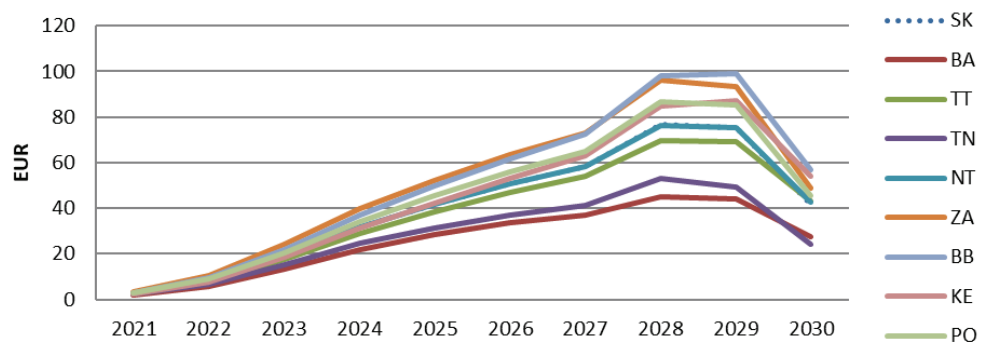

Graf 4.17: Dodatočná priemerná mesačná mzda (EUR)

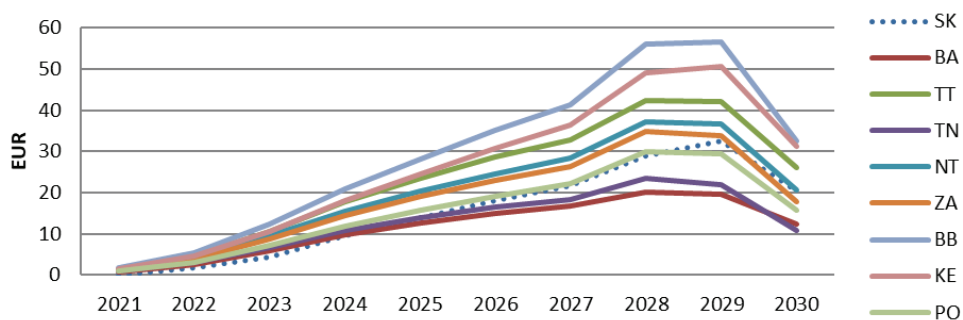
Zdroj: autori

Graf 4.18: Dodatočná priemerná mesačná mzda v sektore priemyslu (EUR)

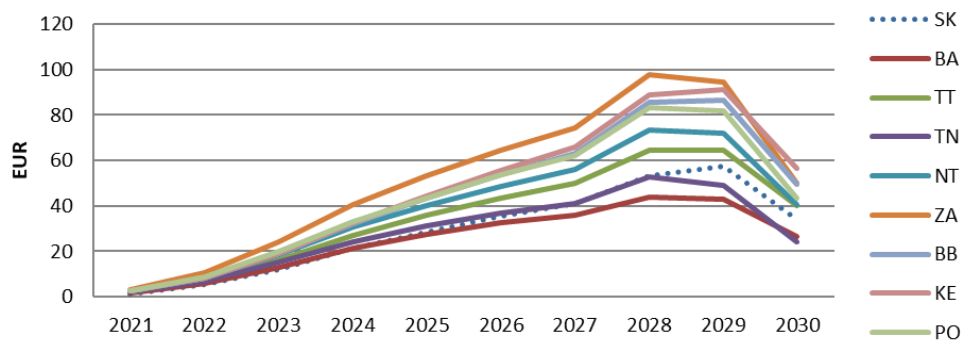
Zdroj: autori

Graf 4.19: **Dodatočná priemerná mesačná mzda v sektore stavebníctva (EUR)**

Zdroj: autori

Graf 4.20: **Dodatočná priemerná mesačná mzda v sektore trhových služieb (EUR)**

Zdroj: autori

Tabuľka 4.21: Vývoj kumulatívneho multiplikátora

	SK	BA	TT	TN	NT	ZA	BB	PO	KE
2021	1.15	1.53	1.04	0.81	1.12	1.31	1.13	1.24	1.37
2022	1.22	1.70	1.11	0.84	1.19	1.40	1.19	1.32	1.48
2023	1.29	1.78	1.18	0.87	1.27	1.49	1.26	1.41	1.58
2024	1.38	1.92	1.28	0.91	1.37	1.59	1.34	1.52	1.72
2025	1.48	2.05	1.38	0.96	1.47	1.71	1.43	1.63	1.86
2026	1.57	2.16	1.47	0.99	1.57	1.81	1.52	1.74	1.99
2027	1.65	2.25	1.56	1.03	1.67	1.90	1.60	1.85	2.12
2028	1.72	2.27	1.62	1.05	1.74	1.98	1.67	1.95	2.23
2029	1.82	2.41	1.74	1.09	1.87	2.10	1.77	2.07	2.40

Zdroj: autori

Príloha k 6. kapitole
OČAKÁVANÝ VÝVOJ ZAMESTNANOSTI V REGIÓNOCH SR

Tabuľka 6.5: Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore A - Poľnohospodárstvo

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Bratislavský kraj	0.0%	-9.6%	1.3%	-1.1%	-2.0%	-0.7%	-0.5%
Trnavský kraj	0.0%	-12.2%	1.8%	-1.3%	-2.1%	-0.5%	-0.3%
Nitriansky kraj	0.0%	-12.1%	1.9%	-1.4%	-2.3%	-0.5%	-0.3%
Trenčiansky kraj	0.0%	-11.8%	2.0%	-1.3%	-2.1%	-0.6%	-0.4%
Banskobystrický kraj	0.0%	-11.9%	2.1%	-1.3%	-2.4%	-0.6%	-0.4%
Žilinský kraj	0.0%	-11.6%	1.9%	-1.2%	-2.1%	-0.6%	-0.4%
Košický kraj	0.0%	-10.7%	1.6%	-1.2%	-2.1%	-0.6%	-0.4%
Prešovský kraj	0.0%	-10.8%	1.6%	-1.2%	-2.1%	-0.6%	-0.4%
Slovensko	0.0%	-11.5%	1.8%	-1.3%	-2.2%	-0.6%	-0.4%

Zdroj: autori

Tabuľka 6.6: Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore BDE – Ťažba a dobývanie; Energetika a sieťové služby

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Bratislavský kraj	0.0%	-8.6%	3.2%	1.3%	-0.2%	-0.7%	-0.8%
Trnavský kraj	0.0%	-9.2%	3.0%	1.0%	-0.3%	-0.5%	-0.6%
Nitriansky kraj	0.0%	-8.4%	3.0%	0.9%	-0.4%	-0.5%	-0.7%
Trenčiansky kraj	0.0%	-9.8%	3.5%	1.0%	-0.4%	-0.6%	-0.7%
Banskobystrický kraj	0.0%	-7.8%	2.9%	1.1%	-0.3%	-0.6%	-0.7%
Žilinský kraj	0.0%	-9.3%	3.3%	1.2%	-0.3%	-0.6%	-0.7%
Košický kraj	0.0%	-8.1%	2.9%	1.2%	-0.3%	-0.6%	-0.7%
Prešovský kraj	0.0%	-7.6%	2.8%	1.1%	-0.3%	-0.6%	-0.7%
Slovensko	0.0%	-8.9%	3.1%	1.0%	-0.3%	-0.6%	-0.7%

Zdroj: autori.

Tabuľka 6.7: Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore C - Priemyselná výroba

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Bratislavský kraj	0.0%	-15.6%	3.6%	-0.5%	-1.3%	-0.4%	-0.3%
Trnavský kraj	0.0%	-17.2%	3.7%	-0.8%	-1.3%	-0.2%	-0.2%
Nitriansky kraj	0.0%	-16.7%	3.7%	-0.9%	-1.4%	-0.2%	-0.2%
Trenčiansky kraj	0.0%	-17.1%	4.1%	-0.7%	-1.3%	-0.3%	-0.2%
Banskobystrický kraj	0.0%	-16.0%	3.7%	-0.6%	-1.3%	-0.3%	-0.3%
Žilinský kraj	0.0%	-17.0%	4.0%	-0.6%	-1.3%	-0.3%	-0.2%
Košický kraj	0.0%	-16.2%	3.7%	-0.6%	-1.2%	-0.3%	-0.3%
Prešovský kraj	0.0%	-16.1%	3.7%	-0.6%	-1.3%	-0.3%	-0.3%
Slovensko	0.0%	-16.4%	3.7%	-0.6%	-1.3%	-0.3%	-0.2%

Zdroj: autori.

Tabuľka 6.8: Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore F - Stavebníctvo

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Bratislavský kraj	0.0%	-12.5%	2.2%	-0.9%	-2.2%	-0.1%	-0.2%
Trnavský kraj	0.0%	-14.6%	2.5%	-1.4%	-3.1%	0.1%	-0.1%
Nitriansky kraj	0.0%	-13.7%	2.4%	-1.5%	-3.0%	0.0%	-0.1%
Trenčiansky kraj	0.0%	-14.3%	2.7%	-1.4%	-3.1%	0.0%	-0.2%
Banskobystrický kraj	0.0%	-13.3%	2.5%	-1.2%	-2.9%	-0.1%	-0.2%
Žilinský kraj	0.0%	-14.6%	2.8%	-1.2%	-3.2%	0.0%	-0.2%
Košický kraj	0.0%	-13.5%	2.5%	-1.2%	-2.9%	-0.1%	-0.2%
Prešovský kraj	0.0%	-15.3%	3.1%	-1.3%	-3.5%	0.0%	-0.2%
Slovensko	0.0%	-14.0%	2.6%	-1.2%	-3.0%	0.0%	-0.2%

Zdroj: autori.

Tabuľka 6.9: Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore GHI – Veľkoobchod, maloobchod, doprava, skladovanie, a ubytovanie a stravovacie služby

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Bratislavský kraj	0.0 %	-15.7%	0.7%	-0.6%	-0.8 %	0.7%	0.4%
Trnavský kraj	0.0%	-16.0%	0.3 %	-1.0 %	-0.9%	0.9%	0.5%
Nitriansky kraj	0.0 %	-15.3%	0.3 %	-1.0%	-0.8%	0.9%	0.5 %
Trenčiansky kraj	0.0%	-15.9%	0.6 %	-0.9 %	-0.8%	0.8 %	0.5%
Banskobystrický kraj	0.0%	-14.4%	0.2 %	-0.8%	-0.7%	0.8%	0.4 %
Žilinský kraj	0.0%	-16.0%	0.6 %	-0.8%	-0.9%	0.8%	0.5%
Košický kraj	0.0%	-14.8%	0.2%	-0.8%	-0.8 %	0.8%	0.4%
Prešovský kraj	0.0%	-14.8%	0.3%	-0.8 %	-0.8%	0.8%	0.4 %
Slovensko	0.0 %	-15.4 %	0.4 %	-0.8 %	-0.8%	0.8%	0.4%

Zdroj: autori

Tabuľka 6.10: Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore J - Informačné a komunikačné služby

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Bratislavský kraj	0.0%	-14.5 %	2.6%	-0.9%	-2.3 %	-0.1 %	-0.2 %
Trnavský kraj	0.0%	-11.5%	0.9%	-1.2%	-1.5 %	0.0 %	-0.2 %
Nitriansky kraj	0.0%	-11.2%	1.1%	-1.2%	-1.7%	0.0%	-0.2 %
Trenčiansky kraj	0.0%	-10.8%	1.0 %	-1.1%	-1.5%	0.0 %	-0.2%
Banskobystrický kraj	0.0 %	-10.3%	0.9%	-1.0%	-1.4%	-0.1 %	-0.3%
Žilinský kraj	0.0%	-11.4%	1.2%	-0.9%	-1.4%	-0.1%	-0.2%
Košický kraj	0.0 %	-11.6%	1.4%	-0.9%	-1.5 %	-0.1%	-0.3%
Prešovský kraj	0.0 %	-10.1%	0.8%	-1.0%	-1.5 %	-0.1 %	-0.3%
Slovensko	0.0 %	-12.1%	1.5%	-1.0%	-1.7 %	-0.1%	-0.2%

Zdroj: autori.

Tabuľka 6.11: Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore K - Finančné a poisťovacie služby

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Bratislavský kraj	0.0%	-8.9%	1.3%	-1.0%	-1.5%	-0.1%	-0.2%
Trnavský kraj	0.0%	-8.5%	0.5%	-1.6%	-1.8%	0.0%	-0.2%
Nitriansky kraj	0.0%	-7.6%	0.5%	-1.6%	-1.8%	0.0%	-0.2%
Trenčiansky kraj	0.0%	-8.3%	0.8%	-1.5%	-1.8%	0.0%	-0.3%
Banskobystrický kraj	0.0%	-7.3%	0.6%	-1.4%	-1.7%	-0.1%	-0.3%
Žilinský kraj	0.0%	-8.1%	0.7%	-1.4%	-1.7%	0.0%	-0.3%
Košický kraj	0.0%	-7.6%	0.6%	-1.4%	-1.7%	-0.1%	-0.3%
Prešovský kraj	0.0%	-7.3%	0.5%	-1.3%	-1.6%	-0.1%	-0.3%
Slovensko	0.0%	-8.4%	1.0%	-1.2%	-1.6%	-0.1%	-0.3%

Zdroj: autori.

Tabuľka 6.12: Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore L - Činnosti v oblasti nehnuteľností

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Bratislavský kraj	0.0%	-3.1%	1.9%	-3.1%	-3.5%	-0.2%	-0.4%
Trnavský kraj	0.0%	-3.3%	1.4%	-3.4%	-3.6%	0.0%	-0.3%
Nitriansky kraj	0.0%	-2.5%	1.4%	-3.5%	-3.6%	-0.1%	-0.3%
Trenčiansky kraj	0.0%	-2.8%	1.6%	-3.4%	-3.6%	-0.1%	-0.3%
Banskobystrický kraj	0.0%	-2.1%	1.5%	-3.2%	-3.5%	-0.1%	-0.4%
Žilinský kraj	0.0%	-3.0%	1.6%	-3.2%	-3.5%	-0.1%	-0.3%
Košický kraj	0.0%	-2.3%	1.5%	-3.2%	-3.5%	-0.1%	-0.4%
Prešovský kraj	0.0%	-2.2%	1.5%	-3.2%	-3.5%	-0.1%	-0.4%
Slovensko	0.0%	-2.8%	1.7%	-3.2%	-3.5%	-0.2%	-0.4%

Zdroj: autori

Tabuľka 6.13: Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore MN - Odborné, vedecké a technické činnosti, a administratívne a podporné služby

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Bratislavský kraj	0.0%	-14.2%	2.4%	-0.6%	-1.5%	-0.1%	-0.2%
Trnavský kraj	0.0%	-13.0%	1.4%	-1.0%	-1.4%	0.1%	-0.1%
Nitriansky kraj	0.0%	-12.2%	1.4%	-1.1%	-1.4%	0.0%	-0.1%
Trenčiansky kraj	0.0%	-12.8%	1.7%	-1.0%	-1.5%	0.0%	-0.2%
Banskobystrický kraj	0.0%	-11.6%	1.4%	-0.9%	-1.3%	-0.1%	-0.2%
Žilinský kraj	0.0%	-12.7%	1.7%	-0.8%	-1.4%	0.0%	-0.2%
Košický kraj	0.0%	-11.9%	1.4%	-0.8%	-1.3%	0.0%	-0.2%
Prešovský kraj	0.0%	-11.2%	1.2%	-0.8%	-1.3%	0.0%	-0.2%
Slovensko	0.0%	-12.9%	1.8%	-0.8%	-1.4%	0.0%	-0.2%

Zdroj: autori

Tabuľka 6.14: Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore OPQ - Verejná správa, vzdelávanie, zdravotníctvo a sociálne služby

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Bratislavský kraj	0.0%	-5.3%	-2.3%	-1.6%	-1.2%	0.0%	-0.2%
Trnavský kraj	0.0%	-5.8%	-2.6%	-1.9%	-1.4%	0.2%	-0.1%
Nitriansky kraj	0.0%	-5.6%	-2.3%	-1.9%	-1.5%	0.1%	-0.1%
Trenčiansky kraj	0.0%	-5.3%	-2.4%	-1.9%	-1.5%	0.1%	-0.1%
Banskobystrický kraj	0.0%	-5.4%	-2.2%	-1.7%	-1.4%	0.1%	-0.2%
Žilinský kraj	0.0%	-5.7%	-2.3%	-1.7%	-1.4%	0.1%	-0.2%
Košický kraj	0.0%	-5.5%	-2.3%	-1.7%	-1.4%	0.1%	-0.2%
Prešovský kraj	0.0%	-5.7%	-2.2%	-1.7%	-1.4%	0.1%	-0.2%
Slovensko	0.0%	-5.5%	-2.3%	-1.7%	-1.4%	0.1%	-0.2%

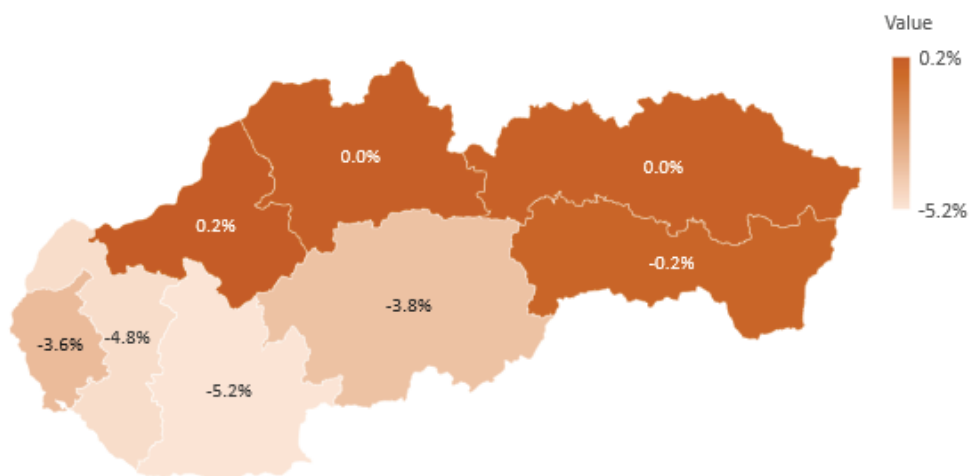
Zdroj: autori

Tabuľka 6.15: Rozdiel v raste pridanej hodnoty oproti základnému scenáru v sektore RSTU - Ostatné služby a činnosti

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Bratislavský kraj	0.0%	-17.0%	-4.7%	-2.8%	-1.0%	1.4%	1.1%
Trnavský kraj	0.0%	-16.8%	-5.3%	-3.2%	-1.2%	1.6%	1.2%
Nitriansky kraj	0.0%	-16.3%	-5.1%	-3.2%	-1.2%	1.6%	1.1%
Trenčiansky kraj	0.0%	-16.4%	-5.2%	-3.2%	-1.2%	1.6%	1.1%
Banskobystrický kraj	0.0%	-16.0%	-5.1%	-3.0%	-1.1%	1.5%	1.1%
Žilinský kraj	0.0%	-16.7%	-5.0%	-3.0%	-1.1%	1.5%	1.1%
Košický kraj	0.0%	-16.3%	-5.1%	-2.9%	-1.1%	1.5%	1.1%
Prešovský kraj	0.0%	-16.2%	-5.1%	-2.9%	-1.1%	1.5%	1.1%
Slovensko	0.0%	-16.7%	-4.9%	-2.9%	-1.1%	1.5%	1.1%

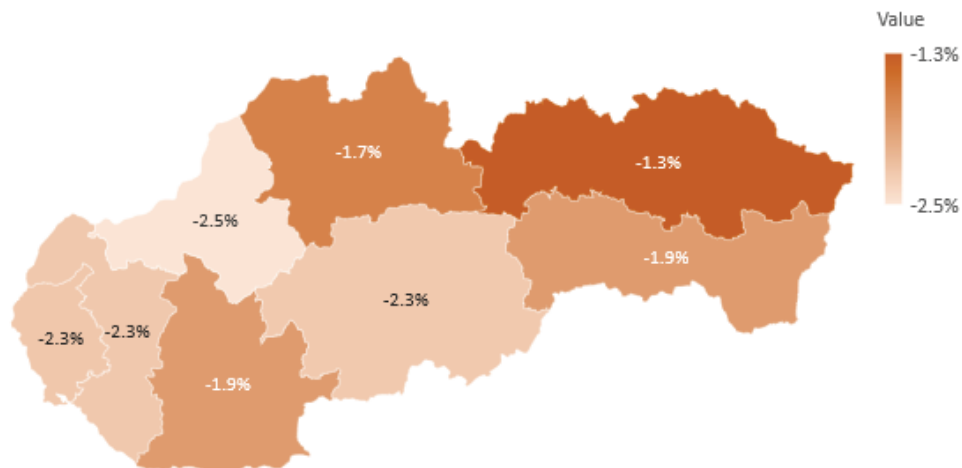
Zdroj: autori

Mapa 6.14: Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore A – poľnohospodárstvo, 2020

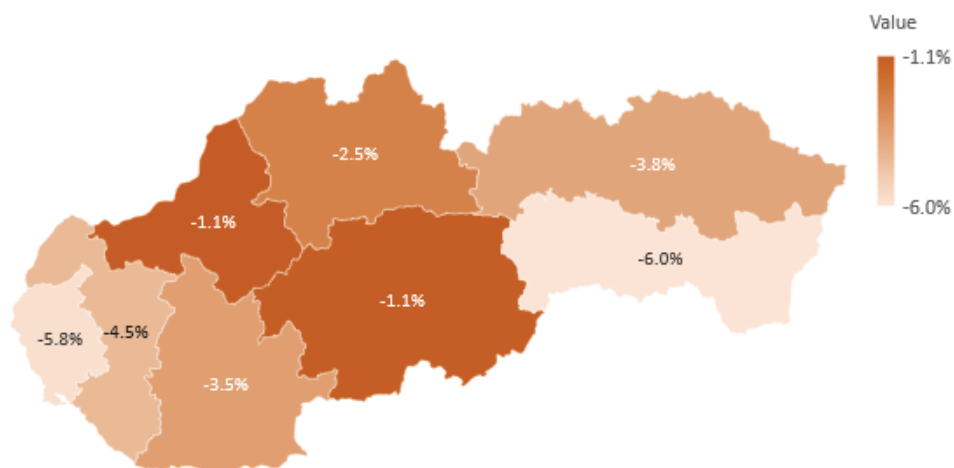
Zdroj: autori

Mapa 6.15: Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore BDE - Ťažba a dobývanie; Energetika a sieťové služby, 2020

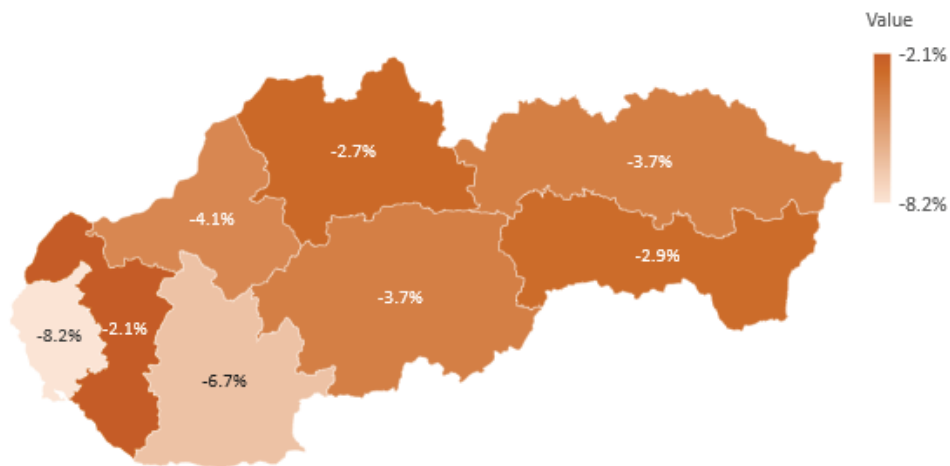
Zdroj: autori

Mapa 6.16: Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore C - Priemyselná výroba, 2020

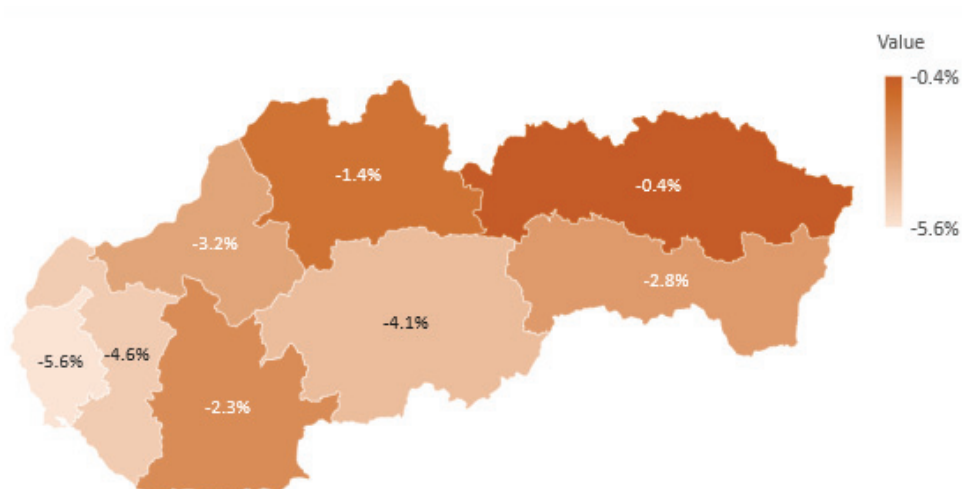
Zdroj: autori

Mapa 6.17: Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore F – Stavebníctvo, 2020

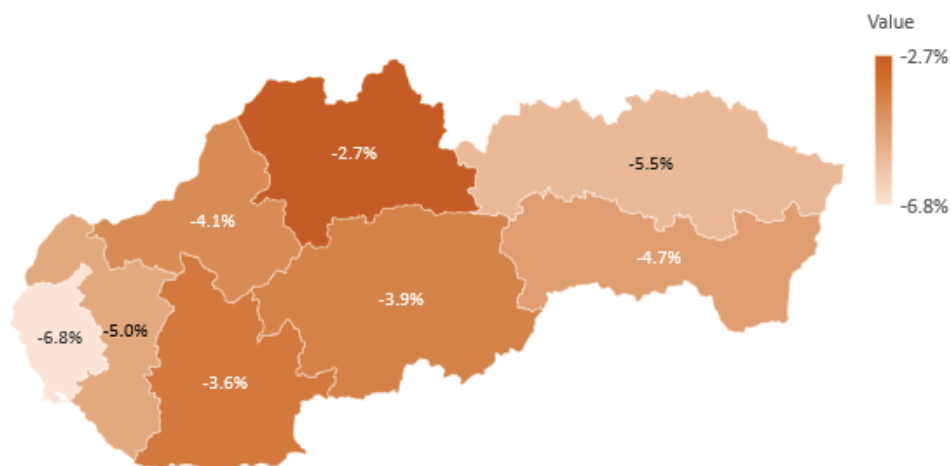
Zdroj: autori

Mapa 6.18: Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore GHI - Veľkoobchod, maloobchod, doprava, skladovanie, a ubytovacie a stravovacie služby, 2020

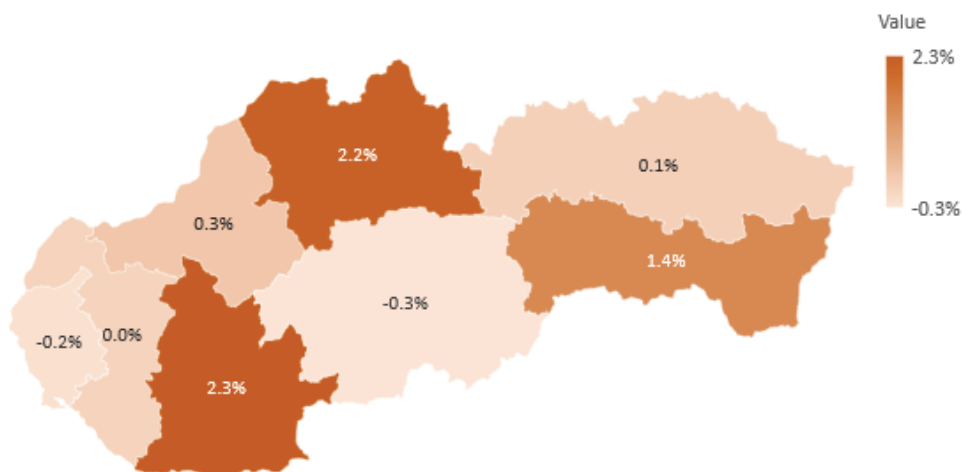
Zdroj: autori

Mapa 6.19 : Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore J - Informačné a komunikačné služby, 2020

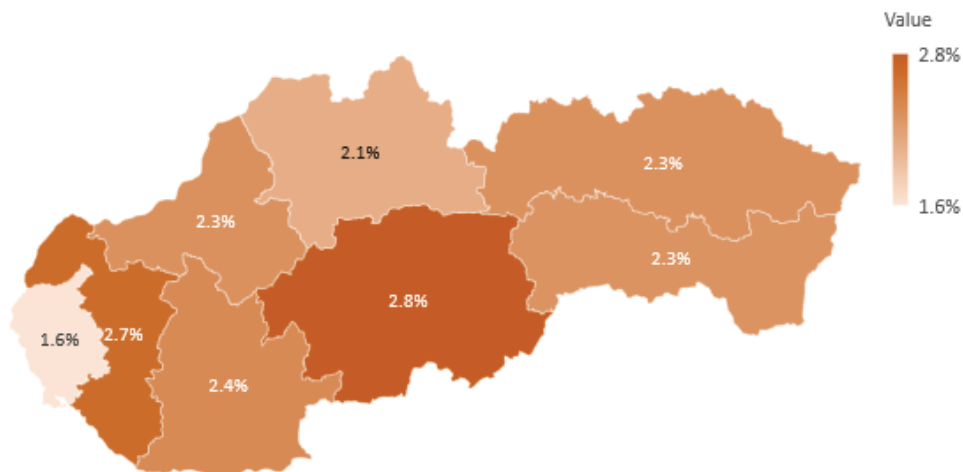
Zdroj: autori

Mapa 6.20: Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore K - Finančné a poisťovacie služby, 2020

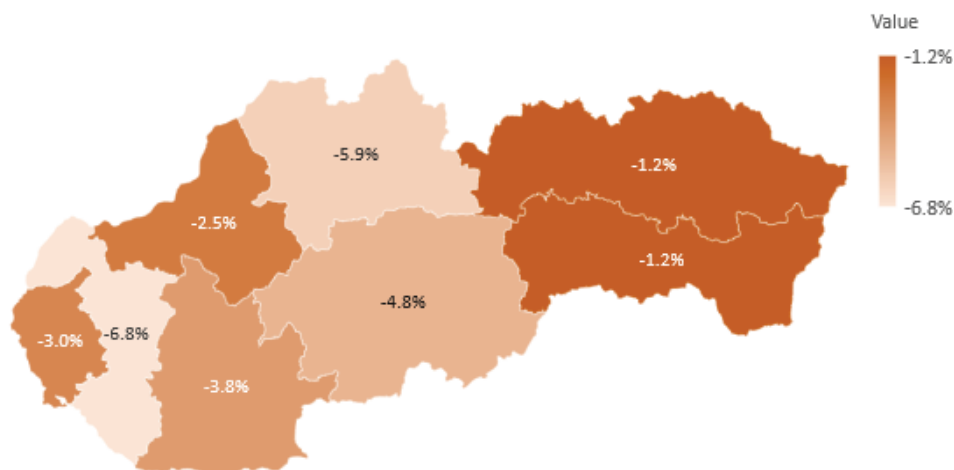
Zdroj: autori

Mapa 6.21: Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore L - Činnosti v oblasti nehnuteľností, 2020

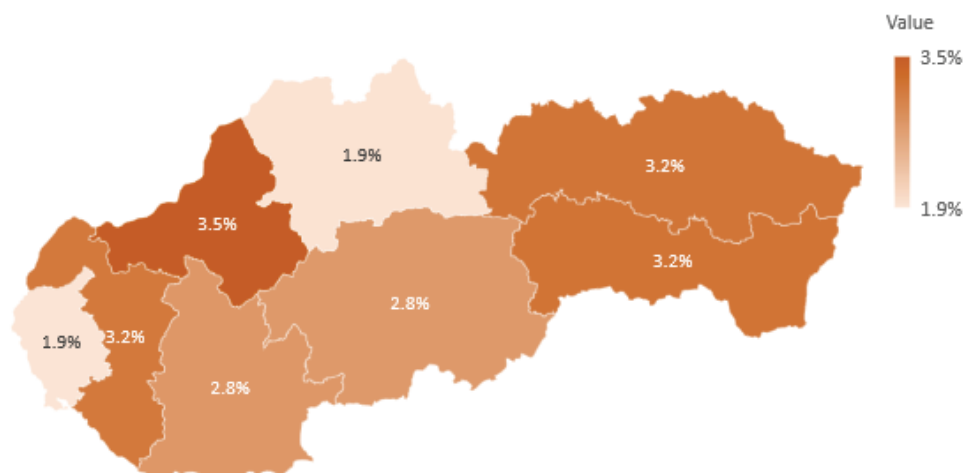
Zdroj: autori

Mapa 6.22: Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore MN - Odborné, vedecké a technické činnosti, a administratívne a podporné služby, 2020

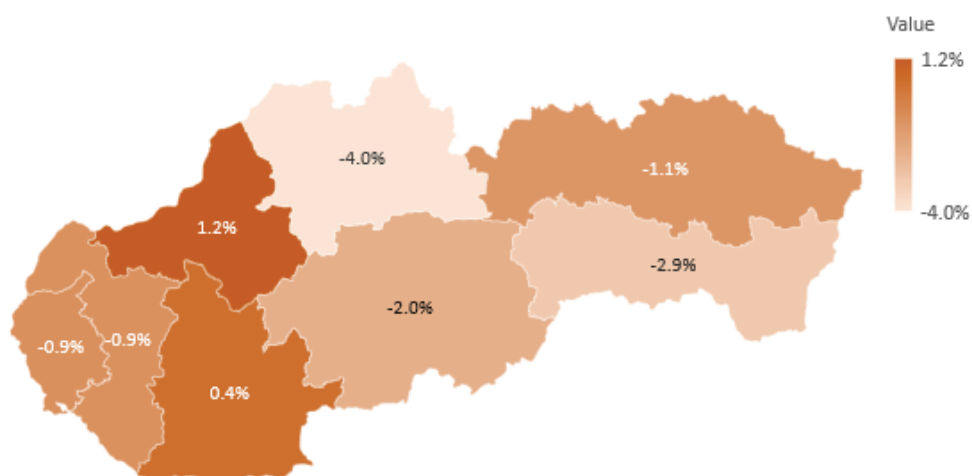
Zdroj: autori

Mapa 6.23: Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore OPQ - Verejná správa, vzdelávanie, zdravotníctvo a sociálne služby, 2020

Zdroj: autori

Mapa 6.24 :Očakávaná zmena zamestnanosti vplyvom COVID oproti základnému scenáru v sektore RSTU - Ostatné služby a činnosti, 2020

Zdroj: autori

Príloha k 8. kapitole
HOSPODARSKA POLITIKA V REGIÓNOCH SR PO ROKU 2020

Tabuľka 8. 1: Priemerné čisté peňažné príjmy v SR a podľa krajov za obdobie 2001-2019 (EUR/osoba/mesiac)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	I*	K**
SR	212	223	235	242	251	286	320	352	351	349	362	366	370	390	423	441	456	473	496	2,338	1,048
1	270	281	295	340	326	381	408	466	441	443	453	469	487	509	554	576	588	609	635	2,349	1,049
2	201	212	229	239	254	286	335	368	359	373	377	385	388	420	440	459	476	495	517	2,570	1,054
3	202	213	233	221	242	283	310	339	347	355	365	371	376	403	441	460	478	498	514	2,540	1,053
4	206	212	227	230	254	285	322	349	345	344	362	352	354	385	412	436	451	469	483	2,343	1,048
5	202	214	220	235	241	277	307	337	345	338	356	367	362	372	395	411	424	440	457	2,266	1,046
6	211	217	229	229	242	276	310	331	324	335	350	353	356	369	421	436	451	468	499	2,362	1,049
7	195	205	210	221	223	248	288	309	327	305	327	328	328	344	359	376	390	405	425	2,180	1,044
8	212	234	246	235	244	270	305	341	331	322	330	334	337	351	393	407	421	438	466	2,195	1,045

Zdroj: Dátové kocky ŠÚ SR

*V stĺpci s označením I je vypočítaný index rastu nominálnych príjmov v roku 2019 oproti roku 2001.

**V stĺpci s označením K je vypočítaný priemerný koeficient rastu nominálnych príjmov za obdobie 2001-2019 (geometrický priemer

Tabuľka 8.2: Priemerné čisté peňažné výdavky v SR a podľa krajov za obdobie 2001-2019 (EUR/osoba/mesiac)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	i*	k**
SR	208	215	229	235	245	281	304	325	307	308	321	323	321	322	355	358	366	374	386	1,850	1,035
1	262	264	279	317	314	351	405	417	385	393	401	409	422	421	436	436	444	453	461	1,757	1,032
2	192	205	222	244	242	285	293	319	301	327	329	335	331	338	397	401	408	417	424	2,212	1,045
3	205	211	234	212	223	283	287	317	308	301	333	326	324	323	394	400	413	422	432	2,113	1,042
4	208	212	226	225	252	276	305	336	306	319	319	314	311	328	342	350	358	365	384	1,849	1,035
5	199	210	215	226	249	277	308	335	308	304	325	333	320	323	353	358	364	372	377	1,892	1,036
6	207	205	222	257	232	270	300	319	284	293	303	313	312	307	342	346	353	361	376	1,812	1,034
7	195	197	205	205	210	256	275	268	265	258	286	285	280	275	302	305	312	319	328	1,686	1,029
8	203	219	234	215	247	263	280	305	308	287	292	289	290	286	306	309	315	322	338	1,665	1,029

Zdroj: Dátové kocky ŠÚ SR

* V stĺpci s označením i je vypočítaný index rastu nominálnych spotrebných výdavkov v roku 2016 oproti roku 2001.

** V stĺpci s označením k je vypočítaný priemerný koeficient rastu nominálnych výdavkov za obdobie 2001-2016 (geometrický priemer).

Používané skratky pre regióny SR podľa klasifikácie NUTS 2, číže kraje SR: SR - Slovenská republika, 1 - BL - Bratislavský kraj, 2 - TA - Trnavský kraj, 3 - TC - Trenčiansky kraj, 4 - NI - Nitriansky kraj, 5 - ZI - Žilinský kraj, 6 - BC - Banskobystrický kraj, 7 - PV - Prešovský kraj, 8 - KI - Košický kraj.

Tabuľka 8.3: Priemerné čisté peňažné výdavky na potraviny a nealkoholické nápoje v SR a podľa krajov za obdobie 2001-2019 (EUR/osoba/mesiac)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Δ*
SR	50.72	51.88	53.77	57.96	59.25	63.24	67.32	71.27	65.83	68.10	69.93	72.10	73.90	73.71	67.31	68.67	72.01	74.97	78.96	28.24
1	60.91	63.57	65.46	70.21	70.90	73.64	79.94	82.51	75.25	76.16	78.38	81.92	86.65	87.85	70.43	71.42	74.18	77.40	80.05	19.14
2	50.42	52.65	53.74	62.27	60.76	64.55	70.80	77.97	70.26	72.55	74.29	76.06	77.23	77.44	72.14	73.57	77.08	80.21	84.17	33.75
3	52.51	53.54	54.90	57.49	59.32	64.72	68.97	73.81	68.02	69.26	71.38	72.25	74.13	75.87	74.71	76.33	80.27	83.59	88.33	35.82
4	49.79	51.72	54.50	55.14	56.39	62.60	66.11	71.67	67.08	70.00	70.33	71.44	72.94	74.30	67.44	69.33	73.68	76.57	81.87	32.08
5	51.22	51.42	53.91	59.25	61.82	64.57	69.46	73.37	70.26	69.81	73.80	78.02	78.05	76.78	70.36	71.77	75.17	78.42	81.97	30.75
6	48.33	49.03	50.55	57.06	59.87	61.48	65.21	67.00	60.03	63.37	66.15	69.85	72.12	70.23	64.57	65.96	69.33	72.17	76.85	28.52
7	44.48	44.55	46.07	51.75	52.02	56.94	57.47	60.40	55.41	60.07	63.28	64.21	65.49	64.64	56.66	57.61	60.21	62.63	65.59	21.11
8	49.92	50.95	52.91	54.90	56.67	60.18	64.74	68.20	64.00	66.56	65.59	67.02	68.87	67.43	66.45	67.72	70.78	73.59	77.98	28.06

Zdroj: Dátové kocky ŠÚ SR

*V stĺpci s označením Δ je vypočítaná absolútna zmena výdavkov v roku 2019 oproti roku 2001.

Tabuľka 8.4: Priemerné čisté peňažné výdavky na bývanie, vodu, elektrinu, plyn a iné palivá v SR a podľa krajov za obdobie 2001-2019 (EUR/osoba/mesiac)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Δ*
SR	32,56	34,46	43,09	52,58	51,25	61,00	60,37	63,45	61,32	62,86	64,84	65,69	64,28	64,12	66,85	66,11	64,83	65,99	70,27	37,71
1	40,63	43,88	54,07	70,70	61,25	71,54	76,51	77,14	73,60	78,15	80,08	81,94	84,69	85,16	82,77	82,45	80,39	81,67	84,46	43,83
2	33,46	35,58	42,79	51,02	50,33	64,12	59,76	61,71	61,39	63,38	64,72	68,30	64,60	63,12	71,61	70,49	68,97	70,08	74,33	40,87
3	29,18	30,84	40,23	47,07	47,88	64,16	56,51	60,03	59,94	62,59	67,38	64,41	62,95	61,91	66,05	65,18	63,93	65,10	69,64	40,46
4	32,26	35,15	43,78	52,11	53,85	62,53	56,63	65,96	64,76	67,82	66,07	69,22	67,45	72,28	67,80	66,72	65,52	66,63	72,21	39,95
5	30,80	31,83	38,77	51,15	50,86	51,05	59,89	62,43	58,86	57,40	61,07	63,17	59,50	59,76	60,39	59,74	59,01	60,20	64,03	33,23
6	33,39	36,05	45,91	57,33	54,48	69,08	65,90	64,32	66,91	63,39	66,03	66,60	65,87	64,81	69,50	69,00	67,82	69,23	73,61	40,22
7	29,51	28,88	39,20	46,04	43,23	51,06	52,63	54,80	50,32	52,31	54,29	55,20	53,05	51,32	55,52	54,74	53,65	54,63	58,92	29,41
8	31,83	34,22	43,48	49,29	50,53	59,75	59,43	63,37	58,35	61,30	63,45	61,43	60,88	59,32	65,71	64,92	63,44	64,56	68,79	36,96

Zdroj: Dátové kocky ŠÚ SR

*V slúpci s označením je vypočítaná absolútna zmena výdavkov v roku 2019 oproti roku 2001.

Tabuľka 8.5: Štruktúra spotrebných výdavkov v SR a podľa krajov, rok 2001 (v %)

		kraj SR								
	Rok 2001	SR	1	2	3	4	5	6	7	8
1	Potraviny a nealkoholické nápoje	24,33%	23,22%	26,29%	25,67%	23,97%	25,70%	23,31%	22,87%	24,56%
2	Alkoholické nápoje a tabak	2,85%	2,65%	3,27%	2,81%	2,32%	3,03%	2,90%	2,87%	3,15%
3	Odievanie a obuv	7,83%	8,04%	7,84%	8,02%	8,09%	7,35%	7,30%	7,87%	8,07%
4	Bývanie, voda, elektrina, plyn a iné palivá	15,62%	15,49%	17,45%	14,27%	15,53%	15,45%	16,11%	15,17%	15,66%
5	Nábytok, bytové vybavenie a bežná údržba bytu	5,18%	4,57%	5,81%	5,30%	5,84%	5,83%	4,72%	4,55%	5,06%
6	Zdravotníctvo	1,48%	1,67%	1,49%	1,46%	1,55%	1,41%	1,44%	1,40%	1,40%
7	Doprava	9,22%	8,97%	6,84%	9,31%	9,36%	7,83%	10,78%	10,17%	9,78%
8	Pošty a telekomunikácie	3,28%	3,72%	3,39%	3,00%	3,47%	2,76%	3,44%	2,97%	3,38%
9	Rekreácia a kultúra	7,29%	9,45%	7,37%	7,59%	7,19%	6,46%	6,88%	6,03%	7,12%
10	Vzdelávanie	0,57%	0,63%	0,62%	0,52%	0,56%	0,53%	0,56%	0,63%	0,51%
11	Hotely, kaviarne a reštaurácie	5,43%	4,80%	4,78%	5,86%	4,60%	6,64%	5,21%	6,30%	5,42%
12	Rozličné tovary a služby	8,13%	7,38%	8,36%	8,13%	8,61%	7,56%	8,33%	8,24%	8,43%
13	Ostatné čisté výdavky	8,79%	9,43%	6,49%	8,05%	8,90%	9,43%	9,02%	10,96%	7,45%

Zdroj: Dátové kocky ŠÚ SR, vlastné spracovanie

V časti tabuľky pre kraje SR je zelenou farbou vyznačená minimálna hodnota v riadku a červenou farbou maximálna hodnota v riadku, čiže v kraji.

Tabuľka 8.6: Štruktúra spotrebných výdavkov v SR a podľa krajov, rok 2019 (v %)

Rok 2019		kraj SR							
	SR	1	2	3	4	5	6	7	8
1 Potraviny a nealkoholické nápoje	20,47%	17,37%	20,44%	20,44%	21,32%	21,74%	20,45%	20,00%	23,05%
2 Alkoholické nápoje a tabak	2,67%	2,68%	2,92%	2,92%	2,48%	2,75%	2,44%	2,66%	2,91%
3 Odievanie a obuv	4,69%	4,96%	5,70%	5,70%	3,39%	5,31%	4,25%	5,52%	3,19%
4 Bývanie, voda, elektrina, plyn a iné palivá	18,22%	18,33%	16,11%	16,11%	18,80%	16,98%	19,59%	17,96%	20,33%
5 Nábytok, bytové vybavenie a bežná údržba bytu	4,63%	4,59%	5,70%	5,70%	4,50%	4,36%	4,87%	4,45%	4,31%
6 Zdravotníctvo	3,00%	2,95%	3,15%	3,15%	3,04%	3,30%	2,61%	3,64%	2,80%
7 Doprava	11,25%	9,63%	11,39%	11,39%	10,89%	12,10%	11,93%	12,36%	10,72%
8 Pošty a telekomunikácie	4,58%	4,95%	4,23%	4,23%	4,53%	4,35%	4,55%	4,68%	4,90%
9 Rekreačia a kultúra	6,09%	6,99%	6,61%	6,61%	6,92%	6,20%	6,25%	4,50%	5,60%
10 Vzdelávanie	0,67%	0,51%	0,74%	0,74%	0,64%	0,85%	0,56%	0,50%	0,92%
11 Hotely, kaviarne a reštaurácie	5,30%	5,64%	5,83%	5,83%	4,78%	6,18%	4,64%	5,69%	4,72%
12 Rozličné tovary a služby	6,82%	6,77%	6,98%	6,98%	6,83%	6,88%	6,80%	6,68%	7,05%
13 Ostatné čisté výdavky	11,61%	14,64%	10,21%	10,21%	11,87%	8,99%	11,06%	11,35%	9,51%

Zdroj: Dátové kocky ŠÚ SR, vlastné spracovanie

V časti tabuľky pre kraje SR je zelenou farbou vyznačená minimálna hodnota v riadku a červenou farbou maximálna hodnota v riadku, čiže v kraji

LITERATÚRA

Literatúra k 1. kapitole

HOSPODÁRSKA POLITIKA V REGIÓNOCH SR PO ROKU 2020

Európska komisia (2020a) Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti – pridelovanie grantov podľa členských štátov (v cenách roku 2018) URL: https://ec.europa.eu/info/files/recovery-and-resilience-facility-grants-allocation-member-state-2018-prices_sk

Inštitút finančnej politiky (2017) Skrytý poklad v samospráve – Alternatívne možnosti sústredenia výkonu správy v samosprávach. URL: <https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/19968/70/Skryty-poklad-samosprave.pdf>

Ministerstvo financií (2020a) Výpadok DPFO – VÚC URL: https://www.mfsr.sk/files/archiv/17/Priloha_c_1_VUC.pdf

Ministerstvo financií (2020b) Čerpanie ŠF a KF k 31.10.2020 URL: <https://www.mfsr.sk/sk/media/tlacove-spravy/cerpanie-sf-kf-k-31-10-2020.html>

Ministerstvo financií (2020c) Moderné a úspešné Slovensko – Národný integrovaný reformný plán. URL: https://www.mfsr.sk/files/archiv/8/MaUS_NIRP2.pdf

Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka (2020) Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2020 – 2024 URL: <https://www.mpsr.sk/download.php?fID=18769>

Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie (2020) Návrh priorít pre Partnerskú dohodu SR na roky 2021 – 2027 URL: https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2020/10/Navrh-priorit-PD-SR-2021_2027.pdf

Nižňanský, V. – Hamalová, M. (2014) Spravodlivé rozdelenie politickej moci (rozdelenie kompetencií). Komunálne výskumne a poradenské centrum n.o., Bratislava, 2014. URL: http://komunal.eu/images/Spravodlivé_rozdelenie_kompetenci%C3%AD.pdf

Nižňanský, V. (2020) Vráťme mestám práva – pokračovanie decentralizácie Slovenska, Komunálne výskumné a poradenské centrum, n.o., Bratislava, máj 2020. URL: https://www.komunal.eu/images/2020/Vratme_mestam_prava_web.pdf

Literatúra k 3. kapitole

VÝVOJ NA TRHU PRÁCE PRED A POD VPLYVOM PANDÉMIE COVID-19

Dujava, D. – Peciar, V. (2020): Trh práce v karanténe. Vplyv koronakrízy na trh práce na Slovensku. Komentár 2020/10. Inštitút finančnej politiky, Ministerstvo financií SR, 22. júl 2020

Gylánik, M. (2020): Trh práce: Nie je kríza ako kríza. Analytický komentár NBS. Bratislava: Národná banka Slovenska, 6. november 2020.

Hojdan, D. – Vitáloš, M. (2020): Chráni možnosť práce z domu pracovné miesta v čase pandémie? In: Monitor hospodárskej politiky - V polčase (?) koronakrízy, 2020, č.4 /december, Bratislava: Katedra hospodárskej politiky, Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave, ISSN 2453-9287.

Karšay, A. (2020): Miera evidovanej nezamestnanosti: Nezamestnanosť v novom roku zatiaľ bez zmeny. Rýchly komentár NBS. Bratislava: Národná banka Slovenska, 20. február 2020.

Lichner I. – Hvozdíková, V. a kol. (2020): Kontradikcie vo vývoji zamestnanosti v SR na pozadí demografických a štrukturálnych zmien II. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, 136 s., ISBN 978-80-7144-316-2.

Morvay, K. a kol. (2020): Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2019 - Zaostrenej na: Spomalená produktivita, ktorá nestíha za nákladmi práce. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, 126 s., ISBN 978-80-7144-312-4.

Morvay, K. – Hudcovský, M. (2020): Demografický faktor ako zmierňovač aj posilňovač problémov na trhu práce. In: Monitor hospodárskej politiky - Dilemy súťažnej politiky, 2020, č.3 /september, Bratislava: Katedra hospodárskej politiky, Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave, ISSN 2453-9287.

MPSVaR SR (2020): Aktuality. <https://www.employment.gov.sk/sk/informacie-media/aktuality/spustame-kurzarbeit-dalsiu-pomoc-zamestnavatelov.html>

Mráziková, V. – Doliak, M. (2020): Flash odhad HDP a zamestnanosti: Ekonomika sa oživila výraznejšie, ako sa očakávalo, pracovných miest však ubudlo. Rýchly komentár NBS. Bratislava: Národná banka Slovenska, 13. novembra 2020.

NBS (2020a): Analytické komentáre NBS (online). <https://www.nbs.sk/sk/menova-politika/analyticke-komentare>

NBS (2020b): Rýchle komentáre NBS (online). <https://www.nbs.sk/sk/menova-politika/rychle-komentare>

Profesia.sk (2020): Tlačové správy portálu profesia.sk (online). <https://firma.profesia.sk/tlacove-spravy/>

ŠÚ SR (2019): Štatistická správa o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR. 4. štvrťrok 2018. Súborné publikácie, Kód 010319. Bratislava: Štatistický úrad SR, marec 2019.

ŠÚ SR (2020a): Datacube. Online databáza. <http://datacube.statistics.sk/> ŠÚ SR (2020b): Správa o hospodárskom vývoji v krajoch SR za rok 2019. Regionálne štatistiky, Kód 090620. Bratislava: Štatistický úrad SR, apríl 2020.

ŠÚ SR (2020c): Štatistická správa o základných vývojových tendenciách

v hospodárstve SR v 3. štvrťroku 2020. Súborné publikácie, Kód 010620. Bratislava: Štatistický úrad SR, december 2020.

ŠÚ SR (2020d): Štatistická správa o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR v 4. štvrťroku 2019. Súborné publikácie, Kód 010320. Bratislava: Štatistický úrad SR, marec 2020.

ŠÚ SR (2020e): Zamestnanci a priemerné mesačné mzdy v SR v roku 2019. Práca, Náklady práce, Kód 020220. Bratislava: Štatistický úrad SR, marec 2020.

ÚPSVaR SR (2020a): Mediálne správy (online). <https://www.upsvr.gov.sk/media/medialne-spravy>

ÚPSVaR SR (2020b): Štatistiky: Nezamestnanosť – mesačné štatistiky. Zamestnávanie cudzincov – štatistiky (online). https://www.upsvr.gov.sk/statistiky.html?page_id=1247

Žúdel, B. – Pécsyová, M. (2019): Koniec zlatých časov. Makroekonomická prognóza na roky 2019 – 2022. Komentár 2019/12. Inštitút finančnej politiky, Ministerstvo financií SR, 19. september 2019.

Literatúra k 4. kapitole

EX ANTE HODNOTENIE POLITIKY SÚDRŽNOSTI 2021-2027

Bachtler, J., Begg, I., Polverari, L. a Charles, D.(2013) Evaluation of the Main Achievements of Cohesion Policy Programmes and Projects over the Longer Term in 15 Selected Regions (from 1989-1993 Programme Period to the Present, Final Report to the European Commission (DG Regio), European Policies Research Centre, University of Strathclyde (Glasgow) and London School of Economics.

Bradley, J. a FitzGerald, J.(1988) Industrial output and factor input determination in an econometric model of a small open economy. European Economic Review, vol. 32, pp. 1227 – 1241.

Bradley, J., Herce, J. A. a Modesto, L.(1995) The macroeconomic effects of the CSF 1994-99 in the EU periphery: An analysis based on the HERMIN Model, Economic Modelling, 12(3), 323-333.

Bradley, J., Untiedt, G., a Mitze, T.(2007) Analysis of the impact of Cohesion Policy, A note explaining the Hermin –based simulations, Muenster and Dublin, May 14h.

Bradley, J. a Untiedt, G.(2010) The cohesion System of HERMIN country and regional models: Description and operating manual, Version 4, Contract no. 2005 CE 16 0 AT 027. Brussels: European Commission

Bradley, J., a Zaucha. J., (Eds.),(2017) Territorial cohesion: A missing link between economic growth and welfare. Lessons from the Baltic Tiger. Gdansk: Department of Macroeconomics, Gdańsk University

Cancelo, J. R., Faíña, A. a López-Rodríguez, J.,(2009) Measuring the permanent impact of European structural funds on peripheral objective 1 regions: The case of Galicia, *European Planning Studies*, 17, pp. 1535-1558.

Capros, P., Van Regemorter, D., Paroussos, L., Karkatsoulis, P., Fragkiadakis, C., Tsani, S., Charalampidis, I. a Revesz, T.(2013) GEM-E3 Model Documentation, JRC-IPTS Working Paper Series, JRC83177, European Commission, DG Joint Research Centre.

Cardenete, M. A., Delgado, M. C. a Lima, C.(2013) The Structural Funds in Andalusia for the Programming Period 2014-2020: Time for Tightening belts, *European Planning Studies*, DOI:10.1080/09654313.2013.771622.

Dall’Erba, S., Guillaín, R. a Le Gallo, J.(2010) Impact Of Structural Funds On Regional Growth: How To Reconsider A 9 Year-Old Black Box, *Region et Developpement*, Region et Developpement, LEAD, Université du Sud - Toulon Var, vol. 30, pages 77-100.

Diukanova, O., Mandras, G., Conte, A. a Salotti, S.(2018) R&I and Low-carbon investment in Apulia, Italy: The RHOMOLO assessment, JRC Working Papers JRC115019, Joint Research Centre (Seville site).

Faíña, A., López-Rodríguez, J., Romero, I., Fernández-Serrano, J. a Montes-Solla, P.,(2013a). Evaluation of the main achievements of cohesion policy programmes and projects over the longer term in 15 selected regions (from 1989-1993 programming period to the present). Case Study Galicia, University of A Coruña, University of Seville, London School of Economics and European Policies Research Centre of the University of Strathclyde.

Faíña, A., López-Rodríguez, J., Romero, I., Fernández-Serrano, J. a Montes-Solla, P.(2013b). Evaluation of the main achievements of cohesion policy programmes and projects over the longer term in 15 selected regions (from 1989-1993 programming period to the present). Case Study Andalucía, University of A Coruña, University of Seville, London School of Economics and European Policies Research Centre of the University of Strathclyde.

Christensen, M., Conte, A. a Salotti, S.(2019) Horizon Europe: The RHOMOLO ex-ante assessment, JRC Working Papers JRC115437, Joint Research Centre (Seville site).

Le Mouél, P., Le Hir, B., Fougeyrollas, A., Zagamé, p. a Boitier, B.(2016). Toward a macro-modelling of European Innovation Union: The contribution of NEMESIS model. Paper presented at the 9th Conference on Model-based Evidence on Innovation and DEvelopment (MEIDE) the 16-17 June 2016 in Moscow, Russia. <https://frama.link/8Gmb7fnM>.

Mandras, G., Conte, A. a Salotti, S.(2019) Coal regions in transition: the RHOMOLO-IO indirect jobs estimates, JRC Working Papers JRC118641, Joint Research Centre (Seville site).

Márquez, M. A., Ramajo, J. a De Miguel, F. J.(2010) Evaluación de los efectos económicos de los fondos estructurales del periodo 2000-2006 sobre Extremadura», *Papeles de Economía Española*, 123, pp. 191-205.

Mogila, Z. a Zaleski J.(2017) Modelling territorial cohesion as an inter-related process [in:] Bradley J., Zaucha J. (eds.) *Territorial Cohesion: A missing link between economic growth and welfare. Lessons from the Baltic Tiger*. Uniwersytet Gdański Katedra Makroekonomii, Gdańsk.

Ravet, J., Boitier, B., Grancagnolo, M., Le Mouel, P., a Stirbat, L. a Zagamé, P.(2019) The Shape of Things to Come: Ex-Ante Assessment of the Economic Impact of Horizon Europe. *fteval Journal for Research and Technology Policy Evaluation* (47). pp. 96-105. ISSN 1726-6629

Rodríguez-Pose, A. and Fratesi, U.(2004) Between Development and Social Policies: The Impact of European Structural Funds in Objective 1 Regions», *Regional Studies*, 38.1, pp. 97-113.

Sosvilla, S.(2009) El impacto de los Fondos Europeos en la economía andaluza: 1989-2013, *Revista de Estudios Regionales*, 85, 97-118.

Varga, J. a in 't Veld, J.(2011) A model-based analysis of the impact of Cohesion Policy expenditure 2000-06: Simulations with the QUEST III endogenous R&D model, *Economic Modelling*, Elsevier, vol. 28(1-2), pp. 647-663, January.

Varga A., Járosi P. a Sebestyén, T.(2011) Modeling the economic impacts of regional R&D subsidies: The GMR-Europe model and its application for EU Framework Program policy impact simulations, http://dimetic.dime-eu.org/dimetic_fles/Vargaetal2011.pdf.

in 't Veld, J.(2007) The potential impact of the fiscal transfers under the EU Cohesion Policy Programme, *European Economy - Economic Papers* 2008 - 2015 283, Directorate General Economic and Financial Affairs (DG ECFIN), European Commission.

Villaverde, J. a Maza, A. J.(2010) Los fondos estructurales europeos y la convergencia de las regiones españolas: 2000-2006, *Papeles de Economía Española*, 123, 2-15.

Literatúra k 6. kapitole

PROGNÓZA TRHU PRÁCE V REGIÓNOCH SR PO ROKU 2020

Šprocha, B. (2011). Regionálne rozdiely v štruktúre obyvateľstva podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania a vnútorná migrácia na Slovensku. *Relik, Praha*.

Lichner, I., Hvozdková, V., Hudcovský, M., Košta, J., Miklošovič, T., Morvay, K., & Ondrovič, A. (2020). Kontradikcie vo vývoji zamestnanosti v SR na pozadí

demografických a štruktúrnych zmien II. Bratislava : Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, 2020. 141 s.

Radvanský, M., Frank, K., Jánošová, M., Lichner, I., Miklošovič, T., Ostrihoň, F., Štefánik, M. & Zachar, J. (2019). Modelovanie regionálneho vývoja v SR a hodnotenie účinnosti regionálnych politík. Bratislava : Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, 2019. 167 s.

Radvanský, M., Frank, K., M., Lichner, I. & Miklošovič, T. (2016) Impact of cohesion policy on regional development of Slovakia : ex-post assessment of national strategic reference framework 2007-2013. Bratislava : Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, 2016. 111 s.

Radvanský, M., & Lichner, I. (2021). An alternative approach to the construction of multi-regional input–output tables of the Czech Republic: application of the CHARM method. *Empirica*, 1-29.

Šprocha, B. (2011). Vnútna migrácia podľa najvyššieho dokončeného vzdelania na Slovensku. *Prognostické práce*, 3(3), 213-246.

Literatúra k 7. kapitole

NÁKLADY PREDČASNÉHO UKONČOVANIA ŠKOLSKEJ DOCHÁDZKY V SR

Angrist, J. D., & Krueger, A. B. (1991). Does Compulsory School Attendance Affect Schooling and Earnings? *The Quarterly Journal of Economics*, 106(4), 979-1014. Dostupné na Internet: <https://doi.org/10.2307/2937954>

Anspal, S., Järve, J., Kallaste, E., Kraut, L., Räis, M.-L., & Seppo, I. (2011). The Cost of School Failure in Estonia: Technical report. CENTAR.

Ashenfelter, O., & Krueger, A. (1994). Estimates of the Economic Return to Schooling from a New Sample of Twins. *The American Economic Review*, 84(5), 1157-1173. Dostupné na Internet: <https://www.jstor.org/stable/2117766>

Balestra, S., & Backes-Gellner, U. (2017). Heterogeneous returns to education over the wage distribution: Who profits the most? *Labour Economics*, 44, 89-105. doi:<https://doi.org/10.1016/j.labeco.2017.01.001>

Belfield, C. R., & Levin, H. M. (2007). The Economic Losses from High School Dropouts in California.

Brunello, G., & De Paola, M. (2013). The costs of early school leaving in Europe. EENEE.

Calero, J., & Gil-Izquierdo, M. (2014). Too much to pay: an estimation through microsimulation techniques of the monetary costs of early school leaving in Spain. *Journal of Simulation*, 8(4), 314-324. doi:10.1057/jos.2014.11

Card, D. (1995). Using geographic variation in college proximity to estimate the

return to schooling. In J. Van Der Kamp, K. E. Grant, R. Swidinsky, & L. N. Christofides (Ed.), *Aspects of Labour Market Behaviour: Essays in Honour of John Vanderkamp* (s. 201-222). University of Toronto Press.

Card, D. (1999). The causal effect of education on earnings. *Handbook of labor economics*, 3, 1801-1863.

Card, D. (2001). Estimating the Return to Schooling: Progress on Some Persistent Econometric Problems. *Econometrica*, 69(5), 1127-1160. Dostupné na Internet: <https://doi.org/10.1111/1468-0262.00237>

Clark, D., & Martorell, P. (2014). The Signaling Value of a High School Diploma. *Journal of Political Economy*, 122(2), 282-318. Dostupné na Internet: <https://doi.org/10.1086/675238>

CVTI. (2020). Štatistická ročenka - stredné odborné školy. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR. Dostupné na Internet: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-stredne-odborne-skoly.html?page_id=9597

CVTI. (2020). Štatistická ročenka - špeciálne školy. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR. Dostupné na Internet: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-specialne-skoly.html?page_id=9600

CVTI. (2020). Štatistická ročenka - základné školy. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR. Dostupné na Internet: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-zakladne-skoly.html?page_id=9601

Cygan-Rehm, K. (2018). Is Additional Schooling Worthless? Revising the Zero Returns to Compulsory Schooling in Germany. CESifo Working Paper Series No. 7191. Dostupné na Internet: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3274563

EK. (2006). Príručka metodológie na vypracovanie analýzy nákladov a výnosov. Európska komisia. Dostupné na Internet: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/cocof/2006/cocof_06_0008_00_sk.pdf

Eurofound. (2012). NEETs - Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Luxemburg: Publications Office of the European Union. doi:10.2806/41578

European Commission. (2013). Reducing early school leaving: Key messages and policy support. European Commission. Dostupné na Internet: https://ec.europa.eu/assets/eac/education/experts-groups/2011-2013/esl/esl-group-report_en.pdf

European Commission. (2015). A whole school approach to tackling early school

leaving: Policy messages. Dostupné na Internete: https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/early-school-leaving-group2015-policy-messages_en.pdf

European Commission, EACEA, Eurydice, & Cedefop. (2014). Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measures. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Eurostat. (2020). Early childhood and primary education statistics. Dostupné na Internete: Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Early_childhood_and_primary_education_statistics

Eurostat. (2020). Glossary: Early leaver from education and training. Dostupné na Internete: Eurostat: Statistics Explained: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Early_leaver_from_education_and_training#:~:text=For%20Eurostat%20statistical%20purposes%2C%20an,at%20most%20lower%20secondary%20education.

Godfrey, C., Hutton, S., Bradshaw, J., Coles, B., Craig, G., & Johnson, J. (2002). Estimating the Cost of Being «Not in Education, Employment or Training» at Age 16-18. Department for Education and Skills. Dostupné na Internete: <https://www.york.ac.uk/inst/spru/pubs/pdf/RR346.pdf>

Gunderson, M., & Oreopolous, P. (2020). Returns to education in developed countries. In S. Bradley, & C. Green (Ed.), *The Economics of Education* (2. vyd., s. 39-51). Academic Press. Dostupné na Internete: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-815391-8.00003-3>

Hellebrandt, T., & Bednárík, M. (2019). *Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením: Priebežná správa*. Bratislava: MF SR.

Hellebrandt, T., Bednárík, M., Salomonsová, L., & Markovič, F. (2020). *Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením: Záverečná správa*. Bratislava: MF SR. Dostupné na Internete: <https://www.mfsr.sk/files/archiv/65/ReviziavydavkovnaohrozeneskupinyZSverziaFINAL3.pdf>

Henderson, D. J., Polachek, S. W., & Wang, L. (2011). Heterogeneity in schooling rates of return. *Economics of Education Review*, 30(6), 1202-1214. doi:<https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2011.05.002>

Iannelli, C. (2002). Parental Education and Young People's Educational and Labour Market Outcomes: A Comparison across Europe. MZES Working Papers. Dostupné na Internete: <https://ideas.repec.org/p/erp/mzesxx/p0020.html>

Jacob, B. A., & Lefgren, L. (2009). The Effect of Grade Retention on High School Completion. *American Economic Journal: Applied Economics*, 1(3), 33-58. doi:10.1257/app.1.3.33

Jimerson, S. R., Ferguson, P., Whipple, A. D., Anderson, G. E., & Dalton, M.

J. (2002). Exploring the Association Between Grade Retention and Dropout: A Longitudinal Study Examining Socio-Emotional, Behavioral, and Achievement Characteristics of Retained Students. *The California School Psychologist*, 7, 51-62. Dostupné na Internet: <https://doi.org/10.1007/BF03340889>

Kaye, N., D'Angelo, A., Ryan, L., & Lőrinc, M. (2017). Early School Leaving: Risk and Protective Factors Findings from the RESL.eu international survey. Dostupné na Internet: RESL.eu: <https://medialibrary.uantwerpen.be/oldcontent/container23160/files/Publication%204%20final%20version.pdf>

King, A. (1999). The cost to Australia of early school leaving. Sydney: National Centre for Social and Economic Modelling. Dostupné na Internet: <http://hdl.voced.edu.au/10707/103315>

Levin, H. M., Belfield, C., & Muennig, P. A. (2007). The Costs and Benefits of an Excellent Education for All of America's Children. Dostupné na Internet: <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8CF9QG9>

Levin, H., Belfield, C., Muennig, P., & Rouse, C. (2007). The Costs and Benefits of an Excellent Education for All of America's Children. Teachers College, Columbia University.

MF SR. (2017). Rámec na hodnotenie verejných investičných projektov v SR. Bratislava: MF SR. Dostupné na Internet: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/hodnota-za-peniaze/hodnotenie-investicnych-projektov/hodnotenie-investicnych-projektov.html>

MPSVR SR. (2020). Aktivačný príspevok. Dostupné na Internet: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky SR: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/davky-hmotnej-nudzi/aktivacny-prispevok/>

MPSVR SR. (2021). Pomoc v hmotnej núdzi. Dostupné na Internet: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/hmotna-nudza/>

Musset, P., & Mytna Kurekova, L. (2018). Working it out: Career Guidance and Employer Engagement. OECD Education Working Papers, 91. Dostupné na Internet: https://www.oecd-ilibrary.org/education/working-it-out_51c9d18d-en

OECD. (2020). Education at a Glance 2020: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing. doi:<https://doi.org/10.1787/69096873-en>

OECD. (2020). OECD Skills Strategy Slovak Republic: Assessment and Recommendations. Paris: OECD Publishing. doi:<https://doi.org/10.1787/bb688e68-en>

Oreopoulos, P. (2006). Estimating Average and Local Average Treatment Effects of Education when Compulsory Schooling Laws Really Matter. *American Economic Review*, 96(1), 152-175. doi:10.1257/000282806776157641

Ostertágová, A., & Čokyna, J. (2020). Hlavné zistenia z dotazníkového prieskumu v základných a stredných školách o priebehu dištančnej výučby v školskom roku 2019/2020. Inštitút vzdelávacej politiky. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Dostupné na Internet: <https://www.minedu.sk/data/att/17338.pdf>

Pétiová, M. (2013). Názory riaditeľov základných a stredných škôl na predčasné ukončenie povinnej školskej dochádzky. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR. Dostupné na Internet: https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//prevencia/texty/Nzory_riaditeov_zkladnch_a_strednch_kl_na_predasn_ukonenie_povinnej_kolskej_dochdzky_.pdf

Psacharopoulos, G. (2007). The Costs of School Failure – A Feasibility Study. EENEE.

Psacharopoulos, G., & Patrinos, H. A. (2018). Returns to Investment in Education: A Decennial Review of the Global Literature. *Education Economics*, 26(5), 445-458. doi:10.1080/09645292.2018.1484426

Quin, D. (2016). Longitudinal and Contextual Associations Between Teacher–Student Relationships and Student Engagement: A Systematic Review. *Review of Educational Research*, 87(2), 345-387. Dostupné na Internet: <https://doi.org/10.3102/0034654316669434>

Rehúš, M. (2018). Encyklopedizmus náš každodenný. Inštitút vzdelávacej politiky. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Dostupné na Internet: <https://www.minedu.sk/data/att/13792.pdf>

Rouse, C. E. (2007). Consequences for the Labor Market. In C. R. Belfield, & H. M. Levin (Ed.), *The Price We Pay* (s. 99-124). Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

Silbergliitt, B., Appleton, J. J., Burns, M. K., & Jimerson, S. R. (2006). Examining the effects of grade retention on student reading performance: A longitudinal study. *Journal of School Psychology*, 44(4), 255-270. Dostupné na Internet: <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2006.05.004>

Sociálna poisťovňa. (2020). Sociálna poisťovňa. Dostupné na Internet: Dávka v nezamestnanosti: <https://www.socpoist.sk/davka-v-nezamestnanosti/1361s>

Spence, M. (1973). Job Market Signalling. *The Quarterly Journal of Economics*, 87(3), 355-374. doi:<https://doi.org/10.2307/1882010>

Statistics Sweden. (2018). Analysis on nonresponse bias for the Swedish Labour Force Surveys (LFS). Dostupné na Internet: Statistics Sweden: https://www.scb.se/contentassets/47f478c25f054997bfd0bf6f4bb5d392/am0401_2018a01_br_am76br1801.pdf

Štátna školská inšpekcia. (2019). Správa o stave a úrovni procesu a podmienok

organizovania vzdelávania na získanie nižšieho stredného vzdelania. Bratislava: Štátna školská inšpekcia. Dostupné na Internet: https://www.ssiba.sk/admin/fckeditor/editor/userfiles/file/Dokumenty/UZP_KURZ_ZS_SOS.pdf

Tomaszewska-Pękała, H., Marchlik, P., & Wrona, A. (2017). Finding inspiring practices on how to prevent ESL and school disengagement. Lessons from the educational trajectories of youth at risk from nine EU countries. Dostupné na Internet: RESL.eu: https://medialibrary.uantwerpen.be/oldcontent/container23160/files/Deliverable%205_1_Publication%206_final_final_15_12_2017.pdf?_ga=2.23754810.1079845469.1608630500-561851472.1608630500

TREXIMA. (2020). Metodické pokyny pre štatistické zisťovania o cene práce ISCP (MPSVR SR) 1-04. Dostupné na Internet: TREXIMA: <https://www.trexima.sk/wp-content/uploads/2019/06/Metodika-ISCP.pdf>

UNDP. (2012). Report on the Living Conditions of Roma households in Slovakia 2010. Dostupné na Internet: <http://www.undp.org/content/dam/rbec/docs/Report-on-the-living-conditions-of-Roma-households-in-Slovakia-2010.pdf>

ÚPSVR. (2020). Sociálne veci - štatistiky. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny.

Van Caudenberg, R., Van Praag, L., Nouwen, W., Clycq, N., & Timmerman, C. (2017). A Longitudinal Study of Educational Trajectories of Youth at Risk of Early School Leaving. RESL.eu. Dostupné na Internet: <https://medialibrary.uantwerpen.be/oldcontent/container23160/files/RESL%20eu%20Publication%205%20FINAL%202.pdf>

Varsik, S. (2019). Držím ti miesto. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Dostupné na Internet: <https://www.minedu.sk/data/att/15248.pdf>

Woessman, L. (2015). The economic case for education. Education Economics, 24(1), 3-32. doi:10.1080/09645292.2015.1059801

Literatúra k 8. kapitole

ANALÝZA ŠTRUKTÚRY SPOTREBNÝCH VÝDAVKOV DOMÁCNOSTÍ V REGIÓNOCH SR (2001 – 2019)

Core Projects/Ebooks (2017): The Economy. Oxford: Oxford University Press. Dostupné on-line na <https://core-econ.org/the-economy/?lang=en>

CORE Team (2018): Who created CORE? Oxford: Oxford University Press. Dostupné on-line na <https://www.core-econ.org/contributors/>

Jílek, J. a kol. (2001): Nástin sociálněhospodářské statistiky. Praha: VŠE. ISBN 80-245-0214-3.

Lisý J. et al. (2005): Ekonomía v novej ekonomike. 1. vyd. Bratislava: IURA

EDITION, 2005, 622 s. ISBN 80- 80787-063-3.

Pisár, P. – Ľapinová, E. (2017): Ľudský kapitál a potenciál v regionálnom rozvoji Slovenska. Conference Proceedings RELIK 2017: Reprodukce lidského kapitálu - vzájemné vazby a souvislosti. November 9-10, 2017, str. 363-372, ISBN 978-80-245-2238-8. (Dostupné on-line na <https://relik.vse.cz/2017/download/pdf/138-Lapinova-Erika-paper.pdf>)

Rozborilová D. (2002): Makroekonómia: Teórie spotreby a úspor, investícií a vládnych výdavkov. 1. vyd. Bratislava: IURA EDITION. 2002. 238 s. ISBN 80-89047-32-7.

Samuelson P. A. – NORDHAUS W. D. (1992): Ekonómia 2. 1. vyd. Bratislava: Bradlo. 1992. 550 s. ISBN 80-7127-031-8.

Soukop J. et al. (2007): Makroekonomie. Moderní přístup. Praha: Management Press, 2005. 515 s. ISBN 78-80-7261-174-4.

Spěvák, V., Rojíček, M., Vintrová, R., Zamrazilová, E., Žďárek, V. (2012): Makroekonomická analýza. Praha: Linde Praha.

Šimková, M. – Sixta, J. (2013): Vývoj životní úrovně osob v důchodkovém věku. In Acta Oeconomica Pragensia (Journal of Central and Eastern European Economic and Management Issues). Praha: VŠE. Číslo 3/2013. (Dostupné on-line <https://doi.org/10.18267/j.aop.402>).

ŠÚ SR (2013): Príjmy, výdavky súkromných domácností SR za rok 2012. Bratislava: Štatistický úrad SR. ISBN 978-80-8121-239-0 (online na www.statistics.sk)

ŠÚ SR (2017): Príjmy, výdavky súkromných domácností SR za rok 2016 (simulované údaje). Bratislava: Štatistický úrad SR. ISBN 978-80-8121-558-2 (online na www.statistics.sk)

Vojtková, M. – Labudová, V. (2010): Regionálna analýza výdavkov a príjmov domácností v Slovenskej republike. Ekonomický časopis, 58, 2010, č.8, str. 802-820.

Želonková, V. – Hornáček, M. a kol. (2018): Výberové štatistické zisťovania na Štatistickom úrade SR. Zborník abstraktov a príspevkov zo slávnostnej konferencie k 50. výročiu založenia Slovenskej štatistickej a demografickej spoločnosti konanej 18. – 20. júna 2018 v Častej – Papierničke. Bratislava. SŠDS, 2018, str. 107-125. ISBN 978-80-88946-82-3. (Dostupné na: http://www.ssds.sk/casopis/konferencie/SSDS_50_2018.pdf)

Regionálna politika a trh práce po roku 2020

Marek Radvanský a kolektív

1. vydanie

Tlač: BOOST AGENCY s.r.o

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied
Šancová 56, 811 05 Bratislava 1

Telefón : 00421-2-52 49 82 14

URL : [http ://www.ekonom.sav.sk](http://www.ekonom.sav.sk)

E-mail: marek.radvansky@savba.sk

ISBN 978-80-7144-319-3
EAN 9788071443193